

46170 Hier beghint dat xvij. boekc¹ ende spreect
 46171 vanden gheboemten ende cruden
 46172 ²NA dien dat geeynt is
 46173 mitter goeds hulpen
 46174 tboec of dye tractaet
 46175 vanden proprieteten der
 46176 dingen die binnen inder
 46177 eerden ghewonnen sijn
 46178 als vanden stenen vanden gemmen ende vanden
 46179 metallen ende van anderen dinghen die inden
 46180aderen der aerden wassen So is nv te seg-
 46181 ghen mit corten woerden vanden bomen van-
 46182 den cruden vanden vruchten ende van-
 46183 den zaden die welke ouermits haren wor-
 46184 telen voirt ghebrocht werden Ende alleen
 46185 sijn hier sommighe dingen te seggen van
 46186 dien cruden ende van dien bomen vanden na-
 46187 men welker gewach wort inder heiliger
 46188 scriften inden text of inder glozen ende dat sul-
 46189 len wi doen na dat wy vermogen bi der
 46190 ordinancien vanden A. b. c. d.
 46191 Dat i. capitel vanden boeme int ghemeyn
 46192 ³ARbor dat is een boem Ende ysidorus seyt
 46193 libro xvi. capitulo v. dat arbor den naem
 46194 heeft genomen van arius⁴ dat is vanden
 46195 velden daer om dattet der aerden aen han-
 46196 get mit ghevastichden wortelen gheliker-
 46197 wijs dattet cruyt doet Ende si sijn beyde
 46198 gelijc als naden houen want wten enen wor-
 46199 det ander gewonnen want alsmen tsaet eerst
 46200 inder aerden werpt so bestaet eerst te groy-
 46201 en als een cruyt twelc na in enen boem
 46202 spruyt ende wast Item ysidorus seit in aristot-
 46203 tiles boeke vanden groyende dingen dat
 46204 die proprieteten der bomen ende der cru-
 46205 den in dien boeke voirscreuen gesettet wer-
 46206 den want hi seit dat inden bomen ende inden
 46207 planten een leuen is dat is een groyelike
 46208 craft alst inden dieren mer dat is onderschei-
 46209 den want inden planten is si verborghen ende

46210 inden dieren openbaer volcomen ende vol-
 46211 bracht Item die bomen en verden⁵ niet be-
 46212 ruert mit enen willighen berueren noch mit
 46213 enen voertgaende als die dieren noch si
 46214 en werden niet beruert na enighen lust of
 46215 genuecht of droefheit als die dieren al
 46216 is dat sommige philosophen anders⁶ mey-
 46217 nen als anaxagoras ende noch andere die
 46218 welke aristotiles berispt Item dat groyen-
 46219 de leuen is inden planten bi den welken een
 46220 aen halinge wordt der humoren totten
 46221 vuedzel des boems of der planten om dye te
 46222 behouden Mer in geenre wijs en heeft
 46223 die boem een verstantlike ziel of gevueli-
 46224 ke die boem en wijnt niet noch en wort niet
 46225 gewonnen noch en heeft genuecht dat hi
 46226 gevuedt werdt of gespijt mer hi heeft
 46227 in hem een reden des zaeds noch hi en
 46228 droeft niet als hi gesneden wort noch hi
 46229 en waect niet noch en slaepet niet noch
 46230 hi en haelt sinen adem wt noch in noch
 46231 hi en heeft gheen ander manieren ouer hem
 46232 die sinlic sijn Item die boem behoeft die
 46233 vier tijden vanden iaer Als hetten coude
 46234 droechte ende vuchte aristotiles seit dat die
 46235 eerde is moeder ende die son it⁷ vader der plan-
 46236 ten ende der boemen want die eerde vuedt
 46237 als een moeder ende die son werct als dye
 46238 vader Item sommige meysters sagen dat
 46239 inden boemen waren vuedinge winninghe
 46240 wassinge ende geduericheit ende dat si noch-
 46241 tans gheen pisse wt en laten noch dreck
 46242 als leuende beesten waer bi dat si die bo-
 46243 men ende planten edelre maeldan dan die die-
 46244 ren Mer dat weder seit aristotiles ende laste-
 46245 ret ende seit dat die boem aen gebonden is
 46246 ende en heeft gheen berueren wt sinen
 46247 delen also dat menigerhande delen mit
 46248 menigerhande wercken geeyndt wer-
 46249 den als dat oghe wordt ten sien ende die

46250 oren ten horen noch en heeft volcomen
 46251 siel mer en heeft niet dan een deel des
 46252 deels der zielen dat is een groyelike sie-
 46253 le Mer een dier heeft meer werckingen
 46254 ende edelre dan die planten waer bi dat een
 46255 dier edelre is dan enich plant of boem
 46256 Item die boemen scelen veel van mal-
 46257 canderen als gheseit wort int eerste boe-
 46258 ke vanden groyliken dinghen int ander
 46259 capittel want sommighe boemen hebben
 46260 hars ende gommen wes reden dit is want
 46261 die oueruloyende humoer en wordt niet
 46262 al verduut vander hetten ende daer om
 46263 wordt si totten butensten verdreuen ende
 46264 daer wordt vercoudt vanden couden boem
 46265 die daer om staet Item sommige heb-
 46266 ben knuysten ende knopen want ouermits
 46267 dien na dat die deelen alleynschen was-
 46268 sen so werden si te samen gebonden Item
 46269 si hebben spleten ende schoeren inden wel-
 46270 ken die natuerlike vuchticheit verwaert
 46271 wort ende vander aerden voert tot allen
 46272 deelen ghestuert wordt Item si hebben
 46273 enen buke dats morsch inden welken die
 46274 tokinghen⁸ wordt eer si ghevuerd wordt
 46275 of verkeert in een substanci van bladeren
 46276 of van vruchten of van telghen als die
 46277 selue seit Item si hebben enen bast om dat
 46278 hi dit binnenste materie bescermen sal want
 46279 dattet velle of die huut doet in enen dier
 46280 dat doet die bast in enen boem als ysidorus
 46281 seit Int ghemeyn heeft een boem hou-
 46282 te ende als daer viere aen coemt soe bar-
 46283 net al licht waer af dattet een leenment
 46284 heit want alst onsteken is so gheuet den
 46285 ghenen licht die daer by sijn Item thou-
 46286 is dat starcste deel dat aen enen boem is
 46287 ende dat vaste ende dat substancialicste ende
 46288 strect hem vanden wortelen tot int ouer-
 46289 ste vanden boem ende totten binnensten he-

46290 uet een morsch totten welken die natuer
 46291 trect als die natuer ghebrec heeft van-
 46292 den vuedzel van buten als albumazar a-
 46293 uicenna ende constantinus seggen Item die bo-
 46294 men scelen in veelheit haerre deelen ende
 46295 in luttelheit inder grootheit ende inder cleijn-
 46296 heit inder starcheit ende inder crancheyt
 46297 wes zake is vuchticheit die in sommi-
 46298 ghen groten bomen melkich is als inden
 46299 vighebomen ende alsulken vuchticheit is a-
 46300 bel haer te sprayen langs ende dwars In
 46301 sommighen bomen is die vuchticheit pe-
 46302 kich ende tay ende en mach niet wt gesprayt
 46303 werden daer om dat die delen te samen
 46304 hangen ende cleuen als peck ende dat is die za-
 46305 ke der cleynicheyt ende der luttelheyt inden
 46306 deelen der bomen ende der planten ende alsul-
 46307 ke tayheit of slymicheit en is die zake
 46308 der crancheit niet inden planten ende inden
 46309 bomen ten waer datter te luttel hetten
 46310 waer ende dat die hetten onuoocomen waer
 46311 Item in sommige bomen is een scarpe
 46312 vuchticheit van heter ende van drogher
 46313 complexien ende dat is in sommigen een za-
 46314 ke der starcheit ende der craften want hetten is
 46315 licht ende subtyl ende doergaende ende daer om
 46316 schiet alsulke vuchticheit wt ende die boem
 46317 werdt groet Ende na der complexien der bo-
 46318 men werden si groot of cleyn dick of smal
 46319 Item die bomen scelen in hoerre manieren
 46320 vrucht te maken want sommige maken
 46321 vrucht op horen bladeren ende dat coemt om
 46322 die starckicheit der vruchten ende om die
 46323 behoeft der hetten vander sonnen die die
 46324 humoren verduut Sommighe maken vrucht
 46325 onder den bladeren ende dat coemt vander cranc-
 46326 kicheit der vruchten op dat si vander groter
 46327 hetten of couden niet verderft en werden En-
 46328 de die vrucht van sommigen bomen is gehan-
 46329 gen aen enen steel dat is bi sinen steel ende dat

46330 coemt datter vuchticheiden genoech is
 46331 ende te luttel hetten diese niet voert wt ten
 46332 eynde gebringhen en can. Item int ghemeyn
 46333 heeft alle boem een wortel mitter welc-
 46334 ker hi een middelaer is tusschen tichaem
 46335 der planten ende der aerden daer hi af ghespijst
 46336 wert waer of dat die wortel heyt tleuen der
 46337 planten naden griexsen. Item vander wortelen
 46338 coemt nae een stamme daer die telgheren
 46339 die vruchten ende bladeren voert op rusten.
 46340 Item in enen harden steel of stamme is mor-
 46341 we pitte twelc als aristotiles seyt Som-
 46342 mige heyten matrice dat is moeder des bo-
 46343 mes want daer in wordt die vuchticheyt
 46344 des zades daer die boem of plant of co-
 46345 men ende ghewassen is gheuoet als een
 46346 dracht of kint in die moeder vander moeder
 46347 Ende zommige heytent darmen des boems.
 46348 want in haer wert dat puur vanden onpuur ge-
 46349 sneyden alst daer inden darmen der dyeren Ende
 46350 zommige heytent oec thart vanden bomen.
 46351 want daer wt coemt tberueren des groyli-
 46352 ken leuens ghelikerwijs dettet⁹ vuelike le-
 46353 uen coemt vanden lichaem eens ygeliken dy-
 46354 ers. Item alle boem heeft een scorsse of een
 46355 bast om die binnenste mede te bescermen
 46356 ende die bast coemt van subtijlre humoren
 46357 die de warme lucht na haer getogen he-
 46358 eft ende is daer verdroecht als hout Item zom-
 46359 mige bomen wassen inden houen ende heyten
 46360 tamme. zommige zijn wilt. Ende die tamme
 46361 en werden si niet gheoeffent soe werden si
 46362 wilt. ende werden die wilde geoeffent ende ge-
 46363 hauent so werden si tamme als aristotiles
 46364 seyt Ende zommige van desen maken vrucht
 46365 ende oec olie om die smerige vuchticheyt
 46366 ende om dat si luchten genoech hebben. ende
 46367 zommige niet om gebreces wil sulcker hu-
 46368 moren ende inden welken die bladen haest vallen
 46369 om der dunre humoren wil die niet smerich

46370 en is ende haest verdroecht ende in zommigen ni-
 46371 et om die contrari sake. Ende ghelikerwijs
 46372 dat die bomen scelen inder groetheit ende cleyn-
 46373 heit also scelen si inder scoenheit ende lelicheit
 46374 want hem coemt een scoenheit toe om die geli-
 46375 kicheit der materien ende om die scoen ordinan-
 46376 ci der deelen Item si scelen oec in die goetheyt
 46377 der vruchten ende inder quaetheit na dien dat die
 46378 humoren zuet of zuer of bitter of damp¹⁰
 46379 zijn ende na dien dat si die hetten groet of
 46380 cleyn hebben of getempert: Item aristotiles seyt
 46381 daer dat die wilde bomen meer vruchten
 46382 dragen dan die tamme ende dat coemt om dye
 46383 meerre oueruloedicheyt der humoren die
 46384 luttel smerich is ende luttel taye ende die
 46385 lichtelic wikende is der deylingen ende der wtste-
 46386 kinge dat si verkeert mogen werden inder sub-
 46387 stancien der vruchten nochtan zijn die tamme
 46388 vruchten die inden houen wassen veel beter
 46389 dan die wilde als aristotiles seyt Ende dat is
 46390 daer om want die vuchticheit der tammer
 46391 bomen is veel smeriger ende lustiger. ende
 46392 het is een zuete oueruloedicheyt die in-
 46393 der materien der tammer vruchten gheuonden
 46394 wert. ende dat coemt daer bi om dat die wor-
 46395 tel vanden boem inden houen bat ghement
 46396 wort ende beter ende welligeren gront heeft
 46397 dan die wilde. ende oec wassen die bomen
 46398 onghelijc groet want in drogen dorren lande
 46399 wassen si cleyn. ende in vetten zueten lande so
 46400 wassen si groet ende bi zueten wateren. mar
 46401 die bi zouten wateren wassen die bliuen dor-
 46402 re ende cleyn als bi der souter zee. nochtans
 46403 liecht dit opter roder zee daer grote bo-
 46404 men wassen als aristotiles seyt ende dat is om
 46405 die oueruloedicheyt der vuchticheyt ende
 46406 hetten Item men sal mercken dat ondersceyt in-
 46407 der menigerhandicheyt der blomen ende blade-
 46408 ren want zommige bomen hebben scarpe bla-
 46409 deren ende dat coemt daer bi dat dese bomen

46410 veel eerdicheyt hebben ende veel droecheden. ende zommige bomen hebben safte blader
 46411 **11**om die gelijcheyt der wateriger vuchticheyt ende om dat si te mate hette hebben.
 46412 ende zommige bomen hebben gesneden bladeren ende nochtans breet als die wijngaert.
 46413 ende dat coemt om datter veel eerdicheit is
 46414 ende gheen slimicheyt ende om ongelijcheit der hetten die de materi ongelijc wtsteect want
 46415 in sulkē bomen gaet die smerige humoer
 46416 ende die taye in een materi vander vruchten. Ende
 46417 die waterige ende eerdige humoer in die
 46418 materi vanden bladeren als albumaser seit
 46419 Item die bomen werden verwandelt in die eynden haerre deelen mit menigerhande figu-
 46420 racien want die eynden van zommigen bomen
 46421 zijn scarp alst openbaert inden doernen. inden
 46422 welcken die hetten die humoer die subti-
 46423 lende is haesteliken na haer trect totten
 46424 butensten ende verkeert die al drogende in een
 46425 scar-
 46426 picheit ende dat grofste deel versaeamt si mitten
 46427 stecke ende mitter wortel als cassiodorus seit
 46428 want contrari figuren werden van contrarien sa-
 46429 ken gewonnen. ende dat selue openbaert inden
 46430 vruchten der bomen die welke als aristotiles seit
 46431 zijn van menigerhande manieren want si en
 46432 zijn niet al hoeckachtich noch si en gaen
 46433 oec niet recht wt als een linie mer zom-
 46434 mige zijn daer ront als een cirkel om die
 46435 gelike materi der humoren ende om die ghe-
 46436 like werckinge der craften die daer wercken-
 46437 de is als der hetten ende der vuchticheit bi wel-
 46438 ken si gelijc wt gesteken werden ende vanden
 46439 middel al gelijc wt strekende totten circum-
 46440 ferencien. mar die hoeckige gaen slechtelic
 46441 op wt contrarien saken Item si werden verwan-
 46442 delt in menigerhande verwen. want alsoe wel
 46443 werden die vruchten verwandelt als die blo-
 46444 essemens. ende alsoe wel die telgeren als die
 46445 stammen in allen bomen als aristotiles seyt want
 46446 van

46447 eenre couder eerdiger ende melancoliozer
 46448 humoren werden si zwart ende vuul. ende van
 46449 vuchter ende couder humoren werden si wit.
 46450 ende van heter humoren werden si roet ende al-
 46451 so vanden anderen als albumasar seyt Item
 46452 die bomen scelen alsoe wel als die planten in-
 46453 der ripinge vanden vruchten want zommige
 46454 werden veel eer rijp eer zommige als aristotiles
 46455 seyt. als moerbessen ende korsen ende deser
 46456 gelijc Ende dat geualt om dat si ghenoech
 46457 hetten hebben die machtich is op de vuchticheit te ripen. Ende zommighe werden tra-
 46458 ger ripe om die groefheyt der wateriger
 46459 humoren die ongehoersaem is ende datter
 46460 gebrec hetten is diese verduwen mach. ende
 46461 dat geualt dicwijl in wilden bomen. Ende dye
 46462 selue reden is oec waer om dat die bomen
 46463 zommige haestelic spruten ende zommige tra-
 46464 echlic want si laten haest haer blader wt om
 46465 die oueruloedicheyt der onuerduder wateri-
 46466 ger humoren die niet smerich en is mer
 46467 vloyende ende die haer lichtelic wtstekende
 46468 is totten vtersten des boems of der planten ende
 46469 van contrarien zaken gheualt dat contrari
 46470 Dat ij. capitel vanden boem aromatica
 46471 **12** ARbor aromatica dat is een welruken-
 46472 de boem. onderwilen heeft hi den
 46473 goeden roke inden bast onderwilen inder blo-
 46474 men onderwilen inder vruchten alst openbaert
 46475 inden caneel dat die bast is ende in macis dat
 46476 die bloemen is ende inder muscaten dat die
 46477 vrucht is Item albumaser seyt dat die sake des
 46478 goeds rokes is een droge eerdicheit ende
 46479 dat subtijl gemengt mitten waterigen subti-
 46480 len ende na zijn bouenganc meer in enen deel der
 46481 luchten dan in enen anderen deel so is dat een de-
 46482 le meer welrukende dan dat ander deel. ende
 46483 zommige boem is altemael wel rukende
 46484 na al sinen deelen als die boem des balsems.
 46485 Onder die welrukende planten ende bomen co-

46490 men zommige toernen¹³ voert inden welken
 46491 een sadelike reden is ende zommige werden
 46492 voert gebracht bi hem seluen van redeliker
 46493 menghinge der elementen. zommige werden ghe-
 46494 menichuoudicht vander plantinge der wortelen
 46495 of der stammen ende zommige bi eyntinghe van
 46496 griffelen als albumaser seyt. Item onder alle die
 46497 bomen die ghpoet werden zijn dat die bes-
 46498 te als die gelike den geliken ingheplant
 46499 werden. Item het is een notabel wanneer
 46500 een griffel gheset wort in een stamme soe
 46501 verkeert die griffel al die virtuut des stam-
 46502 mes in hare virtuten ende verwandelt die gedan-
 46503 ente want ist datmen plant een griffel van een
 46504 oliue boem op een stamme van beten so gaet
 46505 die virtuut vanden oliuen inder stammen vander
 be-
 46506 ten ende maectse hardt ende durende een wijl
 46507 tides. ende ten laetsten trect si die vuchtiche-
 46508 de na haer die daer wt gaet ende verkeert-
 46509 se in haerder gelikenis als albumaser seyt opt
 46510 eynde des eersten boecs. Item die selue
 46511 seyt goede planten en comen niet lichtelijc
 46512 van quaden zade of van quade bomen van
 46513 goeder wortelen al wordet contrari genonden¹⁴
 46514 inden dyeren wes reden is als albumaser seyt dat
 46515 die plant is der aerden aengeuesticht ende een-
 46516 paerlic ontfaat die plant haer voetsel vander
 46517 aerden alsoe en doen die dyeren niet om de
 46518 wandelbaricheyt der complexien ende oek om
 46519 die contrariheydt des appetijts. Item in al-
 46520 len geslacht der bomen ist aldus. dat ouermits
 46521 bequaeme potinge die wilde bomen wer-
 46522 den verkeert in tammen bomen. ende aristotiles
 seyt een
 46523 exemplel dat die bitter amandelen ouermits
 46524 potinge werden zuet. ende also vanden ande-
 46525 ren. ende hi seyt oec dat een boem die enen gro-
 46526 uen bast heeft wort haest subtijl. ende dat is
 46527 om gebrechs wil der smeriger humoren dye
 46528 een materi der vruchten is. of om die har-
 46529 dicheydt des verbiedende is die wtwasemin-

46530 ghe des grouen die inden boem hinderlijck
 46531 is mar hi seit daer datmen een wortel split-
 46532 tede ende leyde een steen inder splete hi sou-
 46533 de weder vruchtbaer werden. wes reden is
 46534 als albumaser seyt. want ouermits dese split-
 46535 tinge wert een wtwaseminge des grouen
 46536 datter deerlic is. ende daer wort een inley-
 46537 dinghe der hetten vander zonnen of der luchten die
 46538 daer omme staet ouermits wes duecht
 46539 daer wert een verteringe der corrumpeerder hu-
 46540 moren: Item men seyt daer dat die amandelen
 46541 ende die appel van garnaten werden van hare
 46542 quaetheyt verwandelt ouermits potinge.
 46543 want die appel van garnaten werden gebe-
 46544 tert wanneer dat si ghemest werden mit ver-
 46545 ken stront ende mit zueten water begoten. wes
 46546 reden is als albumaser seyt want ouermits der
 46547 hetten ende droecheyt deser missen werdt
 46548 die waterighe oueruloedicheyd verdruct
 46549 inden appelen van garnaten. Ende op dat si
 46550 ouermits die groter hetten ende droecheit
 46551 der missen in bitterheden niet verkeert en wer-
 46552 den so doetmen totter missen zuet water:
 46553 ende also ist vanden amandelen als albumaser seyt.
 46554 Item aristotiles seyt een exemplel vander billen
 want
 46555 billen cruat dat in parsien wast dat is ve-
 46556 nijnt mar wordet van daen gevuer in egi-
 46557 ten ende daer weder gheplant soe machment
 46558 eten. ende daer om ist goet datmen zeer ar-
 46559 beit inder versettinge want alle bomen ende cru-
 46560 den werden daer mede verbetert. ende men sal
 46561 goede ende bequaem steden daer toe suecken
 46562 ende die tiden vanden iare. Aristotiles seyt dat-
 46563 men die bomen verplanten sal in die lenten ende
 46564 dat om die getemperheyt der hetten ende dyer
 46565 vuchticheyt die de hetten ende die vuchtic-
 46566 heyt vanden bomen ende vanden planten. Item in
 46567 egypten en wort mar een plantinghe des
 46568 iaers wanneer die droefheydt¹⁵ des lan-
 46569 des getempert wordt vander vloet des

46570 riuiers datmen nylus heyt als aristotiles ende
 46571 albumaser seggen. Item zommighe bomen zijn
 46572 vruchtbærre inder ioecht dan inder outheyt
 46573 want ter wilen dat si ionc zijn so zijn si ouer-
 46574 uloediger inder hetten ende inder humoren Som-
 46575 mige zijn verkeert ende dragen meer vrucht
 46576 als si out zijn dan als si ionc zijn wes reden
 46577 is als albumaser seyt want inder ioecht ouer-
 46578 uloyen si meer inder vuchticheyt dan die na-
 46579 tuerlike hette verduwen can ende also wert hi
 46580 der hetten ongehoersamich ende in die outheit
 46581 wort die humoer gheminret ende en wort
 46582 niet gehoersaem der verduwinge der hetten. ende
 46583 dat openbaert inden amandelen ende inden peren
 46584 als aristotiles daer exempl of maect Item a-
 46585 ristotiles seyt dat die ondersceyt alsoe wel die
 46586 bomen die wilt zijn of tamme als der plan-
 46587 ten wert onderscayden bi mannen ende bi wiuen
 46588 want die man is dicker harder ende dichter
 46589 ende heeft meer telgen dan dat wijf. Ende is
 46590 oec drogher ende zijn vrucht is corder ende
 46591 beter te rijpen. vanden welken dit die reden
 46592 is als albumaser seyt. want die bomen dat manne-
 46593 kens zijn oueruloyen meer inder hetten ende in-
 46594 der droecht dan dat wijf. Item aristotiles seyt dat
 46595 die vruchten vanden wyue verbieden den val der
 46596 bladen Ende die vruchten thent die verduwin-
 46597 ghe veruolt is ende dit is die reden. want dye
 46598 palmboem dat een man is ouermits der luchten
 46599 meret hi die hetten des wijfs op dattet
 46600 wijf te bet verduwen mach dat aristotiles pepen-
 46601 sim heyt int vierde boec metheororum
 46602 Item aristotiles seyt dat die man wert onderkent
 46603 vanden wiue om des wille dat hi vrogher
 46604 bloyet om dat zijn hetten starcker is ende
 46605 oec bi den roeke want die man ruect bet ende
 46606 meer dan twijf om die meerre subtijlhei-
 46607 de des drogen roecs die vanden man ontbon-
 46608 den is ende niet vanden wiue. Item aristotiles seyt
 46609 dat die wint draecht den roke des mans

46610 totten wyue ende zijn vruchten werden snellic-
 46611 ker te gader rijp. Item albumaser seyt dat dye
 46612 bladen vanden man des palmboems vergha-
 46613 dert mitten palmen bladen des wijfs. dye
 46614 sullen alsoe te samen hanghen dat si naeuwe
 46615 sonderlinge van malcander ghescheiden sullen wer-
 46616 den Ende alsmen wilde vigebomen plant te-
 46617 ghen tamme vigebomen so sullen die wilde
 46618 den tammen hetten gheuen dat die tamme te bet
 46619 draghen sal. Item tsap vanden wilden vige-
 46620 bomen gebracht opten wortel des tammen
 46621 vuet den tammen ende starcten So seytmen oeck
 46622 dattet sap vanden appelen van garnaten oec
 46623 helpt den oliuen boem of die balaustie do-
 46624 et dat selue wort si daer mede gheplant
 46625 Dese dinghen hebben wij getogen van aristotiles
 46626 woerden libro i. vanden grolyken dinghen ende al
 46627 vanden proprieteyten der bomen ende der planten.
 46628 Item aristotiles seit noch alle bomen die vrucht
 46629 maken alle iaers die werden traech. Dye
 46630 bomen die alteveel vruchten maken die
 46631 werden schier verdroecht wanner die spise
 46632 gaet int saet dat is die vuedende humoer
 46633 die vueden soude gaet in die substancialike
 46634 materie. Ander notabel proprieteyten ende
 46635 die edel zijn mogen wij kiesen alsoe wel
 46636 vanden bomen als vanden crudens wt aristotiles
 wo-
 46637 erden in libro ij. der groyliker dinghen daer ge-
 46638 seyt wort die plant heeft drye dinghen. want
 46639 vander aerden heeft si vetticheyt vanden
 46640 water versameninghe ende vanden vier con-
 46641 solideringe ende eyndinge der deelen ende vander
 46642 lucht ende vanden viere heeft si openicheyt
 46643 ende breydinge ende wtstekinghe ende complexi der
 46644 vruchten ende rijpicheydt. want sonder hetten ende
 46645 vuchticheyt en wort dat waterich is niet
 46646 gheeyndt als daer openbaert inden exem-
 46647 pel van aristotiles want dat brede dat niet geco-
 46648 aguleert en is dat en wordt niet gheeyn-
 46649 det sonder vier die de waterige ende die eer-

46650 dighe deelen verterende is te gader. Ende dye
 46651 boem heeft zijn openicheyt vanden vyer
 46652 ende vanden water die wassinghe ende die ver-
 46653 meringe ende dat altemael dicht ende vast is
 46654 dat en mach niet marren als aristotiles daer
 46655 seyt. ende daer om een groet hout ende zwa-
 46656 er en mach niet te grode¹⁶ ghaen mer een
 46657 cleyn stucken gouts gaet vlusch onder dat
 46658 water of een steenken. Ende dat is daer omme
 46659 want thout is open ende vol van ghaetkens
 46660 mar die houten die altezeer dicht zijn ende
 46661 zwaer die sincken als aristotiles seyt iiiij. me-
 46662 theororum die wt zwarten ebanus die lucht adem-
 46663 de Ende daer om sanc hi neder. ende wat dat-
 46664 ter open is ende smerich dat zwemt want dat
 46665 heeft veel vander lucht die de materie
 46666 op licht tegen dat ouerste des waters alst
 46667 openbaert inden bladen ende inden pulueren ende
 46668 in allen smerigen dinghen. want aristotiles seit het
 46669 is des waters eyghenheyt die luchtige
 46670 substanci op te heffen. ende die ander die soe
 46671 dichte ende so vast zijn van binnen neder te
 46672 drucken. Item aristotiles seyt dat die aerde dye
 46673 berchachtich is want si zuet is soe is si
 46674 zuete humoer houdende ende daer om soe
 46675 wassen daer eer crudens ende werden daer eer
 46676 rijp dan anders waer want die geberchten
 46677 trecken die zuete ende die subtile humoren
 46678 na hem mitten welken die claeheydt der luch-
 46679 ten wert also wel inden anhalen als inden ver-
 46680 duwen ende so wert daer haest een verkeringe
 46681 der humoren in eenre substancien der plantinge
 46682 als aristotiles seyt. Item hi seyt aldaer dat die
 46683 coude als die coude lucht veriaecht dye
 46684 hetten totten binnensten der aerden ende zijn dee-
 46685 len werden vergadert mitten waterigen vuch-
 46686 ten ende ouermits der neder gedructer het-
 46687 ten ende als die coude verdruckende is totten
 46688 laechsten so wert die wasem ghecoect ende
 46689 gecoaguleert ende wert verkeert inder sub-

46690 stancien der planten ende die stede wert gesplijt
 46691 ouermits groetheyt der hetten ende also coem-
 46692 ter een plant wt. Item die lucht onderwijlen
 46693 ghemengt mitter aerden ende mit water in-
 46694 der couden des waters wort ghecoagu-
 46695 leert ende ouermits werckinge der hetten die
 46696 dat ghemengede gheeyndt ende verduut he-
 46697 uet coemter een plant af alst openbaert in
 46698 nenuphar dat is in meerballen ende in an-
 46699 deren crudens die cleyn zijn die inden water
 46700 pleghen te wassen. Ende der welcker blade-
 46701 ren dat water bedecken ende dese wassen op-
 46702 waert niet wtgerect om die subtijlheyt
 46703 der luchten. Ende des zueten waters datse op-
 46704 houdende is of om der dickicheyt der aer-
 46705 den welke eerde die wortel onthoudt van
 46706 welken wortelen die plant haer natheit ne-
 46707 met vander wortelen ende vander stammen en
 46708 neemt onthoudenis in hare oprechtinge.
 46709 Item aristotiles aldaer seyt dat in steden die es-
 46710 sencialiken wesentlike cout zijn ende die bij
 46711 geual of accidentalic warm zijn als in dien
 46712 dat warm water dicwyl vloyt wast een
 46713 plante of een spruut want die hetten des
 46714 waters trect die coude humoren totten
 46715 ouersten vander aerden ende totter stede der
 46716 meninge¹⁷ want vter lucht ende vter eerdinge
 46717 wasem mitter humoren des waters in
 46718 droncken ouermits hetten des waters ende
 46719 der sterren werden die bomen ghecoaguleert
 46720 inder substancien der planten Mar dat en ghe-
 46721 sciet niet dan in veel tijts als hi seyt om
 46722 die toeuallike hetten die der winninghe al-
 46723 sulker planten niet bequaem is. Item aristotiles
 46724 seit aldaer dat die planten diemen eten mach
 46725 wassen bat in lichten steden ende in hogen ende in
 46726 heten dan inden ghenen die desen contrarie
 46727 zijn. want in slechten effenen steden oueruloit
 46728 die vuchticheyt ende sonderlinge als daer
 46729 zueticheydt bi is ende ghetemperheyt der

46730 luchten. Ende so ist oec in stenden ¹⁸ die wel ho-
 46731 ghe zijn. want daer is oec puricheyt der
 46732 luchten ende oueruloedicheyt der zueter hu-
 46733 moren. ende dat om die openicheit ende omme
 46734 die zuete wasem die daer aentreckende
 46735 is. Ende daer om is inden geberchten dic-
 46736 wijl beter drachticheyt ende daer wassen
 46737 beter vruchten. ende inden valleyen werdt die
 46738 lucht zwaerlic beruert waer of dat van
 46739 wtstotinge ende van wriuinge die lucht haest
 46740 vervult ende die groue wasem vanden welcken
 46741 quade verduwinge coemt daer om ist datter
 46742 een gesonde humoer gebonden wort als
 46743 ¹⁹albumaser seyt Item dat gesouten water is zwar-
 46744 ter dan dat zuete alst openbaert inden exem-
 46745 pel van aristotiles aldaer waer om hi seyt dat
 46746 een dinc als een eye in zuet water gheleyt
 46747 sinct vluchs ende in sout water driuet. want
 46748 ouermits zijnder eerdicheit ende souticheit
 46749 macht den last des eys leyden. Ende daer
 46750 om wert dat zuet water lichteliken geto-
 46751 gen totten hogen steden dan dat ghesoute wa-
 46752 ter als om der puerheit subtijlheit ende lich-
 46753 tichey wil. Item aristotiles seyt dat vast slijc ende
 46754 taye brengt snellike een smerige plant vo-
 46755 ert om die lichte verwandelinge alsulckes
 46756 slijcs inder smerichey als albumaser daer seyt
 46757 Ende op dat die plant dueraftich blieue soe
 46758 ist noet dat si heeft een vuchticheyt dye
 46759 wel verduut moet wesen ende smerich op
 46760 dat die planten die een onuerduwede humo-
 46761 er of vuchticheyt hebben als hem een cou-
 46762 de ouercoemt dat si schier dorren moeten
 46763 waer of dat een koel bouen drye iaren niet
 46764 en duert. Item aristotiles seyt dat een plant onder-
 46765 wilien gewonnen wort wt enen dichten ende
 46766 harden steen want die lucht die binnen den
 46767 steen besloten is pijnt hem op te climmen
 46768 mer als hi ghenen wtganc en vint die vrij
 46769 is om dichticheyt wil des steens wordt

46770 die lucht wederom gebuecht ende wort be-
 46771 ruert totten deelen des steens ende ouermits
 46772 sinen berueren wort hi warm. Ende als dye
 46773 lucht verwarmt is so trekt die lucht dye
 46774 ander humoer tot haer opwaert die inden
 46775 steen is ende daer sal een wazem wesen mit-
 46776 ter vuchticheyt mit eender cleyne sceydin-
 46777 ge der deelen vanden steen ende van dien wasem
 46778 ende van dier humoren die vten steen gheleyt
 46779 is wort onderwilen een plant ghewonnen mit-
 46780 ter hulpen vander hetten der zonnen die de
 46781 lucht was die eerst verwarmt was ²⁰ starck
 46782 maect ende die vuchticheyt verduut die te
 46783 hants vanden steen aengehaelt was ende verke-
 46784 ertse in eender substancien van eenre planten. mer
 46785 alsulken plant en duert niet lange dan daer
 46786 aerd om staet ende mit zueten water bego-
 46787 ten of nat gemaect ende dat si oec mit ghetem-
 46788 perden lucht ghevoet wert ende dat is daer
 46789 om want si also luttel vuchticheyt heeft
 46790 Item aristotiles seit dat een plant die bi der zonnen
 is
 46791 ten oesteren waert die wast haestlic ende dat is
 46792 daer om want si warmten genoech heeft
 46793 ende die plant die ten westen staet vander zonnen
 46794 die wast traechlic om dat si luttel hetten
 46795 heeft. Item albumaser seit dat die wassinge een-
 46796 re igeliker planten wert gehouden vander ge-
 46797 temperheit want isser te veel vucticheiden
 46798 so werden die wegen bestopt ende die gater-
 46799 ²¹kens bi den welken die wassige comen soude
 46800 ende dat die boem clymmen ende hogen soude
 46801 ende inder seluer mauieren ²² is daer te groete
 46802 droecht so werden die gaekens gedwon-
 46803 gen ende so en wert die plant niet geuoet. Item
 46804 aristotiles dat een ygelic plant behoeft iiiij. dingen
 46805 als saet dat zijn volcomen ripinge heft ende
 46806 niet verrot en is noch niet te out en is ende
 46807 oec behoertet een bequaem stede ende aert-
 46808 ryc daer een plant wassen mocht ende daer
 46809 moet weder zijn te maten water mit vuch-
 46810 tichheit ghetempert ende een ghetemperde

46811 lucht die int middel getempert is want
 46812 als albumaser seyt Is dat sake dat die lucht
 46813 alte heet is soe sal die natuerlike hette
 46814 wech wazemen als die gaterkens open
 46815 zijn ende is die lucht alte cout soe sal dye
 46816 plant smoren. Ende die twee eerste zijn
 46817 noet totten voetsel ende totter behoudinge
 46818 der planten Item die specien ende die
 46819 planten die medicinael zijn ende die inden
 46820 berghen wassen om te voeden die zijn ve-
 46821 le myn ghenuuechlic ende haer vruchten
 46822 zijn onuerduwelicker dan ander vruchten
 46823 ende dat is om die starcke ende gheweldige
 46824 coagulacie ouermits die hette die daer
 46825 werckende is inder vuchticheyt ende daer
 46826 om en zijn die vruchten niet zeer vuede-
 46827 lic als aristotiles seyt hoe dat een plant me-
 46828 er medicinael is hoe dat si myn vuedet
 46829 Item so waer die zonne veer of staet da-
 46830 er en sullen niet veel planten wassen.
 46831 noch die dyeren en zijn daer niet te zeer
 46832 vruchtbær. als aristotiles seyt. wes re-
 46833 den is als albumaser seyt. Want die gheen
 46834 die recht zijn onder dat noerden hebben
 46835 den dach stedeliken een half iaer lang. ende
 46836 biden anderen tijt hebben si den nacht
 46837 ende daer om wast daer selden plante of
 46838 dyer Ende inden zomer en macht niet ghe-
 46839 scieden om der stedigher hetten wille. ende
 46840 des winters en macht niet gheschieden
 46841 om der stedigher couden wille. Ende daer
 46842 om als aristotiles seyt die plante die daer
 46843 wast en heeft gheen craften noch bladen
 46844 noch vruchten om ghebrecls wille der het-
 46845 ten die werckende is inden enen tiden
 46846 des iaers ende om zijn oueruloedicheyt
 46847 ^{23:}inder ander tijt des iaers Item een bo-
 46848 em van veel doornen heeft veel vuchtic-
 46849 heden die smerich is ouermits zijn ey-
 46850 ghen hetten ende als die hette der sterren

46851 mede werckende is soe wert hi verduut
 46852 ende hi werdt verkeert in eender sub-
 46853 stancien der planten die hem ingesayt
 46854 werdet. want die verduwinghe werct
 46855 die leuendighe hetten inder planten
 46856 mit een ghetemperde hette van buten.
 46857 ende dan soe wast dye plante. Item
 46858 daer zijn vijf specien die een plaute²⁴ win-
 46859 nen als aristotiles seyt als wt den za-
 46860 de ende oeck wt vulheyt wt dyer vuch-
 46861 ticheydt des waters ende wt der plantin-
 46862 ghe ende vander inpotinghe des eens
 46863 int ander. Item het zijn bomen ende
 46864 planten die vrucht brenghen voer dye
 46865 bladeren als aristotiles seit als die ghe-
 46866 ne die veel humoren hebben die sme-
 46867 rich is ende materiael totter vruchten
 46868 welcke vrucht als si die natuerlike het-
 46869 ten te gader mitter hetten der zonnen
 46870 die vrucht haeste rijpen sal. ende dye
 46871 oueruloedighe smerighe vuchticheyt
 46872 verbyedet die humoer die niet smerich
 46873 en is mar waterich inder materien tot-
 46874 ten bladeren dat si in bladeren niet op
 46875 clymmen en mach noch en mach oeck
 46876 voer die vrucht nyet wt breken in een-
 46877 re planten. Item sommighe brenghen
 46878 eer bladeren dan vruchteu²⁵ ende dat is
 46879 om ghebrecls wille der smeriger vuch-
 46880 ticheydt ende om die oueruloedicheyt
 46881 die²⁶ materialiker waterigher vuchtich-
 46882 heyt totten bladen welcke vuchticheyt
 46883 die sonnelike hetten haestelicker na haer
 46884 trect totter stede der voertbrenginghe
 46885 vanden bladen dan soe smerighe hu-
 46886 moer totter voertbrenginghe der vruch-
 46887 ten ende daer om wort die ripinghe dyer
 46888 materialigher smerigher humoren ver-
 46889 traecht eer si vrucht wordt. ende dye
 46890 voerghandck der bladen wordt eerst.

46891 Item zommighe bomen of planten bren-
 46892 ghen haer bladeren mitten vruchten te
 46893 gader als die gheen die de voerseyde
 46894 humoren veel hebben ende wel te punt ende
 46895 die binnenste hetten mitter vterster hetten
 46896 ghelyc werckende in beyden ende oec beide
 46897 als die waterighe humoer in bladeren
 46898 ende die smerighe humoer in vruchten ef-
 46899 fen ghelyc wt drieuende. Item aristotiles
 46900 seyt dat die oude wise meynden die vruch-
 46901 ten ende die bladeren een dinck te wesen.
 46902 ende dat die bladeren niet en waren dan om
 46903 der vruchten wil ende dat haer materie on-
 46904 derlinghe niet en scheelden dan inder ver-
 46905 duwinghe ende dattet een meer verduut dan
 46906 dat ander want die waterighe ende rauwe
 46907 humoer die subtijl is die ghaet in blade-
 46908 ren ende die smerichste ende die beste verduwe-
 46909 de humoer die ghaet in die materi van-
 46910 den vruchten. Item aristotiles seyt dat
 46911 sommighe bomen doernich zijn ende dat
 46912 en is niet vander groetheyt der materi-
 46913 en vander planten die de substanci wint.
 46914 mer het gheualt vander openichheit des
 46915 boems of der planten bi den welcken die
 46916 coude humoer aen ghehaelt wordt ende
 46917 bi den welcken als die humoer ghecoect
 46918 is ende wtgaende bider openicheyt dyes
 46919 boems word ghecoaguleert vander het-
 46920 ten der zonnen in enen doorn ende wordet
 46921 in een vorme van enen scarpen doerne be-
 46922 ghinnende beneden bij der stammen vanden
 46923 grouen ende vanden breeden ende int ouer-
 46924 ste ende dat voerste wert gheeyndet in dat
 46925 scarpste. Item die bomen zijn int ghe-
 46926 meyn groen buyten ende binnen wit. want
 46927 dat binnenste heeft een materi die na-
 46928 kende is ter witticheyt. ende dat butenste
 46929 deel heeft een materi die nakende is
 46930 totten nedersten. want die materie die

46931 aenghehaelt werdt vanden bynnensten
 46932 die wordt een luttel ghestuert inder scors-
 46933 sen ende wert in gronicheden verwandelt.
 46934 Item aristotiles seyt dat die bomen ver-
 46935 wandelt werden inder figuren. want
 46936 die sommighe zijn opwaert ende som-
 46937 mighe zijn nederwaert. ende sommige
 46938 van desen houden dat middel want die
 46939 ghene inder welcker morch die subtijle
 46940 humoer groeyt ende bloeyt die welck
 46941 die hetten beroert ende nae haer trect
 46942 totten ouersten wert ter manieren van
 46943 eender vlammen scharp op gaende en-
 46944 de die ghene inder welcker morch bloyt
 46945 die groue waterighe humoren worden
 46946 nederwaert ghedruct ende oeck mede
 46947 naeuwe ghemaect. want die deelen wer-
 46948 den nederwaert beroert in dat groue.
 46949 ende in dat alre nederste werden si ghe-
 46950 enghet. Mer inden ghenen inden welc-
 46951 ken die middel humoer is als tusschen
 46952 tgroue ende tsubtijl die werdt ghetem-
 46953 pert. een deel dat ghaet opwaert ende
 46954 sal wesen een sake der opheffinghe. en-
 46955 de een deel ghaet nederwaert twelck
 46956 een deel is der grouinge want na dien
 46957 dat die verduwinghe cleyn of groet is
 46958 van dyen humoren in der wortelen en-
 46959 de inden morghe soe pleech die boem
 46960 groet of cleyn te wesen inder figuren.
 46961 want die eerste verduwinghe is noet
 46962 inden wortel om die volmaectheyt wil
 46963 of oeck om die volbringhinghe. ende
 46964 om die rijpinghe ende oeck om die be-
 46965 houdinghe. Ende die dubbelde verdu-
 46966 winghe die is al ghenoech tot der ver-
 46967 vullinghe der planten. ende die der-
 46968 de die wordt alleen inden dyeren ghe-
 46969 uonden als aristotiles seyt. ende oeck
 46970 mede als albumaser exponeert. etcetera

46971 Item die werden diueers inden bladeren
 46972 ende inden telgheren nae dyen dat si veel
 46973 humoren of luttel hebben ende nae dyen
 46974 dat si starcke of crancke hetten hebben.
 46975 want is die hette starck ende veel humoren
 46976 soe sullen inden wtghanck wesen blade-
 46977 ren ende telgheren ende also verkeert na-
 46978 der openicheyt der abelre humoren en-
 46979 de nae der verteringhe ende droghinge
 46980 ende als die telgheren verdroghen soe
 46981 vallen die bladeren ende die boem bly-
 46982 uet naect ende bloet ende alsoe gheschiet in
 46983 contrarier manieren. Item als aristotiles seyt
 46984 niet alleen en ghaen die doorn scarp op
 46985 **27**inden boem. mer oeck wert die selue fi-
 46986 gure gheuonden inden bladeren ende inden
 46987 vruchten want was dat toepat vander
 46988 planten eerst breet ende wijt ende zeer open int
 46989 beghinsel der vuchticheyt ende si nae ghe-
 46990 dwonghen wert mit droechten of mit cou-
 46991 den soe sullen die bladeren ende die vruch-
 46992 ten nederwaert grof werden ende int o-
 46993 uerste subtijl ende scarp. Item veel me-
 46994 er dinghen setten die meesters mer om
 46995 der cortheyt willen soe willen wijt op
 46996 dese tijt ouer slaen wantet ten hoert tot
 46997 desen werke niet al. mer aristotiles die
 46998 doeter wat proprieteyten toe int eynde
 46999 vanden boecke die welcke men niet ver-
 47000 smaden en sal: ende hi seyt daer bij den
 47001 eynde een plant hebbende veel scorssen
 47002 of grof die wordt lang. ende dat is om die
 47003 wtstekinghe der humoren ende om dye
 47004 instotinghe der hetten want die groef-
 47005 heyt vander scorssen ontfanghende die
 47006 humoer en laet die humoer niet wech
 47007 vloyen noch en laet die hetten niet en
 47008 wech wazemen doer den ghaetkens
 47009 om des wille dat die bast alsoe hard is
 47010 ende alsoe dicke om welker saken wille

47011 hi van noeden grof ende groet werden
 47012 moet alst openbaert inden pijnboem in-
 47013 den palmboem ende in deser ghelycken
 47014 als aristotiles seyt. Iteem **28** hij seyt aldaer
 47015 dat die bomen die een melckighe hu-
 47016 moer hebben die hebben een grote sme-
 47017 richeydt ende oeck mede ene starcke het-
 47018 te inder wortel. Ende daer om soe wer-
 47019 den die humoren ontbonden totten bu-
 47020 tensten des boems. ende daer om soe
 47021 werden ghommen onderwijlen vloyen-
 47022 de onderwijlen werden si vander cou-
 47023 **29**den gheconguleert ouderwijlen verhar-
 47024 det als een mossel. ende dat coemt van
 47025 couden die de ghommme dwinghende is
 47026 ende onderwijlen van hetten als aluera-
 47027 dus seyt. Item die bomen werden ver-
 47028 andert nae der verwandelinghe der ti-
 47029 den want inden zomer so beghinnen si
 47030 groen te werden ende des winters ble-
 47031 ec nochtans en verliesen si haer blade-
 47032 ren niet. noch si en vallen oeck niet want
 47033 si hebben ene starcke verwe ende wel
 47034 gheuacht ende daer omme vlyet dye
 47035 hette totten binnensten des boems. en-
 47036 de oeck om hare grote smericheyt wil-
 47037 le ende tayheyt soe en vallen die blade-
 47038 ren nyet. mer si werden des wynters
 47039 wel bleeck om der groter couden wille
 47040 Item noch seyt hij aldaer dat dye bo-
 47041 men die int begin vruchten maken die
 47042 maken bitter vruchten om des willen
 47043 dat die eerste verduwinghe is zuer om
 47044 die grofheyt ende oeck om die eerdich-
 47045 heyt der aenghehaelder humoren ende
 47046 om die cranckicheyt der verduwender
 47047 hetten. ende daer om die winninghe al-
 47048 sulcker vruchten is sonder zueticheydt:
 47049 want haer vuchticheit blijft rauwe en-
 47050 de onuerduwet Mer na als die hetten

47051 inden boem gestarct wert ende die humoer
 47052 ghemeerret so wer³⁰ die vrucht smoke-
 lic ende soet. want als hi daer nae toe seyt
 47054 een bitter dinck int vier gheleyt werdt
 47055 zoet. Item hi seyt voert dat van couden
 47056 zueren ende droghen steden comen onder-
 47057 wile soete vruchten. want die ingheboren
 47058 hetten ghaet in die zuere vuchticheyt.
 47059 welcke hetten besloten was ouermits het-
 47060 ten der zonnen totten binnensten verduut
 47061 die zuericheyt ende verkeertse in soeticheden.
 47062 ende die vrucht sal zoet zijn al ist dat die
 47063 bladeren zuer zijn ende oec die eynden. in-
 47064 den welcken alsoe grote verduwinghe niet
 47065 en is ende makinghe der hetten alst is inder
 47066 vruchten. het gheualt nochtans onderwilen
 47067 dat ouermits grote verbarninghe dat dye
 47068 eerste vrucht die soet was ghemaect ver-
 47069 keert wert in bitterheden om die ouer-
 47070 uoloedighe hetten ende om dat daer luttel
 47071 vuchticheden ouerlopende is. Item in
 47072 ghetemperden steden ende landen soe begin-
 47073 nen die vruchten te ripen voer die lenten
 47074 daghen om dat daer hetten ghenoech is
 47075 ende ghoede ghetemperheyt der luchten:
 47076 Item hi seyt daer voert datter zommi-
 47077 ghe bomen zijn die eerst soete vruchten
 47078 maken daer nae werden si damper ende bit-
 47079 ter ende als die bomen van mirabolanen.
 47080 wes sake is als daer gheseyt wort dat
 47081 alsulc boem heeft vruchten van groeter
 47082 openicheyt ende in die vre der verduwinghe
 47083 als die weghen groet ende breet zijn soe
 47084 volcht die hette der natuerlicher humoren
 47085 totter vruchten. ende maect die vrucht rijp
 47086 ende daer om is aldus sulcken vrucht int be-
 47087 ghin der verduwinghe eerst soet. mer na die
 47088 hette die inden toepaden is die vuchtich-
 47089 heyt verterende brengt een droecheyt in
 47090 die de toepaden ende die gaetkens sluut al-

47091 soe dat die hetten noch die vuchticheyt
 47092 totter steden der vruchten niet comen en kan
 47093 ende die coutheyt ende die droecheyt sullen
 47094 die hetten ende die humoren verwinnen. ende da-
 47095 er om wort die vrucht verkeert in dam-
 47096 perheden. Item in die bomen te planten ende te
 47097 sayen so moetmen zeer mercken die out-
 47098 heyt der manen want die bomen die gheplant
 47099 werden als die maen recht vol is of als
 47100 si recht ontfaeft soe ghedyen si selden. ende
 47101 ist dat si wassen soe werden die vruchten
 47102 wormstekelich ende si veruulen rasch ende also
 47103 doen die boemen oec die dan vander aerden
 47104 ghehouden werden ende die wormen etense
 47105 haestelic ende si verrotten als constantinus seyt die
 re-
 47106 den waer om soect int achte boec vanden da-
 47107 den der manen. Item tusschen den boem ende der
 47108 vruchten is een steelken daer die vrucht
 47109 mede aenden boem hangt alst kynt ouer-
 47110 mits den nauel an die moeder cleeft ende han-
 47111 get als constantinus seyt ende dat steelken is eerst
 47112 ³¹ cranc ende slap mer na so crighet meer hn-
 47113 moren tot hem ende het werdet stiuer
 47114 ende daer om werdt die vrucht ter wij-
 47115 len dattet steelken cranckelic is rasch of
 47116 gheschoten. Mer nae als die hetten
 47117 die humoren verhardt ende oeck me-
 47118 de starck maket soe en vallen si niet lich-
 47119 telijcken of. ende ten laetsten wanner
 47120 dat die vrucht rijp is ende daer nyet
 47121 ³² meer vuchticheyden toe en trecket
 47122 soe verdonret ende verghaet dat steel-
 47123 ken ende die vrucht valt af. Item hoe
 47124 datmen enen boem bet zuuert ende reyn
 47125 maket van sinen oueruloedighen tac-
 47126 ken hoe dat hij dan bat vruchten drae-
 47127 ghet ende voert brenghet. want dat
 47128 selue voetsel dat inden vruchten dyes
 47129 boems ghaen of trekken soude dat ga-
 47130 et ende trecket daer in dat voetsel der

47131 oueruloedicheit als inden telgheren die
 47132 onnut sijn ende onuruchtbaer ende dese din-
 47133 ghen sijn thans ghenoech als vander na-
 47134 tueren ende vanden proprieteyten der
 47135 bomen int ghemeyn
 47136 Dat iij. capitel vanden mandelboem
 47137 **33**AMigdalus is een amandel boem
 47138 die ripelic bloyende is ende hi seyt amig-
 47139 dalus voer den boem ende amigdalum voer
 47140 den vrucht waer af dat een seyt Sunt
 47141 matura mora pira fetus amigdala mo-
 47142 ra nochtans wordt amigdala amigdale
 47143 gheuonden inder heiligher scriften Nu-
 47144 meri xvij. want die heiliche scryft en
 47145 wil hoer onder die witte niet werpen of
 47146 onder die ewe noch en wil van niemant
 47147 geregiert wesen Item ysidorus seit libro
 47148 xvij. amigdala is griex twelc in latijn lan-
 47149 ghe note heit ende het sijn vele luden die
 47150 dese nutida hyeten als die minre note
 47151 Item aristotiles seit vanden mandel-
 47152 bomen int boeke vanden planten dat si
 47153 behoeuen der oeffeninghe ende plantin-
 47154 ghe ende sonderlinghe als sioudt werden
 47155 ende ist dat si mit spikeren doerslagen wor-
 47156 den so loepter eenrehande gomme wt
 47157 ende so wert die vuchticheit inden morge
 47158 ghepuert dat die materie der vruchten
 47159 is ende daer om draghen die mandelbo-
 47160 men meer vruchten die wel gebouwet
 47161 werden wanneer dat sioudt sijn dan als
 47162 si ionc sijn Item die mandelboem drae-
 47163 ghet tweerhande vruchten als soet en-
 47164 de bitter als gheseyt werdt inden pla-
 47165 teario ende die zoete sijn goet ter spisen en-
 47166 de dye bytter ter medicinen ende si sijn
 47167 heet ende droghe dyascorides seit vander
 47168 soeter mandel Ist dat si ghegeten wert
 47169 mit hoere dop versch so is si der magen
 47170 goet mer si bezwaert dat hoeft ende ma-

47171 ket die oghen doncker ende ontsteect min-
 47172 ne ende maect slaep ende wederstaet den
 droncken-
 47173 scap Item die selue seit aldaer ist dat die
 47174 vosse mandelen eet hi sal daer af steruen
 47175 want men siet dicwijl dat den mensche
 47176 goet is ende ghesont dats menich an-
 47177 der dier een venijn ende alsoe verkeert
 47178 Item die selue seit dat byna alle die he-
 47179 le boem medicinael is vanden bitteren
 47180 mandelen want sijn wortel ghesoden of
 47181 ghecoect ende ontween ghewreuen neemt
 47182 die smetten vanden aensicht ende zuuert
 47183 ende voer thoeft ghesmeert safticht den
 47184 hoeftzweer ende mit honych ghemengt
 47185 gheneset verrotte wonderen ende zuuertse
 47186 ende die bast mitten bladeren zuueren oec
 47187 ende genesen Item sijn olie doot pyeren in-
 47188 der kinder buke als si die laeuwe drincken
 47189 ende doet menstrua voirt comen ende zuuertse
 47190 ende is zeer goet teghen doefheit vanden
 47191 oren ende zuuert ende droecht dat etter van-
 47192 den oren ist datmen den olie daer laeuwe
 47193 in druupt als dyascorides seit Item sijn bloe-
 47194 men in olien ghecoect verwecken die in
 47195 litargyen legghen of die vallen vanden
 47196 euel ende mit honich ghewreuen ist goet
 47197 op bete van honden ende si ghenesen vl-
 47198 ceren Item die gomme die daer wt loept
 47199 ghedaen in enen dranck beneemt bloet
 47200 spuwen ende aldus openbaert datter lut-
 47201 tel of niet is inden bitter mandel boem ten
 47202 is goet inder medicinen als dyascorides seyt
 47203 **34**Dat iiiij. capitel vanden boem abyces
 47204 **35**AByces is een naem des boems al-
 47205 soe ghenoemt van eundo dat is
 47206 van gaen daer om dat hy voer allen bo-
 47207 men verre gaet ende hem seluen hoge
 47208 wt strect wes natuer is als ysidorus seyt int
 47209 seuentiende boeke dat hi niet delachlich
 47210 en is mitter aertscher vuchticheit ende

47211 daer om is hi abel ende licht van desen
 47212 houte maectmen veel dinghen als huse
 47213 ende starke tymmeringhe ende masten inden
 47214 scepen Item aristotiles seit dat abies is een
 47215 boem die zeer hoeghe wasset ende schiet
 47216 ende is alte zeer open inder substancien ende
 47217 **36**hi is van subtijlre vuciticheit ende daer om
 47218 sijn natuerlike hetten die gestarct is van-
 47219 der hetten der sonnen heft lichteliken
 47220 die vuchticheit op ende seintse opwert ende
 47221 also wert die bome hoech ende lange en-
 47222 de zeer recht ende heeft luttel of niet croms
 47223 ende dat is om die craft der hetten ende om
 47224 die ghelikicheit der humoren die onder-
 47225 danich is der werkinghe vander het-
 47226 **37**ten ende daer om wert hi retht op ghehe-
 47227 uen inder luchten sonder enighe crom-
 47228 heit ende al is dat zake dat dese boem
 47229 ghewonnen wordt ende wasset wt lich-
 47230 ter ende subtijlre humoren nochtans werpt
 47231 die natuer die oueruloedicheit der hu-
 47232 moren en wech als tusschen thout en-
 47233 de den bast ende werdt aldaer in ghemen-
 47234 get vander butenster hetten ende wort
 47235 verkeert in die natuer eenre wel rukken-
 47236 der harssen ende daer om alsmen van de-
 47237 sen houte int vier leyten so wertet te hants
 47238 ontsteken
 47239 Dat vi. capitel van een cruyt ghenoemt aloe
 47240 **38**ALoe is een welrukende boem pla-
 47241 tearius seit dat aloes is een hout
 47242 heet ende droge ende dat in die grote vloet
 47243 gevonden wordt van babilonien mit-
 47244 ten welken vergadert die vloet vanden
 47245 paradise waer af dat veel luden wanen
 47246 dat dit hout wast onder den bomen van-
 47247 den paradise ende dat hi mit eniger instor-
 47248 tinghe van wijnde of van anderen zaken
 47249 inden vloet vanden paradise valt ende
 47250 coemt so wt ghedreuen inden ryuire van

47251 indien ende als tfolc van dien lande die
 47252 daer omtrent wonen haer netten in dat
 47253 water werpen so brenghen si die houten
 47254 op mit horen netten ende die luden ver-
 47255 copent voert ende het is zeer medici-
 47256 nael ende aloe is drierhande als constantinus
 47257 seit int boeke der graden dat eerste is seer
 47258 wittich ende dat cnopich is dat is har-
 47259 de wel rukende ende is van bitteren sma-
 47260 ke ende van zwartachtighen verwen ge-
 47261 neycht ter rootheit ende en wederstaet
 47262 die wriuinghe vanden tanden niet alte-
 47263 mael Men seit oec datmen mitter hant
 47264 wrijft ende thants so dunct enen mensch
 47265 dat hem die lucht ter herssen gaet ende
 47266 vervultse ende dat ander gheslecht is
 47267 min wittich mer niet also wel rukende
 47268 noch also bitter dat derde gheslecht is
 47269 wittachtich ende zeer licht noch en is
 47270 van enighen smake ende is van luttel ro-
 47271 kes ten is hem vanden anderen speci-
 47272 en bi ghebrocht Item dat hout werdt
 47273 gheualst mit eenrehande houte dat hem
 47274 ghelyc is inder zwarten ende inder cno-
 47275 picheyten ende mit een luttel specien die
 47276 wel rukende is ende lignum aloes wordt
 47277 van sommighen siluestris gheheiten dit
 47278 hout wort mtt **39** lode ghewreuen op dat-
 47279 tet sijn verwe verwandelen sal ende men
 47280 doetter oerzweet toe op dattet een bit-
 47281 terheit crigen sal ende rodelachtich en-
 47282 de het werdt in eenre kokinge ghedaen
 47283 mitten alre besten aloe ende mit muscus
 47284 op dattet enen goeden roeke cryghen
 47285 sal ende aldus valschen sijt dat hi quaet
 47286 te kennen is vanden besten ende noch-
 47287 tans machment kennen want dese die
 47288 daer ghevalscht is te mael hardt ende en
 47289 wijct onder den tanden niet ende als hi ge-
 47290 kant wort so en voeltmen daer gheen

47291 bitterheit binnen lignum aloes starct die
 47292 maghe ende maect verduwinge ende is goet
 47293 tegen crancheit des harten ende der her-
 47294 sen ende teghen bezwininghe ende teghen
 47295 die hartuanc Item sijn wijn daer lignum
 47296 aloes in ghesoden is die is goet gedronc-
 47297 ken teghen alle passien des harten die
 47298 van crancheiden comen mer want die wi-
 47299 ne daer bitter af wert so doetmen daer
 47300 toe wat roeswaters ende wat zukers voer
 47301 die lecker lude die cleinlic van harten sijn
 47302 ende men mach desen wijn langhe houden
 47303 ende sijn roke voer die naze gehouden ver-
 47304 warmt die coude herssen zeer ende starct-
 47305 se ende op dat ic sijn virtuten mit corten woer-
 47306 den besluten mach so ist goet in allen cranc-
 47307 heiden des lichaems ist datment te punt
 47308 oerbaren can
 47309 Dat vi. capitel van een cruyt genoemt aloe
 47310 **40** ALoe is een zap van enen crude welc
 47311 cruyt aloen heit dit cruyt wordt
 47312 in indien in parsien ende in veel steden ge-
 47313 vonden wes zap wtghedruct wert en-
 47314 de opten viere gecoect ende daer na wert-
 47315 tet in die sonne gheset ende gedroecht als
 47316 platearius seyt ende van desen sijn oec drie
 47317 gheslachten als citrinum epaticum ende cabal-
 47318 linum als platearius seit ende dese drie schelen
 47319 inder goetheit want aloe caballinum is
 47320 goet epaticum is beter. mer aloe citrinum
 47321 ist best ende wert onderkent vander gheel-
 47322 re verwen ende vander roder ende sonderlinge
 47323 alst ghebroken wert so schijnt sijn puluer
 47324 als puluer van saffraen ende sijn substan-
 47325 ci is claer ende sonderlinge als hi in cleynen
 47326 stucken ghebroken wordt ende dat van hem
 47327 ghebroken wordt is min stinckende ende
 47328 min bitter ende aloe epaticum ghelycht der
 47329 **41** leueren inder verwen al brunachtich ende
 47330 ende heeft eeurehande **42** gaterkjins oft mon-

47331 de van aderen waren ende en heeft die sub-
 47332 stanci niet claer ende is oec bitterre dan aloe
 47333 citrinum ende aloe caballinum is zwart ende
 47334 doncker ende heeft een heffighe substancie
 47335 ende enen alte bitteren smake ende enen le-
 47336 liken quadren roke ende dat caballinum mach
 47337 ghevalscht werden also dat ten luden
 47338 dunct dattet aloe epaticum is of citrinum
 47339 ende dat gesciet mit puluer van soffaen
 47340 ende mit edic ist dat hi daer thienweruen
 47341 in ghesteken wert ende altoes weder ge-
 47342 droecht wert want dan wert sijn verwe
 47343 vernuwet ende oec sijn roke dat hi epati-
 47344 cum of citrinum schijnt te wesen ende nochtans
 47345 wordt hi onderkent want als hy gebro-
 47346 ken werdt ende mitten vingeren gewreuen
 47347 wert so stinct hi te hants alte vuyl ende al
 47348 te bitter dat in aloe epatico of citrino niet
 47349 en gesciet want alle aloe hoe dat si min
 47350 bitter is van sijnre naturen ende min stinc-
 47351 kende hoe dat hi meer te prijsen is Item
 47352 aloe al ist dat hi van naturen bitter is noch-
 47353 tans is hi wonderliken oirbaerlic ende ghe-
 47354 sont want hi zuuert ende purgiert fleumen
 47355 colera ende melancolie ende confortereit ze-
 47356 nighe steden ende ydelt die maghe van sly-
 47357 mighen ende tayen humoren ende verlichtet
 47358 hoeft van zericheiden want die fumen dat
 47359 sijn die roken die der maghen bezwaren
 47360 thoeft ende het maket ghesicht claer en-
 47361 de opent die leuer ende die milt ende doet den
 47362 vrouwen hoer menstrua comen dat sijn
 47363 haer stonden ende een lichaem dat qualiken
 47364 gheuerwet is dat verwet hi weder ende
 47365 bescermet tlichaem van die watersucht
 47366 ende sijn puluer gheneestet int begin ge-
 47367 gheuen Item sijn puluer genomen mit
 47368 honich doot die pieren inden buke ende ver-
 47369 biet dat vallen vanden hare ende helpt den
 47370 ghenen die tvoet euel hebben ende beneemt

47371 cromsel ende gheneest die vlceren vanden
 47372 oghen ende vanden vede ende zuuert die on-
 47373 reynicheyt vanden monde ende vanden tant-
 47374 vleysch ende gheneest versche wonderen ende
 47375 consolideertse ende zuuertse ende droecht-
 47376 se ende is den monde bitter mer der magen
 47377 zuete. ende die vercoude ende die ver-
 47378 crancete maghe conforteert ende maect
 47379 een appetijt ende een verduwinghe Al-
 47380 le dese dinghen zijn ghenomen van dyas-
 47381 corides van platearius ende van auicenna
 47382 Dat viij. capitel vant ryet
 47383 **43** ARundo ist middel tusschen den boem
 47384 ende tcruut ende is harder ende
 47385 starcker dan tcruut is ende is broesscher
 47386 ende brekelicker dan een boem ende is
 47387 **44** buyten slecht ende bynnen ydel ende hol
 47388 kuopich eude **45** licht ende inden brocken
 47389 op gheuoet ende wijct den winde ende
 47390 quetst die hant lichtelijck ende dit heyten
 47391 wij in duutsche een ryet. Item vanden
 47392 ryede seyt ysidorus libro xvi. dat die rieden
 47393 wassen in staenden weteren in yndien wt
 47394 welcker wortelen si een soet wtgedructe sap drincken etcetera
 47395
 47396 Dat viij. capitel van ammonium.
 47397 **46** AMonium als ysidorus seyt libro xvij.
 47398 is daer om alsoe gheheyten want
 47399 dat ammonium ruuct als kaneel die cy-
 47400 namomum heyt ende wast in syria aren-
 47401 nia wes vrucht saet gheeft oft druuen
 47402 waren hebbende een witte bloem ghe-
 47403 lijck der fyolen ende bladeren ghelyc der
 47404 bryonien ende ouermits sinen ghoeden ro-
 47405 ke maect hi den slaep zoet. ammonium is
 47406 een welrukende cruut als dyascorides
 47407 seyt ende is roedelachtich van verwen
 47408 hebbende bladeren die te samen verga-
 47409 dert zijn ende veel saets ende heeft een
 47410 witte bloem nae der manieren van eender

47411 fyolen ende daer is dryerehande specie
 47412 van ammonium. ende daer is een ammonium
 47413 datmen ammonium arenticum heit ende heeft
 47414 den namen nae tlant van arenien in parsien
 47415 ende dat is dat edelste vanden dryen van roe-
 47416 delachtiger verwen mer het is van alte
 47417 finen roke ende van groter doecheden ende
 47418 machten. ende daer is een ander dat in vuch-
 47419 ten steden wast ende in waterighen ende
 47420 is saft in sinen taste gheuende enen sma-
 47421 ke. ende daer is een dorde dat ponticum ru-
 47422 fum heyt ende en is niet lang Mer men
 47423 sal kyesen dat versch ende wit is ende half
 47424 vol sades wtgesprayt op purpuren roe-
 47425 den ende het is wel ruuckende ende wich-
 47426 tich ende als dit ghekauwet is bitet dye
 47427 tonghe mit eenrehande scarpicheyt.
 47428 Item ammonium heeft macht te verwarnen
 47429 ende oeck te droeghen ende is goet teghen
 47430 steken van scorpionen ende is inden ogen
 47431 ghoet ende safticht die wedom der dar-
 47432 men ende verdrijft die wynden ende doet
 47433 menstrua comen. ende in wyne ghesoden
 47434 ende die ghedorcken is goet den ghenen
 47435 die in frenesien legghen. Dit ammonium
 47436 pleechmen in allen edelen electuarien ende
 47437 **47** medicuen te doen. ende al ist sake dat
 47438 men in sine stede somtijts een ander cruut
 47439 besicht dat hem gelijc is inder verwen mer
 47440 altemael onghelijc inder craften ende inden ro-
 47441 ke als auicenna seyt. ende dit ander cruut
 47442 heyten si amades
 47443 **48** Dat ix. capitel van anetum.
 47444 **49** ANetum is een cruut wes saet is
 47445 oeck anetum ghenoemt mit enen
 47446 gheliken naem. ende wes saet eerst be-
 47447 coemt ter medicinen ende daer naest dye
 47448 wortel. mer ten dorden mael dat cruut
 47449 ende tsaet machmen drye iaer houden
 47450 in groeter machten als dyascorides seyt.

47451 nochtans ist beter datment alle iaer ver-
 47452 nuwet Wes wortel ghoet is alsoe lan-
 47453 ghe als hi groen is mer als si ghedro-
 47454 ghet is en doeht si nyet als dye selue
 47455 seyt. Het is heet ende droeghe ende is
 47456 openende ende scheydende die dichte ende
 47457 vaste humoren ende is die winden verdry-
 47458 uende ende in snidende ende beneemt die
 47459 steecten inden buuc. Item het heeft macht
 47460 steen te breken ende dat menstruum te doen
 47461 comen ende opent die weghen vander
 47462 vrinen ende beneemt die nockinge dat
 47463 van veruoltheden coemt ende het doet sla-
 47464 pen ende mit olyen ghecoect ende ghe-
 47465 leyt op een apostemen doetten sneyden.
 47466 Item zijn bloem mit wijn ghecoeckt
 47467 haelt af die zweringhe vanden hoofde
 47468 ist datmen thoeft daer ouer stoeft. Item
 47469 zijn asschen droecht ende verdruct dat dru-
 47470 pen vander wijflicheit ist datmense daer
 47471 in stroyet Item dille ghecoect mit olien
 47472 slapt die stiuicheyt der zeenen ende is
 47473 ghoet tot veel anderen suucten als die
 47474 selue seyt.
 47475 Dat x. capitel van anijs:
 47476 **50** ANisum heeft die selue virtuten dye
 47477 de dylle heeft mer die anijs he-
 47478 uet een zuete smake ende zijn saet is oek
 47479 mynre ende is ronder ende werdt van veel
 47480 luden dulcedinium gheheyten als ge-
 47481 seyt wordt in plateario ende hij heeft macht
 47482 te scheyden ende te verteren ende dye
 47483 wiuden ee **51** verdriuen ende die verduwin-
 47484 ghe te starcken ende opent die waterbel-
 47485 len ende die hartheyt vander leueren ende
 47486 vander mylten ende den steen te dwin-
 47487 ghen ende menstrua voert te bringhen
 47488 ende alle die weghen die byunen **52** zijn te ope-
 47489 nen ende die te verbeteren ende daer om al ist
 47490 een cleyn zadeken nochtans ist zeer nut

47491 ende ghesont. etcetera.
 47492 Dat xi. capitel van loeck
 47493 **53** ALLium dat is loeck ende is ghe-
 47494 seyt van olendo dat is van stincken
 47495 daer om dattet stinct als ysidorus seyt libro
 47496 xvi. wes roke alsoe starck is dat zijn ro-
 47497 ke alle die ander verdrijft ende verwindt
 47498 ende daer die luden die bij stinckenden we-
 47499 ghen wanderen die bewaren hem mit lo-
 47500 ke ende etens een groet deel Item dyascorides
 47501 seyt dattet loec veel virtuten heeft ende al-
 47502 soe wel ghoede als quade proprieteten
 47503 want het wort ghemaect van menigerhan-
 47504 de virtuten als die selue seyt ende het be-
 47505 droeft den buuck ende die maghe ende
 47506 **54** het verdroechr die maghe ende maect
 47507 dorst. ende leytmant op een blote huut soe
 47508 wert die huut ghewont ende gheulcereert
 47509 ende ist dattet een colericus te veel eet so ont-
 47510 steket die mensche ende maecten vierich ende
 47511 verdroechten ende maect in hem lazarie ende
 47512 verwect razerie ende frenesie ende quest
 47513 dat ghesichte. ende daer om en doeck-
 47514 tet den colericus niet ten waer eens ter
 47515 maent ende in couden natten tiden want
 47516 het wynt rasch dye roede colera ende
 47517 meerret die verbrande. mer het is den
 47518 fleumaticus goet ende den ghenen die cout
 47519 zijn van complexien. ende het is van tween ghe-
 47520 slachten als tamme ende wilde ende die me-
 47521 dici heyten dat wilde scordioen wes bloem
 47522 vergadert sal werden ende inder medicinen
 47523 **55** ghemeigt werden. ende het en werct nyet
 47524 mit ghewelt als dat tamme loec doet.
 47525 Men pleecht ghemeenlicken vanden loeke
 47526 die hoofden te eten daer die craft vanden
 47527 loke in is. ende heeft principaliken macht
 47528 **56** te sneyden te verteren ende veuijn te verdry-
 47529 uen ende alle venijntheyt. want sonder sake
 47530 en is dat loec dryakel der kerlen nyet

47531 gheheyten vanden auctoren als dyascorides
 47532 seyt ende sonderlinghe ist ghoet teghens
 47533 beten ende teghen die venijntheyt eens
 47534 verwoeden honts ist dattet mit soute ende
 47535 mit noten ghenomen wordt van binnen
 47536 ende wat rochen daer toe ghedaen want de-
 47537 se vier salmen te samen wryuen ende men
 47538 sals den siecken dicwyl te eten gheuen ter
 47539 groetheyt van eenre groter noten mit
 47540 wijn ende men sal vander seluer confecti-
 47541 en opt zeer buyten plaesteren want het
 47542 gheneest die wonde ende trect dat venijn
 47543 wt ende verteert ende verlost den menschen
 47544 vander suecten ende verhoet ende bescrmet⁵⁷
 47545 enen mensche alsoe sekerlic oft dryakel
 47546 waer Item loeck heeft virtuut te ope-
 47547 nen te scheyden ende in te sniden die groue
 47548 humoren ende die te verteren. ende daer
 47549 om ist ghoet den luden die mitten steen
 47550 becommert zyn ende het is ghoet teghen
 47551 die coude pisse. ende doet menstrua comen
 47552 ende zuuert die moeder ende doot dye
 47553 pyeren inden buucke ist datmen daer
 47554 een sause of maket mit peper ende mit-
 47555 ten sape van menten ende eetse Item loec
 47556 saft die zericheyd vanden nyeren ende
 47557 oeck vanden leynden ist dattet mit olien
 47558 ghecoect wordet ende ontween gewre-
 47559 uen ende gheplaestert op die leynden
 47560 ende het is ghoet op een zeer datmen
 47561 morpheha heyt ist dat die stede ghehicht
 47562 wordt ende daer nae mitten loke gewre-
 47563 uen ende daer op gheleit ende gewreuen
 47564 mit olye van bayen ist ghoet op beten van
 47565 serpenten als dyascorides seyt. Item
 47566 het is ghoet den ghenen die twater la-
 47567 den want het verteert die vuchticheyt
 47568 die tusschen velle ende vleysch leydt ende
 47569 doet die drintinghe ghaen sitten ende
 47570 het zuuert grote vervuulde wonderen ende

47571 sluitse ist datmen loeck tot asschen bran-
 47572 det ende worpter die asschen in of legt-
 47573 se daer op. Item loeck ghecoket mit
 47574 fonteynen water beneemt alle heffin-
 47575 ghe ende zericheyd enigher stede ende
 47576 men sal wachten datmens altoes nyet
 47577 stedelijck in spiseu⁵⁸ en neme want het sou-
 47578 de die oghen hinderlick wesen. Vnde
 47579 versus Allia vyna venus puluis ventus
 47580 faba fumus Ista nocent oculis sed vigi-
 47581 lare magis Ende beduut aldus veel dat
 47582 loec wijn bruden puluer wint bonen ende
 47583 roeck Alle dese scaden den ogen mer ve-
 47584 le te waken scaden den oghen meest.
 47585 Item aristotiles seyt int boeck vanden
 47586 planten dattet loeck ghelikenis heeft
 47587 mitter lylien inden hoefden ende inden kelen
 47588 ende inden rocskens die daer omme gaen
 47589 ende een kerle in die aerde gheplant ma-
 47590 ket enen steel ende saet bouen ende heeft veel
 47591 rocskens ende bladeren die scarp op ghaen
 47592 ende die steel is bynnen hollachtich ende
 47593 open tloke als die lelie maect zijn zaet
 47594 des steels eerst in enen tederen balschken⁵⁹
 47595 ende het wordt verkeert in toerngens⁶⁰
 47596 mer tloke en schiet zijn telgheren nyet
 47597 nae der manieren vander lelien. Ende
 47598 ghelikerwijs dattet loeck zijn bladeren
 47599 vernuwet alsoe vernuwet zijn wortelen
 47600 ende eens seyntet zijn saet wt als inden
 47601 anderen iaer nae dyn dattet ghesayet
 47602 wordt. Item tloeck heuet veel rocken
 47603 ende oeck mede veel telgheren op dat
 47604 si spijse sullen zijn des rockx ende oeck
 47605 mede een voetsel sullen wesen den an-
 47606 deren wortelen ende den anderen blade-
 47607 ren ende sinen steel. waer bi soe wanneer
 47608 die ander blader wassen ende die steel soe
 47609 veruaren zijn rocken inder aerden ende
 47610 aldus worttet gheuonden inden eyuun

47611 ende in dyen scheelt dat looc vanden eywn
 47612 want een yghelic vleysich deel vanden lo-
 47613 ke ist dattet gheplant wordt so waster een
 47614 plant wt als die lelien als van haren rock
 47615 een kele ghypoet is soe coemter oec een
 47616 plant wt. ende dat gheschiet want in ha-
 47617 ren rocken is een virtuut des saets alst
 47618 is inden vleyschighen dele vanden lo-
 47619 ke ende aldus en ist nyet inden eyuu
 47620 want wt elcken deel van hem gheplant en
 47621 wast gheen plant want die zadelike vir-
 47622 tuut en is in elcken deel vanden eyuu
 47623 niet mer si is int hele hoeft. ende in desen
 47624 scheelt oec tloec vander lelien. want zijn
 47625 vleyschighe delen als die gheplandt
 47626 werden so schieten si grases ende haer bla-
 47627 deren wt midzen doer tvleysch mer de
 47628 rocken vander lelien senden haer bla-
 47629 deren ter siden wt ende midzen niet. hi-
 47630 er toe heuet aristotiles gheseyt in dat
 47631 boeck vanden planten ende nae der nuwer
 47632 ouersettinghe etcetera
 47633 Dat xij. capitel vander alzen
 47634 **61** ABSinthium dat is alzen ende is een
 47635 zeer bitter cruit ende is heet ende
 47636 droeghe stiptic ende bitter als dyascorides
 47637 seyt. ende hier af zijn twee gheslachten dat
 47638 een is damper ende bitter ende dat ander
 47639 is wittachtich ende myn bitter ende is
 47640 van mynder craften: dat eerste wort int
 47641 eynde vander leynten ghegadert of ge-
 47642 sneden ende inden scheem ghedroecht
 47643 ende men macht een iaer houden in goe-
 47644 der craften ende men seyt dattet contra-
 47645 rie virtuten ouer hem heeft als platearius
 47646 seyt. als laxerende ende stoppende. ende
 47647 die stoppinghe heuet in van zijnre grof-
 47648 heyt ende dampicheyt zijnre substancien.
 47649 ende die laxeringhe heuet in van zijnre
 47650 hetten ende van zijnre bitterheyt want wan-

47651 neer dattet in ghenomen wert ist dat sa-
 47652 ke dats die materi dic ghepact vindet
 47653 inden lyue om die grofheyt zijnder sub-
 47654 stancien maket die materi noch dichter
 47655 ende alsoe ist een sake des stoppens mer
 47656 is die materi abel ende wel verduwet
 47657 soe sceydet die materi ende ontbintse ouer-
 47658 mits zijnre hetten ende om zijnder bit-
 47659 terheyt wille ende drijftse wt. Item een
 47660 sijroep van alssen ghemaect is der leue-
 47661 ren ghoet ende starct die maghe ende
 47662 wandelt den appetijt ende wederstaet
 47663 den dronkencip ende gheneest die gheel-
 47664 sucht ende verwandelt die verloren verwe.
 47665 Item zijn sap ghemenghet mit puluer
 47666 van costus ontopen die milte ende schey-
 47667 det die winden der maghen ende dyer
 47668 darmen Item zijn sap in die oren ghe-
 47669 dropen die zeer vuul ende vuchtich zijn
 47670 droecht dye vuchticheyt. ende tsap mit-
 47671 ter gallen van enen styer ghewreuen dat
 47672 starct dat horen ende beneemt die tutin-
 47673 ghe vanden oren ende zuuertse ende zijn
 47674 sap gheneest den hoeftzweer die van-
 47675 den wazem der maghen coemt. ende
 47676 mit comijn ende mit honich ghestoten
 47677 ende gheleyt op een stede die gheslagen
 47678 of gheuallen gheweest heeft beneemt
 47679 hem die zwarticheit ist datmen daer of
 47680 een plaester maeckt ende legtse daer
 47681 op. ende zijn sap doot dye pyeren int
 47682 oer ende zijn sap ghedroncken claert die
 47683 oghen ende indeu **62** oghen ghedroopen
 47684 dicwyl gheneest die roetheyt ende den
 47685 drope. Item tcruut van alssen gheleyt
 47686 onder ghoede clederen ende onder boec-
 47687 ken houtse onghescent vanden wormen
 47688 ende vanden musen als macer seyt Item
 47689 alssen ghesoden in byer ofte in wijn
 47690 ende ghedroncken beneemt dye opbla-

47691 singhe ende den wint des buucx ende sonder
 47692 dese virtuten heuet sommige poprieteyten
 47693 **63** die myn louelick ziju want ouermits si-
 47694 nen bitteren smoke maket enen quaden
 47695 smoke. ende ouermits sinen quaden ro-
 47696 ke soe quetset dat ruucken ende maect melc
 47697 ende suete wijn ende alle dinck daert mede
 47698 ghemengt wert wordt bitter. ende daer
 47699 om die byen die dicwijl op die alsen val-
 47700 len maken bitter honich als ysidorus seyt
 47701 Item vander alssen seyt plynus libro xvij.
 47702 datmen die alssen niet gheuen en sal den
 47703 ghenen die coertsen hebben ende die alssen
 47704 dwingt scipluden vander zee. ende een sal-
 47705 ue ghemaect vanden zape van alssen mit
 47706 **64** rosen olye maect der menschen haer al
 47707 zwart. etcetera
 47708 Dat xijij. capitel van merck
 47709 **65** APIum dat is merck of eppe ende is
 47710 een ghemeyn cruut dat allen luden
 47711 kundich is Ysidorus seyt dat die heren
 47712 die wijlen eer victori hadden den plach-
 47713 men dit cruut op thoeft te setten voer
 47714 een cierheyt. Item hercules sette dit
 47715 cruut eerst op zijn hoeft wes wortelen
 47716 vechten machtelike teghen die stricken
 47717 des venijns als ysidorus seyt Vanden
 47718 welcken veel specien zijn als die selue
 47719 seyt als apium petrosum ende is daer om
 47720 alsoe gheheten wantet der eppen ghe-
 47721 lijc is inden bladeren ende wast in stenigen
 47722 gheberchten ende die duutsche heytent
 47723 peterceli van alexandryen ende die la-
 47724 tijnsche petrocilinum petrapium als ysi-
 47725 dorus seyt. Het zijn noch ander manie-
 47726 ren van mercken of van eppen als dy-
 47727 ascorides seyt. als apium ranarum api-
 47728 um risus ende apium emoroydarum ende
 47729 apyum ranarum dat is die inden water
 47730 wast daer die vorschen zijn. twelck ghe-

47731 coect met wyne ende mit olien ende opten buuc-
 47732 ke ende op die nieren warm gheplaestert
 47733 gheneest hem die weeten ende die zeriche-
 47734 den Mer apium risus gheneest die me-
 47735 lancolie. wt wes oueruloedicheit ten laet-
 47736 sten droefheyt coemt want men seyt van de-
 47737 sen apium diemen apium risus heyt dat
 47738 is in duutsce merc of eppe des lachens.
 47739 waert datmen dese veel ate of nuttede
 47740 een mensche soude hem doot lachen. ende
 47741 si is ghoet teghen den steen ende teghen die
 47742 coude pisse ende om menstrua te doen comen
 47743 ist dat si in water of in wijn gecoect wer-
 47744 de ende die nederste daer ouer ghestoeft
 47745 ende ghebaet werden. Item apium emoroy-
 47746 darum te puluer ghemaect ende tot asschen
 47747 ende op die aenbeyen ghestroyt beneemt
 47748 hem dat bloeden ende droechtse. ende ghe-
 47749 meyn merck opent die bestopheit der le-
 47750 ueren ende der mylten ende breect den steen
 47751 ende ontbynt die gheelsucht ende is ghoet
 47752 den ghenen die twater laden ende die in fre-
 47753 nesie legghen ist datmen thoeft des siec-
 47754 ken dicwyl smeert mitten zape ende mit olie
 47755 van rosen ende mit edic te samen ghemen-
 47756 ghet Sijn wortel ende saet is ghoet tegen
 47757 **66** tveuijn ende tegen venijnde beten als dyascorides
 47758 seyt. Mer die mercke is quaet den ghe-
 47759 nen die vallen vanden groten euel. want
 47760 het ontbyndt ende roert die materi tot-
 47761 ten oppersten ende het scaet den kinde-
 47762 ren. ende daer om sullen hem die vrou-
 47763 wen die kynder draghen of soghen hue-
 47764 den voer die merck te eten als dyascorides ende
 47765 platearius segghen. etcetera
 47766 Dat xijij. capitel vanden hoelwortel
 47767 **67** ARistologia is een cruut dat zeer
 47768 medicinael is al is dat sake dat-
 47769 tet bitter is. vanden welcken twee spe-
 47770 cien zijn. als dye langhe ende die ronde

47771 ende beyde is si heet ende droeghe ende
 47772 die wortel dyent meer ter medicinen
 47773 dan dat cruut of die bladeren ende men
 47774 salt inden herfst gaderen ende men macht
 47775 twee iaer houden ende heeft macht te
 47776 ontbinden ende wt te drijuen dat venijn
 47777 ende te verteren ende maect ghoeden
 47778 adem ende vermorwet die harde mylt ende
 47779 opent die bestoptheyt vander milten ende
 47780 beneemt die zericheit des buuxs ende der
 47781 siden. ende zijn puluer gheleyt mitten sape
 47782 van menten op die voeten die ghezwollen
 47783 zijn is ghoet voer dat voet euel ende zijn
 47784 puluer verteert saftelicken doot vleysch
 47785 in fistelen ende in wonderen ende drijft
 47786 dode dracht vten vrouwen ist datmen
 47787 die wortel siedt in wyne ende die vrouwe
 47788 **68**dyen wijn drinct dyascorides Item plynus
 47789 seyt vanden hoelwortel ende ysidorus oec
 47790 libro xvij. dat astrologia dat is hoelwortel
 47791 den wyuen ghoet is die van kynder ghene-
 47792 sen zijn want ist datmense drinct mit pe-
 47793 per ende mit wijn soe suuertse die vuul-
 47794 nisse die daer ghebleuen is ende oec die
 47795 moeder reynichtse ende doet menstrua co-
 47796 men ende suuert mede etcetera
 47797 Dat xv. capitel van agnus castus
 47798 **69**AGnus castus is eenrehande cruut
 47799 dat heet ende droghe is wes virtuut
 47800 is als plynus seyt te behouden kuuscheyt
 47801 inden menschen want die romeynsche wy-
 47802 **70**uen plagen die stammen ende die telge-
 47803 gheren mit hem te draghen als si ter wt-
 47804 uaert ghinghen tot haren vrienden als si
 47805 ghestoruen waren Die bloem van desen
 47806 crude heyt agnus castus ende dat is dat
 47807 edelste want die bloem houdt die luden
 47808 reyn ende zuuer slecht mit sien ende mit ru-
 47809 ken als lammekens als dyascorides ende platearius
 seg-
 47810 ghen want die bloem opent die sweetgaten

47811 ende laet die gheesten wtwazemen ende ver-
 47812 teert die vuchticheyt des saets ende ma-
 47813 ket reynicheyt. Item die selue auctor
 47814 seyt dat zijn cokinghe is ghoet teghen
 47815 die coude watersucht diemen lencofleu-
 47816 mancia heyt ist dattet ghecoect wordt in
 47817 wyne mit vennecoel saet ende mit een luttel
 47818 ezula Item agnus castus gesoden ende daer ouer
 47819 ghestoeft ende ghebaet droecht die ouer-
 47820 uloedighe vuchticheyt vander moeder ende
 47821 maect die wijflicheyt enge ende doet men-
 47822 strua voert comen ende gheneest lytar-
 47823 gye ist dat si ghecoect wort mit mercke
 47824 ende mit selue in ghesouten water datmen
 47825 mit dyen water thoeft after hardeliken
 47826 wassche. want lytargya is een siechte die
 47827 after int hoeft leyt daer die memori is
 47828 **71** Dat xxvi. capitel van arthemesia
 47829 **72** ARthemesya is moeder der cruden
 47830 ende ysidorus seyt libro xvij. dattet heet
 47831 ende droeghe is wyens wortelen ende
 47832 bladeren dyenen ter medicinen. ende si
 47833 zijn ghoet teghens onvruchbaerheyt
 47834 dye van vuchten saken coemt ende in
 47835 heten ende in droeghen saken en doeht
 47836 niet als dyascorides seyt ende het doet
 47837 menstrua voert comen ende suuert dye
 47838 moeder ende confortereertse ende safticht den
 47839 hoeftzweer als si ghecoect is mit wine
 47840 of mit water ende dat hoeft ouer ghe-
 47841 stoeft. ende dit cruut verdrijft dye secun-
 47842 dinen ende die doode drachten wt den
 47843 lyue ende breect die stenen der nyeren
 47844 ende der blasen. Item plynus seyt dat
 47845 dit cruut duuellye verdrijft ende ghe-
 47846 muetet quader medicinen ende ghewre-
 47847 uen mit smeer ende omme den voeten
 47848 gheplaestert safticht die zericcheden van-
 47849 den voeten die hem van wandelen en-
 de van ghaen ghecomen is wes specien

47851 veel zijnder welcker craften ende virtu-
 47852 ten dyana eerst vandt ende ghafse den
 47853 menschen als plynus ende dyascori-
 47854 des segghen. ende die ander virtuten van
 47855 desen vertelt auicenna etcetera ende arthe-
 47856 mesia dat is bieuot.
 47857 Dat xvij. capitel van hauer
 73 AVena is een cruyt ende heyt ha-
 47858 uer in duutsche. wyens saet den men-
 47859 schen ende den peerden toe behoert als
 47860 ysidorus seyt. ende after dyen tiden dat-
 47861 tet ghesayt is soe ist haest ghevassen.
 47862 Plathearius seyt dattet goet is op hef-
 47863 finghe der leden ende suuert die onreyniche-
 47864 den vanden aensichtte ende die beesten
 47865 eten dat stroe ende tsaet ende men ma-
 47866 ket vanden sade gort ende oeck broet in
 47867 sommighen landen etcetera als platearius seyt:
 47868 Dat xvij. capitel van balsem
 74 Balsamum als ysidorus seyt libro xvij.
 47869 is een boem of een stamme ende
 47870 en wastnymmermeer hogher dan twee
 47871 cubitus hoech ende is den ruten blade-
 47872 ren ghelyc mer si zijn witter die altoes
 47873 drupen wes boem balsem heit ende thou-
 47874 xilobalsamum ende die vrucht of dat saet
 47875 75 carpobalsamum ende tsap heyt opobalsa-
 47876 mm daer om dat die bast des houts mit
 47877 yseren naghelen gheslaghen wordt ende
 47878 daer wt vloyet die edele opobalsamum.
 47879 Dese droppen valschen die luden ende
 47880 76 doen daer olie van cypers toe of oec ho-
 47881 nich. Mar die mit honich gheualschet
 47882 is die wort aldus bekent. ist datmen een
 47883 drop in melck laet drupen ende datter
 47884 druupt ghecoaguleert wordt ende dat
 47885 mit olie ghengt is ende daer een drope
 47886 in water of gedropen so sceydet hem licht-
 47887 lic want die olie loept bouen opt water.
 47888 Ende ist dat hi niet gheualst en is ende hij in

47891 vorsch water geleyt wort soe soude hij
 47892 ter stont den gront begheren. ende enen reynen
 47893 doec die hi raect en besmit hii 77 niet noch
 47894 hi en maecten niet vuul. Ende die balsemen
 47895 die puer op hem seluen zijn hebben alsoe
 47896 groten craft waert dat die zonne heet
 47897 waer soe en soudemens in die hant nyet
 47898 moghen liden. Hier toe heeft ysidorus ghe-
 47899 seyt ende plynus die seyt aldus libro xij.
 47900 Capitulo xvij. dat balsem ghaet bouen allen rue-
 47901 ken. Men plachs niet te vinden dan in
 47902 tween landen ende die meeste placke daer
 47903 hij wast die was van xx. merghen landes
 47904 Mer nae doe die romeynen bestonden
 47905 te regneren doe bestont hi in veel steden
 47906 te wassen. Item men moet wachten dat-
 47907 mens niet dyeper en slae mitten yser dan
 47908 die bast dicke en is. want als dat houdt
 47909 bynnen gheraect is so veruaert die boem
 47910 mit allen. ende alle die boem is medici-
 47911 nael ende dat sap is dat best daer naest
 47912 dat saet ende daer naest die bast. ende dye
 47913 mynste duecht is int hout. Van desen is
 47914 dat alrebeste datter wel ruuct vten sade
 47915 dat meeste ende dat zwaerste ende dat
 47916 den smake bijt ende heet inden monde is
 47917 ende inder verwen roet. Hier toe heuet
 47918 plynus gheseyt libro xij. capitolo xvij. ende dyas-
 47919 corides seyt datter eenrehande specie
 47920 van balsem is die bij babylonien wasset
 47921 daer vij. fonteynen zijn ende ist datmense
 47922 anderswaert voert ende plantse soe en
 47923 bloyt hij noch en maect vrucht des zo-
 47924 mers ende zijn telgheren werden safte-
 47925 liken in ghesneden mit enen benen messe
 47926 of mit enen anderen dat ymmers nyet
 47927 te scarp en is op dattet hout immer bin-
 47928 nen niet ghequetst en wert want so sou-
 47929 de hij te nyet ghaen ende onder den bast
 47930 daermen in snijt daer houdtmen glasen

47931 ampullen daermen den balsem in ver-
 47932 gadert ende waert sake datmen een drop-
 47933 pel liet drupen vpten rake des monts aen
 47934 dat ghehemelt soe soude dien mensche
 47935 duncken dat hem zijn hersen ontsteken wa-
 47936 re. ende hi heeft craft te ontbinden ende te ver-
 47937 teren ende die dode lichaem te bewaren van
 47938 stanck ende geheel te houden. ende also veel
 47939 als hi ontbindt ende scheyt soe veel verteert
 47940 hi als gheseyt wort in plateario ende doet
 47941 menstrua voert comen ende doet dode
 47942 dracht wt comen ende verdrijft den steen wt
 47943 den nyeren ende breechten inder blasen ende
 47944 ontbint dat lanceuel ende gheneest alle ou-
 47945 de siecten ist dat die balsem te punte ge-
 47946 nomen werdt. ende hi is ghoet den coertsen
 47947 diemen cotidiaen heet ende quartaen. ende
 47948 is ghoet teghen venijnde beten. Dese
 47949 ende menighe edele virtuten heeft die bal-
 47950 zem ende veel ander twelck te lanck te ver-
 47951 tellen waer. etcetera
 47952 Dat xix. capitel van bdellium.

47953 **78** BDellium is een ghomme ende pli-
 47954 nius seyt libro xij. Capitulo x. dat bdellium
 47955 een vernoemt boem is ende zwart ende hij is
 47956 ghelyc den oliuen inden bladeren ende inder
 47957 starcten. wes ghomme men sonderlinge
 47958 besicht inder medicinen. want zijn ghom-
 47959 me is doerschijnlic ende bitter inden sma-
 47960 ke ende is rukende. Mer hi is wel rukende
 47961 als hi in wine ghedaen wordt Item die
 47962 glose roert ouer genesi ij. daer gheseyt
 47963 wordt bdellium wordt gheuonden ende oni-
 47964 chinus die steen ende wast als plinius seyt
 47965 int oeste in arabien in yndien ende in cal-
 47966 deen. Item ysidorus seyt libro xvij. dat bdel-
 47967 lium is een boem van yndien ende van ara-
 47968 bien Ende die in arabien wasset dat is dye
 47969 beste ende is claeer ende wel rukende ende
 47970 wittachtich ende saft ende vet ende was-

47971 sachtich ende hi wordt haestelic ghemor-
 47972 wet ende is beter ende van ghoeden roeke ende
 47973 hi en is den houte noch der aerden nyet
 47974 ghemeget. ende die van yndien is onreyn
 47975 ende zwart ende wordt gheuelst mit ghom-
 47976 me die den smaeck alsoe bitter maect ende
 47977 van wat lande dat hi comet hi heuet een
 47978 zeer lymighe substancie ende dwinghen-
 47979 de ende aentreckende ende daer om als dyas-
 47980 corides ende platearius segghen het wederuecht
 47981 enen buuceuel datmen dissentyria heyt.
 47982 die van scarper materien ghecomen is
 47983 ende is ghoet teghen lopinghe ende is zeer
 47984 laxerende. ende is ghoet tegen apostemen
 47985 bynnen ende buyten. ende hi breekt den steen
 47986 ende dwinghet den hoest. ende hi is oeck
 47987 ghoet op beten van wilden dyeren die cru-
 47988 pen. ende safticht die zericheyd vanden dar-
 47989 men als platearius seyt ende het is bouen maten
 47990 goet in plaesteren die men besicht op die
 47991 ghescoert zijn beneden bij den ghemacht
 47992 ende hier bij ouerdraecht een gomme die
 47993 men vernijs heet ende is een gomme van
 47994 enen boem ende byndt oeck zeer op ghe-
 47995 scoerde ende het maect een dinck claeer ende
 47996 behoudet langhe ende daer om oerbarent
 47997 die malers Mer het is van eender andere
 47998 nature dan bdellium want het is cout ende
 47999 droege inden dorden grade. mer bdel-
 48000 lium is heet ende vucht als plateari-
 48001 us seyt etcetera
 48002 Dat xx. capitel vanden busboem.
 48003 **79** BVxus is een griex naem als ysidorus
 48004 seyt libro xvij. mer die latijnsche heb-
 48005 bent wat te broken want die grieken
 48006 heytent pixos ende is een boem die altoes
 48007 groen is ende hij heet in duutsche busboem
 48008 ende is zeer ghoet effen te maken ende wit
 48009 datmen daer in scriuen mach watmen wil.
 48010 als characteren letteren ende ander fi-

48011 guren. ende men machse lichtelijcken we-
 48012 der af wisschen. ende het is een boem
 48013 die zeer dichte ende vast bynnen van hou-
 48014 te is. wes vuedelicke vuchticheyt zeer
 48015 slimich is ende tay als aluinedus seyt.
 48016 int boeck vander groyelicheyt. ende daer
 48017 of is hi grof ende zwaer. als men hem in
 48018 twater worpt soe sinct hi dat is om zijn-
 48019 der dichticheit willen want hij en heuet
 48020 gheen open ghaten daer die lucht in gaen
 48021 mach ende hij heeft die bladeren langhe
 48022 groen als winter ende zomer ende als
 48023 een blat valt soe wast daer vlusche een an-
 48024 der ende die zijn cleyn ende dicke ende
 48025 hi heeft luttel vruchten of gheen. Item
 48026 die scauelinghe vanden busboem want
 48027 hi coude ende droghe is in putwater stop-
 48028 pet die lopinghe als dyascorides seyt. eude⁸⁰
 48029 ist datmen thaer dicwyl wast in dat water
 48030 daer busboem in ghesoden is verwet
 48031 scoen ende zijn smake is bitter als ply-
 48032 nius seyt libro. xvij. ende zijn roke is zwaer
 48033 ende smaect qualiken die groenicheydt is
 48034 den ogen ghoet ende het is altijt groen
 48035 ende sonderlinghe inden zomer mer des
 48036 winters bleken si een luttel mer si en val-
 48037 len niet ghaerne omme haerder tayhe-
 48038 den wille als aluordius seyt. wes sake
 48039 is want het heeft een slimighe taye hu-
 48040 moer in hem ende het wast in heten ende
 48041 in stenighen steden ende daer omme ist
 48042 vast men machter of maken tafelkens
 48043 scaecspil ende alderhande figuren die lan-
 48044 ghe dueren moghen. ende is oeck ghoet
 48045 doesen of te maken daermen specien in
 48046 houden mach. ende hier mede ist ghe-
 48047 noeck gheseyt etcetera
 48048 Dat xxi. capitel van balanscia.
 48049 ⁸¹Balanscia is een vallende bloem
 48050 vanden appel van garnaten want

48051 als die boem vruchten voert breghen
 48052 sal soe werden die blomen in eenderhande
 48053 hueuelinghe gheuesticht ende vallen
 48054 onderwijlen vanden boem die welcke
 48055 die medici houden ter medicinen ende
 48056 machse enen winter houden in groeter
 48057 duechden als dyascorides seyt. die balans-
 48058 ci is cout ende droghe ende heeft macht
 48059 ⁸²te bynden ende te droghen die vnchtich-
 48060 heyt ende daer om ist ghoet teghens
 48061 die lopinghe vanden menstruo ende te-
 48062 ghens dat roede buuceuel. ende heuet
 48063 macht te dwynghen die tornighe⁸³ dye
 48064 van colera coemt ist dat si in edick ghe-
 48065 coect wert ende daer een spongi in ghestes-
 48066 ken ende gheleyt opten crop vander ma-
 48067 ghen Item die puluer vanden balans-
 48068 ⁸⁴cie sluut wonderen ende gheueest verrot
 48069 tantvleysch dat veruult is ende verbe-
 48070 tertet ende doet die wortelen vanden tan-
 48071 den vaste staen ende gheneest wonderen
 48072 vanden lippen. Alle dese punten doet
 48073 oeck psidia dat is die bast van desen sel-
 48074 uen boem ende men salse nemen als die
 48075 vruchten rijp zijn etcetera
 48076 Dat xxij. capitel vander bete
 48077 ⁸⁵BLeta dats bete ende is een ghe-
 48078 meyn hofcruut als dyascorides seyt
 48079 ⁸⁶ende zijn species is tweerhande als dye
 48080 witte ende die zwarte. ende tzap van beyden
 48081 in die nazen ghedropen zuuert dat hoeft
 48082 ende zafticht die zeericheydt vanden oren
 48083 ⁸⁷ende verdrijft luzen eude neten vanden
 48084 hoefde ende doet die placken vanden aen-
 48085 sichte ende doettet thaer weder comen
 48086 ende houtet vast staende. ende die bla-
 48087 deren lesschen dat wilde vyer. Ende dye
 48088 bete voet oeck quade humoren ist dat-
 48089 mense te veel besicht als dyascorides seyt.
 48090 aristotiles seyt datmen op die wortel

48091 vander beten eynten mach alsmen doet
 48092 op koele of op ander strucken. welcke
 48093 wortel mitter eynten ghestarct wordt ende
 48094 soe wort si verkeert in enen boem alst bouen
 48095 openbaert vander naturen der planten.
 48096 Dat xxij. capitel vanden ceder boem
 48097 **88**Cedrus is een boem den welcken
 48098 die grieken cedros heyten. Ysidorus
 48099 seit libro xvij. dat cedrus een hout is dat zeer
 48100 ront is wel rukende ende dat langhe dueren
 48101 mach ende en wert nymmermeer vanden
 48102 wormen ghegheten. Dit hout pleghen
 48103 die coninghen te oerberen in haren pal-
 48104 laysen ende oeck pleechment in die tempe-
 48105 len te bezighen wanttet langhe duert.
 48106 ende die ghommē van desen boem hyet-
 48107 men cedrya dat zeer ghoet is om ghoe-
 48108 de boecken langhe te beschermen van cor-
 48109 rupcien als si mit deser ghommen be-
 48110 smeert zijn. Ende hi wast in affrica ende sy-
 48111 ria ende sonderlinghe iuden **89** berch van ly-
 48112 baen. Ende cedrus is een boem die al
 48113 te hoghe wasset ende is vrouwe ende conin-
 48114 ghinne alre bomen als rabanus seyt ouer
 48115 den souter. ende hi is schoen inden aensich-
 48116 te ende altoes groen ende ruct wel. wyes
 48117 roke die serpenten veriaecht ende alle venijn-
 48118 theden als die selue seyt. ende zijn vrucht
 48119 is altemael soet ende zijn appelen zijn ghe-
 48120 heel ende langwerpelt ende van ghoeden ro-
 48121 ke ende wel smakende ende hi heeft dryer-
 48122 hande smake. want int middel biden corlen
 48123 zijn die appel gheel ende int ouerste edic-
 48124 achtich ende bi den bast zijn si zuet ende inden
 48125 vleysch ten morghe waert bynnen zijn
 48126 si tusschen zuet ende zuer ende is van meniger-
 48127 hande virtuten ende is zeer medicinael.
 48128 want zijn traen of ghommē die ghom-
 48129 mosich is heeft een craft die is tusschen
 48130 scharp ende hete. waer bi dat si brant ende

48131 droecht als dyascorides seyt ende wischt
 48132 af die donckerheit der oghen ende doot die
 48133 wormen vanden oren ende is ghoet teghens
 48134 den tantzweer ende mitten zape van ysope
 48135 ist ghoet teghen die beten van serpenten
 48136 ende beneemt tutinghe vanden oren. ende
 48137 gheneest wonderen vander longhen ende be-
 48138 scermt morwe vleysch van verrottinghe
 48139 ende so doet oeck doode lichamen die in
 48140 cedarhout gheleyt werden ende die mit-
 48141 ten ghommē vanden cedar besmeerd
 48142 werden. ende tsaet is ghoet teghen den hoest
 48143 ende doet menstrua comen ende sluut die se-
 48144 cundinen buten ende zuuert die moeder ende
 48145 morwet die vercrampte ende vercrompen ze-
 48146 nen. ende beroert den waterganc ende zuuert
 48147 die steenkens inder blasen ende inder nye-
 48148 ren. Dese ende menighe ander proprietey-
 48149 ten seyt dyascorides vanden cedarboem
 48150 van zijnre vruchten ende van sinen sade.
 48151 Item plynus seyt van eenre specien des
 48152 cedarboems aldus. het is een boem dye
 48153 meyster in medicinen heyt die int eerst
 48154 vanden landen van mede ghebrocht is
 48155 die welck vanden grieken cedrunella ge-
 48156 heyten is of agredya. daer om dat zijn
 48157 appel oeck den roeke vanden cederboem
 48158 heeft ende die smake als ysidorus seyt
 48159 libro xvij. Die appel des seluen boems is
 48160 den venynen contrari als plynus seyt.
 48161 ende die selue seyt dat hi al vol appelen
 48162 **90**staet. ende in sommighen deelen ziju si
 48163 **91**rijp ende iu sommighen suet. ende som-
 48164 mige staen inder bloessem twelck inden
 48165 anderen bomen selden gheualt. Ende
 48166 vele luden heyten desen boem assyriam
 48167 als hi selue seyt:
 48168 Dat xxij. capitel vanden cypressen boem
 48169 **92**CYpressus wordt in griex cyparis-
 48170 tus gheheyten als ysidorus seyt

48171 libro xvij. ende wast scarp opwaert. Dit hout
 48172 heeft bynae die virtuut vanden cederboem
 48173 ende is abel karck thoernen af te maken.
 48174 want het is onuerrottelic ende is vast van
 48175 roke ende daer om pleghen die oude wel
 48176 groet vier te maken van haren telgheren
 48177 als daer ergent stancke of vulnissen in-
 48178 den landen waren. hier toe heuet ysidorus
 48179 gheseyt. Item cypressus is een boem
 48180 die heet is inden eersten grade ende droe-
 48181 ghe inden anderen Wiens appelen hou-
 48182 te ende bladeren ter medicinen ghoet
 48183 zijn als platearius seyt. ende si zijn ghoet te-
 48184 ghen den loep des buucs dat van cranc-
 48185 heden des outheyts comet ist datmen
 48186 van sinen puluer in drancke neemt. ende
 48187 is ghoet teghen dat lanceuel ende teghen
 48188 zericheyd der lenden ist dattet int put-
 48189 water ghecoect werdt ende daer nae zijn
 48190wynen mit water ghemengt werdt.
 48191 Item die verssche bladeren van cypres-
 48192 sen ghenesen versche wonderen ende zuueren-
 48193 se ende benemen hem dat stincken ende stem-
 48194 pen die lopinghe vanden bloeden. Item
 48195 dat saet ghestoten ende ghemengt mit
 48196 droghen vighen ontbyndt die hardich-
 48197 heyt vanden reume ende is ghoet op ve-
 48198 rijnde apostemen ende teghen venijnden
 48199 beten. Dese proprieteyten vertelt dyas-
 48200 corides. Constantinus seyt libro xvij. capitulo xxvij.
 48201 cypressus is een boem mit veel telghe-
 48202 ren ydel van vruchten hebbende bacas
 48203 voer die vruchten. ende hij heeft bitter
 48204 bladeren mit gheweldighen roeke ende
 48205 hij is ghenuechlic onder sinen schyem
 48206 Wes specie tweerhande is. als man ende
 48207 wijf. Ende dese is onvruchtbaer mer hij is
 48208 schoen int aensichte des telgheren zijn
 48209 deen in dander ghedwarlt ende geuluch-
 48210 ten. mer des mans telgheren zijn meer

48211 ghesprayt ende als die ghesneden wer-
 48212 den soe wassen si weder etcetera
 48213 Dat xxvij. capitel vanden cypressen boem.
 48214 **93**CYpressus daermen of seyt cantico
 48215 iij. Cypri cum nardo thus etcetera als
 48216 plynus seyt libro xij. capitulo xxvi. het is een boem
 48217 in egipten ende hij is ghelyc den olie
 48218 boem inden bladeren mer si zijn groen
 48219 ende dicker mit eenre zwarter blomen ende
 48220 mit witten zade ende werdt hij mit olyen
 48221 ghecoect soe werter een salue wt ghe-
 48222 druct die zeer goet is ende lecker ende wel
 48223 rueckende ende hyet cyprus Item die
 48224 selue seyt libro xvij. ende die glose als plini-
 48225 us seyt dat die beste boem van desen ge-
 48226 slacht wast in egipten op nylus den ry-
 48227 uier int lant van canopeya ende die ander in
 48228 aschalone ende die derde in cipers die al
 48229 te wel rukende is. Ende het is een boem
 48230 die desen boem ghelyct diemen aspala-
 48231 tos heyt ende die een bloem is ghelyc
 48232 mitten anderen bloem wt welcker wort-
 48233 len ende blomen wert edel salue Item die
 48234 selue seyt dat in allen stammen recht wt
 48235 ouer al blinct een hemelsche boghe ende
 48236 daer is een sueticheyd des rokes alsoe
 48237 langhe als die hemelsche boghe daer
 48238 schijnt. ende ist dat hij schijnt opten sel-
 48239 uen boem soe werdt zijn roke wonderlic-
 48240 ke ende ontallike meerre ende scoenre ende is
 48241 ghelyck den witten doorn ende heuet
 48242 een roede vuerighe verwe ende in sommi-
 48243 ghen deelen ruuct hij wel als castorium
 48244 ende werdt van veel luden scepturn ely-
 48245 sey ghehieten als die selue seyt. Noch
 48246 seyt dyascorides dat cyprus een medi-
 48247 cinael boem is ende is zeer houdende
 48248 wes blat alst ghekant wordt dwinghet
 48249 die heffinghe vanden monde ende ghe-
 48250 soden in water verdrijft hi die wormen

48251 vanden hoofde ende maect dat haer le-
 48252 lic als daer dat hoeft mede ghedwo-
 48253 ghen wordt Item zijn bloem mit edick
 48254 ghecoect ontbyndt den hooftzweer als
 48255 die selue seyt:
 Dat xxvi. capitel vanden caneel
 94 Cynamomum dats kaneel ende wast in
 48258 yndien ende in ethyopien twee cubitus
 48259 hoech ende hoe dat hi dunre ende subtijlre is
 48260 hoe hi lieuer is ende hoe dat hi grouer is
 48261 hoe hy onwaerder is ende nae der waerhyet 95
 48262 te spreken soe wast hi bij den trogoden
 48263 in ethyopien ende hij wast mit eenre wor-
 48264 telen thyen of xij. vingheren breet onder
 48265 haghedoernen die alte sonderlinghe dick
 48266 staen ende men moets voer die zonne of
 48267 nae der zonnen niet gaderen. ende als hij
 48268 ghegadert is soe deylt die paep vanden
 48269 lande die deelen ende gheeft gode dat al-
 48270 dereerdeel ende dat ander coept dye
 48271 coepman ende is heet inden dorden grade
 48272 als dyascordes ende platearius segghen. van-
 48273 den welcken zijn twee gheslachten als dat
 48274 groue ende tsubtijl. ende dat groue is dat
 48275 quaetste. ende dat subtijlst is dat beste ende
 48276 men sal kyesen dat subtijl is ende dat enen
 48277 scarpen smoke heeft mitter sueticheyt
 48278 ghemengt mit ghoeder luchten ende
 48279 dat roedelachtich inder verwen is. ende
 48280 dat wittachtich is dat is quader ende he-
 48281 uet virtuut te consilideren. Caneel heuet
 48282 menigerhande virtuut als dyascordes
 48283 seyt Want hi beneemt den hoest als hij
 48284 van grouer vuchticheyt coemt ende mit
 48285 edic gemenghet geneest hi int aensicht
 48286 eenrehande zuuct diemen inpetigo hiet
 48287 ende in collirien ghemengt droecht hij die
 48288 vuchticheyt vande 96 oghen ende safticht
 48289 die zericheydt vander leynden ende ghene-
 48290 set watersucht ende beten van crupenden

48291 dyeren ende conforteert den appetijt ende
 48292 doet menstrua voert comen ende opent
 48293 die bestoptheyt ende verduwet die spise
 48294 ende scheydt die fleumen eude 97 verteert-
 48295 se. ende mit wyne ghedroncken drijft die se-
 48296 cundinen wt dat zijn die vellekens daer
 48297 die kynder in gheleghen hebben of des
 48298 ghelijcs ende afwischt die donckerheyt der
 48299 oghen ende is ghoet ten hertvanc ende
 48300 teghen zwijminghe
 Dat xxvij. capitel van cassya.
 98 CAssya is een wel rukende specie
 48303 ende wast in arabia als ysidorus seyt
 48304 libro xvij. ende is een roede van enen groenen
 48305 bast ende is den caneel ghelyck inder vir-
 48306 tuten mer is legher inder moghenthelyt
 48307 want men moets die helfte meer in dye
 48308 ghewicht doen dan des caneels ter me-
 48309 dicinen. Item die glose seyt ouer exodi
 48310 xxx. dat cassya wast in waterighen steden
 48311 ende wast groet ende heeft ghoede roke.
 48312 Plynus seyt libro xij. capitulo i. dat hi een stam-
 48313 me is ende wast inden velde by den caneel
 48314 ende zijn meeste breethelyt is van dryen cu-
 48315 bitus ende is grouer inden tacken dan die
 48316 caneel ende is van tweerhande verwen.
 48317 eerst wert hij wit ende nae roet. ende ten
 48318 laetsten zwart ende dat deel ist beste ende
 48319 nae den zwarten is dat roede best ende
 48320 dat wit is dat quaetste want dat wordet
 48321 eerst vanden wormen gheten. Cassia is
 48322 edel een luttel soet ende heeft een luttel
 48323 scharps smaecs ende is van ghoeder
 48324 luchten ende men prijst dien best die van pur-
 48325 puren verwe is ende dyemen niet lich-
 48326 telijken breken en mach Mer die hem
 48327 laet vouden is die best ende daer is een an-
 48328 der specie van cassya die den balsem ge-
 48329 lijc is inden roke Mer si is bitter ende
 48330 daer om is die eerste een luttel zuete ende

48331 van heten smake ende van ghoeden roke
 48332 ende die medici prijsen dese Hier toe he-
 48333 uet plynus gheseyt mer platearius ende
 48334 dyascorides segghen dat cassya is twe-
 48335 rehande als cassiafistula ende cassia lig-
 48336 nea. ende dese cassia lignea oerberen dye
 48337 meesters zelden. ende is een stamme en-
 48338 de heeft een vaste substancie. ende alsmen-
 48339 se breken wil so en voutse niet ende is rode-
 48340 lachtich ghelyc den caneel Ende dit is een
 48341 specie van cassia lignea ende is scarp inden
 48342 smake ende suetachtich. ende daer is noch
 48343 een specie van cassya lignea die bitter-
 48344 achtich is hebbende onderscEyden verwe
 48345 ende dese pleghen die medici te oerbaren
 48346 ende en wordt niet lichtelic te broken mer
 48347 si wordt wel gheuonden ende heeft enen
 48348 scarpen smake gemengt mitter soetich-
 48349 heyt ende mit ghoeden roecke. ende alsmense
 48350 breect soe heeft si wittachtige verwe
 48351 bynnen ende onderscEyden mit roetheden
 48352 ondermenghet ende dese wordt onder-
 48353 wile gheualst mitten bast van capperis.
 48354 mer het wordt bekent vanden bitter-
 48355 achtighen smake ende heeft virtuut te sney-
 48356 den ouermits der subtijlheyt zynre sub-
 48357 stancien ende heeft virtuut ende macht te
 48358 verteren wt sinen qualiteyten ende he-
 48359 uet macht te conforteren ende gheneest
 48360 die reume die van couden saken comen ende
 48361 helpt die valle van sinte cornelis ende
 48362 starct die herssen ende zuuert die nyeren
 48363 ende die blase ende rijpt apostemen ende
 48364 gheneestse ende ontstopt die leuer ende dye
 48365 mylte ende verdrijft den stanck des mondes
 48366 een wijlken. ende doet menstrua comen ende
 48367 starct die moeder ende helpt teghen zwij-
 48368 minghe ende crancheyt des herten ist dat-
 48369 men een zijroep maect van sinen puluer
 48370 ende van rosen ende van been des herten

48371 hert. hier toe hebbent dyascorides ende pla-
 48372 tearius gheseyt. etcetera
 48373 Dat xxvij. capitul van cassiafistula.
 48374 **99** CAssiafistula is een vrucht van enen
 48375 boem die lanck saet draecht Mer
 48376 allencken nae dat die tijt lancg is daer
 48377 na wert hi te langher ende te grouer ende
 48378 wert buyten dick ouermits aentreckinge
 48379 der zonnen. ende tmorch is bynnen zwart
 48380 vucht ende soet die ghemengt is mitten
 48381 witten coernen ende mit sommighen cel-
 48382 lekens ist bynnen onderscoten ter manie-
 48383 ren van honichroten. ende men sal kyesen
 48384 die grof ende wittich is ende dat is een tey-
 48385 ken datter veel morchs in is ende he-
 48386 uet macht te saften ende morwe te maken
 48387 ende te suueren ende den stanck des bloe-
 48388 des wonderlike zeer te saftighen ende
 48389 die colera ende dat bloet te suueren ende
 48390 te ontbinden die apostemen der kelen.
 48391 ende is den darmen ghoet ende helpt tot-
 48392 ten ghebreken der borsten ende leydt wt
 48393 die versche menstrua die van vetten hu-
 48394 moren coemt. ende gedroncken gheneset die
 48395 heffinghe der darmen bouen ende beneden
 48396 Hier toe heuet dyascorides gheseyt al
 48397 ist datmen openbaer int gemeyn cassya
 48398 set ende seyt mit eender dubbelder ss. al-
 48399 dus nochtans en salment alsoe niet scrij-
 48400 uen noch segghen mer men salt aldus
 48401 scriuen casiafistula alsoe als die aucto-
 48402 res segghen
 48403 Dat xxix. capitul van calamus
 48404 **100** CALamus aromaticns vanden welc-
 48405 ken gheseyt wordt exodi xxx. ende
 48406 is alsoe geheiten nae der gelikenis eens
 48407 riets of eens hols dincgs als penne of
 48408 stroe als ysidorus seyt libro xvij. ende wast in yndi-
 48409 en ende is mit veel knocken ende is soet
 48410 inden roke. ende ist dat hi te broken werdt

48411 soe werdt hi in veel deylen ghedeylt:
 48412 ende is inden smoke als casia fistula mit een-
 48413 rehande zerpiger wederbitinghe als ysi-
 48414 dorus seyt. ende papyas seyt dat hi is van
 48415 eenre heter virtuten. ende die glose seyt
 48416 ouer exodi xxx. ende seyt dat calamus aro-
 48417 matica is een speci die wast biden berch
 48418 van lybaen ende soe waer dat hi wast ply-
 48419 nius plathearius ende dyascorides segghen
 48420 dattet een heet ende een droghe specie is
 48421 inden anderen grade. ende het is een wor-
 48422 tel van eender sprutten die eenre pipen of
 48423 enen halm die hol is ghelyc is ende is van
 48424 groten roke ende heeft een hollicheit als
 48425 een ryet daer een hout in gheuonden
 48426 werdt datmen wt trecken sal. want ten is
 48427 nyets waert mer het worter onderwilen
 48428 in ghelaten op dattet te meer weghen sal
 48429 Item die selue auctores segghen noch-
 48430 tan dat calamus tweerhande is als een
 48431 dat in persien wast ende is wittachtich van
 48432 verwen. twelck alst gebroken wert niet
 48433 haesteliken en puluert ende heeft een
 48434 wonderlike craft te confortereu.¹⁰¹ want
 48435 hi starct die maghe ende helpt totter verdu-
 48436 winghe. ende sonderlinghe ist dat hi mit
 48437 alssen ghetempert wordt ende mit rosen
 48438 water ghenomen soe is hi zeer goet te-
 48439 ghen cranckicheyt des herten als plyn-
 48440 us seyt. Het is een ander dat in yndyen
 48441 wast ende ruuckt wel ende die rodelachtich
 48442 is dat is die best ende die vol knopen is ende
 48443 dicke Ende dese is zeer medicinael by-
 48444 nae als cassia fistula of als caneel der wel-
 48445 ker virtuten soecket bouen want het doet
 48446 menstrua comen. etcetera
 48447 Dat xxx. capitel noch van calamus.
 48448 ¹⁰²Calamus visualis als ysidorus seyt
 48449 dat is ryet dat bynnen hol is of een
 48450 stroe ende is een stoppel die tusschen den

48451 wortel is ende den zade. ende men oock
 48452 mit enen anderen naem noemt ende hiet
 48453 culmus als ysidorus seyt ende is bynnen
 48454 hol ende buyten slecht ende ront mit knocken
 48455 ghestarct ende mit veel rocken ommege-
 48456 cleet daer die are mede gheuoet wert
 48457 ende als die halm verghaet soe veruaert dye
 48458 are ende mit cleynen winden gaet hi ghens
 48459 ende weder ende hi wordt lichtelic ghebro-
 48460 ken ende ghecomt ende naeuwe weder
 48461 op ghericht etcetera
 48462 Dat xxxi. capitel van eender scrijfpennen.
 48463 ¹⁰³Calamus scripturalis dat is een
 48464 penne daermen mede scrijt als een
 48465 ryet of een veder. ende die oude plaghen
 48466 al mit ryeden te scriuen ende die ioden scriuen
 48467 daer noch huden des daghes mede. ply-
 48468 nius seyt libro xvi. capitulo xxxijij. ende is nut tot
 ve-
 48469 le dinghen. Item hi seyt dattet wast in
 48470 waterighen steden ende si zijn noetorflich
 48471 in strijden ende in vreden. Want dat volc dat
 48472 iut.¹⁰⁴noerden woent decken haer huysen
 48473 abelicken daer mede. ende si pleghent in
 48474 haren huysen te hanghen alst groen is
 48475 voer chyerheit ende voer een ghenuecht
 48476 ende tvolc van oesten pleghen mitten rie-
 48477 de te strijden ende te vechten ende makender
 48478 glauien of ende hebben een leuendighe
 48479 wortel want al snijdtmen dat ryet bouen
 48480 die aerde of het wast weder. Item men
 48481 vintse die al vol morsch zijn die zeer be-
 48482 quaem zijn pipen af te maken ende die
 48483 vol morsch zijn ende knopich ende dick die
 48484 zijn best mede te vechten ende dat cleyne
 48485 riet is best mede te scriuen. Ende men sal
 48486 dese pennen niet zeer splitten ende men salse
 48487 in die rechter side een luttel langher ma-
 48488 ken dan in die lufter side Item het zijn an-
 48489 der ryeden ofte calami die vol morsch
 48490 zijn ende als die cleyne stucken gesneden

48491 zijn soe werden si ghestoten ende op enen cranc-
 48492 ken viere gecoect thendt dattet dicke
 48493 wordt ende eerst schinet of het al schume
 48494 waer. mer alst een wijle ghestaen heuet
 48495 soe wortet dicker ende beter ende dat onnut
 48496 drijft bouen ende wort ouermits anderen
 48497 dinghen gheualscht mer dat wordt on-
 48498 derkent want dat ghoede craect inden
 48499 mont ende is zeer suet ende also en is dat qua-
 48500 de nyet. mer het ghaet inden mont en
 48501 wech als plathearius seyt.
 48502 Dat xxxij. capitel van caparis.
 48503 **105** Caparis is een spruut in orienten
 48504 als plynus seyt libro xij. capitulo xxiiij. ende
 48505 ysidorus seyt wes bast bloemen ende bla-
 48506 deren ghoet zijn ter medicinen ende sonder-
 48507 linghe die bisten die inder wortelen zijn
 48508 als ysidorus seyt libro xvij. Caparis heeft
 48509 den naem vanden grieken ghenomen.
 48510 Item dyascorides seyt dat caparus is
 48511 een dicke sprute opter aerden ghesprayt
 48512 die vol smericheden is. wes virtuut ter
 48513 hardicheyt vander milten ghoet is bo-
 48514 uen allen medicinen. ende wast in dorren ende
 48515 in droghen lande ende in harden. ende son-
 48516 derlinghe in ouden mueren. ende alsment
 48517 eet soe morwet den buuc ende doet vrine
 48518 comen ende menstrua ende safticht den tant-
 48519 zweer. ende zijn sap in die oren ghedropen
 48520 doot die wormen ende heeft veel groete
 48521 wortelen der welker bisten nut zijn tot-
 48522 ten voergheseyden saken als platearius seyt
 48523 Caparis als zommighe luden segghen
 48524 is een cruyt datmen ghaderen sal int be-
 48525 ghinsel vander leynten ende men salt
 48526 droghen ende dan machment ghoet houden
 48527 seuen iaer. Ende hoe veel dattet ghe-
 48528 roert wordt ten puluert nyet ende het is
 48529 wat bitterachtich inden smake ende roede-
 48530 lachtich inder verwen. zijn blomen zijn

48531 heet alsoe langhe als si besloten zijn want
 48532 als si open zijn ende ghebreit soe en dogen
 48533 si niet ende men sultse mit soute ende so hout-
 48534 mense. si maken enen appetijt ende si
 48535 verduwen die humoer die inden mont
 48536 der maghen is. ende si zijn spijse ende medi-
 48537 cijn ende si helpen teghen die doefheyd.
 48538 ende haer puluer is ghoet als hij in olye
 48539 ghecoect wort ende die handen daer me-
 48540 de besmeert die ghefistuleert zijn. en-
 48541 de in die oren ghegoten helpt der siechheit
 48542 Hier toe plathearius etcetera
 48543 Dat xxxij. capitel van cardomomum.
 48544 **106** Cardamomum als dyascorides
 48545 seyt is een saet van enen boem. dat
 48546 saet wintmen des leyntens ende maket
 48547 eenrehande knoekskens als een wijnbes-
 48548 se daer tsaet in wast ende is tweerhan-
 48549 de als tmeeste datmen tam heet ende
 48550 tminste datmen twilde heet. dat eerste
 48551 is tbeste want het ruuct beste ende dat wat
 48552 roedelachtich ende wat scarp van smaken
 48553 ghemengt mitter zoeticheyd. ende heeft
 48554 macht te conforteren ende daer om ist goet
 48555 teghen den hartuanck ende teghens qua-
 48556 de verduwinghe der maghen ende is
 48557 ghoet teghen coringhe ende starct dye
 48558 herssen als dyascorides ende platearius segghen
 48559 Dat xxxij. capitel van calamentum.
 48560 **107** Alamentum is een cruyt ghelyc-
 48561 der menten vanden welcken dye
 48562 heilighen onderwile een ghewach ma-
 48563 ken inder glozen ende is tweerhande als
 48564 dyascorides ende plathearius segghen. als
 48565 berch calament ende dat is slechs dat best
 48566 een ander is dat tam is ende en is nyet
 48567 soe droeghe als dat eerste is ende heuet
 48568 macht te consilideren ende te verteren
 48569 wanttet heet ende droghe is inden dor-
 48570 den grade als die selue seyt ende is goet

48571 teghen den hoest ende teghen siectheyt der
 48572 borsten dat van couder saken coemt als
 48573 dyacalamentum dat een electuari is welc
 48574 ghemaect is vanden blomen ende vanden
 48575 pulueren dyes cruuts ende vanden anderen
 48576 dinghen ende het gheneest die zeericheyd
 48577 vanden darmen ende is ghoet teghen den
 48578 couden reume ende gheneest beten der cru-
 48579 pender dyeren ende trect dat venijn van byn-
 48580 nen wtwaert Sijn sap in die oren gedro-
 48581 pen gheneest die wonderen ende oock mede
 48582 dodet die wormen vanden oren. ende tem-
 48583 met die oncuuscheyt ende vertraecht die ma-
 48584 laetscip ende verdroecht oueruloedighe
 48585 vuchticheyt als die selue seyt ende heuet
 48586 veel ander virtuten als die bieuot:
 48587 Dat xxxv. capitel van carex.
 48588 **108** CArex als ysidorus seyt is een scarp
 48589 cruum ende hardt wes steel of garde
 48590 dryekant is ende snijt den menschen handt
 48591 dyet hardeliken handelt ende heeft bla-
 48592 deren aen beyden siden ghehouwen ende
 48593 scarp inder manieren van enen zwaerde
 48594 Nochtans en quetst die scarpicheyt van
 48595 carex nyemant ten si dattet eerst ghera-
 48596 ket wordt. ende wast in broeckighen mor-
 48597 wen lande ende schijnt of het harde hart
 48598 ende scarp waer in zijnder substancien ende
 48599 wordt onder den gheslachte van cyprus
 48600 ghenoemt als plynus seyt. Die wor-
 48601 tel van cyprus die dryekant is die is van
 48602 ghoeden roke ende van ghoeder virtuten
 48603 als calamus aromaticus doet of is. mer
 48604 dat en suldi int ghemeyn niet verstaen
 48605 mer zeer int speciael als hi seyt libro xij. capitulo
 48606 etcetera Van carex coemt carectum ende is dye
 48607 stede daer die carices wassen als van sa-
 48608 lix dat is een willighe daer coemt af sa-
 48609 lectum dats een stede daer willighen
 48610 wassen als ysidorus seyt etcetera

48611 **109** Dat xxxvi. capitel van carduus.
 48612 **110** CArduus seyt ysidorus is een griex
 48613 naem of nae den griexen ist een ge-
 48614 slachte van crude of van doernighen vruch-
 48615 ten. wes natuer bitende is ende wreet
 48616 ende daer om gheneest zijn sap tvallen
 48617 vanden haer. Item dyascorides seyt
 48618 dat zijn wortel in water ghesoden ghe-
 48619 uet den dranckers een lust te drincken.
 48620 ende is den moeder vander vrouwen zeer
 48621 oerbaerlick ende daer om en ist gheen won-
 48622 der dat si vanden vrouwen begeert wort
 48623 want si helpen hem dat si knechtkens dra-
 48624 ghen als die selue seyt Item carduus is
 48625 een vuul cruumt ende heeft scarpe stelen ende
 48626 int hoechste heuet doernighe ende scar-
 48627 pe hoefdekens daer tsaet van carduus in
 48628 is twelck buten zwart is mer wit binnen
 48629 inden morghe. ende is een heet scheydende
 48630 saet ende is ghoet teghen den steen inden
 48631 nyeren ende inder blasen ende twast in on-
 48632 ghebouden steden ende werdt vanden ezels
 48633 ghegheten ende van beesten ghetreden
 48634 als gheseyt wordt iij. regum. b. si leden
 48635 die spronghen der beesten ende si traden den
 48636 carduum etcetera Item van carduus seyt ply-
 48637 nius libro xx. capitulo xvi. datter een eenrehande
 48638 carduus is dat sonder yet tusschen te
 48639 vallen bloyt alle den zomer ende als dye
 48640 een bloessem valt soe coemt die ander we-
 48641 der wes angelen als die blader wassen
 48642 soe laten si of te steken. ende het zijn ander car-
 48643 du die doernich zijn ende vianden den
 48644 choern als die selue seyt ende die ouer-
 48645 uoyen inden sade ende daer om machmen-
 48646 se qualicken verhaten daer si eens wassen
 48647 ten waer datter een waer diese naerstelic
 48648 wtpluckede. ende die dat doen sal dye
 48649 sal dicwijl steecten ende prekelinghe li-
 48650 den ende doghen etcetera.

48651 111 CAricus is een droeghe vighe. ysi-
 48652 dorus seyt dat dye vygheboem
 48653 dryeweruen of vierweruen vrucht maect
 48654 ende als die een rijp is soe beghint die
 48655 ander te wassen. ende als die oude lu-
 48656 den dese dicwijl eten benemen hem dat
 48657 rimpelen vanden aensicht ende in ande-
 48658 ren leden. dyascorides seyt dat si goet in
 48659 spijse zijn ende inder medicinen want si
 48660 voeden veel ende vetten Mer si maken
 48661 112 veel groefs bloees ende starcken dye
 48662 crancken ende inder medicinen suueren
 48663 si die borst ende benemen den hoest ende
 48664 claren die stemme ende saftigen die hers-
 48665 sen der kinnebacken ende si suueren die
 48666 nyeren die blase ende die moeder. ende ghe-
 48667 coect in wijn mit alssen gheneest die wa-
 48668 tersucht: ende ghewreuen mit morstertsae
 48669 ghenesen die ioecten vanden oren ende rey-
 48670 nighense. ende vighen gheuolt mit mos-
 48671 tertsaet ende in wijn gesoden daer esop ende
 48672 anijs ende soet hout toe zijn ghedroncken
 48673 gheneset alle ghebreken der longhen
 48674 113 ende der borsten. die vighen salmeu des
 48675 auonts eten ende enen warmen toghe van-
 48676 den wijn toe drincken ende ghaen te bed-
 48677 de ende die borst buyten teghen dat vuer
 48678 smeren. Mer die te veel vighen eet op
 48679 hem seluen die crijcht heffinghe ende op-
 48680 blasinghe van lichaem ende si maken lu-
 48681 114 sen als dyascorides seyt. Die ander pro-
 48682 prieyten soect beneden vander vighen
 48683 als de ficu. etcetera
 48684 Dat xxxvij. capitel vanden camijn.
 48685 115 CYminum dat is camijn ende is een saet
 48686 dat een ghoede lucht heeft ende
 48687 is bleek inder verwen als dyascorides
 48688 macer ende parsius seggen ende is heet ende
 48689 droeghe inden anderen grade ende heeft

48690 virtuut te scheyden ende maect verduwin-
 48691 ghe ende safticht die windicheyt ende
 48692 veriaghet die zericheyd der maghen dat
 48693 van winde comet ende stempt dat buuc-
 48694 euel ist dat hij ghebraden wordt ende in
 48695 edick gheleyt ende dan ghenutticht.
 48696 Sijn puluer in die nase gheblasen doet
 48697 nyesen ende beneemt bloedinghe ter noe-
 48698 sen ende doet die zericheyd ende die hef-
 48699 finghe der kynnebacken ghaen sitten ende
 48700 gheneestse. ende mit bakelaer dwincgt
 48701 hij den couden reume. ende waer dat oghe
 48702 blaewe ende mit bloede ghemenghet
 48703 van slaen van vallen of van stoeten so sal-
 48704 men comijn cleyn pulueren ende menghen
 48705 mit wasse ende menghense wel te samen
 48706 ende makent dat plat ende dunne als
 48707 een vieroudighen plaester ende ma-
 48708 kent warm ende legghent opt zeer ende
 48709 alst cout is soe salment weder warmen
 48710 ende legghent daer op ende dit salmen
 48711 doen aen enen ghanghe thent dat bluet
 48712 ghesceyden is. dit segghen dyascorides
 48713 116 ende plathearius dat selue seyt plhnius vol
 48714 nae libro xx. capitulo xvi. dat comijn die een is
 48715 tamme ende dander wilt: ende hij seyt dat
 48716 hij tot veel dinghen goet is ende son-
 48717 derlinghe ter maghen. wes opblasin-
 48718 ghe hij gheneest ende oec der darmen
 48719 ende haer steecten.
 48720 Dat xxxix. capitel van coriander.
 48721 117 COriander vanden welcken men
 48722 seyt numeri xi. als ysidorus seyt
 48723 libro xxij. ende is een ruuckende cruut
 48724 wes saet mit zueten wijn ghegeuen maect
 48725 die manne bereder ter oncuuscheit noch-
 48726 tans ist te hueden datmens nyet te ve-
 48727 le en gheue want sonder twijffel het
 48728 soude enen verwoedt maken. mer alst
 48729 bereyt is ende na den eten ghegeten vij.

48730 of acht coern maectet veel goets.
 48731 **118**Dat xl. capitel van carabus
 48732 **119**CArabus mit sinen sade ist een venijn
 48733 cruuut want het doot die luden die
 48734 des dicwijl naem als ysidorus ende pa-
 48735 pilion segghen. Ende hij seyt noch dat
 48736 coriander in spijsen ghenomen is verhet-
 48737 tende ende dwinghende ende doet sla-
 48738 pen. ende nae den auctoers is die corian-
 48739 der van dubbelder virtuten of craften.
 48740 want macer seyt in sinen boecke aldus.
 48741 Die craft van ceriander **120** is cout ende is
 48742 van felre machten Galienus seyt Colian-
 48743 der ghewreuen ende mit edick ghedroncken
 48744 doot die wormen vanden buucke. corian-
 48745 der ruuct wel also langhe als hi geheel
 48746 is mer wordt hi mitten handen ghewreuen
 48747 soe stincket hij. dat saet des seluen is wit
 48748 ende cleyn etcetera
 48749 Dat xli. capitel van coloquintida
 48750 **121**Coloquintida daermen of seyt iijj.
 48751 regum iijj. is een gheslacht vanden
 48752 bitteren crude als die wilde cucurbita is
 48753 want het worpt zijn telgheren bider aer-
 48754 den als die cucurbit ende heeft ronde vruch-
 48755 ten Dit cruuut vlecht hem inden thunen
 48756 als die wijnghaert mit cleynre ronder
 48757 **122**vruchten als ysidorius seyt libro xvij. Item
 48758 dyascorides seyt dat coloquintida diemen
 48759 cucurbita alexandrina heyt werdt onder-
 48760 wijlen alleen gheuonden wassen ende dan is
 48761 si dodende ende venijnt als die squilla
 48762 is diemen cepa marina hiet Mer als si
 48763 gheuonden wordt ouer veel hoops soe
 48764 en is si so quaet niet. si heeft morch bast
 48765 ende saet dat morch is nut in medicinen ende
 48766 **123**daer na is tseat tnutste. mar die bast en
 48767 is nyet goet ende dat morch is te prijsen
 48768 dat wit is alsmen den appel scuddet so
 48769 gheuet hij gheluut ende heuet macht te

48770 scheyden ende te verteren te ontbinden ende
 48771 te doerschieten. ende purgeert fleuma
 48772 ende melancolia waer of datmen seyt
 48773 dat coloquintida goet is teghens die
 48774 rudighe cotidiaen ende quartaen ist dat-
 48775 tet den siecken te punt ghegheuen wort
 48776 ende is oeck mede goet totten tantzwe-
 48777 re ende veriaghet die langhe pyeren ende
 48778 oec die wormen inden buucke ende zijn
 48779 puluer doot die wormen vanden oren.
 48780 ende opent die hardicheyt der mylten
 48781 ende oeck der leueren ist dat zijn sap myt
 48782 vennocoel ghegheuen wordt ende zijn
 48783 cokinghe opent dieaderen vander aen-
 48784 beyen stoeftmen daer ouer ende doet men-
 48785 strua comen Dese proprieteten ende veel
 48786 andere heeft coloquintida als dyascorides ende
 48787 plathearius segghen.
 48788 Dat xlij. capitel van soffraen.
 48789 **124**CRocus is een cruuut dat wij sof-
 48790 fraen heyen. ende is alsoe myt
 48791 zijnder bloemen gheheyten als ysido-
 48792 rus seyt libro xvij. mer inder bloemen
 48793 is die craft ende heyt crocum ende die
 48794 is best die versch is ende wael ruecket
 48795 lanck ende luttel wit ende gheheel ende
 48796 die niet cleyn ghebroken en is ende goet
 48797 van luchten. ende als hij ghebroeken
 48798 wordt dat dan die handen besmet wor-
 48799 den ende is saftelick scarp ende si ple-
 48800 ghen daer toe te doen schuum van sil-
 48801 uer op dat hij te meer weghen sal. mer
 48802 alsmen dese puluert soe sietmen dan die
 48803 valscheyt. Item dyascorides seyt dat
 48804 hij tweerhande is als crocus ortensis
 48805 dat is hof soffraen daer hij in wast. ende
 48806 daer is een ander species dyemen hiet
 48807 crocus orientalis ende dat is soffraen
 48808 van orienten. ende dit is die alderedel-
 48809 ste ende draeckt een purpur bloem ende heeft

48810 een hoeft als een vyole in wes middel
 48811 drye of vier blomen staen: Men sal dye
 48812 bloemen kyesen die roet zijn ende dye
 48813 wittachtich zijn salmen wech worpen.
 48814 ende men machse wel x. iaren houden
 48815 in groter virtuten ende craften. Item sof-
 48816 fraen is heet ende droghe inden eersten
 48817 grade ende is oek mede ghetempert in
 48818 sinen qualiteyten. ende daer omme is hij
 48819 conforterende want hij is sonderlinghe
 48820 goet teghen cranckicheyt der maghen
 48821 ende teghens aenmachticheyt. ende hij
 48822 neemt die roetheit vanden oghen wech
 48823 dat van bloede comet oft van enigher
 48824 smetten ist dat hij ghewreuen wordet mit
 48825 rosen ende mit enen doder van enen eye ende
 48826 dan opt oghe gheleyt. Hier toe heuet
 48827 dyascorides gheseyt ende plathearius seyt
 48828 dat soffraen heeft een proprieteyt dat
 48829 hi in sinen bladeren alle die winter groe-
 48830 nicheyt hout ende hoe groet dat die cou-
 48831 de is hij en laetse niet after Mer dyes
 48832 somers verliest hij zijn bladeren mit allen
 48833 ende si dorren ende nae half herfst wassen
 48834 si weder ende dan comen zyn blomen wt
 48835 in enen crancken steelken ende crupen voert
 48836 als aristotiles seyt inden boecke der groy-
 48837 lijcken dinghen. Item die soffraen he-
 48838 uet grote ghelyckenissen mit ascolonia
 48839 of mit squilla inden wortelen nochtan
 48840 scheelt hi van beyden want cepa of squil-
 48841 la dat een dinck is of die wortel van sof-
 48842 fraen is van dichten vleysch ende hij en
 48843 maect gheen saet als die ascolonia doet.
 48844 Item plynus libro vicesimo capitulo xx. seyt
 48845 dat soffraeu¹²⁵ niet ghesoluteert en wordt
 48846 mit hoenich noch oek mede mit gheen-
 48847 rehande zueten dinghen mer hij wort
 48848 lichtelijcken ghesoluteert in wijn ofte in
 48849 water ende hij is temael zeer nut inder

48850 medicinen want hij verderft alle ontstekin-
 48851 ghe ende zericheydt der oghen. sonderlin-
 48852 ghe ist dat hij mit wijne ghemenghet
 48853 wordt. ende is der borsten der maghen
 48854 ende der leueren altezeer goet: ende dye
 48855 soffraen nuchteren drinct mit wijne of
 48856 mit byer die en mach niet droncken drinc-
 48857 ken noch hi en mach niet te vol eten waer
 48858 bij dat hij altezeer nut is den luden die
 48859 hem te vergrijpen pleghen in spijse of
 48860 in drancke. ende slechs cronen of soppelen
 48861 ghemaect van soffraen ende opt hoeft
 48862 gheset wederstaet der dronckenscap. ende
 48863 si en laten den mensche niet droncken wer-
 48864 den ende doet wel slapen ende beroeret hoeft
 48865 ende verwecket die myn. ende mit zijnre blo-
 48866 men bestreken ist goet op dat heylige
 48867 vuer. ende van soffraen maectmen vngen-
 48868 tum cytrinum ende oxirocroceum ende ghe-
 48869 neest broken benen ende is goet teghens
 48870 steechten van scorpionen ende steechten van
 48871 spinnen.
 48872 Dat xluij. capitel vanden eyuun.
 48873 ¹²⁶CEpa of cepe dats eyuun ende is
 48874 een cruut wes craft alle leydt in-
 48875 den hoofde dat is inder wortelen ende
 48876 oek mede leydt si inden sade. Item
 48877 aristotiles seyt int boeck vander planten
 48878 ¹²⁷die eynun ende ascolonia maken twewer-
 48879 uen bladeren ende die eyuun heeft enen
 48880 steel daer hij zijn saet in maect ende heeft
 48881 een wortel mit veel rocken ommebeleet
 48882 ende onder die wortel heeft hij ander ha-
 48883 ren oft haer ware. vanden welcken die
 48884 grote wortel gheuoedet wordt. ende dye
 48885 vuchticheyt wordet voert ghesent tot
 48886 alle den ghehelen crude. ende int eerste iaer
 48887 soe en vordert die eyuun nyet inder wor-
 48888 telen mer in dat ander iaer nae dyen dat
 48889 hij ghesayet wordet. noch hij en sadet

48890 niet voer dat ander iaer noch en maect
 48891 zijn saet inden balghen nyet ende so en
 48892 doet dat loeck ende sommighe ander.
 48893 mer int ouerste vanden stèle die specien
 48894 vanden eyuun zijn tweerhande als tam-
 48895 me ende wilde diemen van aristotiles
 48896 cepa canina heet ende dese canina he-
 48897 uet witte bloemen ten hemelwaert ende
 48898 groen ter aerden waert. ende dese is
 48899 goet teghens apostemen. ende die tam-
 48900 me eyuun heuet enen hollen steel ende
 48901 sonder knopen. ende ghelyckerwijs dat
 48902 hij zijn bladeren vernuwet alsoe vernu-
 48903 wet hij zijn wortelen als aristotiles seit
 48904 inden voerscreuen boecke. Item dyasco-
 48905 rides seyt dat die tamme cepe nut is ter
 48906 medicinen ende oek ter spijsen ende is
 48907 slijmich ende van couder natueren. en-
 48908 de sonderlinghe die wat lancgworpelte
 48909 is meer dan die ronde ende meer die ro-
 48910 de dan die witte ende die droege meer
 48911 dan die vorsche ende meer die rauwe dan
 48912 die ghecoecte ghegeten beneemt wal-
 48913 ghinghe ende vermindert den stancke
 48914 des mondes ende morwet den buucke
 48915 ende doet die spijse wel smaken. ende zijn
 48916 sap mit honich ghemenget wischt die
 48917 donckerheyt vanden oghen af. ende zijn
 48918 sap is goet den ghenen die in litargyen
 48919 legghen. ende tsap mit vrouwen melck
 48920 ghemenghet ende in die oren ghedro-
 48921 pen beneemt hem die zericheydt. ende te
 48922 ¹²⁸maten ghegheten soe nisnijt hi die din-
 48923 dende ende die heffende humoren ende
 48924 opent die monde vanden aderen ende
 48925 doet orine ende menstrua comen ende
 48926 leijdtse wt ende lescht die beten van enen
 48927 verwoeden honde ende ander venijn-
 48928 de beten ende claert die huut ende opent
 48929 die zweetghaten ende daer omme doet

48930 hij zweten ende leydet wt. ende rauwe
 48931 ghegheten en gheeft hij den lichaem
 48932 gheen voetsel ende hi is den colericus quaet
 48933 ende den fleumaticus goet ende maket
 48934 dorst ende opblasinghe ende quetst dat
 48935 hoeft ouermits zijnre scarpicheit ende
 48936 doet den mensche vuerlijke drome dro-
 48937 men of sien. ende sonderlinghe wordt hij
 48938 ghegheten van luden die van groter suuc-
 48939 ten op ghestaen zijn. Ende hij doet die
 48940 luden screyen of huylen mit sinen roke
 48941 alleen ende hij quetset dat ghesicht als
 48942 dyascordles ¹²⁹seyt. etcetera
 48943 Dat xliij. capitel van cepe caninum.
 48944 ¹³⁰CEpe caninum dat is squilla ende
 48945 wordt gheuonden bij der zee ende
 48946 plathearius noemtse cepa marina. ende
 48947 onderwijlen wort hi alleen gheuonden ende
 48948 dan is hij venijn ten si dat hem die ve-
 48949 nijntheyt ghenomen wort. ende zijn quaet-
 48950 heyt wordt hem benomen ist dat hij een
 48951 wijle leyt in wijn ende in olie ende dan wordt
 48952 inder medicinen ghedaen. Item men sal
 48953 hem op smiden ende doen hem dat alre
 48954 binnenste wt ende dat vterste salmen mede
 48955 wech doen ende dan dat middelste ne-
 48956 men ende dat becoemt zeer wel in me-
 48957 dicinen Item plynus seyt libro xix. capitulo
 48958 xvij. Item die griecke segghen datter
 48959 veel gheslachten van cepa zijn ende alle-
 48960 gader maect si traninghe alsmen haer
 48961 ruucket. ende hoe dat hij ronder is hoe
 48962 dat hij beter is. ende dye roede is dye
 48963 suerste ende is meer suerder dan die wit-
 48964 te ende die raeuwe meer dan die gheco-
 48965 kede ende hij wordet ghesayt ende oec
 48966 gheplant mer als hij ghesayt wort soe
 48967 en maect hi gheen saet voer dat ander
 48968 iaer ende wanneer hi zaedt soe verghaet
 48969 dat hoeft want die voertbrenghinghe

48970 des saets is verderffenis des hoefs.
 48971 Item tsaet vanden eywn wil ghesayet
 48972 werden in ghespaedder aerden ende
 48973 daer alle oncruut ende ander vuul wor-
 48974 telen wtghewyedet zijn. ende als zijn
 48975 saet bestaat zwart te worden soe pluct-
 48976 ment eude¹³¹ eer dat hij al dorre wordt so
 48977 pleechment int stroe te bestemmen. ende
 48978 waer yemant die daer ghenuecht in had-
 48979 de dat die hoofde vanden eywn out wor-
 48980 den soe soudemense netten mit laeuwen
 48981 souten water ende alsoe moghen si lan-
 48982 ghe dueren ende zijn oek beter teten
 48983 mer si zijn best inden sacken te sayen of
 48984 te planten ende veel nutter het zijn ve-
 48985 le luden die den eywn ophanghen inden
 48986 roecke ende inden scoersteen by den vyer
 48987 alsment tloeck doet ende dat doen si daer
 48988 omme dat si niet wtspruten en sullen.
 48989 Item die wilde eywn als die selue seyt
 48990 libro xx. capitulo vij. en zijn nyet etelic mer si zijn
 48991 zeer medicinael ende si zijn inden ruken
 48992 alleen goet teghen donckerheyt der ogen
 48993 mer ghesmeert ist meer prophitelic ende
 48994 si ghenesen die wonderen vanden monde.
 48995 ende mit wijn ende mit honich ghemengt
 48996 gheneest beten van honden ende van ser-
 48997 penten ende is goet ter doefheyt. ende
 48998 mit ghansen smeer ende mit honich ghe-
 48999 menghet helpet totter zericheyd der len-
 49000 den ende suuert ende gheneest wonderen. hier
 49001 toe seyt plynus etcetera
 49002 Dat xlvi. capitul van cucumer.
 49003 ¹³²CVcumer cucumerus dat is een
 49004 cruuut vanden welcken ysidorus seyt
 49005 libro xvij. dat si cucumeren ghenoemt zijn
 49006 daer omme dat si onderwijle bitter zijn
 49007 die nochtans soet wassen ist datmen haer
 49008 saet ouerghiet mit ghehonichden melc-
 49009 ke Item dyascorides seyt dat die cuci-

49010 meren coudt inder naturen gheunden
 49011 worden si laxeren den buuck ende si hel-
 49012 pen der maghen. zijn bladeren ghene-
 49013 sen wondeu¹³³ ist datmen die bladeren wry-
 49014 uet ende stoot ende legtse op wonderen die
 49015 honden ghebeten hebben Item zijn saet
 49016 ontween ghewreuen ende mit wijn ghe-
 49017 droncken helpt der crancker blasen. Item
 49018 plynus seyt libro vicesimo capitulo ij. et iij. dat
 49019 cucumber tweerhande is als dat in den
 49020 houen wasset ende dat wilde. wes wor-
 49021 tel meeest¹³⁴ grof ende wit is wt wes sap
 49022 een electuari werdt dat noet is in veel
 49023 medicinen etcetera
 49024 Dat xlvi. capitul van cucurbita.
 49025 ¹³⁵CVcurbita als ysidorus seyt is een
 49026 gryexs naem wyens opghanck
 49027 of beginn den latijnschen onseker is.
 49028 ende zijn gheslachten zijn veel als ysi-
 49029 dorus ruert libro xij. ende dat selue seyt
 49030 oek plynus. Item zommighe cucur-
 49031 bit is tam ende zommighe is wilt. ende
 49032 die tamme ouersprayt haer bladeren ende
 49033 haer telgheren als die wijngaert ende
 49034 knoepft hem mit zommighen bande-
 49035 kens also als die wijngaert omvlech-
 49036 tende. ende heuet witte bloemen die hi
 49037 coept¹³⁶ op dat hi machtelick teghen der
 49038 nacht sonder ondersettinghe bloeyen
 49039 mach mer zijn vrucht vordert weynich
 49040 ¹³⁷of luttel mer si ghaet al af ende si vrr-
 49041 rot. Item plathearius seyt dat die cu-
 49042 curbita van couder ende van vuchtiger
 49043 complexien is ende in qualiteyten ghe-
 49044 tempert. Ende men vint oek die cucur-
 49045 bit in heten lantschappen. wyens zade
 49046 alsmense in der aerden worpet soe wast
 49047 daer cruuut of. wt welcken crude wytte
 49048 blomen comen ende ten laetsten vruch-
 49049 ten die vol saets zijn ende morchs wes

49050 scorsse eerst morwe is mer als si coemt
 49051 totter ripicheyt soe wordt dye vrucht
 49052 buyten hardt als een hout. Item dye
 49053 vruchten als si nyeuwe zijn soe zijn si
 49054 ghoet te ethen ende die saden zijn goet
 49055 ter medicinen ende zijn saet is scheyden-
 49056 de om die subtijlheyt zijnre substancien
 49057 ende daer om zijn si ghoet teghen die ver-
 49058 stoptheyt der leueren der nyeren ende
 49059 der blasen. ende die cucurbit ghesoden of
 49060 ghebraden is een medicijn den ghenen
 49061 die den scarpen corts hebben want hi die
 49062 materi der zuuften zuuert ouermits pis-
 49063 sen ende laxeert een luttel ende verdruct die
 49064 hetten ende verwandeltse ende starctse
 49065 Item die zade worden ghewonnen nae
 49066 der rijpicheyte ende si werden ghewas-
 49067 schen ende ter zonnen ghedroecht op
 49068 dat si ouermits hare vuchticheyt nyet
 49069 ghecorrumpert en werden ende men
 49070 machse in een droeghe stede drye iaren
 49071 houden. hier toe heeft platearius gheseyt
 49072 Item plynus seyt dattet sap vander cu-
 49073 curbit ghoet is teghen theyliche vier
 49074 ende teghen heffinghe der oghen ende
 49075 safticht die zeericheyte vanden oren ist
 49076 datmen tsap daer laeuwe in drupet ende
 49077 zijn saet ghewreuen te puluer ende ghe-
 49078 stroyt in hollen wonderen vultse mit vleysch
 49079 ende die bast tot asschen ghebarnt is goet
 49080 opt verbarnde. Item plynus seyt libro
 49081 xx. capitulo iiij. Item daer is een wilde die vin-
 49082 gher dick is wassende in stenighen ste-
 49083 den wes sap ghoet is totter maghen ende
 49084 darmen. ende zijn morsch mit alssen is goet
 49085 op den tantzweer wat souts daer thoë
 49086 ghedaen ende zijn sap mit edick ghe-
 49087 warmmet doet die wagghelende tan-
 49088 den vaste ende stijf staen inden monde.
 49089 ende zijn vleysch sonder dat saet is zeer

49090 ghoet ende nutte op den lijckdoernen.
 49091 Item zijn bladeren ghecoeket dye
 49092 zijn oeck mede zeer ghoet op wonderen.
 49093 Item dat saet ghedroncken mit wijn
 49094 verwinnet dat venijn. Men sals nyet
 49095 eten Mer want si eerst opblasinghe ma-
 49096 ket als si groen is soe salmense coken
 49097 ende etense alsoe Ende die wilde cucur-
 49098 bit is als ysidorus seyt libro decimosep-
 49099 timo alsoe veel als coloquintida. ende
 49100 **138** is een zeer bitter cruyt ende streckt ziju
 49101 telghereu bijder aerden ende het heeft
 49102 grote bladeren ende is van zwaren ro-
 49103 ke als die cucurbit ende maeckt ronde
 49104 vruchten als die ghemeyn cucumeren
 49105 doen. als ysidorus daer seyt soect bouen
 49106 vander naturen van coloquintida Cucurbita
 49107 dat is een kuwoerde cucumeres die zijn
 49108 bynae als kuwoerden.
 49109 Dat xlviij. capitel van celidonia.
 49110 **139** CElidonia is een cruyt dat soffra-
 49111 nighe blomen heeft ende dye is
 49112 alsoe ghenoemt om dyes wille dattet
 49113 inden tyden als dye zwaluwen eerst
 49114 comen soe beghinstse te bloyen ende ve-
 49115 le luden heytent zwaluwen cruyt ofte
 49116 dye ghauen des hemels als ysidorus
 49117 seyt want celidon in gryex is zwalwe in
 49118 duytsche. ende waert dat den zwaluwen
 49119 inden nest haer oghen wtghesteken wor-
 49120 den soe soudense die oude weder sien-
 49121 de maken mit desen crude. dat selue ver-
 49122 telt plynus oeck mede in sinen boecken
 49123 dattet sap van desen cruyde dye zwalu-
 49124 wen weder omme siende maket. Ende
 49125 dit cruyt heuet noch vele natuerlijcker
 49126 consten ende virtuten in hem Want het
 49127 heuet macht te ontbynden ende oeck
 49128 mede te trekken ende te verteren als
 49129 dyascorides seyt. ende het safticht dye

49130 zericheyd der tauden¹⁴⁰ ende zuuert dat hoeft
 49131 ende doet menstrua comen ende purgeert
 49132 die moeder ende gheneest die fistel en-
 49133 de kancker vanden monde als plynus
 49134 dyascorides ende plathearius seggen
 49135 Dat xlviij. capitel van centaurea
 49136 **141** CEntaurea is al te bitteren cruuut en-
 49137 de is droeghe inden dorden grade
 49138 ende daer om ist felcerte gheheyten dat
 49139 is galle der aerden als ysidorus seyt.
 49140 want zijn duecht is eerst gheuonden van
 49141 chyro centarus als die selue seyt libro de-
 49142 cimoseptimo ende is tweekhante als die
 49143 groete ende die cleyne. dye meeste heeft
 49144 meerre telgheren ende bloemen ende
 49145 heeft die meeste macht ende meerder
 49146 dan die cleyne centaurea doet als ghe-
 49147 seyt wordt in platheario ende constantinus
 49148 seyt dat die wortel vander meester is
 49149 heet ende droeghe inden anderen gra-
 49150 de ende heeft eenderhande bitterheyt
 49151 mit zueticcheden ghemenghet ende daer
 49152 om sluytet vast. Item die blomen ende
 49153 die bladeren zijn nutter in medicinen dan
 49154 in anderen dinghen. ende centauria bene-
 49155 met die zericheyd vanden buucke ende
 49156 claert dat ghesichte ende ontstoppet dye
 49157 nyeren ende die mylt ende gheneest dye
 49158 popelsie die cleyne is of gycht. ende mit
 49159 hoenich ghenomen doodet die pyeren
 49160 ende zijn wortel consolideert wonderen
 49161 als plynus ende dyascorides segghen
 49162 **142** Dat xlxi. capitel vanden lauwerboem
 49163 **143** DAphuu in griex is laurus in la-
 49164 tijn als ysidorus seyt libro xvij. ende
 49165 laurus wordt gheseyt van desen woer-
 49166 de laus laudis dats lof want mitten bla-
 49167 deren ende mitten telgheren vanden
 49168 lauwerboem plachmen die hoefden te
 49169 croenen der gheender die victorie had-

49170 den mit groten loue ende prijs. Ende
 49171 daer omme bij den ouden tijden plach
 49172 laurus lauda te hyeten mer daer nae so
 49173 wordt die d. of ghehaelt ende die r. toe
 49174 ghedaen ende is laurus ghehyeten. ge-
 49175 lijckerwijs als men plach te segghen me-
 49176 didies daermen nu seyt meridies dat is
 49177 middach als ysidorus seyt. Dye grye-
 49178 ken heyten desen boem dapheyn daer
 49179 omme dat hij altoes groen is want hij
 49180 is altoes groen winters ende zomers
 49181 ende daer omme werden die verwinres
 49182 daer mede ghecroent als ysidorus seyt.
 49183 ende plynus seyt dat dese lauwerboem
 49184 behoert properlicken keyseren ende co-
 49185 ninghen toe ende den ghenen die zege
 49186 ende victorie ghehadt hebben ende hij
 49187 verchyert die huysen ende van hem zijn
 49188 twee gheslachten als delphica ende cy-
 49189 pria. ende mitten lauwerboem delphi-
 49190 ca worden die delpheres eerst ghecro-
 49191 net die zeghe hadden. ende mitten lau-
 49192 wer cypria croenden die romeynen dye
 49193 hare als si victori hadden. mer nv zijn
 49194 daer veel species van lauwer bomen mer
 49195 si scelen inder gronicheyd ende in dyer
 49196 groetheyt vanden bladeren ende van-
 49197 den bessen. ende is een boem van me-
 49198 nigerhande ghedaanten Ende hij telter
 49199 xij. species des selues boems. onder
 49200 die welcke hij eenderhande specie set
 49201 die den groten iupiter ende appollo del-
 49202 phicus ghewyet was. ende daer omme
 49203 daer die aerde vanden lauwerboem in
 49204 enen huyse is daer blijft dat huus van-
 49205 den blixem onghescent ende appollo en
 49206 plach gheen antwoerde te geuen als daer
 49207 gheen lauwer tegenwoerdich en was
 49208 ende wantmen te ghelouen plach dat
 49209 hij nut was in godlijcker eren soe pla-

49210 ghen si dyen oeck te besighen totten lo-
 49211 ue ende prijs der werelt ende men moets
 49212 niet besmetten mit enighen ydelen din-
 49213 ghen ende men plachen opten outaer te
 49214 legghen ende te steken. Item die key-
 49215 ser tyberius plach den lauwer op zijn
 49216 hoeft te setten alst onweder was van don-
 49217 der ende van blixem ghelyck dat si dyen
 49218 draghen teghen die vreesen der blixem.
 49219 Item plynus vertelt een wonderlic dinc
 49220 dat doe augustus sat in enen hof bij dru-
 49221 sillam augustam doewerp hi een hen-
 49222 ne neder vanden hoghen die alte sonderlin-
 49223 ghe wit was ongequetst in des keysers
 49224 schoet ende die henne hyelt enen telch van
 49225 enen lauwerboem in haren beck die ghe-
 49226 laden was mit veel bessen. ende die waersa-
 49227 gher hyeten datmen die henne sober
 49228 houden soude ende datmen die bessen saey-
 49229 en soude ende verwarense mit groter naer-
 49230 sticheyt wt den welcken een heerlijck ze-
 49231 ghelyck busch quam. welcken lauwer
 49232 die keyser na in zijn hant hyelt ende hy
 49233 droech een croen op zijn hoeft. Ende ten
 49234 laetsten die ander keysers inder seluer
 49235 manieren. ende wt den seluen bossche moest-
 49236 men dye victorie dye eerst ghehouden
 49237 was starcken. hier toe seyt plynus Item
 49238 dyascorides doetter noch wat toe van-
 49239 den lauwerboem ende seyt dattet een boem
 49240 is van schoender formen ende van ghoeder
 49241 luchten ende van wonderlicker craften.
 49242 want zijn blader groen ghenomen die zeer
 49243 wel ruuckende zijn ist dat si ghestoten
 49244 werden soe saften si ende ghenesen steec-
 49245 ten van byen ende van wespen ende alle
 49246 drintinghe. ende ist datmense bi den boecken
 49247 leydt ende bij den clederen soe en werden si
 49248 vanden wormen niet ghegeten. Ende die
 49249 vruchten vanden lauwerboem heyten wij

49250 baccas lauri dats bakelaer. ende die coer-
 49251 nen zijn buten zwart of rodelachtich ende
 49252 bynnen wit ende smerich ende ront inder fi-
 49253 guren ende inder complexien heet ende
 49254 droeghe inden anderen grade. ende si heb-
 49255 ben een subtijl substancie ende hebben
 49256 macht te zuueren ende te conforteren ende
 49257 daer om werden si oerbaerlic inder me-
 49258 dicinen ghedaen. wt den welcken men
 49259 dyerbaer olye maect die goet is tot ve-
 49260 le couder passien ende oeck mede tot an-
 49261 deren passien etcetera
 49262 Dat l. capitel van dyptannus.
 49263 **144** Dlptannus is een medicinael crut
 49264 wes wortel meest inder medicinen
 49265 ghebesicht wordt ende zijn substancie sal
 49266 dicht wesen ende niet doergaet. ende als si
 49267 ghebroken wordt dat si niet ghepuert
 49268 en werdet ende heeft macht te ontbinden
 49269 ende dat venijn nae hem te trekken ende
 49270 dat te verteren. waer bi dattet ghoet is
 49271 teghens venijnde beten. ende op die won-
 49272 den gheleyt ende ghedragen als dyas-
 49273 corides ende plathearius segghen: ende
 49274 alsmen een luttel dincgs toe doet soe
 49275 seytmen dat die wortel veel virtuten he-
 49276 uet ende sonderlinghe die virtuut vander
 49277 dryakelen ende si doet menstrua voert co-
 49278 men ende leydtse wt ende sluitse buyten.
 49279 ende doetse wt comen die secundinen ende
 49280 dode kynder of ander vuulnisse die inder
 49281 moeder leyt. ende mitten zape van wijnru-
 49282 te ghenomen coemt te hulpe den ghe-
 49283 nen die vallen vanden groten euel ende
 49284 den gichtigen luden als die selue dyas-
 49285 corides seyt: Item plynus seyt van de-
 49286 sen crude libro xvij. capitulo vij. dat die hynden of
 49287 die herten dit crut eerst vonden ende wijs-
 49288 dent want si eten dat crut om dat si te
 49289 rascker baren moghen ende te lichtelijcker

49290 **145** ende ist dat si mit scut gheschoteu zijn soe
 49291 suecken si dyptan ende etent ende wriuen die
 49292 wonde aen dat cruuut ende die pijl ghaet
 49293 wt ende die wonde gheneest. Dit selue seyt
 49294 basilius in exameron ende oeck ambrosius
 49295 ende die expositoer ouer canticorum seyt
 49296 oeck daer hi spreect vanden hynden der
 49297 herten Ende plynus seyt dat dit cruuut in
 49298 veel steden wast ende dat in vetten landen
 49299 wast dat is tquaetste ende dat in dorren har-
 49300 den steden wast dat is tbeste ende dattes
 49301 een mensche een cleyn luttelken proef-
 49302 de soe ontsteket hem die mont mer nyet
 49303 zeer als die selue ysidorus seyt libro xvij.
 49304 daer hij aldus seyt. Diptannus is een
 49305 berch der aerden daer diptannus tcruuut
 49306 **146** den uaem af heeft Waer of dat virgili-
 49307 us seyt Als die hinde ghewont is so ma-
 49308 ket si sponghe ende soect dyptan. Ende het
 49309 is van alsoe groter virtuten dattet een yser
 49310 dat inden lyue ghebleuen is wt drijft ist
 49311 datment etet ende plaestertet op die won-
 49312 de mit apostolicon daer puluer vanden
 49313 magneten mede in is Dit cruuut heiten
 49314 zommige meesters polleye vander zee
 49315 etcetera als ysidorus seyt.
 49316 **147** Dat li. capitel van draguntea.
 49317 DRaguntea is een cruuut alsoe ghe-
 49318 noemt daer om dat zijn steel inder
 49319 manieren van enen serpent mit stippen
 49320 ouer ghesprayt is ende die slanghen haten
 49321 dat cruuut als ysidorus seyt libro xvij. ende
 49322 dit cruuut wordt van vele luden serpentini-
 49323 na of colubrina ghenoemt. want het he-
 49324 uet een purpur bloem die ghedeylt is
 49325 ende open als eens serpents mont. wt wel-
 49326 ken middel coemt oft een serpents ton-
 49327 ghe waer scarp zwart ende ront. ende in
 49328 tmiddel vander blomen coemt wt oft een
 49329 hoeft waer mit enen grouen ronden sade

49330 dat eerst groen is daer nae roet alst be-
 49331 staet te rijpen. Dit cruuut als dyascorides
 49332 seyt is van groter craften ende virtuten
 49333 want zijn wortel ghedroecht ende ghepul-
 49334 uizeert ende mit rosenwater ghemenghet
 49335 zuuert dat aensichtte ende maectet claer.
 49336 ende mit walscher zepen ghemengt verwet
 49337 dat aensicht ende zuuert droecht ende
 49338 gheneest fistelen ende maect den mont van-
 49339 der fistulen alsoe wijt datmen dye been
 49340 die daer in verrot legghen wt trecken
 49341 mach. ende mit edick ende mit leuenden
 49342 calck ghemenghet gheneset den kancker
 49343 ende zijn bladeren in wijn ghesoden rypt
 49344 apostemen. ende tsap van desen crude ge-
 49345 neest doefheyd die van couden ghecomen
 49346 is ende tsap maectet ghesichte claer ende
 49347 doet menstrua voert comen. ende die bloyen-
 49348 de aenbeyen heeft die verteertet ende
 49349 droechtse. ende zijn sap van bynnen gheno-
 49350 men doet die vrucht verworpen ende zijn roke
 49351 veriaghett serpenten. noch tlicaem en can
 49352 vanden serpenten niet ghequetst worden
 49353 ist dattet mitten zape besmeert is. dit seg-
 49354 ghen dyascorides ende platearius
 49355 Dat lij. capitel van dragantum.
 49356 **149** DRagatum als plynus ende aui-
 49357 cenna segghen dattet een ghom-
 49358 me is van enen boem. wes vuchticheyt
 49359 hart wordt van hetten of van couden. ende
 49360 zijn specie is dryerhande. want het is
 49361 wit puer ende claer. ende dit is tbeste ende het
 49362 is oeck rodelachtich ende gheel twelc
 49363 niet alsoe ghoet en is als twitte daert
 49364 aen der aerden ghemengt is Ende datter
 49365 wit is dat is ghoet ter couder medicinen
 49366 ende men macht xl. iaer houden ende heeft
 49367 virtuat te vercoelen te vuchtighen ende
 49368 te zuueren ende dit doet van zijnre coutheit
 49369 weghen ende van zijnre vuchticheyt.

49370 ende heuet virtuut te lymen ende te bynden
 49371 ouermits zijnder ghommosicheyt want-
 49372 tet ghommich is ende is ghoet teghen
 49373 ghebreken der borsten inden electuarien
 49374 ende in syropen want het vuchticht dye
 49375 droeghe borst ende brenghet die verloren
 49376 humoer weder ende beneemt den hoest
 49377 die splittinghe vander lippen ende dye
 49378 vlceringhe vanden monde die ghene-
 49379 set ende zuuert dat aensicht ende maectet
 49380 wit ende helpt den ghenen die artike
 49381 hebben ende helpet teghen dissentiriam
 49382 dat is eenrehande buuckeuel dat van
 49383 scarper medicinen coemt ende zomwijlen
 49384 van anderen saken als gheseyt wordet
 49385 in platheario etcetera
 49386 Dat liij. capitel van ebenus.
 49387 **150**EBenus is een hout in ethyopien
 49388 ende heeft ene zwarte verwe ende
 49389 is saft inden tasten ende effen hart ende
 49390 zwaer. Want om zijnder groter dich-
 49391 ticheyts willen soe ist also zwaer. ende
 49392 leydtment int water soe sincet ende be-
 49393 gheert den gront als gheseyt wort int
 49394 boeck der groyelijcker dinghen. het is
 49395 stiptick inden smake ende bytende want
 49396 ist datment inden vyere leydt so barnet
 49397 rasch ende gheeft enen zueten roke wt
 49398 ende ghoede lucht. ende op enen wetsteen
 49399 ghewreuen gheuet enen roeden verwe
 49400 ende heeft virtuut te zuueren ende oec mede
 49401 te starcken. ende daer omme ist goet in col-
 49402 lirien dat is in medicinen der oghen als
 49403 plynus ende dyascorides segghen. Item
 49404 van desen houte seyt oeck mede ysidorus
 49405 libro xvij. dattet in yndien wast ende in
 49406 ethiopien: ende het wordet also hardt als
 49407 een steen Wes hout zwart is ende die bast
 49408 saft als vanden lauwerboem. ende dat in
 49409 yndien wast dat is speckelich ende meni-

49410 gherande van stippen ende van plecken mer
 49411 dat isset tbest dat nergent spuckelich en
 49412 is ende dat zwart is ende saft als een hoorn
 49413 ende men pleghet biden wyeghen te setten
 49414 daer die ionghe kynderen in die wyeghe
 49415 legghen op dat si te myn veruaert sullen we-
 49416 sen van anderen zwarten dinghen als virgilius
 49417 ende ysidorus segghen. Item plynus prijst
 49418 dit hout. die een scrijft ebenus ende die an-
 49419 der ebanus ende seyt dattet een preciosie
 49420 boem is ende is den goude ende den elpenbeen
 49421 te ghelycken. ende daer omme plaghen die
 49422 van ethyopien dit hout ende ghout ende el-
 49423 penbeen den keysers te scencken voer sinen
 49424 tribuut: waer of datmen leest dat dye co-
 49425 ninghinne saba salomon aldus sulcke hou-
 49426 ten ghaf. iij. regum. x. etcetera
 49427 **151**Dat liij. capitel van edera.
 49428 **152**EDera is gheseyt van herendo dat is
 49429 van cleuen als ysidorus seydt.
 49430 daer omme dattet den bomen aen cle-
 49431 uet. Of het wordt gheseyt van edo dat
 49432 is van eten want ist dattet die gheiten eten
 49433 soe ghecrighen si daer of veel melcks
 49434 daer edy dat zijn die ionghe gheyte-
 49435 kens of gheuoedet worden. Sijn wor-
 49436 tel die doerboert alte harden dinghen
 49437 ende is van couder naturen ende com-
 49438 plexien. Ende so waer dattet wast daer
 49439 bewijstet dattet langhe tijden cout is.
 49440 ende het houdet zijn groenicheyt lan-
 49441 ghe tijt ende en verliest oeck zyn blade-
 49442 ren nyet ende is van bitteren dempigen
 49443 smake Item plynus seyt libro xvi. capitulo xxij.
 49444 dat van edera dat is vander wedewint
 49445 twee specien zijn als wyt ende zwart.
 49446 manneken ende wijfken. tmanneken is meerder
 49447 ende inden blader harder ende vetter ende de wit-
 49448 te edera heeft witte vruchten die zwar-
 49449 te zwarte vruchten. men plach die poe-

49450 ten te croenen mitter wedewinde in enen
 49451 teyken dat si leuende van sinnen zijn ende sub-
 49452 tijl. want si altoes groyt ende groen is. ende
 49453 die ghene die ghinghen inden ghewayde
 49454 des vryen vaders dat is des wijns die-
 49455 men bachus heet croenden si mitten we-
 49456 derwinde waer bij dat dese boem was
 49457 ghesacreert den gode vanden wijn ende
 49458 oeck marti dat is marssen. ende die grote
 49459 coninc alexander croende zijn ridders
 49460 mit edera doe hi victori behielt van yn-
 49461 dien als die selue plynus seyt. ende is
 49462 een boem die zeer hoghe clymt also lan-
 49463 ghe als hi een muer of een boem vynt
 49464 daer hi aen op crupen mach. ende heeft tel-
 49465 gheren ende bladeren ende bessen mer si
 49466 zijn bitter. ende het is wonder waer om
 49467 dattet vanden ouden gheeert was want
 49468 het heeft ondersneden bladeren ende hoe-
 49469 kich ende zwaer van roecke ende effen on-
 49470 der wes schyem die wormen schuylen.
 49471 Item plynus seyt ende dyascorides
 49472 mede al ist sake dat dese edera bitter is
 49473 nochtans is si nut ter medicinen ende is
 49474 ghoet teghen dissintiriam. Item tsap
 49475 inder nazen ghedropen zuuert hoeft ende
 49476 safticht den hoeftzweer Item tsap mit
 49477 olye ghemenghet ende warm in die oren
 49478 ghedropen is ghoet teghens doefheyt
 49479 Item edera is ghemaect van contrarien
 49480 saken ende daer om werct si in contrarien
 49481 dinghen waer om dat si heeft virtuut
 49482 te rijpen te trekken te zuueren ende te safti-
 49483 ghen. ende daer om worden haer bladeren
 49484 dicwijl ghedaen totter kokinghe ende
 49485 haer ghomme is scheydende ende ont-
 49486 byndende. ende een bock die daer mede
 49487 gheuoet is als mitten bladeren van edera
 49488 ende ghedoot ende dat bluet warm ghe-
 49489 droncken een ghoede pynt tusschen twee

49490 **153** onser vrouwen daghen breect sonder twi-
 49491 uel den steen inder blasen. dit heb ic we-
 49492 ten prouen ende oeck inden leynden Item
 49493 het is eenrehande speci van edera op wes
 49494 bladeren douwe valt ende werdt dicke ende
 49495 slimich ende wordt verwandelt in lap-
 49496 danum. wes virtuut groet beproeft is
 49497 vanden meysters want een fumigaci dat
 49498 is een rokinghe ghemaect van lapdano
 49499 doet menstrua voert comen ende dryuet
 49500 secundinen wt ende dode drachten ende
 49501 dwinghet den reume dat is den snuuf
 49502 vanden hoefde ende starct die sinnen ende
 49503 helpt die ghene die hoestende zijn ende
 49504 stempt dat buuceuel ende is nut in vele
 49505 medicinen etcetera
 49506 **154** Dat lv. capitel van elytropium.
 49507 **155** Elytropium is een cruet also ghe-
 49508 hieten daer om dattet vloyet als
 49509 die zomerlike solsticium is ende werdt
 49510 vanden latijnschen solsequium ghehey-
 49511 ten als ysidorus seyt libro xvij. want als die
 49512 **156** zonne op ghaet soe luucc dit cruet zijn
 49513 bladeren op: ende als die zonne ondergaet
 49514 soe sluyten die bladeren weder toe ende
 49515 men heytet oeck verrutaria dats wrat-
 49516 ten cruet daer om dattet wratten verdry-
 49517 uet ende af doet ist datment drync of
 49518 plaestert als ysidorus seyt. Item pla-
 49519 thearius heytet sponsa solis ende is een
 49520 cruet dat heet ende vucht is inden ande-
 49521 ren grade. wes sap ghoet ghedroncken is
 49522 teghen tvenijn ende teghen beten van hon-
 49523 den die venijnt zijn ist datmen dat cruet
 49524 wrijft ende legghet op die wonde ende
 49525 is ghoet teghen verhettinge der leue-
 49526 ren ende teghen verstophtheyt der leue-
 49527 ren. etcetera.
 49528 Dat lvi. capitel van eleborus
 49529 **157** Eleborus ysidorus seyt dat dye

49530 romeynen eleborum heyten veratrum
 49531 daer om dattet den ghenen diet neemt
 49532 ouer mate verwoet maket of dodet. ende
 49533 hier af zijn twee gheslachten als wit ende
 49534 zwart. ende hiet daer omme wyt eleboer
 49535 want hij witte wortelen heeft ende pur-
 49536 geert fleumatige humoren. ende hiet daer
 49537 omme zwart eleboer die ander om des
 49538 wille dat hij zwarte wortelen heeft ende
 49539 hi purgeert zwarte humoren dat zijn me-
 49540 lancoliose humoren: Item dyascorides
 49541 ende die ander auctoren segghen dattet een
 49542 machtich ende een gheweldich cruut is in-
 49543 der virtuten ende men salt mit groter be-
 49544 hendicheyt nemen inder medicinen want
 49545 het quetst zeer. want inden eersten so do-
 49546 det alsment onredelijcken neemt of ghe-
 49547 uet ende nochtans ist tot veel zuuken nut ist
 49548 dattet wijselicken ghegeuen werdt als
 49549 dyascorides seyt. want het ontbyndet die
 49550 quarteyn ende doot pyeren inden oren ende
 49551 anderswaert. ende ist datmen zijn puluer
 49552 mit brode menghet of mit deeghe oft
 49553 mit ghort ende dattet die rotten of musen
 49554 eten soe sullen si steruen. ende het coemt te
 49555 hulpe die vallende zijn vanden groeten
 49556 euel ende die in litargien geualen zijn als
 49557 dyascorides ende plathearus ¹⁵⁸ segghen
 49558 ende tbest van desen tween is eleborus
 49559 albus dat is die witte ende is heet ende
 49560 droeghe van complexien inden dorden
 49561 grade ende wast in berchachtighen ste-
 49562 den ende in vuchtighen steden ende heuet
 49563 blader als die bredeweghe mer si zijn
 49564 langher ende scarper int eynde ende die steel
 49565 is eens cubitus lang of meer wes wor-
 49566 tel zeer laxeert opwaert ende nederwaert
 49567 ende wij en sullens nymmermeer oerba-
 49568 ren die materi en si eerst verduut ende
 49569 bereit ende dan salment oec mit groter sub-

49570 tijlheyt gheuen. ende daer om seyt ypo-
 49571 cras Wiltstu dat eleborus wercken sal
 49572 soe roer dat lichaem voer ende dat die
 49573 ghene dyet neemt daer op niet en slape
 49574 als hijt ghenomen heeft in thyen vren
 49575 niet daer nae. want het heeft virtuten
 49576 ende cracht dat vucht te resolueren in win-
 49577 dicheden waer of dat volcht smoringe
 49578 der gheesten ende die doot als dyascori-
 49579 des ende plathearius segghen ende die zwarte
 49580 is veel anxsteliker etcetera
 49581 Dat lvij. capitel van esula.
 49582 ¹⁵⁹ ESula is eenderhande boemken die
 49583 welcke hete ende droeghe gheseyt
 49584 wort vanden meesters als dyascorides seyt
 49585 Wes wortel ghoet is inder medicinen
 49586 ende hier of zijn veel species ende die virtuut
 49587 van dyen is nu inden melck nv inden za-
 49588 pe ende nu inden wortelen. Esula is een
 49589 cruut ende heeft slechte blader ende ghe-
 49590 uet een melckige humoer wt ende pur-
 49591 geert fleumatige humoren ende zuuert
 49592 die watersucht in menigerhande passi-
 49593 en die van fleumen comen. etcetera
 49594 Dat lvijj. capitel van erucha
 49595 ¹⁶⁰ ERuca dat is wit morstertsaeft ofte
 49596 dat cruut daer of ende is tweerhan-
 49597 de als tamme ende wilde ende is heet ende
 49598 vucht ende is scheydende ende openende
 49599 ende starct die nyeren ende gheneest die po-
 49600 pelzye ende vergichticheyt ende doet wel
 49601 vrine maken ende zuuert die blase ende die
 49602 nyeren ende is nut in spijse ende inder me-
 49603 dicinen. ende die byen minnen zijn blomen
 49604 ¹⁶¹ Dat lix. capitel van enula.
 49605 ¹⁶² ENula is een cruut dat wij alandt
 49606 heyten Wes manier is tweerhan-
 49607 de als enula ortulana ende enula campa-
 49608 na ende dese is dye beste ende heeft dye
 49609 meeste virtuut ende sonderlinghe inden

49610 wortelen ende men sal die wortel ghaderen int begin des zomers ende men salse
 49611 in die zonne droghen op dat si vander
 49612 vuchticheyt nyet ghecorrumpert en
 49613 worde. ende heeft macht te zuueren ende
 49614 te saftighen ende die zenen te starcken ende
 49615 die slimighe vuchticheyt te verteren. ende
 49616 si is wonderlijcke goet teghens den hoest
 49617 ende teghens die vercoutheyt der ghees-
 49618 teliker lede want daer staet ghescreuen in
 49619 Macer Enula campana reddit precordia
 49620 dia sana. dat is dat dese wortel van enu-
 49621 la campana is der borsten ghoet ende
 49622 den gheestelijken ledien want dese wor-
 49623 telen een cleynen sciuen ghesneden ende
 49624 een enen starcken draet ghedreghen dat si
 49625 van malcanderen blyuen ende in die zon-
 49626 ne ghedroecht ende dan sommighe sciuen
 49627 onderwijlen als een ghebrec heeft inder
 49628 borsten in wijn of in byer gheleyt safti-
 49629 ghet die borst harde wel etcetera ende dyen
 49630 dranck smaecket veel te bet mer die kan-
 49631 ne altoes vast toe te stoppen etcetera
 49632 Dat lx. capitel van ephitinum.
 49633 **163**EPhitinum is een bloem van chy-
 49634 mus dat is een cruet wes virtuten
 49635 altemael inden blomen is want die blo-
 49636 me alleen ende dat cruet en besichtmen ni-
 49637 et inder medicinen als dyascorides plini-
 49638 us ende plathearius segghen ende heuet
 49639 macht te purgeren ende te reynighen fleu-
 49640 matighe ende melaucoliose **164** humoren
 49641 of passien waer dat si goet ende bequaem
 49642 is teghens die qnartaen **165**. Constantinus
 49643 seyt dat si goet is teghens die coudepis-
 49644 se ende teghens zwaricheyt vander orinen
 49645 te maken ende oek tegen verstophetheyt der
 49646 leueren ende der milten etcetera
 49647 Dat lxi. capitel van ebulus
 49648 **166**EBulus is een vrucht of een cruet

49649 dat wij edick of azijn heyten ende is den
 49650 vlyeder ghelyck inder stammen ende oec
 49651 mede inden bladeren. wes wortelen bas-
 49652 ten telgheren ende bloemen nut zijn al
 49653 totter medicinen. Item dyascorides en-
 49654 de plynus segghen dat si macht heb-
 49655 ben te ontbinden ende te verteren die gro-
 49656 ue slimighe fleumen. want dat sap van
 49657 ebulus is nut ende goet teghens dat voet
 49658 euel ende teghens den crampe vander ze-
 49659 nen vanden handen ende vanden voeten:
 49660 ende is oek mede goet tegens die water-
 49661 sucht die van fleumen coemt die cout ende
 49662 wit is. Item tcruut is goet gheleyt ende
 49663 daer ouer ghestoeft soe waer een zwel-
 49664 linghe is pusschen vel ende vleysch aen
 49665 des menschen lichaem. Item ebulus
 49666 is bouen maten goet op gheuallen of ge-
 49667 slaghen steden des lichaems ist datmen
 49668 adick of ebulus siet in water ende datmen
 49669 die stede daer ouer stouet ende bade dic-
 49670 wyl ende legter dat cruet op vanden sel-
 49671 uen adick cleyn ghestoten mit camillen
 49672 olye want het safticht die zericheyden
 49673 ende die heffinghe ende gheeft den ze-
 49674 nen ende iuncturen der benen craften
 49675 ende starcheyt. ende ebulus en is nyet
 49676 alste ghenuechlijck inden rucken of in-
 49677 den smaken mer inder virtuten ende in-
 49678 der daet soe ist fijn vanden ouden mees-
 49679 ters gheprijsd als plynus ende platearius
 49680 segghen etcetera
 49681 Dat lxij. capitel vanden vigheboem.
 49682 **167**FCicus is een boem ende is also ghe-
 49683 heyten van fecunditas dats vrucht-
 49684 baerheyt ende is drachtiger dan andere
 49685 bomen want hij draghet dryeweruen
 49686 of vierweruen vruchten des iaers. ende al-
 49687 soe rasch als die een vrucht rijp is so was-
 49688 ter een ander weder ende die vigheboem

49690 in egypten is die vruchtbærste. wyens
 49691 hout in dat water gheleyt sinct vlusch
 49692 ende alst inden gront gheleghen heeft so co-
 49693 met weder op dat teghens der naturen
 49694 is. want het was te voer lichter dant na
 49695 is alst nat ende slijckich gheworden is in-
 49696 den gronde. Item die vighen ghegeten
 49697 van ouden luden verdrijft hem die rym-
 49698 pelen wt den aensichte ende anderswaer
 49699 Item ist datmen styeren of verren byn-
 49700 det onder enen vigheboem hij sal te hant
 49701 zedich ende ghoedertiren werden. hier
 49702 toe heuet ysidorus gheseyt libro xvij.
 49703 capitulo viij. Item aristotiles seyt inden boec-
 49704 ke der groyljcker dinghen dat die hu-
 49705 moer of die vuchticheyt eens basts van
 49706 enen boem die is als bloet inden dyeren
 49707 in zommighen melckich als inden vighe-
 49708 boem ende inden moerboem mer dat
 49709 melck vanden vigheboem heeft craft
 49710 des lubs om casen te maken als die blo-
 49711 me van cardus daermen kasen mede strem-
 49712 met Item zijn humoer is zeer smerich
 49713 ende daer omme is hi zeer vruchtbær ende
 49714 datter smerich is dat wordt vrucht ende
 49715 dat subtijl ende waterich is dat worden bla-
 49716 der of dat wordt verkeert in bladeren
 49717 die daer af breet ende dicke zijn ende dye
 49718 eynden ront ende scharp. vander welcker
 49719 melck of sap die cullen mede gesmeert
 49720 maect een hettinghe der minnen als tot-
 49721 ter oncuuscheyt Item aristotiles seyt dat
 49722 die vigheboem onderwijlen bestaat te ver-
 49723 vuylen ende dat gheualt onderwilen van ge-
 49724 breck der humoren ende in beyden punten be-
 49725 hoeft die boem der medicinen want dye
 49726 acker luden comen hem te hulpe als hem
 49727 vuchticheden ontbreken mit bequameliken
 49728 messe ende mit zueten water. ende wanner
 49729 dat die boem te veel humoren heeft soe

49730 doerslaen si den boem tot veel steden ende
 49731 laten die oueruloedighe vuchticheden
 49732 wt lopen als daer bouen vander medicinen
 49733 der bomen gheotent is. Item die vighe-
 49734 boem in egypten is een vruchtbær boem
 49735 ende hij is den moerboem ghelyck in zijn-
 49736 der groetheyt ende inder bladeren ende
 49737 int aensien ende draghet vierweruen des
 49738 iaers vruchten mer die eerste en wordet
 49739 niet rijp dan der welcker vruchten dye
 49740 vigheboem van cypren ghelyck is dye
 49741 vierweruen draghet ende maect vierhan-
 49742 de vruchten. Item die vigheboem is te-
 49743 der ende en mach niet veel coude lyden
 49744 ende sonderlinghe als hij bestaat te dra-
 49745 ghen. Item plynius seyt libro xij. capitulo vi.
 49746 dat die vigheboem in yndyen heeft cley-
 49747 ne vighen of appelen mit breden blade-
 49748 ren ende telgheren bestroyet welcke tel-
 49749 gheren of tacken ter aerden ghecrommet
 49750 werden mit haren last ende werden in
 49751 die aerde ghesteken ende alsoe maken
 49752 si een nuwe gheslacht inden ommeganc
 49753 bij haren vader ende bij der stammen en-
 49754 de dese vigheboemen maken alsoe groe-
 49755 ten schyem datter die harderen slechs
 49756 onder schuylen voer die hetten der zon-
 49757 nen ende oeck voer den wint ende dese
 49758 boem maect cleyne appelkens of vige-
 49759 kens ter groetheyt van eenre bonen mer
 49760 si worden alsoe onder den bladeren ghe-
 49761 coect ouermits die hetten der zonnen
 49762 dat si al te ghenoechlick om eten zijn.
 49763 Item noch soe seyt plynius libro xv. capitulo xix.
 49764 datter eenrehande vigheboem is die fi-
 49765 cus siluestris heyt ende zommighe ander
 49766 heyten caprificus ende en wort nemmer-
 49767 meer rijpe mer dat hij van hem seluen
 49768 niet en had ghaf hi den anderen want
 49769 die bouluden pleghen die monden vanden

49770 wortelen te openen of die basten des vi-
 49771 gheboems ende te steken daer griffelen in
 49772 van caprificus daer nuwe humoer wt
 49773 wast ouermits der luchten die genuech-
 49774 lijck ende bequaem is ende ontfanget daer
 49775 nuwe virtuut van dyer griffelen. Item die
 49776 zuden wynt is die vighen nutter dan die
 49777 noerden wint is ende daer omme en wassen
 49778 nyet veel vighen noertwaert Die virtu-
 49779 ten vanden vighen soect bouen inden trac-
 49780 taet van carica in die letter C. daert vol-
 49781 comelic gheseyt wordt. etcetera
 49782 **168**Dat lxijj. capitel van fraxinus.
 49783 **169**FRaxinus is een boem als ysidorus
 49784 seyt ende is wassende in scarpen ste-
 49785 den ende in gheberchten daermen piecken ende
 49786 glauien of maket ende men heyten in duut-
 49787 sche een esschenboem. Item plynus seyt
 49788 vanden esschenboem libro xvi. capitulo xijj. onder
 49789 alle bomen soe heeft die natuer die essce
 49790 nut ghemaket hi is hoech ront ende wel
 49791 wassende ende haestelijck: zijn bladeren die
 49792 zijn goet teghen tvenijn alsmen tsap wt
 49793 porst ende gheuet te drincken. Ende die serpen-
 49794 ten zijn soe zeer veruaert van desen boem
 49795 dat si voer die son of nae der sonnen onder
 49796 **170**den esscheu boem niet en dorren comen
 49797 ende waert sake dat enich serpent gheset
 49798 worde tusschen enen coel viers ende esschen
 49799 bladen die daer omtrent laghen also dat-
 49800 ter niet opens en waer dan vier ende veel
 49801 esschen bladeren om dat vier so soude
 49802 die serpent lyauer doer dat vier lopen dan
 49803 ouer die esschen bladeren. Ende noctans
 49804 zijn in grieken die esschen blader den quic-
 49805 ken een venijn. mer alle den beesten die e-
 49806 derkaeuwen en schaden si nyet. ende in ytali-
 49807 en en scaden si den quicken niet. Die es-
 49808 sche bloyet eer dan hij telgheren criget
 49809 Het zijn twee gheslachten als die griec-

49810 ken segghen Sommighe is lanc ende
 49811 nyet knopich ende die ander is corter
 49812 inden bladeren ende harder ghelyc den
 49813 lauwerboem Item sommighe ander dey-
 49814 len den esschenboem nae der ghelegent-
 49815 heyt als die een wasset inden velde ende
 49816 die ander int gheberchte. ende die inden
 49817 velde wassen die hebben grote gecruuf-
 49818 de bladeren mer die inden bergen wassen
 49819 hebben dicker bladeren ende die zijn beter
 49820 dan die inden velde wassen. hier toe he-
 49821 uet plynus gheseyt Item plathearius seyt
 49822 dat fraxinus is een boem die heet ende
 49823 droeghe is inden anderen grade. wyes
 49824 basten ende bladeren mit causo ende mitten
 49825 padden hoeden die daer op wassen ghoet
 49826 **171**zijn ter medicinen want si stempen tbuuck-
 49827 euel ende si verbieden dat choern **172** als die ma-
 49828 ghe te cranck is van onthoude. mer men
 49829 salse koken mit reghenwater ende mit
 49830 edic ende op die maghe legghen.
 49831 Dat lxijj. capitel vanden boeckeboem
 49832 **173**FAgus is een boem diemen boeke-
 49833 boem heyt wes materi in veel din-
 49834 ghen nut is ende nodorfich als ysidorus seyt
 49835 libro xvij. ende plynus libro xvi. Fagus is een boem
 49836 die eykelen draecht alsoe ghenoemt want
 49837 die luden plaghen wijlener vander vruch-
 49838 ten der boekebomen te leuen ende namen
 49839 haer spijse daer af want fage in griex is
 49840 eten in duutsche als ysidorus seyt libro
 49841 xvij. plynus libro xvi. capitulo vij. seyt aldns **174** dat
 49842 die eykel vanden boeckeboem buyten
 49843 wert besloten mit eender dryerhoechter
 49844 lichter huut ghelyck der keerlen Mer
 49845 mit eenre morwenre bast. wes morch
 49846 den musen bequaem is ende maect dye
 49847 rotten sat ende vet ende het is oeck den tra-
 49848 ghen duuen bequaem ende voedetse.
 49849 zijn bast is oeck zeer nut den maelrers

49850 sonderlinghe die noertwaert wassen.
 49851 want si makender vaten of die tot meni-
 49852 ghen dinghen dyenen als ysidorus seyt capitulo x.
 49853 Item die selue seidt int selue boeck dat
 49854 die vruchten van desen boem zeer soet
 49855 zijn ende voedelic ende die dieren die daer
 49856 af gheuoet zijn die zijn goet te koken
 49857 ende zijn der maghen nut ende si zijn goet ende
 49858 licht te verduwen ende het is een boem
 49859 die niet dicht en is inder substancien mer
 49860 open ende ghatich ende daer om en duert
 49861 hi niet langhe als die selue seyt noch-
 49862 tan is zijn substanci zeer bequaem tot bor-
 49863 deren ende tot anderen dinghen te tymmeren
 49864 wes substancie puer is ende van ghenen
 49865 wormen ghegheten ende is al te fijn gla-
 49866 ser af te maken want van zijnder asschen ende
 49867 van anderen dinghen diemen daer thoe
 49868 doet ende ouermits starcken viere so wor-
 49869 den die glasen constelijc ghemaect. ende
 49870 men vindet luttel houts dat alsoe ghoet
 49871 is menigerhande dinghen af te maken.
 49872 want het is saft ende ghatich dat is open ende
 49873 ondicht als plynus seyt. ende is een lut-
 49874 tel gommich tot veel steden ende daer om
 49875 barnet lichtelic ende wert oek lichteliken
 49876 ghegeten vanden wormen ende vervulet
 49877 lichtelijken ende laet oek eenrehande blo-
 49878 men wt ende die byen pleghen daer van ho-
 49879 nich te ghaderen inden holen bomen.
 49880 dat is wilt honich als plynus seyt.
 49881 Dat lxv. capitel vander bonen
 49882 **175** FAba dat is een boen. Ysidorus seyt
 49883 **176** libro xvij. dat b. faba gheseyt nae
 49884 der griexer ethymologien dat is speldin-
 49885 ghe also veel als faga want fage in griex-
 49886 en is eten in duutsche. ende is een ghe-
 49887 slachte van legumen legumina dat zijn
 49888 als erweten boenen wicken ende al de-
 49889 ser ghelycke. die welcke ouder wilens eer

49890 plaghen te nutten ende te eten ende so
 49891 **177** noch onderwijlen doen. ende hier of zijn
 49892 twee species. vanden welcken die een heet
 49893 faba egipcia dat is boene van egypten
 49894 ende die ander is een ghemeyn boen. ende
 49895 dese worden onderwijle fresa ghehey-
 49896 ten daer omme datse die luden al kner-
 49897 sende breken ende malen inden monde.
 49898 als die selue seyt. Item dyascorides
 49899 seyt dat faba een cruyt is dat inden ho-
 49900 uen wast ende dat oek inden ackeren
 49901 ghesayet is wyes steel al hoeckych op
 49902 gaet grof ende hol ende knopich ende maect
 49903 sine bladeren tot enen yghelijcken knope
 49904 breet ende slecht ende oek een luttel scarp-
 49905 achtich ende brengt een witte bloem ende
 49906 int ouerste purperen of zwart ende wael
 49907 ruuckende ende wordt vanden byen ve-
 49908 le versocht. Ende al langhes den steel
 49909 wassen vele vingherlijns of si van enen
 49910 hantschoen waren mer veel smaelder.
 49911 inden welcken bynnen dye boenen onder-
 49912 scheyden legghen ende die vingherlin-
 49913 ghen zijn buyten eerst groen ende bynnen
 49914 wit ende morwe ende alleyncken werden si
 49915 hardt vander hetten dyer zonnen. en-
 49916 de ten laetsten soe werden si mede zwart
 49917 ende dat is dan een teyken der rijpicheyt.
 49918 Item dyascorides ende plathearius seg-
 49919 ghen dat die boen is cout ende droeghe ten
 49920 waer dat si groen waer want dan is si vuch-
 49921 tich inden eersten grade ende die groen ghe-
 49922 gheten voedet weynich of luttel ende
 49923 **178** maect groue humoren ende maect opbla-
 49924 sinhhe in dat ouerste deel vanden buke.
 49925 ende si is inder magen quaet ende winnet
 49926 groef melancolios bluet ende grouen
 49927 roeke die wt der maghen op clymmet
 49928 totter herssen die de herssen quetst en-
 49929 de brenct menigherhande veruaerli-

49930 ke dromen Mer ouermits siedinge of
 49931 bradinghe werdt hem die opghebla-
 49932 singhe windicheyt benomen mer niet al-
 49933 te male. Ende die ghene die altoes bonen
 49934 eten die hebben dicwyl zericheyd der dar-
 49935 men ende si bestoppen die milte ende den buuc-
 49936 ke. ende mitten bast ghegheten zijn si hardt
 49937 te verduwen mer zeer opblasende. ende
 49938 nochtans ist tmorch vanden bonen zuueren-
 49939 de ende dat water daer si in ghesoden zijn
 49940 zuuert dat aensicht ende ghedroncken zu-
 49941 uert die longhen ende gheneset aposte-
 49942 men vanden mannen¹⁷⁹. ende mit rosen ghe-
 49943 menghet wisschet af die zericheyd ende
 49944 die zwarticheyt ende oek mede die leep-
 49945 heyt der oghen. Item bonen ghekaut
 49946 ende opten slapen vanden hoefden gheleydt
 49947 dwinghet die humoren dat si totten ogen
 49948 niet lopen en moghen. Item een boen
 49949 ghecloeft ende die bynneste side op enen
 49950ader gheleyt diemen stempen wil stem-
 49951 pet dat bluet. Item tmorch vanden bo-
 49952 nen gheplaestert op borsten die van melc
 49953 lopen stempet ende en laet niet wt lo-
 49954 pen Item bonen gecoect mit scapen smeer
 49955 ende op die voeten gheplaestert al warm
 49956 helpt podagricus arthetricus dats den
 49957 ghenen die noet inden voeten hebben. ende
 49958 die bonen wederslaen die vergaderinge
 49959 ende heffinghe vanden apostemen ist
 49960 dat si in wijn edick ghesoden werden ende
 49961 datmense int beghinsel daer op leydt.
 49962 Item vander proprieteyten ende naturen
 49963 der boenen seyt plynus libro xvij. capitulo vij.
 49964 Item onder die legumina als van boe-
 49965 nen van erweteu¹⁸⁰ ende van deser ghelyc-
 49966 ke die van alle legumina heyten so zijn
 49967 die bonen die beste want veel luden men-
 49968 ghen tmeel vanden bonen mit anderen
 49969 meel als mit rogghen meel ende mit an-

49970 deren meel ende alsoe wordt dat broet te
 49971 zwaerder nochtans ist verboden in zom-
 49972 mighen landen want het plompt den
 49973 sin altezeer ende maect veel dromen. en-
 49974 de zommighe ander luden segghen dat
 49975 die sielen der doder luden inden bonen
 49976 zijn. om welcke sake verro verboet fla-
 49977 no den bisschop dat hij gheen bonen eten
 49978 en soude Ende die boen wast ende waent
 49979 mitter manen buyten allen anderen vruch-
 49980 ten. men salse in gheynen zeewater sie-
 49981 den of in enighen anderen souten water
 49982 men pleechse te sayen te poten ende te
 49983 mayen als die sterre plyades ondergaet
 49984 dat is als die hontsdaghen wtghaen in-
 49985 den beginne vanden herfst: ende daer
 49986 nae somwijlen. Ende so wanner dat si
 49987 bloyen begheren si veel waters ende als
 49988 si al wtghebloyet zijn soe bemynnen si
 49989 dye droechte. Item die boen wast in
 49990 veel steden op haer seluen ende sonder-
 49991 linghe in mauritannia ende inden eylan-
 49992 den der noertscher zee. mer si is daer so
 49993 hardt datmense nauwe koken en mach
 49994 Item si wast oek mede in egipten mer
 49995 doernich ende daer omme soe scuwen-
 49996 se die cocodrillen ende duchten voer ha-
 49997 re oghen ende zijn daer x. cubitus lancg
 49998 ende heeft een hoeft bouen als mancop
 49999 ende is van verwen als die rose daer die bo-
 50000 nen in ghesloten werden ende haer halm ofte
 50001 steel is gheknoect ende heeft breed bla-
 50002 deren ende die vrucht is een luttel bit-
 50003 ter ende die wortel is goet teten rauwe ende
 50004 ghesoden ende zijn alsoe groet als wortelen
 50005 van riede. Hier toe heuet plynus geseyt
 50006 libro xvij. capitulo xij. mer int xvij. capitell seyt hij
 50007 dat
 50008 selue. etcetera
 50009 Dat lxvi. capitell van coerne.
 50009 ¹⁸¹FRumentum is gheseit van fruento

50010 dat is van bruucken of van voeden als
 50011 fruges als ysidorus seyt Want frumen
 50012 dat is dat ouerste deel vander kelen daer
 50013 men den smake der spijsen eerst voelt.
 50014 Item dat eyghen ende dat proper dat-
 50015 tet frument heeft dat is dat hi aren he-
 50016 uet int ouerste vanden stroe wassende daer
 50017 die corlen inden ballichskens legghen
 50018 ende dit is in allen gheslachten van choern.
 50019 Item ysidorus seyt datter veel geslach-
 50020 ten van coern zijn als weyte of tarwe rog
 50021 gherst amer spelt mylie ende deser ghelij-
 50022 ken Vanden welcken men van zommighen
 50023 nae segghen sal in haren steden. Mer dit is
 50024 generael bij den coorn datmen mercken
 50025 sal die ghedaente der aerden daer elck
 50026 coorn wasset want zommighe coornen die
 50027 wassen best in laghen landen zommige in
 50028 hoghen landen ende dat een wast inden enen lan-
 50029 de ende in anderen lande en wilt niet was-
 50030 sen want gherst wast wel in steden daer die
 50031 weyte niet en wast als plynus seyt. ende
 50032 aldus ist te verstaen vanden anderen. Item
 50033 zommighe coornen wassen haestelijcken
 50034 ende die zommighe traechlijcke. Want
 50035 dat die winter saden wassen rasscher dan
 50036 die zomer saden ende zommighe wassen
 50037 dyeper ende zomwighe¹⁸² ondieper. Item
 50038 men mercke die bequaem tijt alsmen say-
 50039 en sal ende oeck mede alsmen mayen sal.
 50040 want plynus seyt dattet best is mitter
 50041 nyeuwer manen dan in enigen anderen tiden
 50042 want dan wordt dat coorn van allen gebreck
 50043 ghehouden. ende men sal oeck die claeरhe-
 50044 de der luchten aen sien als ysidorus seyt.
 50045 want dan salmen sayen waer of virgilius
 50046 seyt Blote seye blote maye Plynus seyt
 50047 in dat seuentiende capitell dat den coorn
 50048 een ghebreck ende oeck een hinder toe co-
 50049 met ist dat die tijt al te windich is ende

50050 dat tot dryen reysen als wanner dat-
 50051 tet bloyet ende alst beghint zijn bloyen te
 50052 laten ende beghint te rijpen. want van quaden
 50053 winde soe ghaet die aer te niet ende wort
 50054 ydel van haren vruchten. Item die reghen-
 50055 achtighe tijt hindert hem oeck mede
 50056 al te zeer wanner dat des reghens al te
 50057 veel is want dan wertet mit allen wt ghe-
 50058 daen vander coutheyt der humoren: of
 50059 het wordt verkeert in onernloedighen¹⁸³
 50060 oncrude ende bladeren. Item als een snelli-
 50061 ke hette daer op coemt die onder dyer
 50062 wolcken besloten gheleghen heeft hyn-
 50063 dert hem oeck zeer want wanner dye
 50064 vuchticheyt ouermits craft der zonnen
 50065 begrepen wordt totten bynnensten der wor-
 50066 telen soe wassen eenderhande wormkens
 50067 bi der wortelen van warmer ende oec me-
 50068 de van slimiger humoren. van der welc-
 50069 ker vretinghe die substancie des coerns
 50070 ghelastert wordt. Item inden grauen¹⁸⁴ bij-
 50071 den balchskens wassen wormkens dye
 50072 corrumperende ende verderuende zijn
 50073 die greynen des coerns wanner dat
 50074 die aren in reghenachtighen tiden ver-
 50075 derft werden nae die onmate grote het-
 50076 ten als die tijt al te zeer droeghe is. Item
 50077 in al te droeghen tijt wertet coern ver-
 50078 derft anter dat coern wordt verarmt of
 50079 verdorret vander vuchticheyt ende alsoe
 50080 veruaert om ghebrecks wille des voet-
 50081 sels of daer wassen vlieghen in die groen
 50082 zijn diemen cantarides heyt die de craft
 50083 vanden coorn mit allen eten. ende onder-
 50084 wijlen soe worden daer oeck mede locuste
 50085 dat zijn sprengherkens ende bouten dye
 50086 mit haren tanden al verderuen ende
 50087 vreten. Item men moet naernstelicken
 50088 dat oncruct ontwieden alst staet ende
 50089 wast want als plynus daer seyt dat-

50090 men dicwyl een venijn cruut vindet on-
 50091 der fijn coorn wassende als bolrick ofte
 50092 lediken ende deser ghelycke twelck ghe-
 50093 ualt vanden ghebreke der aenghehaelder
 50094 humoren of vanden ghebreke der virtuten
 50095 of der hetten die alle dinghen niet ghe-
 50096 noech en verwandelt. Item daer wort
 50097 gheseyt dat die wedersins des coorns
 50098 gheualt dyemen die rode heyt hier inden
 50099 lande van ghecorrumpenden douwe die
 50100 den balchskens aencleuende zijn inden gra-
 50101 nen want die are wordt verderft ende wort
 50102 oeck verwandelt in een roestighe verwe
 50103 diemen die rode heyt. Item triticum dat
 50104 is weyt of tarwe dese weyt of dit coorn
 50105 hout die principaetscip bonen¹⁸⁵ allen ande-
 50106 ren gheslachten des coorns want daer en
 50107 is gheen coorn opter warelt dat der men-
 50108 schelijcker materien vriendelijcker is.
 50109 noch daer en wordt oeck gheen gheson-
 50110 der gheuonden Mer daer of soecket ne-
 50111 derwaert in die letter t. soeckt oeck me-
 50112 de die messe ende segete dat en staet hier
 50113 niet etcetera
 50114 Dat lxvij. capitel van ghebroken coern
 50115 ¹⁸⁶Far dat is ghebroken coern ende is
 50116 een gheslachte van coorn also ghe-
 50117 noemt daer omme datmen tcoorn in enen
 50118 mortier te breken plach eer datmen vander
 50119 quaern of oeck vander molen te segghen
 50120 wist. Ende ysidorus seit dattet een garstich
 50121 cruut is dat noch groen is inden welcken
 50122 die granen noch tot gheender ripicheyt
 50123 ghecomen en zijn etcetera
 50124 Dat lxvij. capitel vanden mele.
 50125 ¹⁸⁷Arina dat is meel ende is een mate-
 50126 rie des broedes ende heeft sinen na-
 50127 me van far want coorn tusschen tween stey-
 50128 nen ghebroken werdet farina dat is me-
 50129 le oft wordt gheseyt van fruendo dat is

50130 van voeden want als dat meel te brode ge-
 50131 maect is soe vullet den buuc Of het hiet
 50132 meel wanner dat coorn fijnlijcken in die
 50133 mole te broken is ende als die zemelen van-
 50134 den morch des coorns ghescheyden is.
 50135 want als die bloem des morchs gescley-
 50136 den wordt vanden zemelen of vanden bast so
 50137 heitment symila of similago dats zemel
 50138 in onsen duutsche. ander luden heytent pol-
 50139 ter of poller daer of coemt polenta oft
 50140 pulmentum dat is brij van puls gheseyt.
 50141 als ysidorus seyt libro xv. capitulo vij. noctan
 50142 segghen zommighe dat polenta is een
 50143 brij ghemaect vanden schoensten blomen
 50144 die wt ghesift zijn des coorns. Ende
 50145 die zommighe seggheu¹⁸⁸ dattet vleysch
 50146 meel is dat aenden wanden vander mo-
 50147 len vliecht ende dat heyten si amolum
 50148 wantet ouermits sine lichticheyt wt den
 50149 chaer vliecht als die zemelen want hij
 50150 exponeert simila id est sine mola dat is
 50151 sonder zwaerte of last Ende noctans
 50152 heeft polenta ander beteykenissen als
 50153 gheseyt wordt inder glosen ouer iosue.
 50154 waer af si eten polentam des seluen iaers
 50155 als granen die ghecoect zijn ende dye
 50156 ghewreuen waren in die hant ende van-
 50157 den doppen ghescheyden ghelyck datmen-
 50158 se in enen stoter stoet. ende daer na hey-
 50159 ten zijt polenta voer pylenta wanttet
 50160 mit pyla dat is mitten stoter ontween
 50161 ghestoten is. Mer mit wat namen dat
 50162 zijdjt noemen soe is farina properlijcken
 50163 meel te segghen in duutsche ende is nut
 50164 in spijsen ende oeck mede inder medicuen¹⁸⁹
 50165 ende men maecter oec broet af ouermits
 50166 toemenghinge des waters ende ouer-
 50167 mits cokinghe des viers. onderwijlen
 50168 ist tbroet ghegherstelt ende onderwij-
 50169 len niet. ende onderwijlen wertet inder

50170 asschen ghebacken sonder deessem onder-
 50171 wile wertet inden ouen ghebacken. In
 50172 deser manieren ende in veel ander manie-
 50173 ren machmen broet maken van meel als
 50174 ysidorus seyt libro decimo nono dat al
 50175 thert des menschen starcket ende tlijf voet.
 50176 ende gheeft den arbeyders cracht ende
 50177 macht Mer voer allen soe is versch wey-
 50178 ten broet dat zuuer is der menschelijcker
 50179 natueren tbequamelicste Tmeel werdet
 50180 mitter molen ghewreuen ende ghemalen ende
 50181 wert mit enen zeue vanden zemelen ghescey-
 50182 de ende dat meel werdet mit warmen wa-
 50183 ter ouer ghesprencelt ende wordt gedees-
 50184 semt ende het werdt te smakelijcker ende
 50185 het werdt ghekneden zomwijl mit voe-
 50186 ten zomwijl mit handen. ende werdt nae ghe-
 50187 brocht in eenre formen van broede. ende ten
 50188 laetsten wertet ghecoect ende ghebacken ende
 50189 nae den groten arbeyt werter die mensche
 50190 af gheuoedet ende ghesadet. Item dat
 50191 meel is oec goet ter medicinen wanneerit
 50192 mit anderen bequamelijken dinghen ghe-
 50193 menghet wordt want meel mit hoenich
 50194 ghemengt gheneest die puisten vanden
 50195 aensichte ende zuuert mede als dyascori-
 50196 des seyt die mannen¹⁹⁰ die verhart zijn van-
 50197 der wronghelinghen des melcks salmen
 50198 hier mede ghenesen. Men sal nemen
 50199 weyten meel of roggen meel mit smeer
 50200 ende siedense in wijne ende maken daer een
 50201 plaester af ses of seuen woruen ende leggen-
 50202 se al warm op die mamme als die selue
 50203 seyt. Ende die plaester rijpt mede verga-
 50204 deringhe der humoren ende apostemen: ende
 50205 safticht die zenen die vercrompen zijn ende
 50206 die stijf zijn die binae gespasmeert zijn
 50207 dats daer die cramp in is
 50208 Dat lxix. capitel van deessem
 50209 ¹⁹¹Fermentum dat is deessem ende is

50210 gheseyt van feruor dat is hetten daer om
 50211 dattet dat deech op doet ghaen ende was-
 50212 sen als ysidorus seyt libro xx. capitulo i. Item fer-
 50213 mentum is ghemaect van menigerhande
 50214 virtuten hebbende ghelycke substancie ende
 50215 virtuut ende daer omme heeftet macht dat
 50216 broet of dat deech op te doen ghaen ende
 50217 ouermits zijnre zuericheyt verwandelt
 50218 den smake des broedes. Item dyasco-
 50219 rides seyt dattet die humoren lichteliken
 50220 wt des menschen lyue trecket ende alst ghe-
 50221 menghet wordt mit soute soe rijpet apos-
 50222 temen ende doetse doer ghaen. Want dye
 50223 deessem openet die zweetgater ouermits
 50224 der subtijlheyt zijnder substancien ende ont-
 50225 bynt die humoren Fermentum in latijn dat
 50226 is zima in griex ende deessem in duutsch.
 50227 want wanner dat meel slechs mit water
 50228 ouergoten is ende te samen ghekneden soe
 50229 heitet azima dats sonder zima id est son-
 50230 der deessem Item deessem is opblasen-
 50231 de corrumperende doerborende ende schey-
 50232 dende die delen des broods daert mede
 50233 ghemengt wort als gheseyt wort ouer
 50234 die epistel prima chorintheorum quin-
 50235 to etcetera
 50236 Dat lxx. capitel van duuenkeruel.
 50237 ¹⁹²FVmusterre dats duuenkeruel ende
 50238 is eenderhande cruut alsoe ghe-
 50239 noemt ende het is heet inden eersten
 50240 grade. want het loepet wt der aerden
 50241 als een roeck mit groeten hopen ende
 50242 hanghet naeuwe mitter wortelen in dat
 50243 ouerste vander aerden also als gheseit
 50244 wordt in platheario Ende hoe dat die
 50245 duuenkeruel groender is hoe dat hi be-
 50246 ter is. ende ghedroecht en is hij nyets
 50247 waert ende is een cruut van zwaerder
 50248 luchten ende van quadren smake. mer
 50249 het is van groter virtuten want hi pur-

50250 geert melancolie fleuma ende colera. ende
 50251 hij is goet teghens die rudicheyt ende te-
 50252 ghens twater dat van couder saken coemt
 50253 ende hij helpt den ghenen die dat voeteuel
 50254 hebben. ende hi is oek goet teghens ver-
 50255 stopheyt der leueren ende der mylten noch-
 50256 tans heeft dit cruyt een laster want het is
 50257 opblasende ende maect wint ende daer om
 50258 salmen hem dat benemen mit dylle ende
 50259 mit vennecoel op dattet gheen vretin-
 50260 ghe en make als plathearius seyt.
 50261 Dat lxxi. capitel van vennecoel
 193 FEniculus is een ghemeyn cruat
 50262 ende is van ghoeder duechden ende van
 50263 groter craften het is in onsen duutsche ven-
 50264 necoel ghenoemt ende is heet ende droghe
 50265 inden anderden grade ende heuet oek me-
 50266 de macht te scheyden ende te openen ende in te
 50267 sniden van subtijlre saken. Ende van sinen quali-
 50268 teyten als gheseyt werdt in platheario
 50269 wes sade wortel ende cruat dyenen inder
 50270 medicinen zijn sap scarpt dat ghesicht
 50271 ende men seyt dat die serpenten ouermits den
 50272 roke des crudes haren ouerdom af-
 50273 doen alle iaer ende vernuwen daer mede.
 50274 ende die griecken heytent maratrum ysido-
 50275 rus libro xvij. int leste capittel heet hijt
 50276 ratus. Item ysidorus nemet wt zekeren
 50277 boecken van plinius dat die serpenten iaer-
 50278 lijs haer oghen verclaren mitten zape van
 50279 vennecoel. ende oek ist den mensche har-
 50280 de goet inden oghen want men maecter een
 50281 collirium of dat is een medicijn totten
 50282 oghen. ende dat cruat is tweerhande als
 50283 dat inden houen wast ende oek mede dat
 50284 int wilde wast. wyens saet mit wijn ge-
 50285 droncken is goet teghens beten van serpenten
 50286 ende oek teghen steechten van scorpionen. zijn
 50287 sap laeuwe int oer gheghoten doot dye
 50288 wormen ende starct die maghe ende be-

50290 neemt walghinghe der maghen ende
 50291 breect den steen ende verwecket die orijn
 50292 ende maect veel melcks inden borsten Sijn
 50293 wortel zuuert die nyeren ende mit wijn ghe-
 50294 coect gheneest si die watersucht ende ghe-
 50295 neest beten van honden Alle dese dinghen
 50296 doet die hofvenneken saet mer die wil-
 50297 de wercket noch starckelijcker als dye
 50298 selue seyt etcetera
 194 Dat lxxij. capitel van feruula.
 50299 195 FEruula is een cruat wyens zap
 50300 galbanum heyt als ysidorus seyt in
 50301 dat seuentiende boeck vanden welcken
 50302 ghewach wordt in ecclesiastici xxij. daer
 50303 gheseyt wordt dat storax ende galbanum
 50304 196 etcetera daer die glose seit galbanum als pli-
 50305 nins seyt syria gheeft galbanum in enen
 50306 berch daer ferula ouer vloyet daer hij
 50307 of loept inder manieren van herssen. Item
 50308 plynius seyt libro xx. capitulo xxij. Tsaet van fe-
 50309 rula is ghelyck den dille wes bladeren
 50310 ende telgheren ghecoect mit olien ende ghe-
 50311 gheten mit honich zijn der maghen be-
 50312 quaem. mer eetmender te veel soe ma-
 50313 ken si hoeftzweer wyens wortel gedronc-
 50314 ken ter ghevichten eens pennincs in tween
 50315 glasen of toghen wijns is goet teghens
 50316 die beten van serpenten. ende zijn sap
 50317 gheslonden ter groetheyt van eender
 50318 bonen laxeert den buuc ende zijn groen
 50319 morch neemt die onreynicheden vanden
 50320 aensichte. ende zijn saet in wijn gheleyt
 50321 ende ghedroncken stempt bloet ende hel-
 50322 pet den ghenen die vallen vanden groten
 50323 euel. ende zijn zap maect claer ogen als pli-
 50324 nius seyt.
 50325 Dat lxxij. capitel vanden hoye
 197 FEnum dat is hoye ende is daer om
 50326 fenum gheheyten om dat die vlam
 50327 van hem gheuoet wert als ysidorus

50330 seyt libro xvij. want alle morwe cruut dat
 50331 af ghesneden is of ghemayet ende dat ghe-
 50332 droecht is dat mach fenum heiten. ende
 50333 sonderlinghe dat bequaem is beesten
 50334 mede te voeden want dat hoye behoert
 50335 den quicke toe. Item vanden hoye seyt
 50336 die glose ouer ysaya xl. thoye in sinen
 50337 werden heuet gronicheyd ende in sinen was-
 50338 sen heuet scoenheyt daer nae heuet een
 50339 bloem ten letsten alst ghedroecht is ouer-
 50340 mits hetten der zonnen wertet weder in pul-
 50341 uer ghebrocht ghelijckerwijs dat dye
 50342 mensche by veruolghinghe der ouder-
 50343 dom verliest hij zijn scoenheyt ende valt in
 50344 puluer ende oek mede inden doot Item
 50345 thoye alsoe langhe alst groen is ende
 50346 bloyet soe cleettet die berghen ende oec die
 50347 weyde campen ende verciertse ende is den
 50348 oghen der menschen zeer ghenoechlijc ende
 50349 om die dunnicheyt zijnder substancien soe
 50350 werdet haest verteert zijn vnchticheyd¹⁹⁸
 50351 ouermits die hete zonne. Ende al ist dattet
 50352 cruut eerst staet offet lachede nae wer-
 50353 tet mit allen van zijnder blijschappen bero-
 50354 uet want thoye dat te handes groen staet
 50355 ende schoen dat is morghen verdorret
 50356 ende aldus ist vanden mensche Item after
 50357 dyen mael dat die tijt coemt dattet hoy
 50358 langhe ghenoech is ende die tijt bequaem
 50359 is soe snijtment ende mayent ende dan spray-
 50360 ment inder zonnen al dunne ende latent inder
 50361 zonnen droghen. ende op dattet onder an der
 50362 aerden niet verrotten en sal soe weyntment
 50363 mit ryuen ende mit ghauelen dicwyl omme
 50364 ende weder omme. ende ten laetsten vergha-
 50365 dertment aen hopen ende voerent vp waghe-
 50366 nen of in scepen ter schueren waert ende daer
 50367 wertet ghehonden¹⁹⁹ tot meniger nutscap
 50368 Item thoye dat in cleynen gheberchten
 50369 wast ende die middelbaer droghe zijn dat

50370 hoy ruuct wel ende het smaect den beesten
 50371 oeck mede bet inden mont dan dat inden
 50372 leghen broecken wast als plynus seyt want
 50373 in die leghe berchskens is die voedelike
 50374 vuchticheyt meest verduut ende inden bro-
 50375 ken minste etcetera
 50376 Dat lxxiiij. capitel van snoyelisse
 50377 ²⁰⁰FLagella dat zijn die ouerste snoye-
 50378 linghe vanden bomen ende vanden wijn-
 50379 ghaerden daer omme dat si dicwijle dye
 50380 blasinghe der winden liden moeten als ysi-
 50381 dorus seyt libro xvij. Item die knoppen wt
 50382 den welcken die telgheren comen of dye
 50383 blade werden oghen gheheyten daer gar-
 50384 dekens ende rancken af sprutten ende wassen
 50385 want die subtile waterighe humoer heb-
 50386 bende een luttel smericheden die wordt
 50387 vander wortelen ghetoghen totten telge-
 50388 ren ouermits craft der hetten ende schyet
 50389 alsoe voert totten butensten ende loepet tot
 50390 allen steden des boems ende loepet daer
 50391 wt oft oghen waren ende werter verwandelt
 50392 in eender substancien der bladeren als ge-
 50393 seyt wordt int comment ouer tboeck der
 50394 groyelijcker dinghen des meysters aris-
 50395 totiles. ende na der ghedaenten der humo-
 50396 ren die daer bouen ghaende is ende na dyer
 50397 starcten of crancten der hetten die dye hu-
 50398 moer verduwende is soe werden die bla-
 50399 deren menichsins verwandelt inder ghe-
 50400 daenten ende inder figuren. alst openbaert bo-
 50401 ²⁰¹uen inden seluen boecke. daermen seyt van-
 50402 der menigerhandicheyt dyer bomen.
 50403 als nae menigherhandicheyt der figu-
 50404 ren ende bladeren soecket bouen int sel-
 50405 ue boeck. Item die blader verscyeren
 50406 dye boemen ende dye telchskens dye
 50407 bloemen ende die vruchten dat si gheen
 50408 quetsinghe liden en sullen van den qua-
 50409 den fallen wynden ende reghen want si

50410 zijn al onder den bladeren bedect coemt
 50411 hem haghel toe of donderslaghen of
 50412 ander stoddinghe die bladere zijn den
 50413 vruchten ende den bloemen een bescuddin-
 50414 ghe ende oeck mede een schermschilt.
 50415 Ende also langhe als die vruchten niet rijp
 50416 en zijn soe staen si vast want die steelkens
 50417 daer si aen staen zijn vol vuchticheden. ende
 50418 daer om staen si vast. mer des zomers
 50419 ende nae den zomer een wijlken tijts zijn
 50420 die bladeren noch groen Mer in den
 50421 herfst bestaan si te vallen want haer vuch-
 50422 ticheydt ontghaet hem ende soe beghinnen
 50423 si vast of te vallen ende als si inder aerden
 50424 vallen soe verrotten si ende veruulen. Item
 50425 die bladeren zijn dicwyl goet ter medici-
 50426 nen ende si zijn veel beesten goet teten ende son-
 50427 derlinghe die blader vander wedewein-
 50428 de zijn goet den hueken ende den bucken als
 50429 ysidorus seyt vander proprieteyten van-
 50430 den bladeren soecket bouen int selue boeck
 50431 libro xvi. a. b. c. etcetera
 50432 Dat lxxv. capitel vanden bloemen
 50433 **202** Flores dat zijn bloemen. Ysidorus
 50434 seyt libro xvij. dat flores gheseyt
 50435 werden quasi fluores daer omme dat dye
 50436 bloemen haest of vallen ende ontbonden werden
 50437 In desen blomen is nochtans menigher-
 50438 hande gracie als graci des smaecls des
 50439 roecks der verwen der safticheyt ende der
 50440 virtuten. want ouermits den roke soe ver-
 50441 bliden si den gheest ende ouermits den sma-
 50442 ke soe veranderen si den smoke ende ouer-
 50443 mits der verwen locken si tghesichte tot
 50444 hem ende ouermits der safticheyt safti-
 50445 ghen si dat tasten ende si hebben menigerhan-
 50446 de virtuten ende craften ende ghenesen dye
 50447 siecten: Item dyascorides seyt dat dye
 50448 bloemen mit haerder schoenheyt vercie-
 50449 ren si die bomen die cruden die houen ende die

50450 bosschen. ende si gheuen den byeen **203** honich van-
 50451 den hemelschen douwe die si ontfanghen ende
 50452 daer om zijn die byen alsoe ghaern op-
 50453 ten blomen ende wanneer dat die blomen open-
 50454 baren soe beteykenen si wandelinghe dyes
 50455 tides ende winnen een ghedaente van vruch-
 50456 ten want die blomen gaen altoes voer die
 50457 vruchten ende daer volcht die vrucht nae.
 50458 ende si nemen haer begin vander smeriger
 50459 humoren des morchs vanden boem ende als
 50460 si of vallen soe en scaden si den tacken noch
 50461 den bomen nyet wanneer dat si natuerlijc-
 50462 **204** ken af vallen. Iten inden opghanck der zon-
 50463 ghaen die blomen op ende inden onderghanc
 50464 der zonnen luucken si dicwyl weder toe. ende
 50465 daer isser veel die verdorren ende vallen eer
 50466 haer tijt om des wille dat si gheen vuch-
 50467 ticheydt en hebben of dat die zonne alsoe
 50468 heet schijnt datse verdorren. onderwijlen
 50469 kerent hem die blomen totten aensicht der
 50470 zonnen na dat die zonne op ende toe gaet alst
 50471 openbaert inden matelieuen ende inder gout
 50472 blomen ende in elytropia mitten blaeuwen
 50473 bloemen of men heytse sycoria of solse-
 50474 quium of sponsa solis of verrucaria etcetera
 50475 Ende wanneer dat die blomen te vroech wt
 50476 lopen soe werdt die vrucht dicwyl verlo-
 50477 ren. Item die blomen vanden fyolen
 50478 **205** dye aldermeest of alderdicwijlst eerst
 50479 wt comen ende oeck mede die titeloeze.
 50480 Mer die blomen vanden lelien ende van-
 50481 den rosen hebben dat voerdeel voer den
 50482 anderen blomen croenen ende sopelen af
 50483 te maken daermen noch hier nae af seg-
 50484 ghen sal. ende daer is een speciael blo-
 50485 me dye wasset inden velde bij haer sel-
 50486 uen dyemen nyet planten noch poten en
 50487 derf noch messen noch spaden. ende wast
 50488 in veel steden ende is een bloemkijn
 50489 **206** eude staet op enen cleynen steelken

50490 ende is al rodelachtich of si al bloedich
 50491 waer dat is mit eenre bloedigher ver-
 50492 wen wes bloemen meer noch myn dan
 50493 mit vijf bladeren ghemeenlijcken onderscei-
 50494 den werden. wes virtuut is ghelyck den
 50495 centaurea mer ten is alsoe bitter nyet.
 50496 nochtans heuet mynder blader. Centau-
 50497 rea is een al te bitteren cruut waer om-
 50498 me dattet galle der aerden heyt. wyens
 50499 specie tweerhande is als die meerre ende
 50500 die mynre. ende dese heeft inder wortelen
 50501 een soeticheyt mit eenderhande bitter-
 50502 heyt. wes sap mit honich ghemenghet
 50503 claert dat ghesichte ende doet opblasinge
 50504 ghaen sitten ende gheneest venijnde beten ende
 50505 helpt totten apostemen dyemen antrax
 50506 hiet ende is een venijnt aposteme ende co-
 50507 met den menschen dicwyl inder sterften aen
 50508 ende dit cruut verbiet dat die venijnde ma-
 50509 teri totten edelen leden niet comen en mach
 50510 ende beneemt hem die grote zericheden
 50511 etcetera plinius
 50512 Dat lxxvi. capitel vander vruchten
 50513 **207** FRuctus dat zijn vruchten of het is
 50514 vrucht. Fructus properlicken dat
 50515 zijn int ghemeyn vruchten van bomen van
 50516 coorn van cruden ende deser ghelyck daer
 50517 wij ende die beesten af gheuoedet werden.
 50518 Item het is te mercken dat dat edelste
 50519 deel des boems ende dat smerichste also
 50520 wel inden morghe als inden wortelen aen-
 50521 ghehaelt pleecht te werden vander hetten
 50522 ende als zijn bequaem tijt coemt so wort
 50523 dat verteert in bloezemen ende in vruchten.
 50524 ende die werden vanden bladeren bedect ende be-
 50525 schermt ende soe coectse die zonne daer on-
 50526 der mitter hemelscher hetten ende brenget **208**
 50527 **209** totter volcomenheyt. esi als si rijp zijn so
 50528 scudmense ende breectse ende brenghetse totten
 50529 **210** oeebaer Mer die raeuwe vruchten ma-

50530 ken veel zuucten inden kynderen ende oec me-
 50531 de inden crancken luden Als die pyersucht
 50532 ende dat buuckeuel ende deser ghelyck etcetera
 50533 Ende dat selue doen si oec mede inden vrou-
 50534 wen die kynderkens draghen die de raeu-
 50535 we ende onuerduwede vruchten zeer beghe-
 50536 ren als plynus seyt. Mer die rijpe ende
 50537 bequaeme vruchten die zijn goet ende ghe-
 50538 sont alsoe wel inder medicinen als in spi-
 50539 sen. mer een yghelick vrucht wil zijn ma-
 50540 nier hebben inden besighen. ende nae dat die
 50541 vrucht ghegeten is of ghenut daer wyl
 50542 die sonderlinghe ende bequaem dranc na
 50543 volghen als int boeck vanden dieren clae-
 50544 lijcke staet Item die vruchten zijn ghe-
 50545 meenlijck eerst raeuwe hardt onuerdu-
 50546 lijck zuer ende damper. mer als die hette
 50547 van buyten coemt ende starctse van bynnen ende
 50548 verdrijuet die aerdicheyt soe werden si
 50549 goet ende ghesont. ende alsoe langhe als si
 50550 raeuwe zijn soe blyuen si groen mer nae
 50551 alleyncken als si vast rijp werden soe wor-
 50552 den si bet gheuerwet ende een yghelijck nae
 50553 zijnder natueren ende verliesen den bitteren
 50554 smake ende ghecrighen enen zueten ende wor-
 50555 den mede morwe als ysidorus seyt in
 50556 dyetis. Item die vruchten die inden ghe-
 50557 berchten wassen die zijn puerre smakelic-
 50558 ker ende ghesonder dan die inden dalen was-
 50559 sen. ende dat is daer omme want si daer ve-
 50560 le zueter voetsel hebben ende ghetemperder
 50561 als aristotiles seyt. Item het zijn zom-
 50562 mighe vruchten eerst zuet ende smakelijck
 50563 mer nae worden si damper ende bitter als
 50564 die mirabolanen als aristotiles seyt. ende
 50565 al ist datmen alsulke vruchten niet en eet
 50566 nochtans zijn si medicinaelijck dat is dat
 50567 men haer oerberen mach totter medici-
 50568 nen. Item die zuete vruchten als ysidorus
 50569 seyt inden vier qualiteyten zijn si ghetem-

50570 perste vuchtichste heetste ende voer al den
 50571 anderen voedelixste. Item die coude
 50572 vruchten ende die damper die harde ende
 50573 die subtijlre die stoppende die dwingende
 50574 ende die nochtans die maghe starckende
 50575 zijn ende den appetijt verwekkende zijn. ende
 50576 sonderlinghe ist dat si ghegheten werden
 50577 van nuchteren luden Mer die nae den eten
 50578 verteert zijn al starckende die maghe
 50579 drucken si die ghenomen spijse nederwaert
 50580 ende si zijn sake der behoudinghe of der
 50581 ghesontheyt. Mer ist dat die vruchten
 50582 zuerachtich zijn nae den edick ende gema-
 50583 ket van een luttel watericheden ende aer-
 50584 dchieden lesschen die scarpichett²¹¹ van cole-
 50585 ra ende saftighen den dorst ende conforteren die
 50586 maghe ende ontbinden die grote humoren
 50587 die niet cout en zijn ende scheidense ende
 50588 doense af ende meren die zoete humoren die
 50589 hem craft gheuen alle tichaem te doer-
 50590 schieten. Item die ontsmakelijcke vruch-
 50591 ten inden welcken die waterighe vuchtich-
 50592 heyt bouen ghaet zijn myn te prijsen dan
 50593 die ander want si en helpen der maghen
 50594 nyet mer si maken walghinghe ende ver-
 50595 dryet inder maghen. Item ist dat dye
 50596 vruchten wel rijp zijn soe sullen si van goe-
 50597 den smaeck wesen ende van ghenoechliken
 50598 roke also verre als si niet verrot en zijn
 50599 of wormstekelich ende die vruchten werden
 50600 langhe ggehouden in een reyne droghe
 50601 stede. ende sonderlinghe ist dat si in drogen
 50602 hoyer of stroe bewonden werden als plinius
 50603 seyt. want bij der aerden ende in een vuchtige
 50604 stede werden si schier verderft Item die
 50605 rijpe vruchten vallen haestelijcke vanden
 50606 boem dan die onrijpe ende des nachtes
 50607 eer dan des daghes want si mitten nachte-
 50608 lijcken douwe ouersprengt werden soe
 50609 werden si zwaerder ende daer om zijn si

50610 te reden te vallen. Ende hier mede is des
 50611 ghenoech gheseyt vanden vruchten want
 50612 vele dinghen zijn bouen gheseyt vanden
 50613 vruchten inden seluen tractaet vanden bomen
 50614 int ghemeyn soecket daer. etcetera
 50615 Dat lxxvij. capitel vanden drachten.
 50616 ²¹²GERmen als ysidorus seyt is een
 50617 drach want al draghende wordt in-
 50618 der drach die voedelijcke humoer ge-
 50619 wonnen ende die reden des saets bloyet oeck
 50620 daer in ende die naturlike hetten die werc-
 50621 ket ende al ist dat si van cleynder groetheit
 50622 is inder substancien nochtans is si van gro-
 50623 ter virtuten ende machten inden werken: want
 50624 die cracht der wortelen wordt ghetogen
 50625 in eenre substancie der drachten. ende daer
 50626 omme die cruden alsoe langhe als si in-
 50627 der drachten zijn ende in hem vuchticheyt
 50628 groyet ende loept wt der wortelen soe
 50629 zijn si zeer nut totter medicinen ende dat
 50630 selue dat alre eerst wt der wortelen loept
 50631 dat hyet german. ende alleyncken als dye
 50632 hette vast starcket die inden morghe na-
 50633 tuerlijcken besloten is dat trekt die wor-
 50634 tel vastelijck nae haer ende dat haer ouer
 50635 loept seyndt si vastelijck wtwaert ende
 50636 dat is oeck german. ende ouermits cracht
 50637 ²¹³der zonnen soe wordt dat bynuenste dat
 50638 dye wortel ontberen mach opwaert ghe-
 50639 seyndet ende wordt buten ghedroecht
 50640 ende wert verwandelt in die natuer der drach-
 50641 ten dye german heyt Ende want die aen-
 50642 treckinghe der wortelen ghestedich is
 50643 dach ende nacht soe seyndt si die ouer-
 50644 tallighe humoren alleynken opwaert ende
 50645 alsoe werdt die stamme altoes meerre
 50646 ende meerre ter tijt toe dat die boem ofte
 50647 dat cruuut coemt tot zijnre volcomenheyt
 50648 ende dit doet als die commentator seyt dye
 50649 hemelsche warmte die dat morch der

50650 wortelen doerscycetende is ouermits den
 50651 subtijlsten ende puursten delen des boems
 50652 ende haelt die vuchticheyt na haer ende
 50653 bewronghetse²¹⁴ ende byntse in een ende si en la-
 50654 tet niet af si en verkeertse in een substan-
 50655 cie der drachten. Item die dracht of ger-
 50656 men is een beghinsel des steels of dyer
 50657 stammen der blomen ende der vruchten. ende
 50658 is wt latende veel telgeren die deen aen
 50659 dander gheheft zijn die die natuer dye
 50660 een aen die ander verghadert op dat
 50661 die dracht te bet te samen blyuen sal ende
 50662 behouden werden. ende alsoe langhe als die
 50663 substancie teder ende cranck is so is si haes-
 50664 telijck verderft vander couder luchten ten
 50665 waer dat si van buyten mitten bladeren be-
 50666 scudt waer. Item die opghanck der drach-
 50667 ten is een cierheyt ende een beginsel der
 50668 aerden. want alle groenicheyd der aerden
 50669 spruyten ende comen eerst vanden loten die
 50670 eerst wt spruyten Ende german properlijck
 50671 in duutsche te verstaen also hijt hier ne-
 50672 met dat is een loetken of een loefken dat
 50673 wt laet ist van bomen of van crudens. Ende als
 50674 dese eerst wt lopen dat is een teyken vanden
 50675 nyeuwen iaer ende dat die leynten aen coemt
 50676 ende als die loueren af vallen dat is een tey-
 50677 ken des toecomenden windes. ende dese
 50678 loten of sprutten werden dicwil ghegheten
 50679 vanden stommen beesten ende vanden locus-
 50680 ten datmen sprinchaenkens heyt ende van-
 50681 den rupsen etcetera ende dan en isser gheen ho-
 50682 pe toe dat daer enige vrucht aen wassen
 50683 sal etcetera
 50684 Dat lxxvij. capitel van tgras.
 50685 ²¹⁵GRamen is een velt cruet ende heyt
 50686 gras in duutsche Item ysidorus
 50687 seyt dat alle cruet ouermits warmten
 50688 wasset vander humoren der aerden want
 50689 als die hemelsche hetten dat ouerste van-

50690 der aerden doerschietende is soe verga-
 50691 dert si die subtijlstre deylen der aerden
 50692 te samen ende verwandeltse in een ghe-
 50693 daente van eenre wortelen die inder aer-
 50694 den steect ende sluut dye hetten bynnen
 50695 haer ouermits wes craft si die humoer
 50696 der aerden dye daer al omme leyt tot ha-
 50697 ren voetsel treckt ende dat haer ghelyck
 50698 is verkeert si ende verwandeltet in haerder
 50699 nature. ende dat haer oueruloedich is
 50700 dat seyndet si ter winninghe vanden gra-
 50701 se. Item nae den lande ende nae den gron-
 50702 de daert gras wast daer nae heuet zijn
 50703 virtuten Want als plynus ende ysaac
 50704 segghen ende oek nae den verscreuen
 50705 auctores soe is dat gras dat in berch-
 50706 achtighen steden wast corter ende staet
 50707 dunre dan dat inden valleyen of inden pley-
 50708 nen staet mer nochtans is dat den scapen
 50709 bequamer ende oek ghesonder want dat
 50710 berch gras is soeter ende te maten droghe
 50711 ende alsoe en ist ander niet want constan-
 50712 tinus seyt ende ysaac oek dattet broeck-
 50713 gras haestelijcker voedet mer het ma-
 50714 ²¹⁶ket waterich bloet esi scheyt lichtelijck
 50715 vanden leden ende maect een opblasinghe
 50716 ende een rommelinghe inden darmen mer in-
 50717 den anderen berch grase ist contrarie Item
 50718 het is een reghel als ysaac seyt so wes
 50719 wortel vanden crudens voedt des saet en is
 50720 niet voedende ende also verkeert so wes
 50721 saet voedt des wortel en voedt nyet.
 50722 Item palladius seyt dat een coorn een
 50723 gras maect dat ghenoechlic aen te sien
 50724 is ende den dyeren bequaem is in der
 50725 voedinghe ende is oek den siecken luden
 50726 bequaem inder daet want gelijckerwijs
 50727 dat menigherhande virtuut schuult in-
 50728 den wortelen alsoe schuult si oec mede
 50729 inden grazen. Item dat gras int zu-

50730 den wil reghen hebben ende warmten. ende
 50731 als die noerden wint daer stijf op wayet
 50732 soe verghaet ende verdorret van buten als
 50733 beda seyt. Item dyascorides seyt dat
 50734 gramen een speciael dat is een sonder-
 50735 linghe cruut is dat gharden ende knopen
 50736 heeft ghesprayt op die aerde ende die
 50737 blader wat breetachtich ende scarp. wes
 50738 wortel knopich is ende soet Ende dit cruut
 50739 eten die ossen ghaern ende die ander dye-
 50740 ren. wes virtuat stiptike is ende sluut won-
 50741 den ende dwinghet den buucke ende safticht
 50742 die weute der mylten ende die honden eten
 50743 dit cruut als si hem purgeren willen als
 50744 plinius seyt. ende dat doen si alsoe behende-
 50745 lijcken dattet die mensche naeuwe gewe-
 50746 ten en can of ghemercken etcetera
 50747 Dat lxxix. capitel van galbanus
 217 Galbanus is een cruut wyes zap
 50748 dat galbanum heyt ende is een cruut
 50749 ghelyck dat ferula is inden telgheren. ende
 50750 varro seyt dat galbanum tsap van feru-
 50751 la vmmmer is als ysidorus seyt libro xvij.
 50752 Tcruut dat wort ghesneden inden zomer
 50753 ende daer lopen droppen wt als tranen ende
 50754 dese ghadertmen ende droghetse Item dat
 50755 218 is die fijnste galbanum die te mael zn-
 50756 uer ende reyn is van alre aerdicheyt ende
 50757 van alre vulnissen ende dat veel droppelen
 50758 heeft ende is ghelyck den wyeroeck inder
 50759 noch te droeghe als plinius ende dyasco-
 50760 rides segghen. inden zomer wert hi bij
 50761 der stammen ghedroecht. in hem is een vie-
 50762 righe craft ende is heet inden dorden gra-
 50763 de ende vucht inden eersten als die selue
 50764 seyt Hij wort gheualst mitten puluer van-
 50765 den colofonien dat is griexs peck ende mit
 50766 ghebrokene bonen daer die bast of is.
 50767 die welcke twee mitten alrebesten gal-

50770 bano ghemenghet werden Item men
 50771 mach puere galbanum al te langhe hou-
 50772 den ende heeft macht te breken te ontbyn-
 50773 den te zaftigen te slappen dats te mor-
 50774 wen. Een fumigaci daer van ghemaect
 50775 verwect die in litargien legghen. ende
 50776 ghemengt mit edick gheneest hij dye
 50777 weute ende die verstoptheyt der mylten.
 50778 ende hi doet een doot kint vter vrouwen
 50779 comen ende zuuert die moeder ende gepul-
 50780 uert ende mit honich ghenomen doot hij
 50781 die pyeren ende doet menstruum comen
 50782 zijn fumigaci ende veriaghet serpenten
 50783 ende deser ghelyck Ende is oeck goet tegen
 50784 den tantzweer als dyascorides platearius
 50785 ende plinius segghen. Ende hi seyt daer
 50786 voert dat wanneermen galbanum inder
 50787 medicinen doen wil datmen hem dan zu-
 50788 ueren sal van alre onreynicheit eer datmen
 50789 hem daer in doet. Men sal hem eerst in
 50790 een teste doen ende smelten hem ende ghye-
 50791 ten hem soe in water. ende datter puer is
 50792 dat sal dryuen ende datter onnutte is dat
 50793 sal sincken Ende nochtans seyt dyascorides
 50794 contrari want hi seyt datmen galbanum
 50795 in syedende water doen sal ende datter
 50796 af sincket salmen ghaderen ende datter
 50797 dryuet als bast ende des ghelycxs dat
 50798 salmen wech worpen.
 50799 Dat lxxx. capitel vander droppen of tranen
 219 GVta is een drop of een traen des
 50800 boems of eens cruuts ter manie-
 50801 ren oft galbanum waer die mit enen anderen
 50802 naem aromacum genoemt is. men pleech die
 50803 telchskens van desen boem of van desen cru-
 50804 de in te sniden des zomers ende dat daer
 50805 af druupt dat heyt gutta of armoniacum
 50806 ende als ysidorus ende plinius segghen
 50807 ende die puuerste 220 ende die claeरste is die
 50808 beste. ende die edelste die wit ende vet

50810 is als wyeroeck ende hi ghebroken werdt
 50811 dat hij dan blinckende is ende bynnen ghom-
 50812 mich ende heeft enen roke nae beuer zijn
 50813 ende enen zuerachtighen bitteren sma-
 50814 ke ende hij is heet inden vierden grade ende
 50815 droeghe inden anderen. Ende hij heuet
 50816 virtuut te ontbinden ende te morwen als
 50817 gheseyt wordt in platheario. wes een
 50818 scrupel mit oximel ghedroncken ghene-
 50819 set die ghebreck inder milten hebben.
 50820 ende gheneest die onreunicheyt²²¹ der ogen
 50821 ende mitten zape van alssen dodet die pyeren
 50822 ende mit peck ghemenghet helpet teghen
 50823 dat voeteuel ende teghens dat euel dat
 50824 inden huepen leyt ende doet orine maken.
 50825 ende menstrua comen. ende zuuert ende doet
 50826 alle heffinghe ende opblasinghe ghaen
 50827 sitten als die glose seyt op die stat mir-
 50828 ra ende gutta.
 50829 Dat lxxxi. capitel van gerofelnaghelen.
 50830 ²²²GAriophili dat zijn groffels nage-
 50831 len Dyascorides seyt datter zom-
 50832 mighe volcomen zijn ende van scarpen sma-
 50833 ke van zwartachtigher verwen ende si zijn
 50834 heet ende droeghe in haren werken mer
 50835 vucht bynnen inder daet. Het zijn zom-
 50836 mighe vruchten van bomen in yndien die-
 50837 men des zomers vergadert als si rijpe
 50838 zijn ende men machse vijf iaren in ghoeder
 50839 machten houden in een stede die niet al
 50840 te droeghe en is noch oek mede nyet
 50841 al te vucht want is die stede al te vucht
 50842 soe verrotten si ende is die stede alte droge
 50843 soe dorren si Item men salse kyesen dye
 50844 int ouerste wat effen ende slecht zijn ende
 50845 die enen scarpen smake hebben ende enen
 50846 zueten roke ende die een luttent²²³ vuchtiche-
 50847 den wt gheuen. Item si werden gheual-
 50848 schet mit puluer van naghelkens die ge-
 50849 menghet is mit edick ende mit wel ru-

50850 kende wijn daer si vuchticheyt af grij-
 50851 pen ende si werden naeuwe ghekendt van-
 50852 den goeden dan dat si int vterste scarper
 50853 zijn dan die ander mer die gheualscht
 50854 zijn en machmen bouen xx. daghen nyet
 50855 houden. Item die goede naghelkens
 50856 hebben virtuut te conforteren om haer
 50857 goets roecks wille ende te ontbynden ende
 50858 te verteren van sinen qnaliteyten²²⁴ want si
 50859 starcken die herssen ende dye zyenlijcke
 50860 cracht ende si zijn oek mede goet tegens
 50861 cranckicheyt des herten want si conforteren
 50862 die gheestelijcke craft ende si zijn goet
 50863 teghens die onuerduwelicheyt der ma-
 50864 ghen ende teghens wenten die van cou-
 50865 den coemt want si helpen die natuerlike
 50866 craft als dyascorides seyt.
 50867 Dat lxxxiij. capitel van genesta
 50868 ²²⁵GENesta is een stamme wassende in
 50869 woesten ende wilden steden die on-
 50870 ghebouwet zijn ende oek in stenigen wes
 50871 smake al te bitter is ende is een teyken
 50872 daer hij wast datter niet veel coorns en
 50873 wast ende heeft veel graceliker telgheren
 50874 dye hardt zijn ende knopich. ende is
 50875 groen des winters ende des zomers. ende
 50876 heeft ghele dicke bloemen van zwaren
 50877 roecke van bitteren smake nochtan zijn
 50878 si van groter virtuten als dyascorides
 50879 seyt. want die siedinghe daer zijn blade-
 50880 ren ende zijn bloemen in ghesoden zijn
 50881 dwincgt die heffinghe der milten ende is
 50882 goet den tantzweer ende byndt men-
 50883 strua ende beneemt dissentiriam ende zijn
 50884 zap doot luzen ende neten ende heeft zwart
 50885 saet ende bitter ende is oec goet totten voer-
 50886 screuen dinghen
 50887 Dat lxxxiij. capitel vanden sade.
 50888 ²²⁶GRanum is een coornken ende is
 50889 dat mynste deel alsoe wel vanden

50890 zade als vanden boem substancialijcken on-
 derscyeiden ende ghedeylt in elcken thoern²²⁷
 50891 is een bast omme ende morch bynnen daer
 50892 een plant of cruat wt coemt ende wasset.
 50893 die hem die natuer after ghelaten he-
 50894 uet. ouermits die welke zijn species of
 50895 zijn ghedaente ghemenichuoudighet
 50896 mach werden dattet inder warelt be-
 50897 houden mach werden. Ende ghelijcker-
 50898 wijs dat die granen of die corlen schelen
 50899 inder specien also schelen si oeck mede
 50900 inder figuren ende inder legenthelyt ende in-
 50901 den maecsel Waer of dat aristotiles seyt
 50902 in dat eerste boeck vanden planten van-
 50903 den coernen ende vanden zaden wassen zom-
 50904 mighe in planten of in bomen of dop-
 50905 pen alst saet van dille van vennecoel ende de-
 50906 ser ghelijcke. ende zommighe ander was-
 50907 sen in dopkens of in balchskens als dye
 50908 boen of die ander legumina. als erwe-
 50909 ten wicken etcetera. ende zommighe andere
 50910 in een harde substancie als die sade van
 50911 peren van appelen. ende zommighe hebben
 50912 een korl bynnen der schulpen ende een hart-
 50913 heyt buyten der schulpen als die note ende
 50914 die oliuen. Ende die korlen die gheordi-
 50915 neert zijn inden bolsteren ende inden balch-
 50916 skens werden menichsins verwandelt in-
 50917 der gheleghentheyt. want zommighe
 50918 hebben haer korlen ghemenichfoudicht
 50919 inden bolster alst gheualt der celidonien
 50920 dats der scelwortel. ende is eenderhande
 50921 cruat dat goet totten oghen is. ende zommi-
 50922 ghe maken granen of coernen in een be-
 50923 sloten balchskens als die erweten of boe-
 50924 nen etcetera²²⁸. ende zommighe in balchskens
 50925 die niet besloten en zijn als weyte ende
 50926 spelte ende deser ghelijck. ende zommighe
 50927 en maken haer granen niet in enich van-
 50928 den balchskens als die gherste choern.

50930 Mer si maken haer stroe also meer als
 50931 veruolghende mit haren choernen. ende
 50932 zommighe granen zijn gheduppelt bij
 50933 ordinancien sonder wandt of weech inden
 50934 dop of bolster als die granen vander
 50935 schelwortel ende zommighe zijn daer
 50936 gheduppelt mit eenre wanct alst open-
 50937 baert inden granen vander kerssen die-
 50938 men naesturcium heyt. ende zommighe
 50939 maken haer granen dryeuoudich bij or-
 50940 dinancien ghesettet in menigherhan-
 50941 de huysekens dyes seluen balchskens
 50942 alsoe als dat wel openbaert inden ga-
 50943 ghel in wyes vrucht zijn drye cellekens
 50944 ende in een yghelijcke celle drye granen
 50945 of vyer sonder enige wanct vergha-
 50946 dert ende tusschen een yghelijcke gra-
 50947 ne ende grane is een houten wanct als
 50948 in cassia fistula is. onderwijlen isser oec
 50949 mede een vleyschighe wanct alst wel
 50950 openbaert inden cucumeren ende inden
 50951 cucurbiten. Ende onderwijlen tusschen
 50952 den granen zijn wanden van meniger-
 50953 hande gheslachten ende oeck mede van
 50954 diueerser substancien alst gheualt inden
 50955 appelen van garnaten inden welcken
 50956 zijn zommighe vleyschachtighe wan-
 50957 den tusschen die granen ende granen.
 50958 Ende alsoe zijn oeck mede zommighe
 50959 webbekens tusschen den coern ende den
 50960 coernen die dunne zijn ende nyet vleysch-
 50961 achtich. Mer ghelijckerwijs dat dye
 50962 granen ende die granen onder malcan-
 50963 deren schelen inder substancien alsoe
 50964 schelen si inder figuren want sommighe
 50965 hebben een ronde forme ende zommi-
 50966 ge een scarpachtige form ende zommighe een
 50967 lancwerpelde form ende zommighe driecant ende
 50968 zommighe of si gesneden waren alst scijnt inden
 50969 cizeren Item die granen die lancwerpelt zijn

50970 in die een side schinen of si ghesneden wa-
 50971 ren alst openbaert inden weytscoorn ende
 50972 in dyer ghelyccken. Item si zijn ghewa-
 50973 rent ende oek bescudt mit basten ende myt
 50974 webben die coernen of corlen om dat si
 50975 haer bynneste morch ende natuerlijcken
 50976 hetten behouden sullen Hier toe heeft aristotiles ghesoit etcetera
 50977
 50978 Dat lxxxijij. capitel van gich.
 50979 **229**GYch is een gheslachte van legu-
 50980 men ende is den comijn ghelyc inder
 50981 groetheyt mer het is van zwarter ver-
 50982 wen ende men pleecht inden brode te wer-
 50983 pen of te sprenckelen op dattet te zueter sal
 50984 werden als die glose seyt ouer ysaia xxvij.
 50985 Item plathearius aristotiles ende dyas-
 50986 corides segghen dat gych een cruit is
 50987 heet ende droghe inden anderen grade
 50988 ende wast onder tcoern hebbende cleyn sa-
 50989 deken ende zwart oft dryekantich waer ende
 50990 is bitterachtich ende scheydende. ende he-
 50991 uet macht te ontbynden ende te verteren dye
 50992 verstoppinghe der leuer ende der mylten.
 50993 ende heeft virtuut te openen ende die winden
 50994 te scheyden ende het doet die aenbeyen dye
 50995 opgheheuen zijn ghaen sitten ende stemptse
 50996 mede ist dat si lopen ende mit honich ghe-
 50997 nomen dodet die pyeren Dit cruet seggen
 50998 si dattet nigella is ende alst in edick ghe-
 50999 soden is ende die edick inden oren ghedaen
 51000 doot die wormen ende schoert apostemen ist
 51001 dattet in wijn ghesoden werdt mit zeme-
 51002 len ende mit duuen quaet. ende sonderlinghe
 51003 tsaet vanden crude ende van dyen te samen een
 51004 plaester ghemaect ende daer op gheleyt
 51005 al warm Item men seyt dattet goet is
 51006 teghen lazarie ist datment mengt mit ra-
 51007 fanus ende mit wat souts. ende doet men-
 51008 strua comen ende purgeert dode dracht
 51009 ist datter twijf ouer gefumigeert wert

51010 dat is dattet twijf sal ghaen sitten op enen
 51011 stoel mit enen gate ende werpen vanden zade
 51012 in colen ende laten haer den roeck van onderen
 51013 op slaen mit eenre pipen ter wijffelicheyt
 51014 in Item wijn ghedroncken daer dit saet
 51015 enen nacht in gheleghen heeft verdriuet
 51016 die coude pissee ende dat lanckeuel. Ende
 51017 men sals nyet sieden op dattet nyet te
 51018 weldich en werde. want constantinus
 51019 die seyt nigella te veel ghenomen doot
 51020 den mensche.
 51021 Dat lxxxv. capitel van ylex
 51022 **230**ILex ilicis is een ghedaente van ey-
 51023 ken als een boem die eykelen drae-
 51024 ghet want als ysidorus seyt libro xvij. dye
 51025 menschen vonden die vruchten van desen
 51026 boem eerst eer datmen vanden coorn te
 51027 segghen wist soe plegen die oude in voer-
 51028 tiden daer of te leuen. ende die eersaemste
 51029 van alle den eyken bomen dye eykelen
 51030 draghen dat is ylex wyens vrucht als
 51031 plynus seyt sadet ende voedet menighen
 51032 lantschappen. Item ylex is een boem
 51033 die grof ende oek mede zeer dicht is ende
 51034 hardt mit groten wortelen ende mit al te dic-
 51035 ke basten ende hij heeft veel telgheren
 51036 ende ghenuechlijcke bladeren ende hi
 51037 heeft veel vruchten op bij tijden vanden
 51038 iaer ende draghet somtijts die helfte
 51039 meer op een tijt dan op een ander tijt:
 51040 Item thout mach alte menich iaer due-
 51041 ren ia het is alsoe meer onveruelijck
 51042 dat is dattet qualicken verrotten mach
 51043 of veruulen want zijn blocken int water
 51044 ghesencgt sullen bynae verkeren in enen
 51045 steen niet dattet een steen werden sou-
 51046 de mer ymmers alsoe hardt oft een steen
 51047 waer Ende daer om pleechmen karcken
 51048 ende der coninghen huysen van alsulcken
 51049 houte te maken ende men placher beelden

51050 van afgoden af te maken alsoe als plynus
 51051 seyt etcetera
 51052 Dat lxxxvi. capitel van iumperus²³¹.
 51053 IVmperus²³² dat is geneuer boem.
 51054 ende het is een cleyn boemken ende wa-
 51055 re dat sake datmen leuende colen rekende in-
 51056 der asschen van desen geneuer si souden le-
 51057 uendich bliuen een gheheel iaer wt ende wt
 51058 ende si en souden niet wt ghaen ende daer om
 51059 heeftet sinen naem vanden vier. iumperus
 51060 want pyr in griex is vier in latijn. Men
 51061 vintse groet ende men vintse cleyn als ysi-
 51062 dorus seyt libro xvij. ende si zijn beyde scarp
 51063 ende stekelich ende si hebben veel scarpe bla-
 51064 deren ende cleyn ende si zijn beyde vruchtber
 51065 Mer die minste draecht meest vruchten
 51066 ende si zijn cleyn ende ront eerst groen ende na-
 51067 zwert of rodelachtich ende is altijt groen-
 51068 achtich die boem mitten bladeren. ende hij
 51069 is heet ende droeghe inden derden
 51070 graet als dyascorides seyt. wes vruch-
 51071 ten zijn goet ter medicinen die in die len-
 51072 ten ghegadert werden ende men machse
 51073 twee iaer houden ende si hebben machte te
 51074 ontbinden te verteren ende te conforteren.
 51075 Item die bessen ghesoden in reghenwa-
 51076 ter ende in dat water ghebaet is goet te-
 51077 gen tbuuceuel dat van scarper medicinen
 51078 coemt Item vanden iuniper maectmen
 51079 olie die al te sonderlinghe goet is tegen
 51080 die quarteyn ist datmense alle daghe inder
 51081 spijsen of in drancke een dragme neemt
 51082 dat is een vierendeel loots zwaer. ende hij
 51083 is oec goet teghen dat lanceuel ist dat-
 51084 men die zeer stede daer mede bestrijcket
 51085 ende besmeert ende hi is oec goet den val-
 51086 lenden menschen van sinte cornelis ende
 51087 hi breect den steen ist datment ten scafte
 51088 in spuwet mit eenre pipen diemen sirin-
 51089 ghe hiet Item wijn daer iuniper in ghe-

51090 soden is mit vighen zuuert die borst ende
 51091 ²³³beneemt dat hoesten hier toe heeft pla-
 51092 thearius gheseyt ende dyascorides ende
 51093 wast in stenighen steden ende in onghebonden
 51094 daert woest is ende die serpenten scuwen sinen
 51095 schiem als plinius seyt ende daer om meynt-
 51096 men dat die bessen goet teghen tvenijn
 51097 zijn etcetera
 51098 Dat lxxxvij. capitel van ysopus
 51099 ²³⁴YSopus is een cort cruat ende cleyn
 51100 wassende in steenroetsen ende heft
 51101 hem seluen mit sinen wortelen vast inden stey-
 51102 nen ende oec wasset inden houen als cassiodorus
 51103 seyt ouer den souter Asperges me domine etcetera
 51104 Dyascorides seyt dat dit cruat heet ende droge
 51105 is inden dorden grade. die virtuut van de-
 51106 sen crude is inden blomen ende inden blade-
 51107 ren meer dan inden steel of inden wortelen
 51108 des zomers draghet blomen ende men sal-
 51109 se verghaderen buten der zonnen in een
 51110 zuuer stede ende daert niet en roect ende he-
 51111 uet macht te ontbinden te verteren ende te
 51112 trekken ende die longhen te zuueren ende alle
 51113 ghebreken vander borsten die van couden
 51114 comen die maectet zuuer ist dattet in wij-
 51115 ne ghecoect wordt mit vighen ende dat-
 51116 men den wijn drincken gheeft ende bene-
 51117 met die zericheyd der maghen ende der
 51118 darmen. Item int water ghesoden en-
 51119 de daer in of ouer ghestoeft zuuert die
 51120 moeder van onnatuerlijcken humoren
 51121 Item ysoep heet ghemaeket in enen pot
 51122 ende dan daer ouer ghestouet dwyn-
 51123 ghet den couden snuuf of den reume ende
 51124 doet den huuch ghaen sitten ende beneemt
 51125 die zericheyd inden lyue die van wynde
 51126 comet Item dyascorides seyt dat die pul-
 51127 uer vanden ysope gheneest die water-
 51128 sucht ende zuuert die donckerheyt vanden
 51129 lichaem ende maect den aensichten fijn

51130 verwe ende doodt pyeren also als die sel-
 51131 ue seyt etcetera
 51132 Dat lxxxvij. capitel van iacinctus.
 51133 **235** IAcinctus is een cruet hebbende een
 51134 purpur bloem ende heeft sinen naem
 51135 ghetoghen van enen edelen kynde dat inden
 51136 sponghen onder den purpuren bloemen
 51137 doot gheuonden is ende den crude was
 51138 die naem ghegheuen vanden valle dyes
 51139 doots kyndes ende is oek ghelyck den
 51140 blomen vander vyolen ende haer worte-
 51141 len als ysidorus seyt libro xvij. ende men
 51142 oek enen steen heeft die alsulcken naem
 51143 heeft ende alsulcken verwe die ghetelt is
 51144 onder den preciosen ende costelijken stenen
 51145 Iacinctus is een naem van enen mensch
 51146 ende van enen steen ende van eenre bloemen en-
 51147 **236** de zijn proper verwe die is lnchtich of
 51148 hemelsch etcetera
 51149 Dat lxxxix. capitel van billen cruet.
 51150 **237** INsqmamus dats billen cruet ende
 51151 men heitet in griex insquamus ende
 51152 in latijn canicularis daer om dat in sinen
 51153 stelen aen beyden siden wassen eenrehande
 51154 hoefdekens die ghemaect zijn inder fi-
 51155 guren van creeften alsmen sien mach inden
 51156 appelen van arangen of van garnaten als ysi-
 51157 dorus seyt libro xvij. Dit cruet is onghe-
 51158 sont ghegheten ende daer omme heytent
 51159 zommighe luden insana want wortet ghe-
 51160 gheten soe maectet razerie of het doet
 51161 altezeer slapen ende die ghemeynt heytent
 51162 vilicidium daer omme dattet thart ver-
 51163 wandelt als ysidorus seyt. Item want
 51164 dit cruet venijnt is soe heeftet zwardt
 51165 roet ende wit saet als plynus ende dyascori-
 51166 des segghen. ende het is quaet ende dodende
 51167 dat zwart. ende dat rode is myn quaet ende
 51168 dat witte noch myn ende dit is tbeste inder
 51169 medicinen ende heeft macht te dwinghen

51170 te binden te doden ende te doen slapen. Item dat
 51171 zwart saet heeft dat heeft zwarte bla-
 51172 deren scarp ende hardt ende een purpur bloem
 51173 ende harde balskens **238** die dick zijn. ende dat ro-
 51174 delachtich saet is dat heeft ander bloe-
 51175 men ende morwer balchskens ende dat wit saet
 51176 heeft dat heeft witte bloemen ende vette
 51177 bladeren ende morwe vol saeps ende is cout
 51178 inden dorden graet ende droghe inden ande-
 51179 ren ende daer om wederslatet heffinge ende
 51180 zwellinghe ende stopt den buuck ende stempt
 51181 bloet ende gheneest den tantzweer die van
 51182 hetten coemt ende dwinghet den reume die
 51183 van hetten coemt hier toe heuet dyascorides
 51184 gheseyt ende plynus Item vanden billen sade
 51185 seyt aristotiles int boec vanden groylcken
 51186 dinghen datmen bij iherusalem dat saet
 51187 van byllen eet waer bij men mercken mach
 51188 dat zijn quaetheyt benomen wort ouer-
 51189 mits die ghoetheyt des landes daert
 51190 wast. Item die meester vander historien
 51191 seyt ouer exodi dat inder cronen dyes
 51192 paeuwes stont een bloem recht op dye
 51193 desen crude ghelyck was daer ghulden
 51194 blomen op stonden die ghelyck den brede
 51195 weghe waren vanden enen slape des hoef-
 51196 des totten anderen etcetera waer bij dat dese
 51197 crude daer in waren ghepriulegiert dat
 51198 haer ghelykenis waerdich was te staen
 51199 in des paeus crone. Dit seyt die meester
 51200 inder historien etcetera
 51201 Dat xc. capitel vanden kastanen boem
 51202 **239** KAstanea is een groet boem ende
 51203 drachtich ende hi is vanden griec-
 51204 ken alsoe ghenoemt als ysidorus seyt libro xvij.
 51205 daer omme dat zijn vrucht dubbelt is in-
 51206 der manieren van cullen die ghehouden
 51207 zijn bynnen den bolster die welcke als si
 51208 wt gheworpen werden soe worden si
 51209 ghelubt ende daer om werden die bomen

51210 van castrando dat is van lubben karstaengen
 51211 inden griexen vocabel ghenoemt. Van
 51212 desen boem pleech een geheel bosch te
 51213 werden als ysidorus seyt. Dese boem is
 51214 zeer nut want zijn hont²⁴⁰ is nut totter tim-
 51215 meringhen ende oock mede om te barnen
 51216 ende spijse by te bereyden. ende zijn vrucht is
 51217 goet te eten ende die bast ende zijn bladeren
 51218 die zijn goet totter medicinen. ende al ist dat
 51219 zijn vrucht onder enen harden ende scarpen
 51220 bolster gheuonden wordt nochtans is dye
 51221 vrucht soet ende goet alsmense siedet ofte
 51222 braet Ende si zijn heet int middel vanden
 51223 eerster grade ende droeghe in den anderen
 51224 ende omme der hetten wille is die vrucht
 51225 zuet ende omme der droechten wille soe is
 51226 si damper. Mer die veel karstaengen eet
 51227 die crijcht een opblasinghe van lyue. ende
 51228 die groue roke die daer bynnen besloten
 51229 is die stijcht op totten hoefden waert die
 51230 maect daer den hoeftzweer. mer om ha-
 51231 re quaetheyt te benemen soe salmense sie-
 51232 den of braden ende dan voeden si wel ende maken
 51233 goede humoren ende temperen die droeche-
 51234 den des lichaems ende der borsten ende sonder-
 51235 linghe ist dat si mit zuker ghegheten
 51236 werden. ende si zijn den colerico ende oec me-
 51237 de den fleumatico goet mit pueren honi-
 51238 ghe. ende si zijn oock goet nae der medici-
 51239 nen want si nemen coringhe ende walghin-
 51240 ghe ende si starcken den darm die bouen leit
 51241 dyemen iejunum heyt. Item karstaen-
 51242 gen ghewreuen mit wat souts ende mit
 51243 honich ghetempert is goet teghens be-
 51244 ten van verwoeden honden of van verwoeden
 51245 menschen. Item karstaengen ghewreuen
 51246 mit garsten meel ende mit edick ghemeaget
 51247 doen ghezwollen mannen²⁴¹ ghaen sitten alsmen-
 51248 se daer op plaestert Item aristotiles seyt
 51249 dat die bladen ende die basten van desen bo-

51250 me ghebarnt ende ghepuert ende mit wi-
 51251 ne ghetempert ende opt hoeft gheleydt
 51252 van enen ionghelinck doet dat haer ver-
 51253 meerren ende verbiet hem dat vallen als
 51254 ysaac seyt in dietis.
 51255 Dat xci. capitel vanden lauwerboem.
 51256 ²⁴²LAurus is een boem der victorien
 51257 ende hij is veel prisens ende lonens
 51258 waert om zijnre groter virtuten ende duech-
 51259 den wille Ende omme detmense²⁴³ pleech te
 51260 cronen mit lauwer die den strijt wonnen wilens
 51261 eer ende de grieken hieten desen boem dam-
 51262 phen wes virtuten wij bouen gheset heb-
 51263 ben inden seluen boecke in die letter d.
 51264 soect daer ghij sultet vinden
 51265 ²⁴⁴Dat xcij. capitel van lentiscus
 51266 ²⁴⁵LEntescus is een oetmoedich boem
 51267 ende medicinael die vanden griecken
 51268 ende vanden ebreeuschen circus genoemt is
 51269 als die glose ouer daniel seit xxij. wes
 51270 ²⁴⁶sap vanden bladeren gheneest ende slout ghe-
 51271 gheclouen lippen of ander gheulcereerde
 51272 dingen als daer gheseyt wordt. ende heyt
 51273 daer omme lentescus om dat zijn steel
 51274 morwe is ende traech. die vrucht van de-
 51275 sen boem gheeft olye wt ende die scorsse
 51276 gheeft harsse diemen mastix heyt ende het
 51277 is die beste diemen vydnt²⁴⁷ in intheus dat
 51278 eylant als ysidorus ende plynius segghen
 51279 libro xvi. Item die blader van desen boem
 51280 als dyascorides ende plathearius ende plini-
 51281 us segghen zijn heet ende droeghe als al-
 51282 le die boem is ende hebben virtuat te byn-
 51283 den te consolideren ende te conforteren. ende daer
 51284 omme zijn si goet teghen alle coringhe
 51285 ende teghens alle lopinghe alsoe wel van-
 51286 den bloede als vanden anderen humoren
 51287 Item zijn gomme dyemen mastix hiet
 51288 heeft die selue virtuten die de boem he-
 51289 uet ende alsmense kaeuwet dese gom-

51290 me soe hout si dat tantvleysch reyn van-
 51291 den stinckenden ende vervuulden humoren ende
 51292 doetse vast staen ende maketse wyt ende
 51293 starcket haer wortelen ende doet den quadren
 51294 adem af. Dese mastic wert aldus vergadert
 51295 Int eynde vander leynten worden die scors-
 51296 sen van desen boem in ghesneden ende als
 51297 si vander aerden ghezuuert zijn so sprayt-
 51298 men daer zuuer clederen onder op dat
 51299 dye vuchticheyt niet opter aerden dru-
 51300 pen en sal. Ende men sal kyesen die wit ende
 51301 claer is ende die mitter aerden ghemen-
 51302 ghet is ende doncker die salmen scuwen ende
 51303 worpense wech. Sy puert dat herssen
 51304 ende si conforteert die maghe ende helpt tot-
 51305 ter verduwinghe ende veriaghet den
 51306 wint. ende ghewarmet of ghesmouten op
 51307 enen heyten teghel ende gheleydt op ghe-
 51308 broken benen ende ander ledien consolideert
 51309 si wonderlijcke zeer. Item plinius die
 51310 seyt oeck als dyascorides dat lentiscus
 51311 of cynus dattet een dinck is. een doer-
 51312 nich boem is mitter wortelen ende is ho-
 51313 ghe ende in veel deylen ghedelt ende
 51314 heuet vrucht als die gaghel mer myn-
 51315 re ende bynnen root als si rijp is ende schar-
 51316 pe wolle bynnen. wyens sap dat lopen
 51317 vander moeder der vrouwen ghene-
 51318 set etcetera
 51319 Dat xcijj. capitel vander lelien.
 51320 Milium²⁴⁸ als ysidorus seyt is een cruet
 51321 ende heeft een melckachtighe blo-
 51322 me wes witticheyt al ist dat si inden bla-
 51323 deren is zijn ghedaenre²⁴⁹ blincket bynnen
 51324 nae den goude. Item dyascorides ende
 51325 plathearius segghen dat die lely heet
 51326 ende vucht is ende zommighe wilt ende zom-
 51327 mighe tamme ende die een heeft pur-
 51328 pur bloemen ende die ander witte blomen
 51329 ende dat is die beste. Item die virtuat van-

51330 der lelien is rijpende ende daer omme is
 51331 si goet ghestoten op apostemen ende is
 51332 oeck goet op dye hardicheyt der milten
 51333 ist dat sake datmen tsap mitter olien men-
 51334 ghet als mit hennep olye of lijnzaet oli
 51335 ende smeerter die milte al omme dicwyl
 51336 mede Item die puluer vander lelien ghe-
 51337 menghet mit water in een scotel ende daer
 51338 dat aensicht mede ghewasschen maect
 51339 dat aensicht claer. Item die blader van-
 51340 der lelien gecoect of ghesoden zijn goet
 51341 op verbarnden steden want si zijn zaftende
 51342 ende dat selue doet zijn wortel ist dat si
 51343 mit olyen ghecoect wordt ende daer op
 51344 gheleyt. Item zijn virtuat is openende
 51345 ende scheydende ende doet si wt comen dat
 51346 menstrualiche bloet ende doet heffinghe
 51347 ghaen sitten ende daer omme is si goet tegen
 51348 opblasinge der apostemen die wyndt-
 51349 achtich zijn ist datmen die wortel ontween
 51350 wrijft ende menghetse mit olien ende legget
 51351 daer dicwijle warm op. hyer toe heuet
 51352 dyascorides gheseyt. Item vander leli-
 51353 en als plinius seyt soe edelen die wortelen
 51354 vander lelyen haer bloem alte zeer in meni-
 51355 gher manieren Want ghedroncken mit
 51356 wijn ghenesen wonderen van serpenten.
 51357 Ende die wortelen zijn oeck mede ghoet
 51358 teghens die quaetheyt vanden paddenstoe-
 51359 len ende teghens tvenijn. ende in olyen ghe-
 51360 coecteert ende op die lycdoernen vanden voeten
 51361 gheleyt achte daghen langhe alle da-
 51362 ghen versch mitter ouder manen ver-
 51363 drijftse te gronde ende doet oeck weder
 51364 haer wassen. Item in wijn ghecoect en-
 51365 de hoenich daer toe ghedaen is goet op
 51366 aderen die doersteken zijn oft zweren
 51367 ende die blader in wijn ghesoden ghene-
 51368 set wonderen. Item dat saet vander
 51369 lelyen ghewreuen is ghoet op they-

51370 lighe vier ende die blomen ende die bladeren
 51371 comen te hulpe quade vlerken dat zijn zwe-
 51372 ren Hier toe heeft plinius gheseyt libro
 51373 xxx. capitulo xix. Item in dat selue boeck capitulo v.
 51374 daer seyt hij dat die lelie die edelste blo-
 51375 me heuet naest der rosen ende men maect
 51376 ter edel salue af ende olye mede ghelyck
 51377 datmen rosen olie maect. Item die steel
 51378 vander wortelen opwaert is bij dryen cu-
 51379 bitus lancg ende daer staen die blomen int
 51380 ouerste inder manieren van clockskens ende
 51381 die blader staen alle den steel omme ende
 51382 omme ende zijn zaet is dat clepelken dat bin-
 51383 nen den clokskens staet ende is van groter
 51384 machten ende virtuten mit goeder luchten
 51385 wel rukende. Item die lelie heeft veel
 51386 kelen aen der wortelen als dat loeck
 51387 doet als aristotiles seyt inden boeck der
 51388 groyelicker dinghen Ende in elcke kele is
 51389 die macht dat si wassen mach ghelyck
 51390 oft saet waer Van desen punte staet bo-
 51391 uen vanden loke datmen allium heyt in dat
 51392 selue boeck inder letteren vander a. Item
 51393 aristotiles seyt ist datmen den steel vander
 51394 lelien in die aerde crommet ende decten
 51395 eer dat zijn saet gheopent wordt ende dat-
 51396 men zijn wortel niet op en graeft soe sul-
 51397 dy te hants in corten daghen vinden dat van
 51398 enen yghelycken knope des steels een cley-
 51399 ne hoefdeken wt ghaen sal oft van sinen ke-
 51400 le waer vander wortelen twelck een groet
 51401 wonder is. Item die blomen vander lelien
 51402 **250** zijn eerst groen esi nae werden si wit ende
 51403 die steel ghesneden vander wortelen ende
 51404 int slijck ghesteken hout den steel langhe
 51405 groen ende die blomen oek in haren craf-
 51406 ten Item die bloem vander lelien alsoe lan-
 51407 ghe als si gheheel is ende oek mede
 51408 nyet gheraket soe ruuct si zeer wel en-
 51409 de zuetelijcken. ende alsmense mitten

51410 handen ontween wryuet of breect so stinc-
 51411 **251** ket si ende heeft die bloem alleen mitten za-
 51412 voer die vrucht Ende alle virtuat ende do-
 51413 ghet die de lelie inden steel heuet ende
 51414 oek mede inder wortelen die thoent hij
 51415 bouen altemael inden hoefde alsoe als
 51416 inder blomen ende inden zade. ende hoe
 51417 dat zijn bloemen hogher opgherecht
 51418 worden inden stele hoe dattet hoeft dan
 51419 leegher bocket. Ende zijn bloem is bu-
 51420 ten effen ende slecht ende soet inden tasten
 51421 ende oek mede ront inder formen en-
 51422 de ghenoechlijcken int aenghesicht. ende
 51423 van bynnen is si mit schoenen ghulden gra-
 51424 nen of coornkens inder hollicheyt bespren-
 51425 kelt. ende wordt meer gheuorwet dan
 51426 soffraen. Ende dese verwinninghe wor-
 51427 den mit seuen steelkens onderhouden ende wer-
 51428 det van ses witte bladeren dye de een
 51429 vluchs bijander staen ghemaket: ende
 51430 werdt bynnen versciert mit seuen schonen
 51431 ghulden coorneu tdaer ijsaet **252** mit wonder-
 51432 lijcker schoenheyt in gheset is. daer die
 51433 blomen al omme staen ghesprayet ende
 51434 beschermen dat saet vander couder luch-
 51435 ten. etcetera
 51436 Dat xcijij. capitel vander latuwen
 51437 **253** LActuca als ysidorus seyd heuet
 51438 den naem vander substancien der
 51439 melckigher humoren. of want die lac-
 51440 tuken dye soecken wyuen mit melc ver-
 51441 vollet ende oek mede meerret die on-
 51442 cuuscheyten in den mannen ende het is tweer-
 51443 hande als tamme ende wilde. Item die
 51444 wilde is ghelyck der tammer dan si he-
 51445 uet langher telgheren of loueren. ende
 51446 subtijlre ende zerper ende si zijn myn
 51447 groen omme dat si luttel vuchticheden
 51448 heuet. ende daer om heeft si veel bit-
 51449 terheden by dat die ander dyemen da-

51450 ghelics eet want si is heter ende droegher
 51451 ende daer omme segghen veel mees-
 51452 ters dat si menstrua doet comen ende ver-
 51453 dryuet die raeuwe humoren als dyasco-
 51454 rides seyt. Item die tamme latuwe is
 51455 cout ende vucht mer ghetemperlijcken
 51456 alsoe dat si ter gheender siden yet ouer-
 51457 ghaet ter groter coutheden of ter gro-
 51458 ter vuchticheden ende daer omme soe is si
 51459 goet totter medicinen ende heeft een subtijl
 51460 substancie ende sonderlinghe als si noch
 51461 versch is ende daer omme werdt si schier
 51462 verduwt ende doot die hettende²⁵⁴ die bij-
 51463 tinghe die vanden roeden colera comet
 51464 ghaen sitten ende die opsiedinghe vanden
 51465 bloede vercoel²⁵⁵ si ende doet oeck mede re-
 51466 delijcken slapen. ende si gheneest den hoeft-
 51467 zweer die vanden roke der colera comet.
 51468 ende maect inden vrouwen veel melcx ende
 51469 wynt inder mannen sperma ende maket
 51470 meerre ende dat gheualt omme die goet-
 51471 heyt des bloedes die si maect Mer als
 51472 die latuwe out werdt ende hardt soe wor-
 51473 det haer vuchticheyt ghemyndert ende²⁵⁶
 51474 si werdt bitter. Mer diese dicwyl neemt
 51475 alle daghen soe maect si alte sonderlin-
 51476 ghen quaden bloet ende tghesichthe wertter
 51477 zeer of ghecrancket Ende dat saet vander
 51478 latuwen bewronghelt des mans saet ist dat
 51479 hijt dicwyl in spise of in drancke nemet.
 51480 Hier toe heuet ysaac gheseyt inden die-
 51481 ten Item plynus seyt libro xx. capitulo octa-
 51482 uo vander latuwen datter eenderhande la-
 51483 tuwe is dyemen caprina heyt. ende is dat
 51484 sake datmen die in die zee worpet so sou-
 51485 den alle die visschen die daer omtrent waren
 51486 steruen. wes melck mit wijn mit edic ende
 51487 mit water ghencengt gheneest water-
 51488 sucht. ende mit wes koel ende bladeren ghe-
 51489 stoten ende mit soute ouerghestroyt ghene-

51490 setmen wonderen daer die zeenen ontween ghe-
 51491 sneden of ghehouden zijn. Item daer is
 51492 noch een ander species vander latuwen
 51493 dye int velt wast wes bladeren ghewre-
 51494 uen mit pappe of mit bry gheneset vlce-
 51495 ren ist datmense daer mede bestrijcket ende
 51496 die gryeken heyten dese specie ysopen.
 51497 Item die derde species wast inden bos-
 51498 schen die si steracon heyten. wes bladeren
 51499 ghewreuen mit brye goet zijn op wonderen
 51500 ende si stempet bloet ende gheneest vervuul-
 51501 de wonderen ende mitter wortelen ende mitten bla-
 51502 deren ghenesen si theyliliche²⁵⁷ vier. Item
 51503 het is noch een ander species van latu-
 51504 ²⁵⁸wen die ronde corte bladeren heuet dyemen
 51505 heratea heyt. wyens zap die hauicken al
 51506 grauende wt trecken ende daer strijcken si ha-
 51507 re oghen mede als si oudt werden ende ma-
 51508 ken haer ogen claer daer mede Wes zap
 51509 gheneest alle zericheden der ogen als men
 51510 daer vrouwen sock toe menghet ende is
 51511 goet teghens beten van serpenten ende van scor-
 51512 pionen ist datment zap mit wijn drincket
 51513 ende datmen die bladeren daer op leyt ont-
 51514 twen ghewreuen ende verslaet alle heffin-
 51515 ghe. Item dat saet vander latuwen al-
 51516 soe wel vander tammer als vander wil-
 51517 der en ghehenghet niet dat een man
 51518 zijn natuere verlieset in sinen slape van
 51519 enigher quader becoringhen ist datmen-
 51520 se neemt in spijse of in drancke. mer die
 51521 haer veel naem ende stadelijck die soude
 51522 blint werden etcetera
 51523 Dat xcv. capitell van lappa
 51524 ²⁵⁹LAppa dat is hoefladich ende is
 51525 een cruyt hebbende brede blade-
 51526 ren ende dicke bider aerden ende heeft inden
 51527 ouersten telgheren scharpe clessen als
 51528 doernighe hoefdekens ende wederhaect
 51529 ende als daar yemant mit sinen clede-

51530 ren aen raect soe blijft hy daer aen cle-
 51531 uende waer of dat ysidorus seyt libro de-
 51532 cimoseptimo capitulo decimoseptimo. Dit
 51533 cruuut is daer omme lappa gheheyten
 51534 om dattet enen groten coel heuet totter
 51535 aerden toe hanghende ende wordet vanden
 51536 grieken phylantopos²⁶⁰ gheheyten daer
 51537 omme dattet aen der luden clederen han-
 51538 ghet om zynre scarpicheyts willen. ende
 51539 wast byden mueren ende byden weghen
 51540 Ende daer is tweerhande species af. als
 51541 dye scarpe ende die ronde tot ghelycke-
 51542 nissen vandes heyncst voeten. waer om-
 51543 me dattet veel luden heyten vngula ca-
 51544 ballina. Ende die blader van beyden zijn van
 51545 quaden roke ende van quaden snake als
 51546 dyascorides seyt Mer plynus seyt libro
 51547 xv. capitulo xij. datter veel species van lappa
 51548 zijn. ende si zijn oek alle medicinael.
 51549 Want men gheneester slaghen van scor-
 51550 pionen mede. ende die scorpioens dye
 51551 en moghen enen mensche niet misdoen
 51552 ist dat een mitten zape ghesmeert is.
 51553 Item dye wortel in water ghesoden ende
 51554 dat water inden mont ghehouden is goet
 51555 teghens den tantzweer ende doet dye tanden
 51556 vast staen. Item tsaet is der maghen
 51557 al te sonderlinghe goet ende is oek goet
 51558 den ghenen die bloet spuwen. ende is oec
 51559 goet teghens dissentiriam. ende die wortel
 51560 mit wijn ghenomen stopt dat bunckeuel²⁶¹
 51561 mer die bladeren mit soute ghemenghet
 51562 laxeren Ende tsaet is goet teghens den steen
 51563 ghedroncken mit wijn. ende alle tcruut
 51564 ghestoten mit smeer verdrijft den hue-
 51565 uel opter borst Hier toe heuet plynus
 51566 gheseyt. mer plathearius seyt dat lap-
 51567 pa of lapcium is een cruuut dat heet ende
 51568 droeghe is ende heeft macht te ontbyn-
 51569 den te openen ende te dunnen ende daer omme

51570 ist goet teghens rudicheyt tegen cronseelen²⁶²
 51571 ende serpigo ende teghen inpetigo ende teghen
 51572 vullens die tusschen vel ende vleysch leyt.
 51573 want het doetse scyden ende verteert dye
 51574 humoren ende ontbyndt ende scydet die har-
 51575 dicheyten ende die heffinghe der apostemen
 51576 ende is goet teghen die coude watersucht
 51577 ende teghen verstoptheyt der mylten ende
 51578 zijn sap ghemenghet mitten zape van ruten
 51579 ende in die naze lauve ghedropen zuuert
 51580 die herssen van fleumatigher oueruloe-
 51581 dicheyten ist datmens daer een luttel in dru-
 51582 pet in enen warmen bade of inder warmen
 51583 luchten etcetera
 51584 Dat xcvi. capitel van lappates.
 51585 ²⁶³LAppates is een spise die ghema-
 51586 ket is van zommighen verschen tam-
 51587 men crudens dye den lappacien ghelyc zijn
 51588 als die glose seit ouer iudith capitulo xv. waer
 51589 of die scalcke alexander seyt Lappates
 51590 is spyse ende warmoes maect dye selue
 51591 spise ende men heytet in duutsch compost
 51592 Ander meesters segghen dat lappates
 51593 een gheslachte van coel is ende heeft brede
 51594 bladeren als die hoofledich: mer die bla-
 51595 der van lappates dats cabuuscoelen dye
 51596 zijn morwe ende vet ende wittachtich ende
 51597 slecht. ende dat een blat opt ander ghewon-
 51598 den wonderlike done ende heeft enen corten
 51599 stronck ende dicke buyten vol knoepen.
 51600 mer binnen morwe ende vleyschachtich. dit
 51601 cruuut is goet te eten ende ter medicinen me-
 51602 de ende men maecter goede spijse of alsoe
 51603 langhe als si ghehouden mach werden ist
 51604 dat sake dat si ghecoect wort mit edick
 51605 mit mostaert ende mit honich. ende dese
 51606 spise heitmen compost wes virtuut is dat
 51607 si dronckenscap wederstaet als plynus
 51608 seyt libro xx. capitulo x. want ist datmen com-
 51609 post nuchteren eet soe beneemt hi dronc-

51610 kenscap. Item die scole van crasistratis
 51611 roept dat gheen dinck der maghen en-
 51612 de der zeenen nutter is dan dit cruut. ende
 51613 daer omme heytment gheuen den luden
 51614 die veriecht zijn ende dien die ledien beuen
 51615 ende den ghene die bluet spuwen. Tsap is
 51616 goet teghens tvenijn ende teghens beten van
 51617 serpenten Ende sonderlinghe tsaet is
 51618 goet teghens beten van honden etcetera als ysi-
 51619 dorus seyt libro xvij. etcetera
 51620 Dat xcvij. capitel van legumina
 51621 **264** Legumina zijn gheseyt van eligen-
 51622 do dat is van kyesen want die oude
 51623 plaghen die beste legumina dat zijn er-
 51624 weten bonen ende deser ghelycke te kye-
 51625 sen daer si haer spijse of maecten ende le-
 51626 ueden daer of. Item die legumina sce-
 51627 len inder groetheyt inder verwen inder
 51628 figuren ende mede inder smaken. Ende
 51629 onder die legumina soe zijn dye boenen
 51630 die meeste ende die lupinen. ende die middel-
 51631 baer dat zijn cyceren erwitten ende fazoli ende
 51632 pitzoli. die mynste dat zijn die wicken.
 51633 Item si schelen oec mede inder verwen
 51634 want zommighe zijn si wit zommighe
 51635 zwart zommighe ruet²⁶⁵ ende zommighe
 51636 ghemengt Item si schelen inder figu-
 51637 ren want zommighe zijn ront zommighe
 51638 lancworpelt zommighe dryehoect en-
 51639 de zommighe slecht Ende si schelen oek
 51640 inden smake want zommighe smaken zuet-
 51641 achtich zommighe bitter zommighe an-
 51642 ders als plynus seyt. Item wanneer
 51643 dat die legumina beghinnen te rypen so
 51644 salmense mayen want si rypen al leggende
 51645 Item plynus seyt dattet legumen substanci-
 51646 aliken grof is cout ende droeghe ende hart
 51647 te verduwen want si zijn zeer dicht ende vaste
 51648 ghepact inder substancien ende men moetse lan-
 51649 ghe sieden ende men machse in putwater

51650 niet wel koken mer haer gherecht water
 51651 behoert fonteyn water te wesen ofte ry-
 51652 uier water. Item men pleecht een gro-
 51653 ue ende een rude spyse te maken vanden legu-
 51654 men Tsap is goet den luden die starck van
 51655 complexien zijn want si zijn hart te verduwen
 51656 alle legumina Mer als si verduwt zijn
 51657 soe voeden si wel ende conforteren. ende natuer-
 51658 lijck zijn si opblasende ende maken veel win-
 51659 des mer alsmen hem die bast of doet so
 51660 wort hem dat benomen of datmen comijn
 51661 of dylle of deser ghelyck die wint verdri-
 51662 uen mede siet. etcetera
 51663 Dat xcvij. capitel van rijs.
 51664 **266** Lens lens dats rijs dyemen inden
 51665 vasten eet ende is oec een gheslach-
 51666 te van legumen als ysidorus seyt libro xvij.
 51667 ende is vucht ende morwe sonderlinge alst
 51668 noch inden crude is. vanden welken lenticu-
 51669 la coemt dat is een rijsken ende men salt scry-
 51670 uen mit eender t. om te onderkennen van-
 51671 den worm dyemen lens lendis heyt dat
 51672 een neet is opten hoefde welck woert
 51673 mit eender d. is bescreuen in genituo etcetera
 51674 Waer of eens een vaers ghemaect wert
 51675 daermen dat ondersfheyt²⁶⁷ by weten soude
 51676 tusschen lens lentis ende lens lendis. ende
 51677 hij seyt aldus Lens lendis capiti lens len-
 51678 tis conuenit ori. Datmen aldus ver-
 51679 staen sal. dat lens alst lendis in geniti-
 51680 uo heuet dan soe ist een nete. ende alst
 51681 lens lentis in genituo heuet soe ist rijs
 51682 dyemen eet ende daer wij in deser ma-
 51683 terien van spreken. Ende dit cruut is
 51684 coudt ende droeghe ende is ghemaect
 51685 van couder naturen want het heuet
 51686 een ander virtuut inden baste dant in-
 51687 den morghe heuet. want inden baste
 51688 heeftet eenderhande scarpicheyt ouer-
 51689 mits wes reden dattet laxeert ende

51690 maect een berueringhe inden buucke.
 51691 Mer tmorch is stoppende ende starckt die
 51692 maghe ende wercket ter stoppinghe en-
 de maket grof ende melancolios bloet.
 51694 ende veruolt die herssen mit grouen roeke
 51695 vanden welcken veruaerlijcke dromen co-
 met ende ouermits wyndicheit bezwaert
 51697 die maghe ende maect opblasinghe ende
 51698 bestoppet alle die toepaden ende ghangen
 51699 vanden lichaem ende verdroecht die sub-
 51700 stancie der zenen ende der vluzen vander
 51701 herssen ende maectse ongetempert als
 51702 dye selue seyt ende is den oghen quaet
 51703 ende dicwyl ghetheten maect alte quaden
 51704 siecten inden lyue ist dat si mitten bast ge-
 51705 gheten werdt ende dattet lichaem van
 51706 droegher complexien is. mer die hete
 51707 ende vucht zijn dyn helpet zomwijls
 51708 ende is goet den ghenen dye dat wa-
 51709 ter laden als die bast af is Men sal kie-
 51710 sen dye rijs die groefste is ende versch-
 51711 ste ende die lichtelijcken ghecoect werdt
 51712 ende dat alsoe wel te eten als ter me-
 51713 dicinen die quaetheden vanden rijs wer-
 51714 det benomen alsmen den bast of doet ende
 51715 datmen dat morsch in soet water koke
 51716 ende nae mit peper mit olyen ende mit
 51717 comijn ende deser ghelyck ghemengt
 51718 ende verghadert hier toe heuet ysaac
 51719 gheseyt inden dyeten. Item plynus
 51720 seyt oeck libro xvij. Capitulo xij. dye rijs be-
 51721 mint meer die dunne ende subtijl aerde
 51722 dan die vette aerde ende die lucht meer
 51723 dan die droechste ende alle legumina be-
 51724 mynnen twater eer dat si bloyen mer na
 51725 dat si bloeyen bemynneu²⁶⁸ si die droech-
 51726 heyt etcetera
 51727 Dat xix.²⁶⁹ capitel van vlas.
 51728 ²⁷⁰Lignum dat is vlas ende also wel
 51729 heytet saet lynom alst cruuut daer

51730 omme dattet waterich morwe is als
 51731 ysidorus seyt libro decimonono. Item
 51732 plynus seyt libro xij. capitulo²⁷¹ li. dattet vlas
 51733 ghesayet wordt in effenen slechten lande
 51734 in die leynten ende wordt gheplucket
 51735 inden zomer ende wordt opghericht in
 51736 enen steel ende brenghet blaewe bloe-
 51737 men den welcken nae comen cleyne bolle-
 51738 kens voer tsaet ende voer die vrucht ende
 51739 als die bollekens beghinnen te bleken soe
 51740 werden die ghehele stelen op ghepluct
 51741 ende dye bollen werden alle af ghrepelt
 51742 daer nae worden die bollen op clederen in
 51743 die zonne ghesprayt ende ghedroghet ende
 51744 die stelen worden aen bossen ghebonden
 51745 ende int water gheleit te weyken ende
 51746 nae worden si wt ghetoghen ende ghe-
 51747 droeghet ende daer nae werden si te bro-
 51748 ken ende ghezuert van hare oueruloedich-
 51749 heyt. ende alsoe ouermits kokinge ter
 51750 zonnen ende wriuinghe worttet vlas mit
 51751 groten arbeyde ende men machet vlas
 51752 niet berouen van zjnre groender aerdich-
 51753 heyt ende men machs niet volcomelicken
 51754 wyt maken ten si dattet dicwyl ghekunst
 51755 ende ghecoect wert ende ter zonnen ghedro-
 51756 ghet ende weder nat ghemaect. ende al ist dat-
 51757 ter veel geslachten zijn van vlas nochtan
 51758 is dat best dat in egipten wast. want daer
 51759 maecmen²⁷² dit wit zyden bolakraen of. ende tis
 51760 alsoe wit als een snee als plinius seyt libro xix.
 51761 capitulo ij. ende dit is myn starck mer het is cos-
 51762 telijcker dan tlynnen laken want men
 51763 maecter cazuffelen of ende oeck ander
 51764 ²⁷³papen clederen. Item tluas is tot alte
 51765 veel dinghen noot want men maecter
 51766 hemden ende broecken of ende kede-
 51767 len ende hoeftdoecken ende zeylen inden
 51768 scepen ende netten ende ghaern mede te
 51769 naeyen coerden mede te bynden peesen

51770 mede te schyeten banden mede te byn-
 51771 den snoeren mede te meten tafellakenen
 51772 ouer te eten slapelaken op te rusten gor-
 51773 dynen om die bedden te hanghen ende sacken
 51774 ende sacskens alle dinghen in te hemelen.
 51775 Waer bij dat gheen cruet alsoe noede-
 51776 lijck en is totten oerbaer des menschen
 51777 als tvlas. wyens saet is heet ende wat
 51778 vucht ende oek droeghe ghetemperd ende
 51779 oek smerich want men maecter oly af
 51780 die nutter totten anderen dinghen is dan
 51781 totten eten. want als ysaac seyt tlijnzaet
 51782 voedt luttel ende het is quaet te verdu-
 51783 wen ende het is der maghen quaet ende
 51784 zeer opblasende Ende ghebraden mit ho-
 51785 nich ist best ende is goet ghegheten teghen
 51786 den hoest ende mit honich ende mit peper
 51787 ghenomen verwecket dye mynne ende die
 51788 oncuuscheyt ende rijpt apostemen ende zaf-
 51789 ticht ende opent die zweergaten ende
 51790 maectse dunne ende ripe Want het ont-
 51791 byndt die apostemen vander moeder der
 51792 wyuen ist dat si dicwyl stoeft ende baet
 51793 int water daer in ghesoden is als ysaac
 51794 sey²⁷⁴ in dyetis etcetera
 51795 Dat C. capitel van malus.
 51796 ²⁷⁵Malus is een boem die appelen
 51797 draecht die groe²⁷⁶ zijn Mer na
 51798 den houte te sien soe sien si cleyn ende
 51799 vast van houte ruuch ende knoepich ende dic
 51800 van bladeren ende schoen mit meniger-
 51801 handicheyt van bloemen ende van ghe-
 51802 noeclijcker soeticheyf van vruchten.
 51803 Ende is goet aen te sien ende is van goe-
 51804 den smake ende is nut ende oerbaerlic
 51805 in medicine. ende die appel of die vrucht
 51806 heyt malum ende malus dats die boem
 51807 ende is alsoe geheiten om dat zijn vrucht
 51808 ront is want dat zijn waerlijck appelen
 51809 dye recht ront zijn als ysidorus seyt libro

51810 xvij. want malum in griex is ront in duyt-
 51811 sche Item malus scheelt vanden ande-
 51812 ren bomen vanden bossche want die tamme
 51813 malus is van tweerhande naturen want si
 51814 hebben enen langhen block vander aerden
 51815 ende die griffel coemt hem van verre dye
 51816 mit dyen blocke vergadert wordt welc-
 51817 ke twee als si aldus versaeamt werden
 51818 te ghader in een maken te samen enen
 51819 boem ende als die griffel of die plant
 51820 inden block of struke vast vergadert
 51821 is soe verwandelt die griffel die natur
 51822 des blocs altemael in zijn ghedaent als
 51823 ²⁷⁷alfrigus seyt op dat die eerste eynde des
 51824 eersten boecs der groyliger dinghen
 51825 soecket bouen inden seluen tractaet by den
 51826 beghiune²⁷⁸ vander inplantinghe of eyntin-
 51827 ghe der bomen. ende is dat sake dat ma-
 51828 lus niet ghesnoyt en wert van sinen ouer-
 51829 uloedighen tacken soe wert hy belast
 51830 ende hy wert onvruchtbaer als die sel-
 51831 ue seyt want die vuchticheyt die aenge-
 51832 haelt is vander wortelen en mach gheen
 51833 vrucht voert brenghen want si ghaet int
 51834 voetsel vanden telghereu²⁷⁹ die onvrucht-
 51835 baer zijn Hier af suecket bouen daer hy
 51836 af seyt hoe dat die bomen vruchten ma-
 51837 ken ende van desen boem zijn menigher-
 51838 hande gheslachten. want zommighe dra-
 51839 ghen damper vrucht ende hardt zom-
 51840 mighe zuerachtich zommighe zuete ende
 51841 ghenuechlijck ende nae dyen dat dye
 51842 bomen schelen daer nae schelen die vruch-
 51843 ten als voer gheseyt is etcetera
 51844 Dat C. capitel i. vanden garnaten boem
 51845 ²⁸⁰Malus granata is een boem dra-
 51846 ghende appelen van garnaten Item
 51847 ysidorus seyt libro xvij. dat die bast van de-
 51848 sen appel heyt psidia ende die bloem ba-
 51849 laustia. ende zommighe vanden bloemen

51850 zijn wit ende zommighe is purpur zom-
 51851 migh rosachtich Dese appalen²⁸¹ zijn ge-
 51852 noemt mala punica want si eerst vanden
 51853 lande punica ghebrocht zijn. als ysido-
 51854 rus seyt is een zeer hardt boem ende kno-
 51855 pich ende telghich mer hi sprayt hem meer
 51856 inden breyden dan in die hoechte ende
 51857 daer omme en mach hy gheen coude
 51858 lyden want indenn²⁸² hysel veruaren si lichte-
 51859 lijcken dye blomen Item aristotiles seyt
 51860 dat dese boem wordt verwandelt van zijn-
 51861 der quaetheyt suecket bouen vanden seluen
 51862 vander telinghe of bouwinghe der bo-
 51863 men Item plynus seyt datter veel spe-
 51864 cies zijn van desen boem Mer van tweek
 51865 ist ghenoech te spreken op dese tijt. want
 51866 als dyascorides ende ysaac segghen in die-
 51867 tis datter twee gheslachten zijn van ap-
 51868 pelen van garnaten Want zommighe
 51869 zijn zuet heet ende vucht ende die ander
 51870 zijn zuer ende die zijn coudt ende droghe
 51871 ende dese machmen lancgste houden ende
 51872 die zuetste zijn nutste totter medicinen
 51873 want alle die boem is medicinael ende dye
 51874 vrucht coemt luttel in spysen Waer of
 51875 dat ysidorus seyt libro xvij. dat die me-
 51876 dici segghen datmen onse lichaem nyet
 51877 spysen en sal noch voeden mitten appelen
 51878 van garnaten mer men sal die appelen in
 51879 medicinen besighen. Die vrucht heuet
 51880 macht te bynden ende te starcken ende te con-
 51881 solideren dat is te sluyten ende die lopende
 51882 humoren te droeghen ende die lopinge des
 51883 bloets te ondervatten ende die coringhe te
 51884 dwingen die van colera coemt als ysaac
 51885 dyascorides ende plynus volcomelic seg-
 51886 ghen ist datmense te punte gheeft Mer
 51887 die zuete zijn meest opblasende ende ma-
 51888 ken meer wints dan die ander. ende die zuere
 51889 zijn beter den ghenen die coertsen dan dye

51890 zuete. wt wes zap men maect een dranc
 51891 dyemen exizakra heyt die de hetten des
 51892 coertsen doet ghaen sitten. want dese dranc
 51893 verduwet den coerts ende maect enen ap-
 51894 petijt ende starct die natuer wonderlijcken
 51895 zeer die verloren was ouermits dyen
 51896 coerts ende is goet teghen verhettinge der
 51897 leueren ende teghen cranckicheit des herten
 51898 of teghen den hartuanc Ende ist dat sake dat-
 51899 men zijn blomen zijn vruchten ende zijn basten
 51900 puluizeert ende gheeftse te drincken mit
 51901 bier of mit wijn doden die pyeren inden
 51902 buucke ende si zuueren die tanden ende dat tant-
 51903 vleysch ende doense vast staen ende zijn goet
 51904 tot veel auderen²⁸³ passien als dyascorides
 51905 ende ysaac seggen Die appelen dyemen heyt
 51906 mala punica dat zijn die beste. want ist dat
 51907 sake dat si van buyten inden bast soffranich
 51908 zijn ende ongheuerwet stiptike ende ontsmake-
 51909 lick ende dorre nochtan zijn si bynnen roet
 51910 vucht ende morwe ghenoechlic ende sma-
 51911 kelick ende mit wonderlijcker consten der
 51912 naturen verciert ouermits huusken daer de
 51913 greynkens in legggen²⁸⁴ etcetera
 51914 Dat Cij. capitel vanden moerboem
 51915²⁸⁵ MOrus is een boem wes vruchte
 51916 morum heyt als ysidorus seyt li-
 51917 bro xvij. Ende die gryeken heyten de-
 51918 sen boem morus ende dye latijnschen
 51919 heyten hem rubus daer omme dat zijn
 51920 vruchten ende zijn tacskens root zijn of roe-
 51921 den Item dese boem is tweerhande als
 51922 tamme ende wilde. wes vruchten dye
 51923 herden verlichten vanden hongher inden wil-
 51924 dernissen. ende wes blader gheworpen
 51925 op serpenten dodense. Item ambrosius
 51926 seyt ouer matheum xvij. die vrucht van-
 51927 den moerboem is inder bloezemen wyt
 51928 daer nae wertse groen daer nae wertse
 51929 root ten letsten wert si bruun of zwart

51930 ende hoe dat si rijper wordt hoe dat si
 51931 zwaarter wordt Wes vrucht dat verwet
 51932 die handen ende de tanden des gheens
 51933 dyese eet Item plinius seyt ende dyascorides
 51934 seyt dat dye moerboem heeft zaet dat
 51935 laxeren doet. ende ist datmen dat sap wt
 51936 perst ende droeghet bij den vyere soe
 51937 werdet stoppende ende gheneest vlc-
 51938 ren vanden monde ende wonderen ende doet hef-
 51939 finghe vanden kynnebacken ghaen sitten.
 51940 Item die bast vanden wortelen ghecoect
 51941 ende ghedroncken laxeert den buuck ende
 51942 doot die pyeren. ende die blader ontween ge-
 51943 stoten ende mit olyen ghemenghet ghene-
 51944 set verbarnheden ende ghecoect mit re-
 51945 ghenwater maken thaer zwart ende si
 51946 ghenesen steecten van spynnen ende si saf-
 51947 tighen den tantzweer ende zuueren dat
 51948 stinckende tantvleysch. Item dye on-
 51949 rijpe moerbessen zijn cout ende stiptick en-
 51950 de starcken die maghe ende si zijn stop-
 51951 pende. ende hoe dat si riper worden hoe
 51952 dat si heter worden ende oeck mede zue-
 51953 ter ende vuchter. Ende ist datmender
 51954 veel eet nae den eten soe worden si in cor-
 51955 rupcien verkeert. ende dan soe hinderen si
 51956 den hoefde ende der maghen harde zeer.
 51957 Mer ist dat si nuchteren ghegheten wer-
 51958 den soe werden si wel verduwet mer si
 51959 voeden zeer luttel ende die bladeren van
 51960 desen boem zijn breet ende groet ende
 51961 die rupsen ende die wormen etense zeer
 51962 ghaern Want die wurmen dye de zyden
 51963 spynnen worden daer wel af gheuoedet
 51964 Ende alle dye boem is medicinael en-
 51965 de sonderlinghe die basten dye bladeren
 51966 dye vruchten ende die wortelen. want
 51967 ist dat zijn wortelen ghesneden worden
 51968 soe loepter een ghomme wt die ghoet
 51969 is tot veel passien want si morwet deu²⁸⁶

51970 buuck ende beneemt die zericheyd vanden
 51971 tanden Hier toe heeft dyascorides gheseyt
 51972 ende plathearius Item vanden moeren maect men
 51973 fijn water ende edel den wij moraet heyten
 51974 int ghemeyn. den welken als die elephan-
 51975 ten desen dranc drincken soe werde si veel te
 51976 koenre als rabanus seyt ouer dat ander
 51977 boec machabeorum capitulo v. ende men maecter
 51978 een
 51979 electuari of dat dyameron heyt dat goet
 51980 is tegen squinancie vander kelen ende teghens
 51981 die passie vanden kynnebacken als platea-
 51982 rius seyt etcetera
 51983 Dat Cijj. capitel van mirten
 51984 ²⁸⁷MIrtus als ysidorus seyt is alsoe
 51985 ghenoemt daer om dattet dicwil
 51986 an die kanten vander zee wast ende opgaet dye
 51987 medici scriuen dat dese boem den vrouwen
 51988 zeer nut is hier toe heeft ysidorus geseyt
 51989 Item plinius ende dyascorides seggen Mirtus is
 51990 een spruut die zeer gairn by der zeen wast
 51991 wes vrucht bloemen ende loueren goet zijn
 51992 ter medicinen. ende die vruchten zijn beter
 51993 dan die blomen ende men machse langer hou-
 51994 den mer best inder hetten der zonnen ende die
 51995 blader
 51996 salmen houden inden schyem buten der zon-
 51997 nen. ende hoe dat die vruchten verscher zijn
 51998 hoe dat si beter zijn. Ende alle dat de-
 51999 ser stammen toe behoert dat is byndende
 52000 ende dwinghende ende conforterende Want het
 52001 is goet teghens die lopinghe vanden reu-
 52002 me die totten gheestelijken leden loept ist
 52003 dattet in reghenwater ghecoect werdt
 52004 ende datmen daer ouer stouet ende bayet
 52005 die borst ende beneemt coringhe vander
 52006 ²⁸⁸maghen ist datmen dye cleyne ghard-
 52007 dekens in edick siedet ende leytsse op der
 52008 maghen ende puluer daer of ghema-
 52009 ket consolideert binnen wonderen Item pli-
 52010 nius seyt dat dit boemken zommige wit
 52011 is zommighe zwart is ende beyde zijn si

52010 stiptike mer die zwarte meest. want hy
 52011 is goet ghegheuen teghens dat bloeden
 52012 ende beruert die vijn ende is goet teghens
 52013 tvenijn ende teghens steecten van scorpio-
 52014 nen. Ende zijn kokinghe is goet teghens
 52015 allopiciam dat is teghens dat haer te
 52016 ontuallen want het doetse vast staen als
 52017 ghemenghet is mit weyten meel Twa-
 52018 ter daer mirtus in ghesoden is ende is
 52019 oeck ghoet teghens zwellinghe der oghen
 52020 Item men maecter olye af dyemen ole-
 52021 um mirtinum heyt die saftende consoli-
 52022 derende ende zuuerende is. ende hi is
 52023 goet teghens alle die voerscreuen dingen.
 52024 ende hy zuuert dye oren dye etterich
 52025 zijn ist datmen den olye daer laeuwe in
 52026 drupet Hier toe heuet plynus gheseit
 52027 ouer ysaya Capitulo xli. Item iheronimus
 52028 seyt dat dit boemken mirtus is wel ru-
 52029 kende ende onuervulende ende consoli-
 52030 deert ende brenghet die moede leden
 52031 weder tot hem seluen ende daer omme
 52032 beteykent dit boemken troesters der hei-
 52033 ligher kercken als die selue seyt ouer
 52034 ysayas lx. capitulo etcetera
 52035 Dat Ciiij. capitel van mirra.
 52036 **289** MYrra is een boem in arabien van
 52037 vijf cubitus hoech ende is ghelyck
 52038 den doern die wel rukende is wes drop-
 52039 pe groen is ende zeer wel rukende ende
 52040 bitter waer of dattet den naem heuet.
 52041 Myrra als ysidorus seyt libro xvi. wes
 52042 drope by hem seluen drupende is dye
 52043 is beter ende precioser dan dyemen doet
 52044 drupen mit snyden. Ende die van arabien ple-
 52045 ghen haer vyer te maken vanden snyelin-
 52046 ghen des boems wes roke zet **290** hinderlijc
 52047 is ten si datmen storax weder int vier leydt ende
 52048 datmen die lucht weder ontfaet want onder-
 52049 wilien crighen die luden daer zuucten af

52050 die ongheneseljck zijn van dyn fume
 52051 dat is roke Item die beste ende die edel-
 52052 ste mirre werdt ghegadert bij den troga-
 52053 diten in arabien als ysidorus ende plynus
 52054 segghen libro xij. capitulo xvij. daer gheseyt
 52055 wordt dat myrra een boem is van vijf
 52056 cubitus hoech wassende inden bvsschen
 52057 van arabyen wes blader zijn ghescapen
 52058 als olyuen blader mer si zijn meer gecru-
 52059 uet ende doernich ende stekelich ende he-
 52060 uet telgheren als die geneuer dyemen
 52061 iuniperus hiet Item men pleech zijn
 52062 telgheren tweeweruen in te sniden. mer
 52063 eerstweruen eer datmense snijt soe zweten
 52064 si bij hem seluen ende datter dan wt drupet
 52065 dat heyt stacten ende dit is die beste van
 52066 allen gheslachten der myrren ende ve-
 52067 le luden heyten die myrre myrra electa
 52068 dat is vercoren myrre. Item daer zijn
 52069 seuen gheslachten van myrren als die
 52070 selue seyt aldaer capitulo decimo octauo als
 52071 die in trogoditen wasset. ende dat is dye
 52072 beste dye ander daer naest Die beste is
 52073 gelbanitica die derde deanrides dye
 52074 vyerde collaticla dye vijfste pucena dat
 52075 is salbada ende dat is die dunste. dye
 52076 seste heyt dinracim of odoraria. ende
 52077 dese is witter dan alle die ander Ende de-
 52078 se wordt gheualsht **291** mit ghommen ende
 52079 mit cleyn van lentiscus dats een boem daer
 52080 galbanum wt loept Die seuende wast in
 52081 yndien ende dat is die quaetste ende mit
 52082 dier werden die ander species geualscht
 52083 hier toe heuet plynus gheseyt Item
 52084 dyascorides seit dat mirre is een drope
 52085 van enen boem die daer verhaert wort an-
 52086 den boem ouermits der hetten der zonnen
 52087 ende men salse kyesen die gheel is ende
 52088 roet bynnen ende een luttel luchtende. ende
 52089 zommighe van deser is cleyn ende zommi-

52090 ghe grof dyemen trogodita heyt nae
 52091 den eylande daer si in wast. ende si is heet
 52092 ende droeghe ende heeft macht te conforteren
 52093 te ontbynden ende te verteren. ende dat
 52094 middelbaerlijck ende effen ghelycke
 52095 van sinen qualiteyten want si bescermt dye
 52096 dode lichamen van verrottinghe ist dat si
 52097 daer mede ghebalsemt werden Ende men
 52098 mach die myrre hondert iaer houden in
 52099 goeder virtuten ende si is goet teghens
 52100 alle reumatike saken ende teghens onghe-
 52101 ordineerde lopinghe ende si starckt die
 52102 verduwinghe ende zuuert die taye sly-
 52103 mighe humoren inden gheestelijcken le-
 52104 den als inder longhen ende inder borsten
 52105 ende beneemt den stanck des mondes
 52106 ende gheneest alle ghebreken vanden tant-
 52107 vleysch ende maectse droeghe. ende consoli-
 52108 deert die vuyle vlerken vanden lippen ende
 52109 verteertse ende starcket die hersen ende con-
 52110 forteert die moeder vanden vrouwen zeer
 52111 ende verteert ende droecht alle die ouer-
 52112 tallicheyt vander moeder ende helpet
 52113 totter ontfanghenissen. ende doot dye
 52114 wormen inden oren ende wreckt onuer-
 52115 duwelijck vleysch ende verwintet ende maect
 52116 goet leuende vleysch.
 52117 Dat Cv. capitel van myrtum
 52118 **292** MYrtnm is een salue die vander mir-
 52119 ren ende van andere specien ge-
 52120 maect is Ouermits wes virtuet die ze-
 52121 nen ende die ander ghevuelijcke leden
 52122 ghestarct werden. ende die humoren die inden
 52123 iuncturen legghen verteert werden. ende
 52124 ouermits haers goets rokes werden
 52125 dye sielijcke gheesten ghestarct ende we-
 52126 der ghebracht. ende die luzen ende die ne-
 52127 ten werden ghedoot ouermits hare bit-
 52128 terheydt ende en laetse niet groyen. ende dye
 52129 stinckende zweten werden daer mede ghe-

52130 dwonghen. etcetera.
 52131 Dat Cvi. capitel vanden appelen van araengen.
 52132 **293** MAndragora is also ghenoemt daer
 52133 **294** om dat hi rnuct als appelen dye-
 52134 men heyt mala maciana dat zijn appelen
 52135 van araengen ende die latijnsche heytent ma-
 52136 lum terre dat is een appel der aerden.
 52137 Ende die poeten heytens antropynos daer
 52138 om dat zijn wortel ghescaapt is bynae
 52139 als die form des menschen Wes wortele
 52140 in wijn gheleyt ende die wijn ghegeuen te
 52141 drincken luden diemen een lit of sniden wyl
 52142 beneemt hem twoelen alsoe vast werden
 52143 si slapende Ende hier of zijn twee specien
 52144 ende die een is een wijf ende inden bladeren ge-
 52145 lijck der latuwen ende draecht appelen. ende
 52146 die ander is een man wes bladeren zijn
 52147 ghelyck der beten als ysidorus seyt libro
 52148 xvij. Item dyascorides seyt dat mandra-
 52149 gora een cruut is dat zeer doet slapen.
 52150 wes blader op die aerde gesprayt zijn
 52151 ende heeft twee of drye wortelen aen een han-
 52152 ghende ende zijn buten zwart ende bynnen wyt
 52153 mit eenre grouer huut. ende tmanneken he-
 52154 uet witte bladeren ende dunne ende heeft die
 52155 wortelen als die ander ende die appelen was-
 52156 sen opten bladeren als die gal wast opten
 52157 **295** eyken bladeren ende si zijn ind verwen soffra-
 52158 nich ende soet inden roke nochtan mit eenre-
 52159 hande zwaricheit ende inden smake zijn si on-
 52160 smakelic ende daer om en dogen si niet te-
 52161 ten mer si zijn goet inder medicinen. want ha-
 52162 re scorssen in wijn ghesoden doet vast sla-
 52163 pen alsmen den wijn drinct. ende dwingt alle
 52164 zericheydt want si voelen dan nauwe zeric-
 52165 heit nochtan moetmen wel toe sien datmen
 52166 den wizelijs neme want neemtmens te ve-
 52167 le soe doodt hij den mensche als die selue
 52168 seyt. want als in platheario geseyt wert
 52169 soe heeft mandragora macht te vercou-

52170 den ende wat te doden ende slape te maken.
 52171 ende daer omme dat zap daer of ghemen-
 52172 ghet mit vrouwen socke ende daer mede
 52173 die slapende besiden den hoofde ghesme-
 52174 ret doet wel slapen ende oek mede in heten
 52175 siechten want dat cruyt is substancialijcken
 52176 coudt Men seyt dattet sap lesschct²⁹⁶ dat
 52177 heylige vyer ende dwinghet dat buuck-
 52178 euel ende die colera. hier toe heuet plate-
 52179 arius gheseyt. Mer daer wordet voer
 52180 gheseyt dat nae der naturen die ghelyc-
 52181 kenis des mans of des wijfs inder wor-
 52182 telen in gheenderwijs gheuonden en
 52183 wordt. mer die mannen vanden lande dye
 52184 snydense alsoe ende stekense weder inder
 52185 aerden ende latense wassen Men seyt dat
 52186 si den wech wisen om te ontfanghen nochtan
 52187 seyt augustinus ouer genesi ij. capitulo xxx.
 52188 dat hij inder scriften mandragora in dyen
 52189 tiden niet ghescreuen en vant. want hy soch-
 52190 ter doe nae om rachaels wille diese be-
 52191 gheerde te hebben nochtans seggen zom-
 52192 mighe auctoers dat dit cruyt dese vir-
 52193 tuten heeft als constantinus dyascorides
 52194 plynus ende plathearius seggen dat
 52195 mandragora te punt genomen schict dye
 52196 moeder ter ontfanghenis daert die groe-
 52197 te hetten ende droechte benomen hadde ende
 52198 die vrouwen die heet ende vucht zijn van
 52199 naturen die maectet mit kynde want dit
 52200 cruyt is coudt ende droeghe als gheseyt
 52201 wordt in platheario Mer het hyndert
 52202 den vrouwen die cout van complexien zijn
 52203 ende droeghe ende nae dyen dat si oec ghe-
 52204 stelt zijn van iaren ende van anderen dinghen.
 52205 noch heeft mandragora veel meer virtu-
 52206 ten want het wederslaet dryntinghe dyes
 52207 lichames bouen ende beneden ende stempel al-
 52208 le lopinghe des lichaems bouen ende
 52209 beneden ende ghemuet venijnde beten

52210 Ende alle dese voerscreuen punten seyt
 52211 plynus oeck mede in sinen boecken.
 52212 Mer die grauers die dye mandraghora
 52213 pleghen te grauen pleghen den contraxien²⁹⁷
 52214 wyndt te wachten ende scryuen mit enen
 52215 zwaerde eerstweruen drye circnlen²⁹⁸ omme
 52216 dat cruyt ende dan beyden si te grauen thent
 52217 die zonne onder ghat: ende dan meynen si dat
 52218 die wortel haer ghorechte virtuut be-
 52219 houdet ende haer zap wort verghadert
 52220 ende inder zonnen ghedroecht ende zijn appe-
 52221 len werden inden schyem ghedroecht als
 52222 si rijp zijn ende die roke daer af is zwaer
 52223 ende maect slapinghe. etcetera
 52224 Dat Cvij. capitell van milium
 52225 ²⁹⁹Milium is een cruyt hebbende enen
 52226 langheu sieel³⁰⁰ ende knoepich als een
 52227 ryet wes saet zeer cleyn is ende coudt ende
 52228 droeghe als gheseyt wordt in dietis ende
 52229 dat bewijst zijn luchticheyd ende zijn ho-
 52230 licheyd ende dattet luttel vetticheden he-
 52231 uet ende luttel voetsels. ende nochtans con-
 52232 forteertet die maghe om zijnder droech-
 52233 heden wille ende stoppet den buucke Ende
 52234 dyascorides seyt dattet ghebraden steec-
 52235 ten vanden buucke beneemt ende maket
 52236 oec quaet bloet ende droecht die mage
 52237 ende vercoutse.
 52238 Dat Cvij. capitell van mente
 52239 ³⁰¹MEnta is een luchticheyd cruyt wael
 52240 rukende ende is heet ennde³⁰² droge ende star-
 52241 ket die maghe Ende daer zijn twee speci-
 52242 es of als tamme ende wilde die inden³⁰³ ghe-
 52243 berchten wast dat is die beste ende heuet
 52244 die meeste macht ende verwarmt meer dan
 52245 die eerste ende hyet in gryex colocosya ende
 52246 dye latijnsche heytense nepte of cala-
 52247 ment als ysidorus seyt libro xij. int laeste
 52248 capitell sonder een ende het is zeer medi-
 52249 cinael. Item het zijn ander specien

52250 van menten die inden broecken wassen ende
 52251 inden weyden mer die en zijn van alsoe
 52252 groter craften niet ende si ruyken oeck
 52253 qualijcker ende smaken mede nae dye
 52254 hofmente die welcke wel wasset ende
 52255 menichuoudicht haer seluen. Ende ist dat-
 52256 men enich van sinen stelen of tecken in die
 52257 aerde duwet hi sal in eenre wortelen ver-
 52258 keert werden ende sal dan nuwe cruut bren-
 52259 ghen Ende dese hofmente is van groter
 52260 virtuten is si groen of verdroecht. want si
 52261 heuet macht te ontbynden ende te verteren
 52262 van haren qualiteyten. ende in edick gheso-
 52263 den soe verdrijft die edick den stanck des
 52264 mondes ende purgeert dat tantvleysch dat
 52265 verrot is ende vevuult.³⁰⁴ ende beneemt corin-
 52266 ghe dat van cranckicheden der maghen co-
 52267 met. ende si is goet teghens cranckicheyt der
 52268 gheesten ende zuuert die moeder van ouer-
 52269 uloedighen humoren ende starctse mede.
 52270 ende wijn daer mente in ghesoden is bene-
 52271 met die zericheyd vanden darmen ende van-
 52272 den nyeren. ende ghecoect in olye ende in wijn
 52273 ende gheleyt op vrouwen borsten die hardt
 52274 zijn van melck gheneest si ende scheydet.
 52275 Tsap is goet teghens tvenijn ende gedronc-
 52276 ken dodet die pyeren ende inden oren laeuwe
 52277 ghedropen dodet die wormen. ende in olye
 52278 ende in wijn ghesoden sceydet coude apos-
 52279 temen ende safticht den hoeft Hier toe soe
 52280 hebbent dyascorides ende plynus gheseit
 52281 ende soe doet ysaac oeck libro ij. in dyetis
 52282 ende seyt alle dat selue ende een zarpe tonge
 52283 daer mede ghewreuen maectse saft ende
 52284 dickwijl ghenut in spijsen verwect dye
 52285 mynne etcetera
 52286 ³⁰⁵Dat c. capitel van malus.
 52287 ³⁰⁶Malua dat is een morwe cruut
 52288 ende is gheseyt van molliendo dat
 52289 is van morwende want het morwet den bu-

52290 ke als ysidorus seyt libro xvij. ende als die
 52291 selue seyt te ghader plinius waert dat
 52292 yemant bestreken waer mitten sape van de-
 52293 sen crude daer olye toe ghemenget wa-
 52294 re die en soude van byen nyet ghebeten
 52295 worden noch oeck mede vanden spinnen
 52296 noch van scorpionen als plynus seyt Ende
 52297 van hem zijn twee specien als die minre
 52298 dyemen pappel heyt ende dien meerre dye-
 52299 men huenius heyt. ende beyde die crudens
 52300 zijn vucht tusschen couden ende hetten ghe-
 52301 tempert als gheseyt wordt in dietis ende
 52302 dat openbaert ouermits haerder virtuten
 52303 ende werckinghe want dit cruut verduwt
 52304 apostemen ende rijptse ende sonderlinge dye
 52305 wortel ende tsaet wes decoctie dats daer
 52306 si in ghesoden is. die wortel is goet tegen
 52307 lopinghe van bloede ende si heuet wat
 52308 wyndicheden in. ende gheeftmense mit
 52309 wyne te drincken soe scheydet si groue
 52310 humoren ende breect den steen ende mor-
 52311 wet die hardicheden der mylten. ende dat
 52312 sap daer huenis in ghesoden werdt dat
 52313 doet slapen ist dattet aensicht ende oec
 52314 mede dye vterste leden des lichames
 52315 ³⁰⁷mede ghedwonghen worden. Ende tsap
 52316 daer dat saet in ghesoden wert is ghoet
 52317 den ghenen die in theringhe zijn ende tegen
 52318 den hoest. Ende dat saet in olien ghecoect
 52319 ontbyndt alle hardicheyt ende morwetsse
 52320 ende maectse rijk ende zuuertse als plathearius
 52321 seyt etcetera
 52322 Dat Ci.³⁰⁸ capitel vanden noetboem.
 52323 ³⁰⁹NVx is een noetboem of een no-
 52324 te ende is daer omme also ghe-
 52325 heyten want die schyem ende dye droppe-
 52326 len van sinen bladeren hynderen alle
 52327 andere bomen die daer onder staen. en-
 52328 de veel latijnsche heytenen vigilenden
 52329 ofte iugilanden dat is te seggen iupiters

52330 lof. Dese boem was wijlener iupiter
 52331 gheconsacreert wes craft alsoe groet is
 52332 vander vruchten ist sake dat die vrucht
 52333 vanden boem gheleyt wordt onder pad-
 52334 den hoeden ende onder spijse. soe wat venijnt-
 52335 heden daer in is dat sal die vrucht wt
 52336 ghyeten grijpen ende lesschen als ysidorus
 52337 seyt libro xvij. Wes vrucht heuet enen
 52338 harden bitteren bast mer een zuete korle.
 52339 want die bast is harder dan enich anderen
 52340 bast der vruchten als die selue seyt. Item
 52341 die noetboem is hoech ende draecht veel
 52342 vruchten ende heeft telgheren ende knopen ge-
 52343 sprayt ende breedde bladeren dyemen tellen
 52344 mach ende scarp wtghaende van zwaren ro-
 52345 ke ende smoke. wes schyem schadelick is
 52346 den ghenen die daer onder slaeft. ende ma-
 52347 ket menigherhande zuucten inden mensch
 52348 Wes wortel bast vrucht ende blader goet
 52349 totter medicinen zijn want als dyascorides
 52350 seyt. Tsap vander wortelen ende vandan³¹⁰ bast
 52351 des meerren noetboems wtghetoghen
 52352 ende drincken ghegheuen ter groetheden
 52353 van enen exagium dat een ghewichtte is
 52354 van alsoe veel zwaers alsmen hier opten
 52355 kant setten sal is goet teghens die zwa-
 52356 richeydt orijn te maken Ende ghedroncken
 52357 mit edic verderuet den coertsen die mit
 52358 couden ende mit heesicken comen ende het gor-
 52359 det ende maket dat haer reyn ende zuuer ende
 52360 verbiedet dat vallen vanden haere ende is
 52361 van menigerhande virtuten ende wercken
 52362 Sijn vrucht is oeck mede goet te eten
 52363 ende totter medicinen. Ende want meni-
 52364 gerhande noetboem gheuonden wordt
 52365 nochtans so spreken wij meest vanden wal-
 52366 schen noten ende oeck mede vanden ha-
 52367 zelnoten als totter spijsen ende totter
 52368 medicinen. Item die ghemeyn noten
 52369 dye wij daghelicsx eten dyemen wal-

52370 sche noten hieten die wordet verwan-
 52371 delt inder substancien ende oeck inder vir-
 52372 tuten ende oeck inder figuren. Want alsoe
 52373 als ysaac seyt in dyetis anter si wert ge-
 52374 mercket recht als si groen is oft als si
 52375 versch is of rijp inder disposicien. als
 52376 wanneer dat si groen is heeft si buyten
 52377 enen bast ende inder verwen groen mer in-
 52378 den smoke damper ende bitter ende si smet-
 52379 tet der luden handen diese handelen ende byn-
 52380 nen heuet si een schale die harder is dan
 52381 die buytenste ende daer bynnen heeft si een
 52382 smerighe korle die wel smakende is en-
 52383 de oeck mede zeer zuet Ende dese kor-
 52384 le die bynnen is die is mit enen rocskens
 52385 ouer ghetoghen al omme op dat dye
 52386 dunne substancie der korlen van dyer
 52387 coutheden dyer schalen nyet ghequet-
 52388 set en sal werden. ende dat vluus dat is
 52389 morwer dan die scale ende die korle of
 52390 dat morsch vander korlen wordt harder
 52391 gheuonden dan dat vluus. Ende hoe
 52392 dat die note rijper wordet hoe dat dye
 52393 bast meer ghesceyden wordt van dyer
 52394 substancien der schalen. ende hoe dat-
 52395 tet morsch vander korlen grouer werdt
 52396 hoe datmen dan dye schale qualijcker
 52397 vander korlen breken ofte of ghecrigen
 52398 mach ende oeck mede dye bolster van-
 52399 den bast ten si dat sake datmense inden
 52400 warmen water worpet ofte legghet so
 52401 dat die bast daer buyten af weycke. of
 52402 mit enigher anderen consten of abel-
 52403 heden. Item dye groen note dye is
 52404 mynste heet ende droeghe natnerlijck³¹¹
 52405 ende veel myn dan die oude. ende si sca-
 52406 det der maghen myn: ende ist datmen-
 52407 se nuchteren mit wijnruten eet soe is si
 52408 allen den venijn vyandt. Item dye ri-
 52409 pe noten zommige isser versch ende zom-

52410 mighe oudt ende zommighe zijn daer mid-
 52411 delbaer ende die versche zijn vuchtichste
 52412 ende die middelbaer zijn droechste. Mer
 52413 die oude als die vuchticheytden **312** ver-
 52414 teert zijn ouermits die hetten die de
 52415 vuchticheyt verduwt zijn natuerlijke
 52416 meer smerich ende daer omme die der veel
 52417 eet die vergadert lichtelijcken coleriken
 52418 humoren die heet ende droeghe zijn ende
 52419 sonderlinghe als si ghenomen werden
 52420 van luden die van heter ende droegher com-
 52421 plexien zijn want in alsulcken luden maken
 52422 si verbarninghe ende hoeftzweer. ende die-
 52423 se te maten eet die van ghetemperder com-
 52424 plexien is den voeden si. Item int ghe-
 52425 meyn zijn si den luden goet teghen dat ve-
 52426 nijn Item die noten ghestoten mit soute
 52427 ende mit rute ende mit loeck ende honich daer
 52428 toe ghedaen is goet gheleyt op beten van
 52429 verwoeden honden Item noten ghestoten
 52430 mit honich ontbynden wonderlijcke zeer
 52431 apostemen die van fleumen comen ende van
 52432 melancolien Item noten ghewreuen en-
 52433 de gheplaestert opten nauel verdryuen
 52434 die apostemen die bynnen inden lyue wer-
 52435 den als ysaac seyt in dyetis. Item dye
 52436 figure vander noten is menigerhande want
 52437 die een is ront die ander is lancgworp-
 52438 pelt ende zommighe anders als dye ha-
 52439 zelnote ende aldus vastelijcken van me-
 52440 nigerhanden figuren nae dyen dat si
 52441 wassen. etcetera
 52442 Dat C. capitell xi. vanden haselnoet boem.
 52443 **313** NVx auellana dat is een hazelnote
 52444 ende is een wilde note bi dat die wal-
 52445 sche note is want si wast sonder potinghe
 52446 ende si wast gaern inden bosschen als ysidorus
 52447 seyt. ende want si int openbaer wast daer om
 52448 wert si af ghepluct ende dese zijn couder
 52449 dan die ander ende grouer inder substancien ende

52450 myn smerich ende daer omme zijn si hart
 52451 te verduwen ende ghaen traechlic wt den
 52452 **314** lichaem mer als si verdenwet werden
 52453 soe voeden si wel. Mer men sal hem den
 52454 bast die om tmorch is af doen. want hij is
 52455 zeer opblasende ende dan zijn si zeer hulpe-
 52456 lic tot veel dinghen wes huut mit hoe-
 52457 nich ghemengt is goet teghen tvallen
 52458 vanden hare als ysaac ende constantinus segghen
 52459 Item het zijn noch ander gheslachten
 52460 van noten die goet zijn ter medicinen. als
 52461 notenmuscaten ende nux indica ende nux vo-
 52462 mica ende deser ghelyck Ende die muscaet
 52463 is een vrucht in yndien die op enen boem
 52464 wast ende bynnen eenre harder scalen mit
 52465 eenre huut bedect of mit enen ballighe
 52466 als die hazelnote wes bast macis hiet
 52467 ende is zeer medicinael want macis confor-
 52468 teert die maghe zeer ende puer den siec-
 52469 kelijcken gheest ende die bast is al roede-
 52470 lachtich hebbende enen scarpen smake ende
 52471 die is wat bitter ende die zwart is doncker
 52472 ende die gheen scarpen smake en heuet den
 52473 salmen wech werpen. Item die muscaet
 52474 hoe dat si zwaerder is ende zueter lucht
 52475 heuet ende scarpelijcker smaect hoe dat si
 52476 beter is. Men salse kyesen die zwaer is
 52477 ende bynnen dicht ende als si ghebroe-
 52478 ken werdt dat si niet en puluere ende dye
 52479 roet bynnen is mit enen starcken zueten
 52480 roke. si heuet macht die maghe ende dat
 52481 hoeft te starcken ende oeck mede te ver-
 52482 warmen dat van couden coemt: ende voer
 52483 dyer nasen gehouden starct si die hersen
 52484 ende die gheestelike leden als plinius plathearius
 52485 ende dyascorides segghen
 52486 Dat Cxij. capitell van nardus
 52487 **315** NArodus is een cleyn cruut ende
 52488 doernich heet ende wel ruken-
 52489 de. Item dye wylde spikenardi heyt-

52490 men nardostates als ysidorus seyt libro
 52491 xvij. ende zijn specie is dryerhande als yn-
 52492 dica syrica ende celtica nochtans en wasset
 52493 in syrien nyet mer in een berchachtich
 52494 lant dat syrien mitter eender siden raect
 52495 ende mitter ander siden yndien. Ende dat
 52496 is die beste die licht ende doncker is ende die
 52497 cleyn is ende wel rukende. ende alsment kaeu-
 52498 wet dattet dan die tonge droeghe maect
 52499 Nardus celtica is ghenoemt nae den
 52500 lande daer si wast ende is spicanardo ghe-
 52501 lijck mer si is witter. Item dyascorides
 52502 ende plathearius segghen dat si virtuut he-
 52503 uet te starcken ende is goet teghens zwimin-
 52504 ghe ende teghens cranckicheyt des herten.
 52505 ende der magen Ende voer de nazen gehou-
 52506 den starct die maghe ende dwingt den cou-
 52507 den reume ende quaden lucht vanden monde.
 52508 ende is goet teghens doefheyt ende teghens
 52509 apostemen van oren. ende zuuert dat vervuul-
 52510 de tantvleysch ende ontbynt die bestopheit
 52511 der mylten ende der leueren ende doet men-
 52512 strua voert comen ende zuuert die moeder
 52513 ende helpt ter ontfanghenis ende breect den
 52514 steen inden nyeren ende inder blasen ende
 52515 is goet teghens die gicht der tonghen ende
 52516 starct die zeenen ende verteert die humoren
 52517 der tonghen die de sprake beneemt Men
 52518 seyt oeck dattet goet is teghens tgroet
 52519 euel ist datment den siecken te punte ghe-
 52520 **316**uet. ende is goet tot veel ander passien. esi
 52521 men maecter af een olye dyemen olium
 52522 nardinum heyt dye goet is tot allen voer-
 52523 screuen dinghen
 52524 Dat Cxij. capitel vanden oliuen boem.
 52525 **317**Olea is een boem als ysidorus seyt
 52526 wes vrucht olyue heyt ende dat
 52527 zap olye als ysidorus seyt libro rvij. **318** ende
 52528 nochtans werdt die boem dicwijl olyua
 52529 gheheyten. Het is een edel boem ende

52530 een boem des vreden als die selue seyt.
 52531 want als die hystorie van romen seyt soe
 52532 en plachmen gheen legaten wt te seynden
 52533 om enighen vrede te behouden sonder tel-
 52534 gheren van olyuen bomen. Want als remigi-
 52535 us seyt soe is dese boem bouen anderen
 52536 bomen alsmen vrede of gheloue doen sal
 52537 Want noe doe hij die duue wt den scepe
 52538 lyet vlyeghen doe bracht si een rijs van
 52539 desen boem ende van ghenen anderen. Item
 52540 plinius seyt libro xv. dat die ghene die vic-
 52541 torie plaghen te hebben by athenen dye
 52542 plachmen te cronen mit alsulcken rijsen. ende
 52543 die grieken lyeten hem cronen mit oleas-
 52544 ter dat is mitten eglientier als dye selue
 52545 seyt. Item olea is een zeer schoen groen
 52546 boem hebbende wittachtighe morwe
 52547 rancken ende houdt zijn groenicheyt also
 52548 wel des winters als des zomers ende
 52549 heeft oeck cleyne bloemen ende veel. zuet
 52550 ruuckende ende harden bast ende een bitter
 52551 wortel ende vette vrucht smakelick ende
 52552 zuet want als ysidorus seyt dat van der
 52553 bitterheit der wortelen coemt die vrucht
 52554 in voeder des lichts ende in ghesontheyt der
 52555 wonderen ende in een voetsel des gheens dye
 52556 daer hongerich zijn ende hi wert inden lam-
 52557 pen ghedaen om dat vier te voeden ende men
 52558 gheneester siecke leden mede. Item men
 52559 doet den oly in spise op dat si beter wesen
 52560 sal als die selue seyt. Item dese oliusboem
 52561 is zeer vruchtbaer ende medicinael wes
 52562 blader basten ende vruchten dyenen inder medi-
 52563 cinen wes hout zeer dicht ende vast is ende
 52564 also meer als onuerrottelic Ende al ist dat
 52565 hi hart is inder binnenster substancien nochtan
 52566 heeft hi veel smericheden binnen inden mor-
 52567 ge Item vanden olien ende vanden oliue bomen
 52568 seyt plinius libro xv. datter veel gheslchten **319**
 52569 zijn des boems vanden olyuen boem

52570 die vruchten draecht in landen daert zeer
 52571 heet is of in landen daert al te coudt is
 52572 daer en wassen si niet Mer in landen die
 52573 ghetempert zijn ende die meer gheney-
 52574 ghet zijn ter hetten dan ter coutheden
 52575 Ende daer omme ghebiedet catho als
 52576 die selue plinius seyt Men sal die oliuen
 52577 saeyen in warmer aerden die niet te vet
 52578 en is noch niet te magher die teghens
 52579 den radien der zonnen leyt want dye he-
 52580 mel is hem zeer goet Ende die olyuen be-
 52581 mynnen den douwe des hemels ende dye
 52582 claricheyt der luchten. ende ist dat sake
 52583 dattet veel donckers weders is ende nat
 52584 als si bestaan te rijpen soe werdt die olie
 52585 verderft ten si datter een claeheydt nae
 52586 coemt die de vuchticheit weder dunne
 52587 maket Item plinius seyt Capitulo iij. datmen
 52588 den oliue boem niet en derf sniden noch
 52589 bynden alsmen den wijngaert doet mer
 52590 die zon ende die douwe volbrenghen zijn
 52591 wercken. Ende hy verblijt hem des leyn-
 52592 tens tijts ende dan begint si te bloyen ende
 52593 nochtans werden zijn vruchten bij den win-
 52594 ter eerst vergadert Ende als tcoern al in
 52595 is soe pleechmen die aerde vanden oliuen
 52596 boem te openen byder wortelen ende die
 52597 spruitkens die daer bider wortelen wt
 52598 lopen pleechmen af te sniden ouer al. ende
 52599 die oude ytaliaens plaghen die ouer-
 52600 vloedicheyt vander wortelen podagra te
 52601 heyten. want als die af zijn ghesneden so
 52602 draecht die boem veel te bat. Ende dese
 52603 boem en wil niet zeer gheslaghen wesen
 52604 alsmen die vrucht ghaderen sal want zom-
 52605 mighe luden quetsen in dyen tiden mit
 52606 slaen ende mit scudden waer of dat hij
 52607 des anderen iaers veel te myn draecht
 52608 als plinius seyt. Item het zijn veel spe-
 52609 cien des boems die welcke onderkendt

52610 byder menigherhandicheyt der vruchten
 52611 Item ysidorus seyt dat olyua beteykent
 52612 die vrucht des olyuen boems wes on-
 52613 derscheyt menigherhande gheuonden
 52614 wordt als ysidorus seyt Item van den
 52615 olyuen zijn zommighe tamme ende zom-
 52616 mighe wilde. die tamme makense onder-
 52617 wijlen rijp ende onderwilen onrijp. ende onder-
 52618 wilen zijn si onder dese middelbaer Item
 52619 die eerste onder dese zijn aerdich dam-
 52620 per ende groen die ander zijn roedelach-
 52621 tich. of als dyascorides seyt so zijn si ge-
 52622 scapen als iacincten ende die laetste schinen
 52623 zwart te wesen ende hoe dat si buten zwar-
 52624 ter zijn hoe dat si bynnen ryper zijn ende
 52625 smexigher³²⁰ ende bequamelicste wt te pors-
 52626 sen. ende ghelikerwijs dat aristotiles seyt
 52627 Die vruchten vanden olyueboem en werden
 52628nymmermeer volcomelijcken rijp al ble-
 52629 uen si opten boem menich iaer Mer is dat
 52630 sake datmense ter volcomender ripich-
 52631 heyt hebben sal soe moetmen ghaen toe
 52632 als die bessen al ghelesen zijn ende vergade-
 52633 rense al ouer enen hoep ende also al duwen-
 52634 de die een den anderen ende na dyen dat die het-
 52635 ten starck wort van bynnen comen si totter
 52636 volcomender rijpicheydt. Item die bessen
 52637 vanden olyuen boem als si rodelachtich
 52638 worden ende noch niet wel rijp en zijn con-
 52639 forteren die maghe harde zeer ende dwin-
 52640 ghense. ende si maken goeden appetijt
 52641 ist datmense mit edick ende mit soute wa-
 52642 ter bereydet uochtans³²¹ zijn si hardt ende
 52643 quaet te verduwen ende voeden myn dan
 52644 die ander doen Mer si maken die mage
 52645 morwe Ende si zijn zeer hardt te verdu-
 52646 wen want ouermits haerder smericheyts
 52647 wille soe dryuen si bouen inder maghen
 52648 ende en comen niet totten gronde vander
 52649 maghen. ende daer omme werden si haest

52650 in een corrumpeerde humoer verkeert
 52651 ende zijn quader tenen dan die ander noch-
 52652 tans zijn si nut inder medicinen want ist dat
 52653 si ghewreuen werden ende op een stede ghe-
 52654 leydt die verbarnt is of versoden soe byten
 52655 si die bladerkens ontween ende openense ende
 52656 doen den roken wt vlieghen die daer onder
 52657 die huut besloten is hier toe heeft ysaac
 52658 gheset in dietis. Item plinius seyt dat
 52659 alsoe langhe als die bessen vanden oliue
 52660 boem blyuen soe en moghen si niet verder-
 52661 uen. ende hoe dat si daer langher dueren
 52662 hoe dat si beter werden want si altoes
 52663 ghecrighen nyeuwe craften ende val-
 52664 len te noder. Item die selue seyt dat die
 52665 olyue besse is mit eenre korlen mit vley-
 52666 sche mit olyen ende mit heffen welcke
 52667 heffen bitter is mer nut ter medicinen
 52668 Mer die korlen mitten ballichskens als
 52669 die olie wt ghedropen is zijn goet voer
 52670 mede te voeden Ende men seyt oek datmen
 52671 verken daer mede vet maect etcetera
 52672 Dat Cxiiij. capitel van tsap vanden olifboem.
 52673 **322** OLeum dat is tsap vanden olyuen
 52674 als ysidorus seyt Ende hoe dat
 52675 dese verscher is hoe dat si edelre is ende
 52676 lichtelijcker van sinen ballichskens druy-
 52677 pet als plinius seyt libro xvij. Capitulo ij. daer
 52678 gheseyt wordt dat dye olye verderuet
 52679 wordt ouermits zijnre outheyt. Item
 52680 ist sake datmen die bessen eerst wel on-
 52681 tween stoet ende ouerghietense mit wa-
 52682 ter siedende soe zijn si veel beter te per-
 52683 sen want ouermits den heten water soe
 52684 scheydet die olye alte veel te bet vander
 52685 heffen ende vanden korlen ende dye olye
 52686 vlyet int ouerste ront omme opten wa-
 52687 ter ende wert daer of gheseyden ten laetsten
 52688 Ende als die selue seyt hoe dat dye olye
 52689 rasscher wt loept als hy gheperst wort

52690 hoe dat hi beter is. Item papias seyt
 52691 dat yemant olye van oliuen inden mont naem
 52692 ende sloten vast toe hi soude alle dinck te bat
 52693 onder water sien die opte gront viel ende
 52694 wanderen daer sonder grote pijn. Item men
 52695 pleecht mit deser olyen spyse te reyden
 52696 ende inden lampen te barnen ende hi safticht
 52697 moede leden ende starctse. ende hi morwet ze-
 52698 nen die verhardt zijn ende vercrompen Item
 52699 die olye morwet ende rijpt harde aposte-
 52700 men ende sonderlinghe lijnzaet olye Item
 52701 men vint menigerhande olyen ende men
 52702 perster wt menigerhande dinghen zom-
 52703 mighe is slecht ende simpel als olye van
 52704 oliuen ende noot olye mancop oly oly
 52705 van amandelen olye van peperwort dye-
 52706 men rafanus heyt lijnzaet olye hennep
 52707 olye ende deser ghelycke: zommige is
 52708 coudt ende zommighe heet zommighe
 52709 stoppende zommighe dwinghende ende
 52710 zummighe laxerende. Want alsmen daer
 52711 hete dinghen toe doet soe worden si he-
 52712 te ende van couden dinghen cout. van stoppen-
 52713 de dinghen wordt hy stoppende ende alsoe
 52714 van anderen. ende daer om nae dyen dat dye
 52715 siechten zijn daer na salmen die olye nemen
 52716 Als aldus in couden saken salmen nemen
 52717 olye van bayen dat is oleum laurinum
 52718 ende oleum nardinum ende olye van pol-
 52719 leye mer in heten saken salmen nemen oli
 52720 van rosen olye van vyolen ende deser
 52721 ghelyck Item men mocht die olye wel
 52722 alsoe heet van naturen maken dat hi den
 52723 coerts in bringhen soude waert sake dat-
 52724 men dye polzen daer mede besmeerde
 52725 of dye slape vanden hoofde ende thol van-
 52726 den voeten ende dye palmen vanden han-
 52727 den. Waer dat sake datmen leeuwen
 52728 vleysch inden olyen zoden. ende men
 52729 mochte den olye oek alsoe cout maken

52730 dat hi tlit verdouen soude worttet daer
 52731 mede ghesmeert alst openbaert inden
 52732 olie van mandragora die welcke wordt
 52733 alsmen daer appelen van mandragora in
 52734 coeckt of langhe leyt. Mer onder alle
 52735 dese ghecomponeerde olien soe zijn dat
 52736 die beste die ghetempert zijn ende die
 52737 beste olye slecht ter medicinen ende oec te
 52738 eten. Dat is die boem olye daer naest
 52739 noot olye ende amandel oly daer naest man-
 52740 cop olye die welcke die coutste is vanden
 52741 voerseyden want hi is meest cout ende droe-
 52742 ghe ende zonderlinghe die vanden zwarten
 52743 zade ghemaect wordt. ende heeft macht
 52744 te doen slapen ende hi is goet tegen aposte-
 52745 men int begin ende teghen verhettinghe
 52746 vander leuer als plathearius seyt. Dye
 52747 ander olyen sonder daer thants of ghe-
 52748 seyt is zijn mynste nut inder spijsen om
 52749 des roecx wille ende oeck omme den qua-
 52750 den smake. nochtans zijn goet inder me-
 52751 dicinen als ysaac seyt in dyetis Ende alle
 52752 olyen hebben wat scarpicheden ende wat
 52753 luchtigher luchticheden ende daer omme
 52754 drijft hi al bouen ende en wil onder gheen
 52755 natticheyt wesen. ende hi is doerghaende
 52756 ende vloyende ende daer wordt hi in glasen
 52757 vaten ghehouden ende hi besmet die cleder
 52758 die hi raect ende altoes blijft die lucht
 52759 vanden olye int cleet Item als die olie
 52760 mit zijnre heffen ghemenghet is so en
 52761 is hi niet bequamelic teten ende hi ma-
 52762 ket oeck walginghe ende coringhe. Item
 52763 dye olyen doden die byen ende die an-
 52764 der dyeren die der byen ghelyck zijn is
 52765 dat sake dat si daer mede beghoten ende
 52766 bestort worden als aristotiles seyt. Mer
 52767 doetmense weder in edick soe worden
 52768 si weder leuende Item die olye hout een
 52769 yser dat puer is ende wel ghepolijst son-

52770 der roesten: Mer is die olye waterich
 52771 of mitter heffen ghemenghet soe cor-
 52772 rumpeert hi dat yser ende verroestet als pli-
 52773 nius seyt libro xv.
 52774 Dat Cxv. capitel vander wilder oliuenboem
 52775 **323** OLeaster is een wilde oliuenboem
 52776 ende is alsoe gheheyten daer omme
 52777 dat hi den oliuenboem ghelyck is inden
 52778 bladeren. mer die bladeren zijn breder ende
 52779 is een ongheoeffent boem onvruchtbaer ende
 52780 bitter ende ist datmen daer een telch vanden
 52781 oliuenboem in endt so wordt zijn nature
 52782 verkeert als ysidorus seyt libro xvij. Wes
 52783 traen is tweerhande. zommige is als een gom-
 52784 me die niet en bijt ende die ander is biten-
 52785 de ende is ghelyc der drope van armeniacum
 52786 als ysidorus seyt Ende al ist dat oleaster een
 52787 wilt boem is nochtan zijn zijn basten zijn
 52788 gomme ende zijn spruten of telgheren goet
 52789 ter medicinen want zijn blader stiptick zijn
 52790 ende bitter. Alsmen daer honich toe doet
 52791 soe ghenesen si die vlceren vanden hoofde
 52792 ende vanden monde als dyascorides seit. tsap
 52793 vanden bast ende vanden telgheren is stiptick
 52794 ende constrictijf dat is dwinghende Waer
 52795 by dat si bloet stempet ende ander humo-
 52796 ren als die selue seyt. Die ghomme is
 52797 goet tot veel dinghen ende sonderlinghe
 52798 die daer bytende is want si zuuert wonderen
 52799 ende gheneestse ende starct die tanden dat si
 52800 vast staen. Item si verdruct ende gheneest
 52801 erispulam dat is theylige vier dat been
 52802 ende vleysch vreet. welc vier van colera co-
 52803 met. ende is oec goet tegen tvallen vanden ha-
 52804 re ende verwet thaer ende vertraecht die graeu-
 52805 heyt als die selue seyt.
 52806 Dat Cxvi. capitel vant warmoes
 52807 OLus dat is warmoes Ysldorus **324**
 52808 seyt datmen die luden eerst voe-
 52809 den sal mit warmoes eer datmense mit

52810 vleysch of mit anderen dinghen voeden
 52811 sal. Men plach die luden mit appelen ende
 52812 mit warmoes te voeden voer die dilu-
 52813 uie dats voer dat grote water doe noe
 52814 inder archen was ghelikerwijs dat dye
 52815 beesten nu gras eten als ysidorus seyt
 52816 libro xijj. Ende alle grasinghe dinghen
 52817 die inder aerden wassen diemen coken
 52818 mach ende eten die heyten olera dat zijn
 52819 warmoezen. Nochtans int ghemeyn so
 52820 heytmen colen warmoes ende is een cout
 52821 cruuut ende droeghe ende winnet bedroeft
 52822 bluet ende melancoliose dat een quade
 52823 lucht gheuet als ysaac seyt in dyetis.
 52824 Ende daer zijn zommighe coelen dyemen
 52825 zomer coelen heyt ende zommighe heyt-
 52826 men winter coelen der welcker substancien
 52827 ghemaect zijn van contrarien dinghen.
 52828 want zijn substancie is grof ende hardt te ver-
 52829 duwen ende tsap is seyghende of colatijf ende
 52830 daer na droghende ende den buuck vuch-
 52831 tende ende laxerende. Mer die substancie
 52832 sonder tsap is stoppende ende zijn gebreck
 52833 word hem ghenomen alsmen den coel sie-
 52834 det in water ende datmen dat eerste water
 52835 wt ghyete ende siedent nae in een ander
 52836 water ende wat vets daer mede in ghe-
 52837 daen als gheseyt wordt in dyetis. Ende
 52838 het is een cruuut dat zomwilen verplant
 52839 wil wesen want alsmen den koele op een
 52840 stat sayt ende datter planten af comen so sal-
 52841 men die planten voert versetten in een
 52842 **325** ander lant ende dan wassen si wel index
 52843 groetheyt ende oeck inder virtuten. En-
 52844 de des zomers als die bladeren teeder
 52845 zijn soe etense die rupsen ende ander wor-
 52846 men. ende des winters werden si vanden hi-
 52847 sel ende vorst ghedwonghen ende dan werden
 52848 si beter te koken ende te eten. want als dye
 52849 hetten weder bynnen gheropen is soe wordt

52850 die substancie vanden bladeren te bet verduut
 52851 ende alsoe werden si te bet smakende ende mor-
 52852 wer Item plinius prijst den koel mit ve-
 52853 le louen int twintichste boec ende int thyen-
 52854 de capittel als ter medicinen ende seyt dat-
 52855 ter dryerhande species zijn vanden koel de
 52856 een is cruust ende is goet ter maghen ende
 52857 morwet den buuck een luttel. die ander he-
 52858 uet brede bladeren ende dicke. ende dese do-
 52859 ghen myn inder medicinen. ende die dorde he-
 52860 uet teder bladeren ende slecht ende is bit-
 52861 terre dan die ander Mer dese is nutste
 52862 ter medicinen want dese bladeren ghestoten
 52863 ende ghewreuen ende des dages twewer-
 52864 uen gheleyt op wonderen van hontsbeten ghe-
 52865 nesense ia zijn si oudt of versche die be-
 52866 ten vanden honden want si ghenesense won-
 52867 derlijcke wel. Item koel die luttel ghe-
 52868 soden is laxeert. ende die veel ghesoden
 52869 wordt stopt ende wederstaet der dronken-
 52870 scap ende starct die zenen ende gheeft den
 52871 voetsteren melck inden borsten. Tsap is
 52872 goet teghens tvenijn ende hy seyt aldaer
 52873 dat hij goet is teghens beten van verwoe-
 52874 den honden. Item die serpenten scuwen
 52875 dat koelsaet dat ghecoect is. Ende noch
 52876 vertelt hy veel ander virtuten vanden koe-
 52877 le die welcke ic after late om verdrifts
 52878 wil ende hi seyt dat bractica dat een wilt koel
 52879 is die bi hem seluen wast starcker virtuten he-
 52880 uet etcetera
 52881 **326** Dat Cxvij. capitel van gherst
 52882 **327** ORdeum dats gherst ende wert haeste-
 52883 lic dorre ende men vint zommige gher-
 52884 ste die ses ordenen heeft inder aaren ende dese
 52885 voedt die beesten best ende bet dan die weyt
 52886 ende is den luden of menschen beter dan quaden
 52887 weyte of snoden rogghe als ysidorus seyt ende
 52888 daer om is een ander gheslacht van gherste
 52889 wes aare heeft twe ordenen. dat derde ge-
 52890 slacht wert geheiten termense daer om dat-

52891 ment in die aerde worpt des leyntens
 52892 tijts soe wast si haestelijken Item pli-
 52893 nius seyt vander ghersten libro xvij. capitulo
 52894 vij. dat die gherst onder alle coern eerst
 52895 ghesayt wordt Ende in veel landen maect-
 52896 men daer edel broet af ende die griecken
 52897 maken bry vanden ghersten meel Item
 52898 plinius seyt ende oek ysaac in dyetis dat-
 52899 tet ghersten coern coudt ende droeghe
 52900 is ende is zuuerende ende droeghende en-
 52901 de heuet een luttel windicheden als die
 52902 boen doet. nochtans die boen myn dan
 52903 die gherst. Item plinius seyt datter ve-
 52904 le luden zijn die de gherst meer oerba-
 52905 ren ter medicinen dan ter spysen nochtan
 52906 maectmen daer spise of die de borst zu-
 52907 uerende is ende tlichaem voedende.
 52908 ende die de gheestelike ledien alte wel
 52909 vercoelt ende weder te punte brenghet
 52910 Item die gherst zuuer ghemaect van
 52911 haren bast ende in zuueren water ghe-
 52912 coect wordt goet medicinael dranc den
 52913 welcken men ptizeyn heyt die den dorst
 52914 wel verslaet ende behout den menschen
 52915 ghesont. ende veriaghet die hette die van-
 52916 den coerts coemt mer vanden ptizeyn
 52917 soecket nederwaert in die letter t.
 52918 Dat Cxvij. capitel vanden palmboem.
 52919 **328** Alma is een boem der victorien
 52920 alsoe ghenoemt als ysidorus seit
 52921 libro xvij. dat palma is een cierheit des
 52922 gheens die verwinnende is. ende heuet
 52923 zijn telgeren of zijn bladeren ter manieren
 52924 eenre hant der menschen Het is een edel scoen
 52925 boem die altoes groen is winters ende
 52926 zomers ende hi mach menich iaer dueren
 52927 inder virtuten ende oek inder groenich-
 52928 heyt Ende daer omme is hi vanden grieken
 52929 fenix gheheyten want hi langhe dueren
 52930 mach als fenix die voghel doet. Ende

52931 want hij een vruchtaer boem is so dra-
 52932 ghet hij ghenoechlijcke vruchten ende
 52933 zuete. ende nochtans en wordt die vrucht
 52934 in allen steden daer hi wast nyet rijpe.
 52935 mer in syrien ende in egipten is zijn vrucht
 52936 dattele gheheyten vander ghelikenis
 52937 der vinghoren **329** der welcker namen ver-
 52938 wandelt werden Want zommighe heyten
 52939 palmule die den myrabolanen ghelyc
 52940 zijn inder sceppenisse vander formen.
 52941 nochtans schelen si altemael inden sma-
 52942 ke want die vruchten van desen boem zijn
 52943 te mael zuete ende ghenoechliken. ende
 52944 die mirabolanen zijn van quaden smaec ende
 52945 bitter Ende zommighe ander heyten
 52946 thebayci dyemen mebolani oek heyt
 52947 ende zommighe heiten mirales die de
 52948 griecken cariachos heyten Hier toe he-
 52949 uet ysidorus gheseyt. Item die glose
 52950 seyt ouer den souter dat die palmboem
 52951 is van groten drachten ende van groter hoech-
 52952 ten nochtans is die cederboem veel meer-
 52953 re Wes wortel zerp is ende ront die verre
 52954 ende diep inder aerden steect. ende die stamme is
 52955 dicht ende wel ghepact ende onueruulende.
 52956 ende die bast vander stammen is hardt ende ruuch
 52957 ende wat stekelich ende sonderlinghe byder aer-
 52958 den ende daer om isser quaet op te clym-
 52959 men totten vruchten. ende zijn bladeren zijn
 52960 scarp op ghaende als een zwaert Ende al ist
 52961 dat dese palmboem beneden scarp ende
 52962 zerp is byder stammen nochtan is hi scoen
 52963 ende ghenoechlichen bouen inden telgheren
 52964 ende inden bladeren. Ende hi draghet zijn
 52965 vruchten al bouen int ouerste vanden
 52966 boem ende niet int middel vanden blade-
 52967 ren als plynius seyt libro xij. Ende want
 52968 die vruchten den radien vander zonnen
 52969 vluschs bi staen daer omme zijn si veel
 52970 te smerigher te zueter ende te smoke-

52971 lijcker hij wast in veel landen mer inden
 52972 heetsten best daer hi die zonne steeds he-
 52973 uet daer draecht hi best vrucht. Item
 52974 plynius seyt libro xvij. capitulo v. datter twee spe-
 52975 cien zijn als manneken ende wijfken. dat
 52976 manneken bloyt eerst ende dat wijfken na:
 52977 Mer twijfken draghet gheen vrucht ten
 52978 si datse den manneken alsoe nae bi staet
 52979 dat si die lucht mitten winde te mynsten
 52980 ontfanghen mach Item dat selue seyt
 52981 oeck aristotiles int boeck der groyelijc-
 52982 ker dinghen. ende als si ghesaeyt sullen
 52983 werden soe moeten tmanneken ende dat
 52984 wijfken te samen ghesayt worden. ende
 52985 wt elcken sade coemt een palme ende si
 52986 ontvlechten malcanderen inder aerden ende
 52987 bouen ghelyck enen net dat ghebreyt is
 52988 Ende twijfken en mach sonder tmanne-
 52989 ken niet wel wassen noch vruchten dra-
 52990 ghen. want snijtmen tmanneken vanden
 52991 wijfken soe sal twijfken twe iaren lancg
 52992 ondrachtich wesen dan dat si scarpe blo-
 52993 semen ende bladeren crighet. ende twijfken
 52994 ontfaet haer cracht inden wortelen van-
 52995 den manneken ghelyckerwijs of si te sa-
 52996 men hilicthen als man ende wijf ende si en
 52997 willen in ghenen vetten lande dat nat is
 52998 ende messich gheplandt zijn Mer in enen
 52999 sandighen ende in enen souteghen lan-
 53000 de. ende en is daer gheen soutich lant so
 53001 moetmen daer sout werpen niet aan den
 53002 wortel mer bij een luttel daer van op dat
 53003 die droecheyt des souts verteren mach
 53004 die vuchticheyt der aerden Item plini-
 53005 us seyt datter een specie van palmen was-
 53006 set int zuden vander werelt ende daer en is
 53007 mer een ende daer en werter niet meer wt
 53008 dyer palmen. ende wanner dat si van outhe-
 53009 den mit allen veruaert ende verghaet soe waster
 53010 weder een ander wt der seluer palmen ende

53011 daer omme heiten si desen boem fenix
 53012 dat een voghel is in arabien want dese
 53013 boem steruet ende wt hem wast weder enen
 53014 nyeuwen boem als fenix hem vernyeu-
 53015 wet Ende als plinius seyt aldaer. in arabi-
 53016 en zijn menigerhande specien van palmen
 53017 onder welcke zijn zommighe dyemen
 53018 cariace herten van wes sap men goeden
 53019 wijn maket Hier toe heuet plinius geseyt
 53020 libro xvij. capitulo xv. Item palma is een sonderlin-
 53021 ghe boem die gracelijck is inden stelen
 53022 ende ruuch beneden by dat die blader zijn
 53023 Item die vruchten vanden palmboem
 53024 werden verwandelt nae dyen dat si staen
 53025 heet of cout ende nae den landen daer si
 53026 wassen ende nae dyen dat hem die zonne
 53027 toe comet. Item ysaac seyt in dyetis
 53028 dat die dattilen vanden palmboem zijn he-
 53029 te ende vucht inden anderen graet ende
 53030 si hebben onderscheyden werkinghe.
 53031 nae dyen lande daer si in wassen. want
 53032 zommighe wassen in enen lande dat cout-
 53033 achtich is ende zommighe in heten ende
 53034 zommighe in ghetemperden. ende daer
 53035 dye zonne altoes heet is daer is dye
 53036 vrucht alre zuetste van smake ende zijn
 53037 wat smerich Mer eetmen deser te veel
 53038 soe brenghen si quade siecten in als op-
 53039 blasinghe ende heffinghe des lichaems
 53040 ende des mondes vander maghen en-
 53041 de maken hoeftzweer ende stoppen dye
 53042 toe ghanghen vander milten ende vander
 53043 leueren. wt welcken openbaert dattet
 53044 quaet is altoes zuete dinghen te nutten
 53045 ende die vruchten die wassen in couden lan-
 53046 den en connen tot gheender ripicheden
 53047 ghecomen. ende daer omme en voeden si ny-
 53048 et veel. ende al ist dat si die maghe een
 53049 luttel starcken noctans zijn si quaet te
 53050 verduwen ende blyuen langhe inder ma-

53051 ghen ende daer omme maken si dan torsio-
 53052 oen ende steecten ende heffinghe. ende dye
 53053 vruchten die in middelbaren landen was-
 53054 sen daert niet te heet en is ofte niets te
 53055 cout al ist dat si daer rijp werden nochtan
 53056 is in hem een oueruloedighe waterige
 53057 vuchticheyt. waer of datmense nyet te
 53058 langhe houden en mach ende veruollen den
 53059 lichaem mit veel raeue humoren daer
 53060 die langhe coerte of comet als ysaac
 53061 seyt in dyetis Item die vrucht vander pal-
 53062 men is ghemaect van morwer substancien
 53063 ende van vleyschachtigher mit eenre
 53064 harder korlen oft een steen waer. in wes
 53065 middel vanden steen tsaet ghehouden
 53066 wordt Ende in syrien ende in egypten wor-
 53067 den dattelen gheuonden die sonder kor-
 53068 len zijn ende die heytmen spadones. ende
 53069 hoe dat die palboem ³³⁰ ouder is hoe dat
 53070 zijn vrucht beter is. want hi en maect
 53071 gheen vrucht voer dat hi hondert iaer
 53072 out is ende dan heeft hi eerst zijn volcoe-
 53073 men craften. ende zijn vruchten dye zijn
 53074 oeck oerbaerlijcke inder medicinen als
 53075 dyascorides seyt Want si hebben virtuten
 53076 te zaftighen die hardicheyt vanden arte-
 53077 rien ende die stemme te claren ende sonder-
 53078 linghe die wel rijp zijn want die groene
 53079 zijn stiptike als plinius seyt Datter zom-
 53080 mighe ridders van alexanders ridderen
 53081 ghewrocht waren van veel groenen dat-
 53082 telen. want als si altemael groen zijn so
 53083 en doghen si niet teten mer si dyenen al-
 53084 leen totter medicinen. Item si zijn oeck
 53085 ghoet teghens tbuuceuel datmen dissen-
 53086 taria heyt ende tot anderen lopinge alsmense
 53087 te punte neemt.
 53088 Dat Cxix. capitel van palmes
 53089 ³³¹ Palmes palmitis is een telch van-
 53090 den wijnghaert Waer of dat ysi-

53091 dorus seyt libro xvij. dat palmes is een mor-
 53092 we materie vanden wijnghaert die welc-
 53093 ke ouermits ionghen armen die wtge-
 53094 laten vruchten thoe brenghet Wes blat
 53095 pampinus heyt Ende hij seyt noch dat hi
 53096 alle zijn virtuten vander wortelen neemt
 53097 Ende hoe dat die voedelijcke humoer in-
 53098 der wortelen is alsulck is si oeck mede
 53099 inden rancken. ende ist sake dat ghij inden
 53100 maert eynt in dryen rancken die wt een-
 53101 der stammen comen dryerhande verwen
 53102 als inden enen ranck een roede verwe
 53103 ende inden anderen een blaewe verwe.
 53104 ende inden dorden een soffranighe ver-
 53105 we soe sal een yghelyck zijn sonderlin-
 53106 ³³² ghe verwen vanden bessem brenghen.
 53107 mer wantmen des hier inden landen ni-
 53108 et en pleecht al ist datmen onderwilen wel
 53109 een ranck vanden wijnghaert in enen bo-
 53110 me eynt daer omme pleechmen een wan-
 53111 delinghe der vruchten te maken in deser
 53112 manieren als inden maert wanner dat
 53113 die vuchticheyt beghint neder te gaen
 53114 vander wortelen soe werdt die bast vanden
 53115 wijnghaert behendelijcken gheopent by-
 53116 der wortelen. ende als dat gheopent is so
 53117 doetmen die verwe daer in inden om-
 53118 meghanck tusschen den houte ende den
 53119 bast ende dan moetmen naeuee verwaren
 53120 dat die vuchticheyt die vander worte-
 53121 len opclymmende is niet wt en ghanghe
 53122 daer die snede is ghemaket. ende aldus
 53123 soe mach een yghelyck plant verwan-
 53124 delt werden mit consten inden smake ende
 53125 inder verwen. ende alsoe worden die bomen
 53126 mit consten laxerende die natuerlijck stop-
 53127 pende waren ende alsoe verkeert als dye
 53128 selue seyt. Item die rancken vanden wijn-
 53129 ghaert werpen lootkens wt daer si hem
 53130 seluen mede vestighen ende bynden aen bo-

53131 men ende aen staken dat die wint den wijn-
 53132 ghaert niet neder wayen en mach ten
 53133 waer dat die wyndt alte groet waer.
 53134 Item men moetse alle iaer sniden ende zu-
 53135 ueren van haerder oueruloedichey. want
 53136 alsoe crighen si te meer vruchten ende mo-
 53137 ghen hem te qualiker breyden Item pli-
 53138 nius seyt libro xx. capitulo xxv. dat dye wijn-
 53139 ghaert ranck hebbende knopen die ver-
 53140 re van malcanderen staen is een teyken der
 53141 onvruchtbaerheyt ende als si dicke by een
 53142 staen dat is een teyken der drachtichey
 53143 Soeckt beneden vander naturen des wijn-
 53144 ghaerts etcetera
 53145 Dat Cxxx. ³³³ capitel vanden iungen wijngaert
 53146 ³³⁴ Propago propaginis is een ionck
 53147 wijngaert die eerst vter aerden
 53148 coemt als hy wt laet die daer inder aer-
 53149 den ghesteken was als ysidorus seyt. Wt
 53150 welcken veel ander rancken sprutten. ende
 53151 alsmen dese nyeuwe rancken weder in de
 53152 aerde crommet soe comen daer weder nu-
 53153 we spruyten wt. Ende dit machmen altoes
 53154 doen alle iaer vermerende ende vernuwen-
 53155 de ende makens grote hopen. ende ten laetsten
 53156 bestaan si te draghen ende ghecrighen vruch-
 53157 ten nae dyen dat si die zonne hebben daer
 53158 nae wassen si ende lopen op ende werpen an-
 53159 der loten ende spruyten wt ende die wortelen
 53160 bestaan te grouen. ende aldus voeden si
 53161 voert als die moeder haer kynder. Ende
 53162 dat eerst een ranck was dat werdt weder
 53163 al potende ten letsten een wortel ende
 53164 maect nuwe rancken weder ende al mit con-
 53165 sten als gregorius seyt.
 53166 Dat Cxxxi. ³³⁵ capitel van platanus.
 53167 ³³⁶ Platanus is een boem mit hoech-
 53168 heyden van bladeren also ghenoemt
 53169 daer omme dat hi wijt ende breet is ende
 53170 hoghe want platos in griecx dat is effen of

53171 slecht in duutsch als ysidorus seyt libro xvij.
 53172 Van wes schoenheyd die scriptuer seyt Ic
 53173 ben verheuen als die boem platanus in-
 53174 der epistolen van onser vrouwen ecclesiastico
 53175 xijij. ende heuet morwe bladeren ende cranc.
 53176 ende ghelyken wel den wijnghaert bladeren
 53177 Dyascorides seyt dat platanus is een
 53178 boem die coudt ende droeghe is Wes bla-
 53179 deren goet zijn in heten ende in vuchten saken
 53180 Want als gheseyt wordt si dwinghen den
 53181 reume ende die hete drintinghe vanden ogen
 53182 ende tsap daer zijn bast ende bladeren in geso-
 53183 den werden gheneest den tantzweer. ende
 53184 die bladeren zijn goet op verbarntheyt
 53185 alsmen daer ander satticheyt by brenct
 53186 of toe doet Item die wijn daer si in ghe-
 53187 soden werden is goet teghens tvenijn Item
 53188 plynus prijst desen boem zeer libro xij.
 53189 capitulo iij. etcetera
 53190 Dat Cxxxij. ³³⁷ capitel vanden popelboem.
 53191 ³³⁸ Populus is een popelboem Wes ge-
 53192 slacht tweerhande is als ysidorus seyt
 53193 libro xvij. want die een is wit ende dander zwert
 53194 ende die witte popelboem heeft blader die
 53195 an die een side wit zijn ende aen die ander side
 53196 groen ende dese is van tween verwen Want hij
 53197 heeft also meer die mercken vanden dage
 53198 ende vander nacht Want hi verwandelt zijn
 53199 verwen want inden opghanck vander zonnen
 53200 heuet hy ander verwe dan inden onder-
 53201 ghanck als dye selue seyt. Ende van de-
 53202 sen boem loeft hersse ende wast in ytalien
 53203 by eender riuieren dyemen eridianus
 53204 heyt. ende oeck mede wast hij in sirien
 53205 Dyascorides seyt dat dese hars medici-
 53206 nael is want si stempt bloet ende dwincgt
 53207 zwetinghe ende ander deerlijcke lopin-
 53208 ghe ende men pleecht van sinen knop-
 53209 pen salue te maken die cout is ende stop-
 53210 pende ende dye grote hetten die doet

53211 si ghaen sitten ende oeck zwellinghe en-
 53212 de doet slapen ende dese salue wordet
 53213 vanden meysters populeon gheheyten
 53214 ende si is in veel saken nut Item ysido-
 53215 rus seyt oeck dat die populeer ende pla-
 53216 tanus ende die wilge van morwer mate-
 53217 rien zijn ende bequaem in te sniden.
 53218 Dat Cxxij. capitel vanden pijnboem.
 53219 **339** Plinus is een pijnboem ende hy
 53220 zweet pec ende daer omme heyt
 53221 hij een pecboem als ysidorus seyt libro
 53222 xvij. Item dye pijnboem inden eylan-
 53223 de van germanien gheeft eenrehande
 53224 tranen wt of dropen die daer an verhar-
 53225 den van couden of van hetten ende die hyet-
 53226 men electrum als ysidorus seyt. Item
 53227 men seyt watmen houdt onder den pijn-
 53228 boem dat wordt te beter ghelikerwijs
 53229 dat alle dinck verderft onder den vighe-
 53230 boem Item het is een zeer recht boem
 53231 saeft ende open ende nochtan is hy zeer starck
 53232 want hi vol konsten is. Ende hier of maect-
 53233 men masten inden scepen ende si zijn goet
 53234 mede te tymmeren mer lichtelijcken wor**340**
 53235 si ontsteken wanneer datmense byden vyer
 53236 brenghet. ende dat is daer omme want si in
 53237 hebben veel vetticheden Dese boem he-
 53238 uet enen harden bast buyten ende enen ruwen.
 53239 mer bynnen heeft hi een vette humoer
 53240 ende taye Welcke humoer vander zonnen van
 53241 bynnen wtwaert ghetoghen wordt ende
 53242 werdt des zomers in herssen verkeert.
 53243 die welcke van haer seluen eerst wittach-
 53244 tich is ende ouermits cokinghe werdt si
 53245 ten laetsten zwart als peck. en dan heyt
 53246 si peck als si zwart gheworden is. Item
 53247 dye boem heuet ghoeden lucht ende
 53248 maect den roke wael rukende ende alsoe
 53249 doet dat peck oeck mede. mer als men
 53250 dat peck langhe coecket soe verghaet

53251 hem die goede lucht. Ende dese boem
 53252 heuet veel bladeren mer cleyne ende
 53253 **341** schrp ende is groen des winters ende des
 53254 zomers Ende al ist dat hy in berchachtig-
 53255 ghen lande wast nochtans is hi zeer vet
 53256 van bynnen ende wast meer inder leng-
 53257 ten dan inder breeden. Item als hi ghe-
 53258 houwen is soe doetmen hem dye bast
 53259 of omme dyer wormen willen dye tus-
 53260 schen den bast ende dat hout legghen
 53261 dye dat hout vreten souden. Item pli-
 53262 nius seyt dat desen boem oeck een me-
 53263 dicijn is. ende ist dat hy onder dye aer-
 53264 de ghedecket wordt soe mach hy son-
 53265 derlinghe langhe dueren. ende daer
 53266 omme een ghote ghemaect van desen
 53267 houte onder dye aerde duert menich
 53268 iaer. Mer opter aerden ende inden re-
 53269 ghen soe wordt hy schier verderft. on-
 53270 der den daken daert droeghe is mach
 53271 hy langhe dueren. ende onder den wa-
 53272 ter inder aerden wordt hy hardt. Dit
 53273 seyt plinius in dat xxi. boeck in thyende
 53274 capitell. etcetera
 53275 Dat Cxxij. capitel vander vrucht vanden pijnboem
 53276 **342** Pinea dat is dye vrucht vanden
 53277 pijnboem als plinius seyt. ende
 53278 is in tlaeste grof ende ront ende in dat
 53279 ouerste scharp ende is eerst groen mer
 53280 als si wel rype is soe wordt si drach-
 53281 tich ende wordet van verwen als een
 53282 karstaenge Ende dese pinea is een gro-
 53283 te note of een appel ende heeft veel kor-
 53284 len bynnen dat dye vrucht is dye har-
 53285 de doppen hebben daer si in legghen.
 53286 Ende nae dyen dat dese appel grof is
 53287 daer nae heuet hy die korlen daert gro-
 53288 ueste is ende alsoe vast opwaert mynre
 53289 nae dyen dat hy bouen myndert ende
 53290 smaelt. Item dyascorides ende pla-

53291 thearius segghen dat wanneermen die
 53292 korlen oerbaren wil soe moetmen den
 53293 ghehelden appel in colen leggen die heet
 53294 zijn ende latenen zaftelijcken barnen. ende
 53295 alsoe wordt die bynnenste bast ende dye
 53296 butenste af ghedaen. ende dan zijn dese
 53297 coernen harde medicinael want si hebben
 53298 virtuaut te zaftighen ende een luttel te
 53299 vuchtighen ende te openen ende te zu-
 53300 ueren die gheestelijcke ledien. ende be-
 53301 tert den hoest ende helpt den ghenen
 53302 die verteert zijn ende meerret in hem
 53303 dat bloet Ende die basten zijn oeck medi-
 53304 cinael want si stempen dat menstrualige
 53305 bloet ende dat buuckeuvel dissentiria ghe-
 53306 noemt etcetera
 53307 Dat Cxxv. capitel vanden peck.
 53308 **343** PIx pini dat is peck vanden pijnbo-
 53309 me datter wtghelopen is. Item
 53310 ysidorus seyt datter twee species zijn.
 53311 als peck daermen die scepen meden **344** peec-
 53312 ket datter gheen water in lopen en sal
 53313 ende daer is peck datmen pix liquida hiet
 53314 ende dat is teer ende si zijn beyde heet
 53315 ende droeghe ende het wordt onder-
 53316 wijlen hardt ghemaect ende onderwij-
 53317 len vloyende. dat harde heytmen pix
 53318 greca dat is griex peck. of colofonia.
 53319 want in griecken vyntmens veel Ende si
 53320 zijn beyde medicinael. ende het heuet
 53321 macht te ontbinden ende te verteren waer
 53322 omme dattet goet is teghens ghebre-
 53323 ken vander milten. als teghens haer be-
 53324 stopheyt. ende men doettet dicwyl in sal-
 53325 uen ende in plaesteren. Item dyascori-
 53326 des seyt oeck dattet goet is teghen tve-
 53327 nijn ende teghens venijnde beten mit
 53328 soute ghewreuen. Item tpeck doettet
 53329 vier barnen ende besmet die handen dyet
 53330 raken alst warm is ende ontreynt cleder dye

53331 wit ende zuuer zijn Wes smet ende lucht
 53332 selden verghet hoe veel datment cleet
 53333 wascht etcetera
 53334 Dat Cxxvi. capitel vanden peerboem
 53335 **345** Pirus is een peerboem die vruch-
 53336 ten draghet ende is alsoe ghenoemt
 53337 naden viere want die vrucht beghint bene-
 53338 den breet ende opwaert scarper als die vlam-
 53339 me vanden vyere doet als ysidorus seyt
 53340 want pyr dat is vier ende daer coemt pyrus
 53341 af Ende pyrus dat is die boem ende pyrum
 53342 dats die vrucht ende is zwaerre dan enige
 53343 ander vrucht als die selue seyt want men
 53344 siet dat een cleyn hoep peren zwaerre
 53345 weecht dan een hoep appelen die meer-
 53346 re is. twelck men besien mach al weghen-
 53347 de of datmen een beest daer mede laedt
 53348 Item vanden peren seyt ysaac in dietis
 53349 aldus datter twee species zijn van peren.
 53350 Die een is wilt ende die ander tamme. ende
 53351 die loueren ende die telgeren van hem bey-
 53352 den zijn stiptike mer si stoppen. ende dye
 53353 vruchten schelen zeer onder malcander.
 53354 want die wilde zijn meer pontick ende aer-
 53355 dich ende meer cout ende droeghe dan die
 53356 tamme. ende si zijn oeck harder ende ont-
 53357 smakelijcker want si zijn myn verduut.
 53358 ende wat pontijcke of stiptike te seggen
 53359 is dat leert hij hier nae after int boeck
 53360 Ende het en is niet ghoet te verduut-
 53361 schen telcken. want het soude te veel
 53362 vallen ende ten soude niet in brenghen.
 53363 Ende dese dinghen zijn int meeste deel
 53364 in dat voerste van desen tractaet alle
 53365 gheexponeert ende verclaert int gene-
 53366 rael dat is int ghemeyn. ende men sal
 53367 weten dat dese wilde peren niet en do-
 53368 ghen te eten. mer si dyenen ter medici-
 53369 nen. want si stempen dat buuckeuvel star-
 53370 kelijck ende benemen coringhen dye

53371 van colera coemt ist dat si ghecoect wor-
 53372 den in reghenwater ende geplaestert op
 53373 der magen Ende die tamme peren die on-
 53374 rijk zijn die zijn pontike grof ende hard
 53375 ontsmakelijck te eten ende quaet. mer ist
 53376 datmense in zueten water siedet ende dat-
 53377 men daer dan honich toe doet soe zijn si
 53378 goet of anders enighe soeticheydt. mer
 53379 die tamme peren die rijpe zijn dye zijn
 53380 cout ende droghe. die welcke beter zijn na-
 53381 den eten dan voer ghegeten. want nae der
 53382 spijsen ghegeten soe duwen si die spise ne-
 53383 der ende laxeren ende voer ghegheten stop-
 53384 pen si Ende ist datmen dese veel nuchter-
 53385 eet ende dicwyl soe maken si wormen in-
 53386 den buuck ende maken een siekte dyemen
 53387 niet ghenesen en mach. ende die zuete
 53388 peren zijn ghetemperder van complexi-
 53389 en ende myn coudt dan die ander ende
 53390 daer omme becomen si best den couden
 53391 ende den droeghen van complexien.
 53392 Item die peren hebben dat van naturen
 53393 ist dat si ghedect werden mit quaden ve-
 53394 nijnden padden stoelen soe halen si den pe-
 53395 ren alle haer quaetheyt of ende alle quet-
 53396 singhe als ysaac seyt. Item die assche
 53397 vanden wilden peren ghedroncken is
 53398 goet teghens d:e³⁴⁶ venijnt heyt vanden pad-
 53399 den stoelen als die selue seyt. Ende men sal
 53400 altoes wijn drincken op die peren als men
 53401 ghegheten heeft Want als een meyster
 53402 seyt dat dye peren venijn zijn sonder den
 53403 wijn etcetera
 53404 Dat Cxxvij. capitel vanden pruumboem
 53405 ³⁴⁷PRumus dat is een pruumboem
 53406 ende hier of zijn veel gheslachten.
 53407 ende die van damasch is die best ende die
 53408 quam eerst vander poerten diemen damasch
 53409 heyt als ysidorus seyt Wes vrucht dyer
 53410 maghen goet is Dese boem druupt ghom-

53411 me dye taye is ende dicht die de mey-
 53412 sters ende dye schriuers besighen als
 53413 ysidorus seyt libro xvij. Item die vruchten
 53414 vanden pruumboem zijn zommighe wit
 53415 zommighe soet ende zommighe roet
 53416 ende zommighe zwart. ende die zwart
 53417 zijn ende een luttel hardt ende zuet die zijn
 53418 der maghen nutste als die prumen van da-
 53419 masch want si zijn coudt ende vucht. Ende
 53420 als dese wel rijk zijn soe vuchten si ende
 53421 vercoelen ende men gheeftse teghens die
 53422 barnende hetten als die coertse ende teghen
 53423 verstoptheyt des buucx Nochtans seyt
 53424 papyas dat lentiscus ende die pruumboem
 53425 een dinck zijn. Mer die gloze seyt ouer
 53426 daniel dat die pruumboem ende lentiscus
 53427 een boem zijn ende die een beteykent dat
 53428 die ander beteykent Mer want vanden
 53429 lentiscus gheen pruumboem en wort
 53430 so en sal lentiscus ende die pruumboem nyet
 53431 een boem wesen.
 53432 Dat Cxxvij. capitel vander byesen
 53433 ³⁴⁸PApyrium is eenderhande byese
 53434 ende als si gedroecht is so is si goet
 53435 in lampen ende is groen cruat ende ront en-
 53436 ³⁴⁹de buyten zeer slecht ende effen ende bin-
 53437 nen wit ende droghe ende morwe ende drinc-
 53438 kende ist datter nat of vet aen raect Item
 53439 papirus wordt verciert al totten mor-
 53440 ghe ende alsoe ghedroecht dat hi seyt
 53441 verciert daer meynt hij mede datmen
 53442 die huut buyten goelijcken af doen sal.
 53443 Mer men sal aen die een side al langhes
 53444 een luttel basts laten daer dat morch-
 53445 put aen blyuet hangden³⁵⁰. ende hoe datter
 53446 myn vanden bast blijft aen hoe dattet
 53447 claeerde barnen sal inder lampen. ende
 53448 ³⁵¹het pleech te wassen in laeghen landen
 53449 als in broecken ende oeck aen den kan-
 53450 ten vanden sloten. Ende van desen papier

53451 maectmen papieren vaten als ysidorus
 53452 seyt Want papirus mach alle dinck hey-
 53453 ten datmen van papirus maect Also gro-
 53454 ten papyrus dat is byesen vindtmen in
 53455 yndien ende in anderen landen datmen daer
 53456 scepen of maket als die gloze seyt ouer
 53457 ysaac Capitulo xvij. Ende dat tughet plinius
 53458 ende dat selue tughen die historien van
 53459 alexander. Item vanden papier maect-
 53460 men oeck carten ende bryeuen daermen seyn-
 53461 de bryeuen in scrijft bijden legaten Item
 53462 men maecter of doesen kistkens ende an-
 53463 der laden daermen bryeuen ende ander cley-
 53464 noden in legghen mach als die gloze
 53465 daer seyt. Item plinius seyt dat dit pit
 53466 alte goet is die vuchticheyt wt den oren
 53467 te winnen want dat loept al int papyer
 53468 datmen pit heyt ende alsoe scheitmen twa-
 53469 ter vanden wyne mitten pitte. Item plini-
 53470 us seyt int derthyende boeck dat dese
 53471 byesen wassen in egipeten inden broken
 53472 ende in anderen stillen wateren die van ny-
 53473 li comen daer twater niet bouen twee cu-
 53474 bitus dyep en is ende haer wortelen zijn
 53475 een arm dicke ende si zijn dryekant inden
 53476 siden daer si wt wassen. ende si en wassen
 53477 bouen thyen cubitus niet hoech. ende tlant-
 53478 volc pleech die wortelen te barnen. Ende
 53479 van dyen byesen maectmen menighen
 53480 huusraet ende si makender schepen af ende
 53481 zeylen repen cleder ende bryeuen. Dit seyt
 53482 plinius etcetera
 53483 Dat Cxxix. capitel van palmtus
 53484 **352** PALmtus is een alte scherpen caer-
 53485 de oft distel ende doernich ende
 53486 wast int lant dat ongebouwet ende onge-
 53487 hauent is als ysidorus seyt ende heeft een-
 53488 rehande scarpe hoefdekens die qvaet an
 53489 te tasten zijn want si steken vlusch een in die
 53490 hant diese aen tast. ende in dyen hoefdekens

53491 is saet dat goet is als dyascorides seyt
 53492 tot venijnden beten ende den steen te breken
 53493 Ende dese distel is so scarp ouer al dats
 53494 die ezel niet eten en kan
 53495 Dac**353** Cxxx. capitel van mancop
 53496 **354** PApauer dats mancop ende is een
 53497 cruut dat slapen doet dye ghene
 53498 die quellende zijn ende is tweerhande
 53499 als dat ghemeyn ende dat wylde wt den
 53500 welcken een sap loept dat die meysters
 53501 opium heyten. Ende dat ghemeyne is
 53502 noch tweerhande of dryerhande. dat
 53503 een is wit ende dat ander zwart ende dat
 53504 wit is cout ende vucht ende dat zwarte is
 53505 cout ende droeghe Ende daer is noch een-
 53506 rehande twelc root is ende die specien wer-
 53507 den bekent byden witten bloemen ende
 53508 byden purpuren bloemen ende byden
 53509 rosighen ende wittachtighen bloemen. ende
 53510 si hebben bouen opten steel grote knoppen
 53511 daer si tsaet mede verghaderen ende
 53512 tsaet is smerich waer of datmen olie ma-
 53513 ket tot menigher nutschap. ende vanden
 53514 zape der bladeren maectmen opium ende
 53515 des en machmen niet veel gheuen alsmen
 53516 yemant die den coerts dat zijn febres he-
 53517 uet wil doen slapen want het stopt dye
 53518 zwetghateren ende ander weghen in-
 53519 den lyue ende vercoutse ende dootse me-
 53520 **355** de. ende dat zwart mancop sonderlimghe
 53521 ende het wort in veel medicinen ghedaen
 53522 als plinius plathearius dyascorides ende ma-
 53523 cer segghen. etcetera
 53524 Dat Cxxx. capitel van plantago.
 53525 **356** PLantago is een cruyt dat cout ende
 53526 droeghe is twelck vanden griec-
 53527 ken arno glossa ghenoemt is. dat is
 53528 lamstonghe als ysidorus seyt libro xvij.
 53529 **357** ende zijn bladeren zijn slechts ende wat
 53530 zenich ende si zijn gheformt als een ton-

53531 ghe lancgworpeit mit rondicheyden in
 53532 wes middel een steel opghaet dat stijf
 53533 is daert saet in verghadert wert inder
 53534 manieren van eender kusen die vol na-
 53535 gelen steket. Ende inder manieren so was
 53536 des paeus croen ghemaket als dye
 53537 meyster vander historien seyt in exodo.
 53538 ende is een cruyt dat alte goet inder me-
 53539 dicinen is want het gheneest wonderen ende
 53540 beten van verwoeden honden. ende doet die
 53541 zwellinge gaen sitten ende helpt twater la-
 53542 den ende wederstaet den venijn ende sonderlin-
 53543 ghe vanden spynnen. Tsap doot pyeren ende
 53544 safticht die grote weeten des buucks.
 53545 ende het zuuert ende heelt etteringhen³⁵⁸ won-
 53546 den ende stempt dat lopen vanden bloede ende
 53547 vanden menstruo ende wederslaet int begin
 53548 die apostemen als si eerst bestaan te heffen
 53549 Dyascorides seyt dattet goet ghekau-
 53550 ³⁵⁹wet is inden mont teghens tboetighe tant-
 53551 vleysch die heffen ende zwellen ende heuet
 53552 noch veel ander virtuten want tsap ghe-
 53553 streken twee of drye reysen op tspringhen-
 53554 de vier dat enen mensche dunct dat hem
 53555 een lit of barnen wil dat lesschet vluschs
 53556 dit heb ic dicwyl gheproeft
 53557 Dat Cxxxij. capitel van petercelie.
 53558 ³⁶⁰PEtrocilinum is een hofcruut dat
 53559 petercelie heyt dat een ghoede
 53560 lucht heeft ende het wast dicwyl in steni-
 53561 ghen steden Ende daer om zijn veel specien
 53562 van petercelien mer dat beste is macedo-
 53563 nicum dat wij petercelie van alexandryen
 53564 heyten ende is zuet inden smoke ende mit
 53565 goeder luchten als ysidorus seyt. ende
 53566 is goet teten ende oeck mede ter medicinen.
 53567 ende is een cruyt dat heet ende droge
 53568 is ende is openende ende scheydende
 53569 ³⁶¹verterende ende die groue humoren sub-
 53570 tijlende. dye maghe starckende enen

53571 ghoeden appetijt makende. ende daer
 53572 omme soe breect si den steen ende doet
 53573 menstrua voert comen. ende is den ghe-
 53574 nen goet die twater laden. ende opent
 53575 die verstoptheyt der leueren der mylten
 53576 ende anderen passien. als plynus pla-
 53577 thearius ende dyascorides in haren boe-
 53578 ken scriuen etcetera
 53579 Dat Cxxxij. capitel van peper
 53580 ³⁶²Piper is een saet ofte een vrucht
 53581 van eender stammen dye wast int
 53582 zuden by enen berch dyemen canasis
 53583 heyt teghens die barnende hetten der
 53584 zonnen als ysidorus seyt libro decimo-
 53585 septimo Wes blader ghelyck zijn den
 53586 bladeren vanden iuniper diemen gene-
 53587 uer heyt of ghorsboem Welcke stam-
 53588 men dye serpenten hoeden mar als de-
 53589 se bosschen van desen crude of vruchten
 53590 rijpe zijn soe comen dye lant luden en-
 53591 de ontstekense ende veriaghen alle die
 53592 serpenten. Ende ouermits deser verbarnin-
 53593 gher willen so werden dese peper coer-
 53594 nen zwart die te voer wyt waren. Ende
 53595 die specie van deser is dryerhande Want
 53596 daer is lancgpeper die onrijp is. ende
 53597 wit peper dye vanden vyere niet ghe-
 53598 raeckt en is. ende zwart peper die van-
 53599 den vyere verbrant is ende berumpelt. ende
 53600 Die zwarte peper is die best ende men
 53601 machen lancst houden ende hoe dat hi zwar-
 53602 ter is hoe hi verscher is ende beter als dye
 53603 selue seyt nochtans wort hi gheualschet
 53604 mitter loescheyt des marsmans want si
 53605 ghaen toe ende nemen den outsten peper die si
 53606 vinden ende maken den nat ende si ghyeten
 53607 daer ouer schuum van siluer of van loe-
 53608 de op dat hij te verscher schynen sal
 53609 om dyes wille dat hi zwaer is. hier toe
 53610 heuet ysidorus gheseyt. Item ply-

53611 nius seyt libro xij. capitulo viij. dat peper zwart
 53612 wert die langhe inder zonnen barnt ende
 53613 dat coemt van groter onghetemperheit
 53614 des hemels. Item ander luden seggen
 53615 datten die heyden inden ouenen alsoe
 53616 barnen op dat hi anders waer niet was-
 53617 sen en sal Item die peper is heet ende
 53618 droeghe inden vierden grade als gheseit
 53619 wordt in platheario ende hi heeft cracht
 53620 te ontbinden te verteren ende te trekken. wyes
 53621 puluer in die naze ghedaen maect nye-
 53622 singhe ende pruustinghe ende zuuert die
 53623 herssen van fleumatigher vuchticheyt
 53624 ende die puluer verteert onuerduwelijcke
 53625 vleysch ende verteert den doeke int oge.
 53626 ende zuuert die borst ende die gheestelijcke
 53627 ledien van tayen slimighen humoren ende ma-
 53628 ket enen appetijt Mer die peper en is den
 53629 sangwijns noch den colerijns niet nut
 53630 dicwyl ghenomen want hy sceyt dat bloet
 53631 ende verdorret ende verbrant ende maect ten laet-
 53632 sten malaetscap ende veel quader passien.
 53633 als inden platheario gheseyt wordt.
 53634 Item die peper sciijnt van buten een vuyl
 53635 choern te wesen ende zwart berompelt.
 53636 Mer bynnen is hi wit ende scarp van smake
 53637 ende heeft goede lucht hy is cleyn inder
 53638 groetheyt inden ghesicht. mer hy is
 53639 sonderlinghe groet inder virtuten ende hij
 53640 schynt cout mer hi is inder machten son-
 53641 derlinghe heet wes cracht men nyet
 53642 en voelt alsoe langhe als hi gheheel is.
 53643 Mer als hij ghekant wordt of ghewre-
 53644 uen soe is hi sonderlinghe heet. ende al ist
 53645 dat hi costelijck al hier by ons gheheyten
 53646 is alsoe mens hier luttel vint nochtans
 53647 tellen si desen peper in yndien onnutter
 53648 dan polleye want si der polleyen niet ve-
 53649 le en hebben als iheronimus ende ysi-
 53650 dorus segghen.

53651 Dat Cxxxijij. capitel van pulegium.
 53652 **363**PVlegium is een cruet dat wel ru-
 53653 ket ende is in yndien dyerbaerder dan
 53654 dye peper ende heyt polley in duutssche
 53655 als ysidorus seyt Item plathearius seyt
 53656 dat polleye is heet ende droghe inden
 53657 derden graet Wes virtuat stect inden
 53658 bladeren ende inden blomen ende is tweer-
 53659 hande als tamme diemen zizimbrum heyt
 53660 ende daer is een wilde die int velt wast. ende
 53661 si zijn beyde oerbaerlijck ende medicinael
 53662 want het heeft cracht te ontbynden te ver-
 53663 **364**teren ende te confortereu die coude reume
 53664 te dwinghen te bynden ende mede te dro-
 53665 ghen den couden hoest te verdryuen. dye
 53666 moeder te zuueren die lopinghe des bu-
 53667 kes te dwinghen ende te sluyten. die men-
 53668 strua wt te leyden die maghe te confor-
 53669 teren enen appetijt te maken den wint
 53670 te verdriuen vanden darmen ende dye
 53671 te zaftighen alst van couden coemt. Ende
 53672 die polleye breect oock mede den steen
 53673 ende helpt totter ontfanghenis Alle de-
 53674 se dinghen seyt plinius.
 53675 **365**Dat Czxxv. capitel van porrum.
 53676 **366**POrrum is een nomen ethroclitum.
 53677 want men seyt in singulari nume-
 53678 ro hoc porrum porri ende men seit in plu-
 53679 rali porri porrorum als inden doctrinael
 53680 staet Dic rastrum rastros porrumque fa-
 53681 cit tibi porros. etcetera Ende in libro numerorum
 53682 xij. Capitulo wordet gheseyt In memoria ve-
 53683 nerunt nobis Porri cepeque et allia. Dat
 53684 is te segghen Inder memorien quamen
 53685 ons porreyden eywns ende loeck etcetera
 53686 dat seyt hy hier omme omme des wil-
 53687 len datmen porri segghet in plurali nu-
 53688 mero in masculino genere ende niet por-
 53689 **367**ra al ist dattet porrum in singulari he-
 53690 uet ende neutri generis is. Item

53691 porrum heeft twe geslachten als capitatum
 53692 ende sectile capitatum dats soe veel geseit
 53693 als gehoeft ende sectile dats die verplant
 53694 is ende heeft een cleyn knoepken. ende
 53695 die ghehoeft is die is meerre die vander
 53696 eender stede totter ander gheuoert wert
 53697 als ysidorus seyt libro xxij. Ende porrum sec-
 53698 tile is beter ter medicinen dan totten eten.
 53699 ende die ghehoefde is beter totten eten
 53700 dan totter medicinen: Item dyascorides
 53701 macrobius ende ypocras segghen dat por-
 53702 rum nut is in veel medicinen want si pla-
 53703 gen slechs tsap vander porreyden te ghe-
 53704 uen drincken teghens die coringhen des
 53705 bloets ende is goet teghens ondrachtich-
 53706 heyt ist dattet die maechden of die ghe-
 53707 ne die gheen kinderen en winnen dicwijl
 53708 eten. Ende tsap mit wijn ghedroncken is
 53709 goet teghens beten van serpenten ende van
 53710 allen venijnden dyeren. ende ghewre-
 53711 uen mit honich gheneset wonderen alsment
 53712 daer op plaestert Ende tsap mit melck ge-
 53713 menghet gheneest den ouden hoest ende
 53714 gheneest die ghebreken der longhen. ende
 53715 tsap mitter gallen vander gheyten ghe-
 53716 menget ende dat derdendeel daer honich
 53717 toe ghedaen ende laeuwe inden oren ghe-
 53718 goten gheneest die zericheyd ende helpt te-
 53719 ghens die doefheit. ende mit wijn ghedronc-
 53720 ken verlost die zericheyd der pyeren. Ende
 53721 porrum mit soute ghemengt sluut rasch
 53722 versche wonderen ende gheneestse ende maect
 53723 rasch harde dinghen slap ende consolideert
 53724 rasch ghebroken zenen Item raeuwe por-
 53725 reyde loeck ghegheten is goet teghens
 53726 dronckenscap ende verweckt die minne ende
 53727 morwet den harden buyck. Alle dese din-
 53728 ghen set plinius libro xx. Capitulo vij. Sijn
 53729 lucht alleen veriaget scorpionen ende
 53730 serpenten. ende ghemenghet mit hoe-

53731 nich gheneset hi beten van honden ende
 53732 is goet teghens den tantzweer ende do-
 53733 det die wormen in die tanden ende maeckt
 53734 slaep ende gheneest dat grote euel en-
 53735 de die watersucht noctans heeft hi zom-
 53736 mighe ghebreke want hy plompet dat
 53737 scarp vanden gesichte ende maect opblasin-
 53738 ghe ende bezwaert die maghe ende maket
 53739 dorst ende ontsteket bloet ende maectet he-
 53740 te ist dat hijt dicwijle ende vele ghege-
 53741 ten wordt. Hyer toe soe heuet plinius
 53742 gheseyt etcetera
 53743 Dat Cxxxvi. capitel vanden eyken boem
 53744 **368** QVercus dat is een boem die eyke-
 53745 len draecht ende werdt menich
 53746 iaer oudt ende is dicht ende vast van houte
 53747 ende van dicken harden baste ende heeft luttel
 53748 pits of gheen ende crijcht op sinen bladeren
 53749 eenrehande cleyn appelkens die zomwij-
 53750 le acht of neghen meer of myn die een an
 53751 dander cleuen opten bladeren. die welcke
 53752 die medici gallen heyten ende die vercken
 53753 eten die eykelen ende werden daer vet me-
 53754 de: ende heeft een starcke wortel ende een
 53755 crom dyep inder aerden gheuestighet
 53756 wes basten vruchten ende telgheren nut zijn
 53757 ter medicinen ende die goden plegen antwoer-
 53758 de te gheuen in desen bomen als ysidorus seyt
 libro
 53759 xvij. Van desen boem is voer af geseit ende
 53760 daer hiet hi desen boem ylex in die letter
 53761 i. int self tractaet ende dat selue dat hi daer
 53762 seyt by nae seyt hi hier oeck ende daer om-
 53763 me laten wij ons hier mede ghenuueghen
 53764 Ende dat die eykelen coudt ende droeghe
 53765 zijn ende daer omme zijn si goet te ver-
 53766 duwen ende si maken hoeftzweer ende si
 53767 zijn goet ghebraden of ghesoden teghens
 53768 tvenijn want si bestoppen die zweetgate-
 53769 ren dat die windicheyt ter herten niet co-
 53770 men en can. ende dye eykelen verdrogen

53771 die verrotte humoren ende dye lopin-
 53772 ghe vanden menstruo als ysaac seyt in
 53773 dietis etcetera
 53774 Dat Cxxxvij. capitel vanden zemelen
 53775 **369** OVisquilie dat zijn zemelen of after-
 53776 linghen vanden coern als gheseyt
 53777 wordt amos capitulo viij. die vallen alsment
 53778 coern schoen maket oft meel. die welke
 53779 al ist dat si den menschen niet nut en zijn
 53780 nochtans zijn si goet den varcken ende
 53781 anderen beesten. ende werden si mitten
 53782 ghoeden meel ghemenghet soe schey-
 53783 dent zijdt ende en baet hem niet dan dat-
 53784 tet alsoe veel te meer weghet Dye ze-
 53785 melen zijn licht ende vlieghen daer heen
 53786 mit lichten winde etcetera
 53787 Dat Cxxxvij. capitel vanden rosenboem
 53788 **370** ROsa als plinius seyt is een cleyn
 53789 doernich boem Wes virtuat in-
 53790 den blomen is te vorsten ende daer naest in-
 53791 den sade. want het is een medicinael
 53792 boem ende hi is tweerhande Want zommi-
 53793 ghe is tamme ende zommighe is wilt.
 53794 Die tamme wordt gheplant ende gheof-
 53795 fent ghelyck den wijngaert. ende ist dat
 53796 hij niet ghehauen en wordt van zijnder
 53797 oueruloedicheyt soe wort hi onedel ende
 53798 **371** wilt. ende ouermits verplantighe ende oef-
 53799 feninghe wort die wilde tamme Item
 53800 **372** die tamme scheelt vanden wilede inden
 53801 bladeren want die tamme heefter veel
 53802 meer ende heuet beter lucht ende si zijn veel
 53803 beter inder medicinen ende si spruten van enen
 53804 harden scarpen doern nochtans en volghen
 53805 si die natuer vanden doern niet Item de-
 53806 se rosenboem wast onderwylen van sayen
 53807 onderwile van planten onderwile mit eyntinge
 53808 Ende si wassen veel te bet datmense verzet
 53809 ende datmense snijt Hier toe heeft plinius
 53810 gheseyt libro xx. capitulo viij. Die bloom hout die

53811 principaetscap ende daer om pleechmen die
 53812 luden daer mede te cronen ende settense hem
 53813 opt hoeft ende dat is om hare scoenheydt
 53814 ende om der luchten ende om haer duecht Ende
 53815 si is goet tot veel siecten als die selue seit
 53816 want si is goet groen ende dorre mede. ende
 53817 vanden groenen maectmen veel medicinen
 53818 als gheseyt wort in plateario want die rosen
 53819 cleyn ghesneden ende gecoect in gescwmpt
 53820 honich maket thonich wel rukende ende
 53821 medicinael Ende dese honich conforteert
 53822 ende zuuert ende al zuuerende ontbintet ende ver-
 53823 duut die taye fleumatighe humoren. ende
 53824 mit couden water stoppet ende mit warmen
 53825 water laxeret Item van rosen die wel ge-
 53826 **373** wrenen zijn ende mit zuket rosaet wel ver-
 53827 gadert wert zuker rosaet die macht he-
 53828 uet te conforteren ende te bynden. ende is oec
 53829 goet teghen dissentiriam ende teghen coringhe
 53830 die van colera coemt ende teghen zwiminge
 53831 ende teghen den hertuanck. Item rosen ghe-
 53832 leyt in olie van oliuen ende in die zonne ghe-
 53833 set ende dicwijl gheroert wort goet roes
 53834 olie die nut is in veel saken want hy goet
 53835 is teghen hetten der leueren ist dattet ghe-
 53836 smeert wort omtrent der leueren ende is
 53837 goet teghens den hoeftzweer die van
 53838 hetten comet ist dattet voerhoeft ende
 53839 oeck dat dunne vanden hoefde daer
 53840 mede ghesmeert werde. Ende is oeck
 53841 ghoet teghens onghetemperde het-
 53842 ten dye in zuucten legghen ende doet
 53843 alsulcken luden slapen. Ende men ma-
 53844 ket vanden groenen rosen rosenwater
 53845 ouermits cokinghe des vyers of dyer
 53846 zonnen Ende dit water is goet totten
 53847 voerscreuen dinghen ende het is oeck
 53848 ghoet inden oghen ende in saluen der
 53849 vrouwen want het maket hemluden die
 53850 huut schoen ende claer. ende vanden dro-

53851 ghen rosen maectmen veel medicinen
 53852 want haer lucht conforteert die hersen
 53853 ende in reghen water ghesoden benemen
 53854 si alle lopinghe die van hetten coemt.
 53855 ende haer puluer stempettbluet dat van-
 53856 der nazen loept. ende droecht ende ver-
 53857 teert die verrotte humoren inden tant-
 53858 vleysch die de wortelen corrumperen ende
 53859 doet die tanden vast staen. Item zijn pul-
 53860 uer mit soffaen ghemengt mitten witten
 53861 vanden eye gheneest die zericheyd vanden
 53862 oghen ende stempt die humoren ende dat
 53863 bloet die tottenaderen der oghen lopen
 53864 Ende verdriuet die heffinghe vander
 53865 wijflicheyt ende heftse weder op dye
 53866 neder ghescoten is Dese virtuten ende
 53867 veel andere heeft die rose. Dit seyt plinius
 53868 libro xx. capitulo xix. etcetera
 53869 Dat Cxxxix. capitul vanden wortelen.
 53870 **374** RADIX dat is een wortel ende si is
 53871 als een beghinsel des cruuts en-
 53872 de des boems. ende si is morwe inder
 53873 **375** substancien ende open vlimich ende crom
 53874 ende is morwe ende vet van substanci-
 53875 en om dat si lichtelijcken versament is
 53876 vander aenghehaelder vuchticheyt.
 53877 Ende si is open om dat si lichtelicken die
 53878 humoren seyndt tot enen voetsel der bla-
 53879 deren ende dier telgheren. Ende si is
 53880 **376** vlimich om dye oueruloedighe aenha-
 53881 linghe des voetsels. ende dattet been
 53882 doet int lichaem eens dyers dat doet
 53883 die wortel inden lichaem eens boems
 53884 of des cruuts. Item die wortel wordt
 53885 verwandelt inder figuren ende inder
 53886 disposicien nae diueerser werckinghen
 53887 **377** der herten die daer werckende is inder
 53888 substancialijcher materien der wortele.
 53889 die welcke onderwijlen subtijl is onder-
 53890 wilien grof ende onderwijlen middel-

53891 baer. Want is dat sake dat die materie
 53892 waterich is luchtich ende subtijl ende die
 53893 hetten starck soe sal die wortel lancgwor-
 53894 pelt wesen ende recht inder figuren ende
 53895 scarp Ende ist dat die voedelijcke vuchtic-
 53896 heyt grof is ende aerlich soe sal die wor-
 53897 tel hardt zijn ende droghe. want alsulcke
 53898 vuchticheit wort starckelic ghecoagu-
 53899 leert ouermits craft der hetten. ende is die
 53900 materie middelbaer ende die hetten starck
 53901 so wortse van allen siden ghelyc aenghe-
 53902 haelt vander hetten Ende om die versame-
 53903 ninghe der ghelyker delen wort si ront
 53904 ende die wortel werdt ront inder figuren ende
 53905 is dat sake dat die hette cranck is ende die
 53906 materi viscoese dat is slimich of taye so
 53907 en machse die materie veel op heffen
 53908 noch breet maken. Item die wortel coemt
 53909 vander humoren der anerden **378** ouermits werc-
 53910 kinghe der hetten ende wordt doerschoten
 53911 vander hemelscher hetten ende mit craften
 53912 trect si dat bequaem voetsel nae haer.
 53913 ende wertter versaeamt na die gelegent-
 53914 heyt ende nae der sceppenis der aer-
 53915 den daer nae veruolghet die wortel de
 53916 complexie Want die ghene die wassen
 53917 in zueter aerden die te maten droeghe
 53918 is ende dye mit reghen water gheuoet
 53919 werden zijn veel beter ende meer te pri-
 53920 sen dan dye ander. Ende dye ghene
 53921 die gheuoet worden in morwer aer-
 53922 den ende in broekigher aerden daer een
 53923 staende water is ende stinckende daer si
 53924 **379** haer voedsel af trerken dat zijn dye
 53925 quaetste om dye corrupcie ende om die
 53926 quaetheyden des waters. alsoe wel in-
 53927 der spisen als inder medicinen. als ysaac
 53928 seyt. Item dye wortel schuult onder
 53929 die aerde ende is aldaer verborghen
 53930 datmense nyet syen en mach. ende si

53931 openbaert haer duecht ende haer craft
 53932 inden telgheren blomen ende inder vruch-
 53933 ten. ende si leeft inder verborghen aer-
 53934 de ende vordert ende wort verbetert. Ende
 53935 als die wortel en wech ghehaelt wort
 53936 soe verderret dat ouerste vanden boem
 53937 ende sterft. ende dat alre versmaetste dat an-
 53938 den boem blijft of in dat is die wortel
 53939 nochtans is si voetster ende begin van
 53940 alle den boem. Ende al ist dat die wortel
 53941 morwe is van substancien nochtan ghaet
 53942 si doer harde stenen al wassende ende al
 53943 meerende ouermits die subtilicheit van-
 53944 der ingheborender hetten Item aristoti-
 53945 les seyt dat die bomen wanneer si siec zijn
 53946 ende gheen vrucht en maken soe pleech-
 53947 mense te meysteren inder wortelen. want
 53948 men pleecht die wortel in te snyden ende
 53949 legghen enen steen in die snede ende alsoe
 53950 loept die groue humoer wt die ghecor-
 53951 rumpeert is ende dan wort die eerste hu-
 53952 moer weder aenghehaelt ende die lucht
 53953 mede ende alsoe werdt dan die boem ver-
 53954 nuwet ende ghenesen. Item ysaac ende
 53955 **380** galienus segghen dat die keerle athe-
 53956 mensis gheseyt heuet dat alle cruut
 53957 wes wortel van veel voetsels is des saet
 53958 en is niet voedende alst openbaert inden
 53959 pasternaken ende inden eywn der welker
 53960 saet die wortelen voedt ende si en zijn nyet
 53961 voedende. Item het is eenrehande
 53962 cruut dat den naem van radix heeft ende
 53963 is heet ende droeghe ende is raphanus ghe-
 53964 lijck ende die ouerlander heytet peperwor-
 53965 te ende heeft craft in te sniden ende te ontbyn-
 53966 den te verteren ende die zweetgaten te ope-
 53967 nen Waer by dattet goet is teghens dye
 53968 coertsen die van couden ghecomen zijn.
 53969 ende ontbyndet die hardicheyt der myl-
 53970 ten ende helpt den ghene die twater

53971 laden ende heuet enen bitteren wederspan-
 53972 nighen smake ende daer omme ist be-
 53973 ter inder medicinen dan inder spysen als
 53974 die rape verkeert is want si is beter ter
 53975 spysen dan ter medicinen want si is heet
 53976 ende vucht ende voedet meer dan ander
 53977 wortelen ende dan ander cruden als ysaac
 53978 seyt in dyetis Die rape maect een zuete
 53979 morwe vleysch ende opgheblasen om ha-
 53980 re wyndicheyt ende ghecoect voedet si
 53981 best. mer raeuwe of qualiken ghecoect
 53982 is si quaet te verduwen ende maect in-
 53983 den aderen ende inden zweetghateren
 53984 een bestoppinghe ende si is oek goet
 53985 ter medicinen want die voeten der gheen-
 53986 re die dat voeteuel hebben zijn ghoet
 53987 ghebaeyt in tsop vanden rapen die ghe-
 53988 soden zijn Ende men maect vanden zade
 53989 van raphanus goede olye die tot veel
 53990 dinghen goet is ende sonderlinghe in lam-
 53991 pen ende nochtan en wast niet gheoerloeft
 53992 alsulcken oly in lampen te barnen in sheren
 53993 huys alst openbaert exodi xxvij. daer ge-
 53994 seyt wordt. mit onderscheyt wert ghe-
 53995 boden te offeren mer gheen olye van rapen
 53996 noch van gaghel mer den alre puersten
 53997 als vanden oliuen houte Want het en was
 53998 nyet gheoerloeft anders wat te offe-
 53999 ren noch anders gheen vier te ontsteken dan
 54000 dat vanden hemel neder quam
 54001 Dat Cxl. capitel van rampnus
 54002 **381** RAmpnus is een boem zeer hardt
 54003 knopich telgich ende doernich want
 54004 zijn blader zijn zeer stekelich mit scarpen
 54005 doernen an den canten geset ende cleijn ende diese
 54006 antast mitter hant rokeloes die wort ge-
 54007 steken Int begin als dese boem eerst wast
 54008 so heeft hi zafte blader ende licht mer hoe
 54009 dat hi langer wast hoe dat de blader scarper
 54010 werden Item die meyster inder historien

54011 ouer iudith xx. seyt dat iosephus tuget
 54012 van rampnus dat hi dese virtuut sonder-
 54013 linghe heuet datmen vier wt hem cri-
 54014 ghet Want wanneer dat zijn bladeren
 54015 vallen ende verdorren soe zijn si zeer dro-
 54016 ghe ende van tragher smericheyt ende
 54017 daer omme in heten lande als die zonne
 54018 heet schijnt mit enen cleynen windeken
 54019 werden die blader ontsteken van wes ont-
 54020 **382**stekinghe dicwyl grote bosschen barbar-
 54021 nen Ende dese boem heeft eenrehande
 54022 roede ballichskens inden bladeren daer
 54023 saet in is dat macht heeft te trekken. ende
 54024 het trect die secundine inden buycke ende
 54025 is een boem van groter bitterheyt alsoe
 54026 wel inden wortelen als inden bladeren
 54027 ende inden telgheren ende is nochtans nut
 54028 inder medicinen Want vanden sape zijnre
 54029 wortelen ende vanden middel des boems
 54030 ouermits cokinghe wort een medicijn
 54031 die de meysters licium heyten. ende is
 54032 goet den oghen want het maectse claer
 54033 ende het wisschet die materi des oechs af
 54034 ende is goet teghens leepicheyt vanden
 54035 oghen ende teghen ander ghebreken
 54036 vanden leden der oghen ende tot ioecki-
 54037 ghe oren ende teghen verrotte tantvleysch
 54038 ende teghens bluet spuwinghe ende teghens
 54039 oueruloyende menstruum inder moeder
 54040 dyet fijnlijcken zuuert ende ydelt als
 54041 plinius seyt ende gheneest vlceren van
 54042 lippen ende tenghen **383** clouinge der tonghen als
 54043 die selue seyt ende ic meyn dat dit een
 54044 hulsboem is etcetera
 54045 Dat Cxli. capitel van resina
 54046 **384** Resina als ysidorus seit libro xxvi. is een
 54047 traen die wt enen boem ghelopen
 54048 is als vten balsem boem van sericus van lu-
 54049 pinus ende van lentescus ende van anderen
 54050 bomen die te zweten pleghen Item resin in

54051 griexs dat is wtvloyen in duytsche of
 54052 zweten als die lustighe houten int oeste
 54053 als die drope vanden balsem of der feru-
 54054 len der welcker drope hart wert in eenre
 54055 gemmen als in electrum Die eerste resi-
 54056 na of hars dats terbentijn ende gaet voer
 54057 die ander ende wort gebracht van arabien van
 54058 yndien van sirien van cipers ende van affrica
 54059 ende van eylanden der zee Die ander is mas-
 54060 tic dese coemt van enen eylande datmen chyo
 54061 heyt Die derde is ghemeyn hars van
 54062 pijnboem ende nu is si weeck ende als nu is
 54063 si hard Hier toe heuet ysidorus geseyt
 54064 Item resina dat mach een yghelijcke
 54065 ghomme heyten is si weec of hard die
 54066 morwe is vander balsem of terbentijn ende
 54067 die harde als mastic wijroock ende myrre
 54068 ende deser gelijc Item alle resina is eerst
 54069 morwe ende weeck of taye als si eerst wt
 54070 **385** loept ende ouermits coude of hetten
 54071 soe verharter zommighe ende zommighe blijft
 54072 weeck Ende alle resinen of ghommen zijn nut
 54073 ter medicinen want men doetse in edelen elec-
 54074 tuarien ende zaluen Die virtuten ende die na-
 54075 turen van hem allen soecket in haren
 54076 steden etcetera
 54077 Dat Cxlij. capitel van rubus
 54078 **386** RVbus dats een dichtichticheyt van
 54079 doernen ende is een haechdoorn
 54080 ende streuellen die scarpe tacken hebben
 54081 wanner dat si in een stede te ghader
 54082 wassen als ysidorus seyt Ende men seyt
 54083 dat zijn vruchten roet zijn dyemen wil-
 54084 de moerbessen heyt daer dye harder-
 54085 kens haren hongher mede verweren
 54086 **387** ende heyten hier inden laude braembesie
 54087 Wes vrucht eerst hardt is ende stipticke
 54088 daer nae werdt si roet ende wat zuerach-
 54089 tich daer nae wordt si zwartachtich ende
 54090 soet als si rijpe is wes sap dat roet is.

54091 ende smet als bluet ende die vrucht is buten
 54092 mit enen alte dunnen velleken omme ghe-
 54093 gort of omme ghecleet mit eender ron-
 54094 dicheyten luttel verheuen. Mer si is
 54095 vol mit eenrehande vleysachticheden bin-
 54096 nen mit coernen ende die boem is medici-
 54097 nael mit zijnre vruchten. Item dese boem
 54098 is cout ende droeghe als plathearius seyt
 54099 Item constantinus seyt dat zijn ouerste
 54100 wtlaten stiptike zijn ende dat si goet zijn te-
 54101 ghens hete apostemen die ghebrant zijn ende
 54102 teghens roetheyt der oghen ist dat si ghe-
 54103 stoeten worden ende ghemenghet mitten
 54104 witte vanden eye ende dat si op die oghen
 54105 gheleyt worden. Ende tsap van desen mit
 54106 gharsten water is goet teghens dissen-
 54107 tiriam Hier toe heuet plathearius ghe-
 54108 seyt vander vruchten ende van zijnre nut-
 54109 scal soecket bouen in die letter m. van mo-
 54110 rus Ende dese haechdoern wasset in enen
 54111 onghebouden lande dat ondrachtich is.
 54112 ende hy is goet houen ende wijngaerden me-
 54113 de te heynden ende te vestighen om dat hy
 54114 scarpe anghelen heeft Ende in hem scu-
 54115 len hazen ende coninen ende die voghelen nes-
 54116 telen daer in. Die haghedoern is oek
 54117 doncker ende dicke datmen daer in scu-
 54118 len mach alsoe wel moerders ende qua-
 54119 dyen als serpenten ende ander crupende
 54120 dyeren. ende van rubus coemt rubera
 54121 ende is een venijnt vorssche die daer in
 54122 pleech te wonen. Waer omme dattet bij
 54123 desen haghedoern quaet slapen ende rusten
 54124 is om alrehande quaetheyt als die mey-
 54125 ster inder historien seyt ouer exodi.
 54126 Dat Cxljj. capitel van rutha.
 54127 **388** RVtha is een medicinael cruut ende
 54128 is van tween specien als wilt ende
 54129 tamme ende si zijn beyde heet mer dye
 54130 wilde is die heetste als ysidorus seyt li-

54131 bro xvij. capitulo vltimo Sij segghen dat dit
 54132 cruut den venijnden contrarie is ende dye
 54133 wesel plach hem te wapenen mit desen
 54134 crude want wanner dat hy striden wille
 54135 mit enighen serpent soe eet hi wijnrute
 54136 ende mit dyer lusten veriaghet hyse als
 54137 die selue seyt. Ia die weezel kendt dye
 54138 craft der ruten want als hyse ghegheten
 54139 heeft soe dar hi wel den baselisken be-
 54140 stryden ende hy doodten als plinius dias-
 54141 corides ende constantinus segghen: Ende
 54142 plinius sonderlinghe seydter alte veel
 54143 duechden af int twintichste boeck ende
 54144 int seuen ende twintichste capittel ende
 54145 hi seyt dat die wijnrute heet ende droe-
 54146 ghe is ende die maghe starckende isset
 54147 datmense dicwyl drincket Item si doet
 54148 dode dracht wt comen ende die onrey-
 54149 nicheyt die inder moeder is ende si min-
 54150 dert die sperma inden mannen ende meer-
 54151 ret inden wyuen. Item die cokinghen
 54152 daer rute in ghesoden is beneemt dye
 54153 grote pijn des buucx ist datmense drinc-
 54154 ket ende men dat cruut warm opten buuc
 54155 leydt ende si zuuert ende helpet die lon-
 54156 ghen ende die borst vander couder vuch-
 54157 ter fleumen ende gecoect in olye doot si dye
 54158 wormen inden buyc ende raeuwe gegeten scar-
 54159 petse dat gesicht ende geneest die doncker-
 54160 heyt ende haer sap in die naze gedropen stem-
 54161 pet dat bloeden. ende gegeten of gedroncken is
 54162 zeer goet tegen alle venijn. ende mit soute
 54163 ende mit loke ende mit noten ghestoeten is si
 54164 goet tegen alle venijnde beten ende tsap ter
 54165 nazen in gegoten zuuert thoeft wonderlike ze-
 54166 re van fleumen ende helpt den ghenen die siec
 54167 zijn vanden vallenden euel ende die wijn gedron-
 54168 ken daer si in gesoden is verlicht zeer die ver-
 54169 gichte leden ende brengtse ter geuoelicheyt
 54170 ende ontstopt die zweetgaten die eerst geslo-

54171 ten waren ende scheydt machtelijken die
 54172 wynden inden darmen ende helpet tot
 54173 allen weetten van bynnen Item teghen
 54174 die leephelyt ende roetheyt vanden oghen
 54175 salmen nemen rute comijn ende roeswa-
 54176 ter te samen ghestoten ende ghewreuen ende
 54177 legghent daer op want het zuuert ende
 54178 gheneest wonderlycke zeer. Item dye
 54179 lucht vander wijnrute veriaget alle ve-
 54180 nijntheyt vanden houen. ende daer omme
 54181 wordt si gheplant teghen die selue daer
 54182 si staet inden houen welcke selue die serpen-
 54183 ten ende die padden beminnen Item plinius
 54184 seyt vander ruthen libro xix. capitulo ix. dat die ru-
 54185 the wil ghesayt zijn als die dach ende die
 54186 nacht al euen lang zijn inden herfst want
 54187 si haet den winter ende die messen ende dye
 54188 vuchticheyt ende si heuet ghenoechte in
 54189 droegher aerden daert steynich ende as-
 54190 schich is ende si wil mitter asscen gheuoe-
 54191 det worden want alsmen die rute sayet soe
 54192 salmen daer asschen onder menghen.
 54193 Item die oude romeynen plaghen most
 54194 van ruten te drincken teghens tvenijn ende
 54195 teghens anderen passien Item die ru-
 54196 te en wast nerghent bat dan by vighe-
 54197 bomen of daer onder Item die selue seit
 54198 libro xx. dat pythagoras dwaelde ende hy
 54199 meende dat die ruthe den oghen quaet
 54200 gheweest hadde. mer die maelres dye
 54201 scriuers ende die beelde grauers eten
 54202 ruthe op dat hem tghesichtte goet bly-
 54203 uen sal. Item si sullen hem voerhoeden
 54204 die zwaer mit kinde ghaen dat si gheen
 54205 ruthe en ethen want die dracht wortter
 54206 mede ghedoot Men gheuetse oeck te-
 54207 ghengs dat enen man zijn natuer ontgaet
 54208 **389** ende men smeert hem ziju leynden mit-
 54209 ten zape Ende als een mitten zape besme-
 54210 ret is an zijn handen of benen soe en wordt

54211 hi vanden scorpionen noch vanden byen noch
 54212 vanden wespen gebeten. ende dat selue doettet
 54213 sap van cycuta dyemen bothol of schar-
 54214 niens heyt
 54215 Dat Cxliij. capitul van saltus
 54216 **390** Saltus of vastus dat is een wilde
 54217 stede daer die bomen hoghe was-
 54218 sen als ysidorus seyt libro xiiiij. dat selue
 54219 seyt hy oec int xvij. boec Saltus is een
 54220 dickicheyt der bomen ende is daer om een
 54221 spronc gheheyten of hoech want dye bo-
 54222 men daer hoghe springhen ende wassen.
 54223 Ende scheelt vanden bosschen want inden bos-
 54224 schen wassen veel corter bomen die vaste
 54225 ende dicht by malcander staen mer inden we-
 54226 ghe staen si veel hogher wider ende meere
 54227 Ende silua dat is een bosch daer die bomen
 54228 cort ende dicht in een staen. ende silua wort ge-
 54229 seyt van sylen in griexs dat is hout in duut-
 54230 sche want daer wort veel houts ghehou-
 54231 den ende verderft. Item nemus ende lucus zijn
 54232 oeck bosschen ende beteykenen een dinck ende
 54233 hoe dattet is ist silua ist nemus ist lucus
 54234 ist saltus het zijn alle bosschen die een is
 54235 een dick bosch. die ander doncker. een
 54236 bosch is een bosch etcetera In desen bosschen
 54237 pleghen die voghelen te singhen ende
 54238 te nestelen ende die wilde dyeren te wande-
 54239 ren daer si eykelen wilde appelen ende
 54240 boecke pleghen te eten. ende daer was-
 54241 sen in medicinael cruden ende sonderlin-
 54242 ghe daer die bosschen berchgich zijn.
 54243 ende des zomers zijn si groen van grase ende
 54244 van loueren ende daer is groete ghe-
 54245 nuechte van iaghen ende van die voge-
 54246 len te vanghen mit netten ende mit stric-
 54247 ken. Item die bossche is een verborgen
 54248 stede want dye roeuers ende oeck dye
 54249 moerders schuylen daer in ende wachten
 54250 die coepluden ende ander luden die daer

54251 verby liden ende inden busschen plegen die
 54252 luden te verdwalen want daer luttel wan-
 54253 deringhe is ende daer omme pleechmen
 54254 daer knopen te knopen aan den bomen of
 54255 ander teyken te setten byden welcken men die
 54256 zeker weghen kennen sal. Item die byen
 54257 pleghen honich inden bosschen te maken
 54258 ende nestelen daer inden bomen Item de
 54259 bosschen zijn oek den wandelaers daert
 54260 veylich is ghenoechlijcken onder te rus-
 54261 ten ende te vercoelen als si moede zijn.
 54262 ende oek zijn si goet in te schuylen voer
 54263 die vyanden etcetera
 54264 Dat Cxlv. capitel vanden wilghen
 54265 CAlix³⁹¹ dat is een wilghe diemen te
 54266 poten pleecht ende is een mor-
 54267 we boem ende wast in leghen landen ende
 54268 in cleynighen als ysidorus seyt libro xvij.
 54269 daermen die wijnghaerts mede staen-
 54270 de hout al byndende. Dese boem en he-
 54271 uet gheen vrucht mer hi heeft alleen
 54272 saet of bloemen van welcken sade men
 54273 seyt soe wye dattet dronck die en souden
 54274 gheen zonen winnen ende het maeckt den
 54275 wyuen ondrachtich mede Hier toe he-
 54276 uet ysidorus gheseyt Item plinius seyt
 54277 vander wilghen libro xvi. capitulo xxxvi. datter
 54278 menigerhande gheslachten van wilghen
 54279 zijn Want zommighe laten grote tacken
 54280 wt ende wassen hoghe. ende crighen goede
 54281 stammen daermen den wijnghaert me-
 54282 de op byndt ende hebben langhe basten dick
 54283 starck bynnen wit buyten groen daermen
 54284 banden of maect Ende al ist dat die wilgen
 54285 starck zijn nochtan en zijn si alsoe buech-
 54286 saem niet als die mynre wilge ende daer
 54287 om worden si eer te broken Het zijn ander
 54288 wilghen die mynre ende graceliker zijn dan
 54289 die ander dyemen bueghen mach ende al wor-
 54290 den si gheboghen si en breken niet mer men

54291 maecter banden af den wijngaert mede te
 54292 bynden ende die hoepen mede te belegghen
 54293 ende mitten groueren bintmen tonnen ende ander
 54294 vaten mede. Ende daer is noch een dorde
 54295 speci die tusschen desen tween is middel-
 54296 baer ende die alremeeste is onbuechsom-
 54297 ste ende van desen wilgen houte maect-
 54298 men stoelen bancken ende ander tymmeringe.
 54299 ende het is saft in te sniden ende het dra-
 54300 ghet inden maert blomen ende ist datmen de
 54301 wilghen dan snoyt ende cort soe wassen si ve-
 54302 le te bat. Item die blomen ghebarnt ende
 54303 mit starcken edick ghengt verdriuen lijc-
 54304 doernen Item ist datmen die wilge twee
 54305 voeten bouen die aerde knoten soe worden
 54306 si veel te breder van riseren ende dan mach-
 54307 mense altoes knoten sonder leren of sonder
 54308 opclymmen want hoe dat die telgeren naer-
 54309 der der aerden staen hoe dat die wilghen
 54310 meer ryseren draghen. Ende als dan
 54311 dye boem oudt wordt soe verghaet hy
 54312 haestelijcken ende hy wordet oek byn-
 54313 nen al hol. ende nochtans soe schijnt hi
 54314 van buyten schoen zuuerlijck ende oec
 54315 groen te wesen. in welcker hollicheyt
 54316 dicwijl ende menichworuen venijnde
 54317 serpenten padden ende ander vuyle
 54318 venijnde dyeren schulen ende wonen.
 54319 ende daer omme en salmen daer ymmer
 54320 niet ghaerne onder slapen noch leg-
 54321 ghen rusten. Item al ist dat dese sel-
 54322 ue boem onnutte is om vruchten te bren-
 54323 ghen of te draghen nochtans so is hy
 54324 oek mede nut ende oerbaerlijcken tot-
 54325 ter medicinen. Ende hy is coudt ende
 54326 droeghe alsoe als gheseyt wordt inden
 54327 platheario. ende hy heuet machten te
 54328 dwinghen ende te consolideren ende
 54329 die coertsen te zaftighen ist datmen zijn
 54330 sap te drincken gheeft Ende is oek goet

54331 teghens dissentyriam Sijn bast te pul-
 54332 uer ghebarnt ende dien in drancke ghe-
 54333 gheuen ende dat selue puluer consoli-
 54334 deert wonderen die vol vlerken zijn. En-
 54335 de die puluer in dranck ghenomen van
 54336 bynnen gheneest wratten ende van bu-
 54337 ten daer op gheplaestert mit edic ghe-
 54338 menghet. Item die wilghen ryseren
 54339 mitten bladeren zijn ghoet gheleyt by
 54340 siecken luden des zomers die van het-
 54341 ten leggen ende mit water dicwijl ouer-
 54342 **392**ghoten want si vercoelen die lucht
 54343 ende starcken die siecken ende doen slapen
 54344 als plathearius seyt etcetera
 54345 Dat Cxvi. capitel van sambucus.
 54346 **393**Sambucus is een cleyn morwe boem
 54347 daermen fluyten ende dyes ghe-
 54348 lijck of maket Dese boem is buyten ef-
 54349 fen ende ront ende bynnen hol ende vol
 54350 morwes pits wes bladeren slecht zijn
 54351 vet ende van zwaren roke ende heuet
 54352 witte blomen wel rukende ende cleyn.
 54353 ende heuet enen dubbelden bast die bu-
 54354 tenste bast is vaelachtich graeuwe ende
 54355 bynnen groen Ende die bast is zeer vucht
 54356 ende is goet totter medicinen. ende hy
 54357 maeckt meer dan eens vruchten ende bloe-
 54358 men mer die vrucht is van zwarter ver-
 54359 wen ende van quader luchten ende van
 54360 quadren smake ende daer omme is si on-
 54361 nut te eten. Ende het is een boem wes
 54362 bisten bladeren ende bloemen dyenen
 54363 ter medicinen alsmen seyt in plathea-
 54364 rio. ende purgeert fleuma ende daer om-
 54365 me is hi goet tegen den cotidiaen corts
 54366 die van fleuma ghecomen is Item tsap
 54367 van desen vlieder alleen of mit hoenich
 54368 ghenomen doot pyeren Item die mid-
 54369 delste bast ghesoden in wijn ende dyen wijn
 54370 ghedroncken doet skeyden die hardicheyt

54371 vander milten ende vander leueren Item dat
 54372 selue doen die bladeren in olie ghesoden
 54373 ende daer op van buyten gheplaestert. Item
 54374 zijn bladeren ende die basten ende die vruchten
 54375 in water ghecoect dat sout is doen skey-
 54376 den die zwellinghe vanden voeten ist dat-
 54377 men die voeten daer ouer stoeft ende mede
 54378 bayet Item tsap is goet ghedroncken te-
 54379 ghen die watersucht die van couden coemt
 54380 Item die wijn die sonderlinghe starck
 54381 is daer die blader ende die vruchten in ge-
 54382 soden zijn is goet dicwijl ghedroncken tegen
 54383 malaetscap die van fleumen coemt want
 54384 hi zuuert die fleumatighe humoren won-
 54385 derlijcke zeer die ghecorrumpert zijn.
 54386 Item ist datmen die middel scorsse van-
 54387 den vlieder opwaert script ende neemt dat
 54388 sap daer of soe doettet spuwen ten monde
 54389 ende scraepment nederwaert ende nemet dat
 54390 sap soe laxeret nederwaert als plinius dy-
 54391 ascorides ende plathearius seggen
 54392 Dat Cxvij. capitel van saliunca
 54393 **394**Aliunca is een cleyn doernich cru-
 54394 deken ende is gheseyt van saliendo dat
 54395 is van springhen want het doet die luden
 54396 die baruoet ghaen ende die daer in treden
 54397 springhen ende heyt in walsche chatetra-
 54398 pe Dit seyt virgilius Ende zijn wortel is
 54399 groet ende lancg vet ende morwe en-
 54400 **395**de vleyschachtich ais die pasternake.
 54401 ende men pleghet in electuarien te doen
 54402 Ende ander luden heytent ytingus. ende
 54403 laet wt sommige stelen die scharp zijn
 54404 ende int ouerste wassen hoefdekens die oec
 54405 ouer al scarp zijn als sporen ende wast in enen
 54406 droeghen lande dat onvruchtbaer is ende
 54407 zandich Ende zommige luden heytent scor-
 54408 pio want het steect als die scorpioen dyet
 54409 raect Item plinius seyt libro xx. capitulo vij. dat
 54410 sali-
 54410 unca is cleyn ende cort vol bladeren ende vol

54411 telgheren ende wel dicht oft mitten handen
 54412 toe ghedruct waer ende is wel rukende ende
 54413 ruuct byna als spikenardy ende cleeft an-
 54414 der aerden mit cleynen wortelkens. ende het
 54415 wordt gheuonden in pannonia ende int lant
 54416 ayci ende wast in harden stenighen steden. ende
 54417 is een cruuut dat heet ende droghe is ende
 54418 subtijl inder substancien Wes wortele in
 54419 wijn ghesoden is goet ghedroncken tegen
 54420 dat coren ende starct die mage sonderlinge
 54421 **396** zeer als plinius seyt libro xxi. capitulo ix.
 54422 Dat Cxlvij. capitel van stacten.
 54423 **397** Stacten is een drope van enen boem
 54424 daer die myrre wt loept ende stacten
 54425 dat is mirre Mer het is dat claerste ende
 54426 dat beste ende loept by hem selnen **398** wt den
 54427 boem Dit seyt die gloze ouer genesi tri-
 54428 cesimoseptimo Ende men seyt hoc stacte
 54429 huius stactes ende men seyt oek stacten in-
 54430 declinabile dat is datmens niet en decli-
 54431 neert als ysidorus seyt libro iij. daer hi spre-
 54432 ket vanden rueken daer seyt stacten was ont-
 54433 steken dat wt den bomen loept ende is een
 54434 griexs naem Soect bouen vander mirren
 54435 in die letter m. etcetera
 54436 Dat Cxlix. capitel van storax.
 54437 **399** STorax als ysidorus seyt libro xvij. is
 54438 een boem in arabien ende is den appel ci-
 54439 donie ghelyc Wes telgherkens tranen
 54440 wt gheuen bi den opghanc der sterren diemen
 54441 canicula heyt als die hontsdaghen aen
 54442 comen Wes drupinghe als si in die aer-
 54443 de valt en is niet reyn mer men houtse
 54444 mitten bast ende die ghene die mitten ghar-
 54445 dekens ghehouden wert die is wit ende zu-
 54446 uer mer eerst wort si gheelachtich vander
 54447 zonnen Ende zommige species van storax heyt
 54448 calamites die vet is ende harsich ende vuch-
 54449 tich ende heeft enen genuechriken **400** honich-
 54450 achtigen roke Wes drope als si te samen

54451 ghewrongelt is heyt oec also die grieken
 54452 heytent stirax ende die latijnsche storax als
 54453 ysidorus seyt Item dyascorides ende plathearius
 seggen
 54454 dat storax dryerhande is als storax cala-
 54455 mita ende is die eerst drupt vanden boem.
 54456 ende dat ander is die roede storax dye daer
 54457 naest drupt die puere is. ende die dorde
 54458 is rodelachth morwe ende zuet inden ru-
 54459 ken ende damper inden smake ende groet inder
 54460 substancien ende men machse mitten handen
 54461 walken Ende die enen zueten smake heeft
 54462 machmen valschen ende aldus wordtse
 54463 ghekent die gheualscht is want als si out
 54464 is ende mense dan wrijft mitten handen soe
 54465 wordt si puluer ende valt in stucken ende is si
 54466 versch soe wordtse ghevuchticht ende
 54467 drijft altezeer ende en wort niet tay ghe-
 54468 noech ende is zueter dan si van recht wesen
 54469 soude Ende die morwe en wert niet ghe-
 54470 valscht Ende onder dese drye specien soe
 54471 is storax calamita die best Si starct die
 54472 herssen sonderlinghe zeer zijn roeke ende
 54473 beneemt alle lopinghe vanden reume
 54474 des hoefts ende doet die tanden vast staen
 54475 ende doet menstruum comen ende helpt den
 54476 ghenen die hoesten ende die heesch zijn ende
 54477 si is goet in emplaestren ende is goet tegen
 54478 scorftheyt ende puisten des hoefts ende te-
 54479 ghen anders veel passien Item ysidorus
 54480 seyt dat die fumigaci dat is die rokinge
 54481 van storax zuuert die gecorumpeerde
 54482 lucht ende verdryuet die wazemen inder
 54483 sterften etcetera
 54484 Dat Cl. capitel vanden dwasen vigeboem
 54485 **401** SYtomorus is een dwase vigeboem
 54486 als hij inden latijn seyt want hy
 54487 noemtse ficus fatua ende is den moer-
 54488 boem ghelyck inden bladeren ende inden
 54489 anderen delen soe hout hi die ghedaente
 54490 vanden vigheboem als die meester inder

54491 hystorien seyt libro xxvij. sicomorus ende mo-
 54492 rus zijn griexs namen ende is daer omme
 54493 **402** siromorus gheheyten want hy den moer-
 54494 boem inden bladeren ghelyck is ende
 54495 die latijnsche heytenen celsa want hy is
 54496 hogher ende langher dan dye moer-
 54497 boem Item dyascorides seyt dat sycomorus een
 54498 wilt vigheboem is ende draecht soete-
 54499 lachtiche vruchten mer si en comen nem-
 54500 mermeer ter ripicheyt als plinius seyt
 54501 van caprificus libro xv. capitulo xix. ende die wilde
 54502 vigheboem en wort nemmermeer rijp
 54503 nochtans eten zommighe luden alsulke
 54504 **403** vruchten Item dyaseorides seyt oec dat
 54505 sicomorus ghestoten mit enen steen gheeft
 54506 tranen wt als gomme ende die zijn me-
 54507 dicinael want si zijn medicinael ende si
 54508 zijn goet op venijnde beten worden si
 54509 ghedroncken ende verdryuen die heffin-
 54510 ghe vander milten ende die zericheyd
 54511 vander maghen.
 54512 Dat Cli. capitell vanden doern boem
 54513 **404** SPina is een doernich boem ende ysidorus
 54514 seyt datter die rugknoken na ghe-
 54515 noemt zijn Ende vander scepnis des boems
 54516 suldi vinden int generael boec daer hij
 54517 spreect vanden bomen daer hi seyt dattet
 54518 vander meyninghe der naturen niet en
 54519 is dat die bomen doernich wesen sou-
 54520 den mer het gheualt vander openich-
 54521 heyt der stammen of der planten bider welc-
 54522 ker die coude humoer aengehaelt wort
 54523 die luttel ghecoect is die welcke ouer-
 54524 mits den zweetgaten totten buytensten
 54525 toe ghehaelt is vander hetten der zon-
 54526 nen ende wordt bewronghelt tot enen
 54527 doorn ende om die luttelheyt der natu-
 54528 ren die aenghehaelt wordt ende wordt
 54529 int eynde ghescarpt ende wordt scharp
 54530 ghefigureert ende dat gheschiet onder-

54531 wijlen mit eender afneyghinghe als-
 54532 men sien mach inden hagheboern ende in-
 54533 den roseboem onderwilen staen si recht
 54534 als een pijl Ende daer dese wast dat is
 54535 een onvruchtbaer lant dat onghebou-
 54536 wet is ende dese doorn vlechten hem
 54537 zeer naeuwe onderlinghe die een in dan-
 54538 der ende bescermen malcanderen ende won-
 54539 den die handen dyese an tasten ende si en
 54540 quetzen die een dander niet ende si staen al-
 54541 soe dicke ende alsoe dichte dat die he-
 54542 melsche douwe en canse niet doergaen
 54543 Ende dese doernen quetsen dicwijl die men-
 54544 schen an handen ende voeten ende dat en ghe-
 54545 neest die welcke die ongheuoelicheyd in
 54546 brenghen. Dese ende menighe andere
 54547 virtuten heeft dit cruyt ende nochtans is
 54548 die meerre virtuut in sinen sade ende het
 54549 is zeer verwarmende ende verterende ende
 54550 van enen coern wassen veel coernen of een
 54551 grote plante daer veel saden wt comen.
 54552 Ende dit saet vergaert in langen dopkens
 54553 ende die bloemen zijn zeer soffranich ende
 54554 wel rukende ende is mit alder substan-
 54555 cien heet ende wreet ende die bloemen
 54556 worden zeer vanden byen ghemint als
 54557 plinius seyt libro xx. capitulo xi. ende hi wast zeer.
 54558 Want waer dat hi eens ghesayt wordt
 54559 daer is hi quaet te verdriuen ende daer tsaet
 54560 valt daer wort hi vluchs groen als die
 54561 selue seyt libro xix. capitulo ix.
 54562 Dat Clij. capitell vanden sade
 54563 **405** SEmen dat is saet ende is dat men in-
 54564 den acker sprayt ende worpet op
 54565 datter vrucht af comen sal als dat saet
 54566 ghesayet wordt daer een dyer af coemt
 54567 als ysidorus seyt Tsaet des coerns hoert
 54568 den sayer toe wanneer dattet tijt is te
 54569 sayen. Ende vele luden plaghen wylen
 54570 eer goddinnen of vrouwe der saijnghe

54571 te heyten seminarium dat is tvat daer-
 54572 men tsaet in doet mer seminium dat is
 54573 datter mitten zade ghewonnen is. Item
 54574 plinius seit libro xvij. capitulo xxij. hets goet saet
 van
 54575 enen iaer of van twee of van dryen mer
 54576 daer ouer en doehtet niet veel. Item
 54577 dat saet isser best dat zwaerste is ende byn-
 54578 nen witste nae dyen dat die aerde is ende
 54579 daer nae salment dick of dunne sayen ende
 54580 oeck rasscher of tragher Want in vuchten
 54581 steden wasset haestelixste op dattet vanden
 54582 reghen niet en verrotte ende inden droegen
 54583 lanssemste Item men sals myn sayen in
 54584 vetten vuchten lande dan inden magheren
 54585 ende dorren lande Want in enen vetten lande
 54586 wasset int begin alte zeer ende int eynde
 54587 verderuet hem onderlinghe om dats al-
 54588 soe veel wast ende verderft die saden. ende dat
 54589 snelste ghesayt wordt dat sal dicste we-
 54590 sen dan datmen late ter aerden brenget
 54591 Want dat late ghesayt word dat sal dun
 54592 wesen dattet niet gedoot en wort ouer-
 54593 mits zjnre groter dickicheit wille. het
 54594 is const een saet ghelyck te sayen. want
 54595 die hant sal altoes veruolghen mitten
 54596 trede want mitten rechteren voete sal die
 54597 worp volghen. noch men sal tsaet vanden
 54598 couden steden voeren noch draghen tot-
 54599 ten warmen noch oeck verkeert weder
 54600 omme Item een saet dat in enen maghe-
 54601 ren lande ghesayt is maect enen dunnen
 54602 stoppel ende een cleyn aere ende ydele. mer
 54603 in enen vetten lande comen veel zaden van
 54604 enen zade Item inden herfst als die dach
 54605 ende die nacht al euen lancg is salmen twin-
 54606 ter coern sayen ende in die lenten tsomer
 54607 coern. Item tsaet is een cleyn koernken
 54608 ende ront hebbende in hem die virtuut
 54609 zjns selfs ghedaente te menichuoudi-
 54610 ghen ende dat te bewaren Want wan-

54611 neer dat een saet dat inder aerden ghe-
 54612 worpen is beghint te rotten ende te ont-
 54613 laten ende dattet ouermits die hetten dye
 54614 inder aerden besloten is die humoren van-
 54615 der aerden nae hem trect so beginnet te
 54616 kenen ende wt te laten ende is eerst morwe. ende
 54617 bestaat te meerren. Ende als dat hudeken
 54618 vanden zade alsoe ghesneden is inder aer-
 54619 den van zwellinghe soe laettet zijn stam-
 54620 me alleynsken wt ende vesticht zyn wor-
 54621 telen stijf in die aerde den welcken het
 54622 steeds voetsel gheeft ende alsoe ten laet-
 54623 sten ouermits craft der hetten openet
 54624 die aerde onvoelijken ende breectse op
 54625 ende maect een stoppel telgheren ende bloe-
 54626 men zaet ende vrucht ende al ist cleyn dat-
 54627 ter ghesayt wordt nochtans ist groet dat
 54628 vanden zade coemt Die dwaese meynen
 54629 dattet saet verloren is alst ghesayt wort
 54630 ende men machs nemmermeer bet verwa-
 54631 ren dan mit sayen. Item vanden zade
 54632 ouermits den stroe coemt een aere die
 54633 vol saeds is ende al van enen zade gheco-
 54634 men. ende die natuer heefter scarpicheit
 54635 inden aeren ghemaect op dat die cley-
 54636 ne voghelkens ende die wormen die korlen
 54637 niet vluschs verderuen en sullen als die
 54638 selue seyt. Ende nae der naturen dyes
 54639 saets daer nae is die aere ghemaect.
 54640 Want onderwilen is si breet als in der
 54641 ghersten onderwilen dryekant als inder
 54642 spelten onderwilen vierkant als inden
 54643 weyte ende onderwilen ront ende dun-
 54644 ne als plynus seyt. Item die aere is
 54645 int ouerste vanden stroe mit veel dop-
 54646 kens ommebeuanghen daer dye greyn-
 54647 kens als inder moeder gheuoet wor-
 54648 den ende worden daer behouden ende
 54649 beschermt tent si rijp zijn. Welcke dop-
 54650 kens als si wt breken soe blyuen si eerst

54651 ghesloten mitter corlen ende daer na als
 54652 die korlen bestaen te heffen ende sonder-
 54653 linghe inden weyte soe worden si gesne-
 54654 den die dopkens als gheseit wordt ouer
 54655 aristotiles boecken vanden planten dat dye
 54656 hoefden vanden aren ghemeynlijck int
 54657 begin werden op ghelicht ouermits der
 54658 hetten diese heft mer wanneer dat si rijp
 54659 werden soe werden die dopkens wat neder-
 54660 waert ghebuucht Item wanneer dat die
 54661 aren noch groen zijn soe werden si haes-
 54662 telick verderft van onreinen ende venijnder
 54663 luchten mer als si sueten hemelschen dou-
 54664 we hebben ende claer zonne so werden si
 54665 haest rijp ende alst wel douwet al ist coern
 54666 rijp soe houtet die douwe nochtans in-
 54667 den doppen ouermits der vuchticheyt
 54668 als plinius seyt libro xvij. Dat selue seg-
 54669 ghen constantinus ende ysaac Men kendt
 54670 die goede are nae der groetheyt der aer-
 54671 den Want in goeder vetter aerden wast
 54672 een goede are ende dyer een groet deel.
 54673 ende alsoe ist verkeert in enen magheren lande
 54674 als plynus seyt etcetera
 54675 Dat Cliij. capitel vanden stoppelen.
 54676 **406** STipula dat is een stoppel. Dese
 54677 wordt verbarnt opten acker als de
 54678 bouwe ghedaen is om den acker te bat
 54679 te eeran ende te hauenen als ysidorus seyt
 54680 libro xvij. Item stipula is dat dinc dat-
 54681 ter ghebleuen is vanden stroe mitter wor-
 54682 telen in die aerde staende alst coern mit
 54683 zekelen of ghesneden is of mit zichten af
 54684 ghemayt ende dese stoppel wordt niet
 54685 yser **407** vanden doern yet in ghebleuen dye
 54686 doern en moet eerst wt. Item salmen
 54687 dese doernen op roden so moetmen daer
 54688 toe yseren zekelen of messen hebben ende
 54689 als si op ghehouwen zijn soe byntmen-
 54690 se aen bondekens ende barntse inden ouen.

54691 Item daer openbaren dicwijl bloemen
 54692 onder den doern ende oeck vele vruchten
 54693 mer om die morwicheyt der blomen en
 54694 worden die doernen niet gemorwet mer
 54695 ymmer als die blader vallen soe bliuen de
 54696 doernen nochtan ende werden dan voert aen
 54697 harder ende om hare natuerlike droech-
 54698 heyt soe barnen si veel te lichtelijcker en-
 54699 de si maken grote barstinge Mer daer
 54700 nae werden si vlusch verderft als die glose
 54701 seyt ouer tseuende capittel ecclesiastes.
 54702 ende nochtans en zijn die doernen niet al
 54703 onnut mer si zijn tot veel dinghen nut.
 54704 want men maecter thunen af daer hem die
 54705 luden ende haer goet mede bescermen ende
 54706 brengen menigerhande oerbaerlike vruch-
 54707 ten in die si beschermen Soect bouen van ru-
 54708 bus in die lettern **408** r. etcetera
 54709 Dat Cliij. capitel van ligna sethim
 54710 **409** Ligna sethym dat zijn eenderhan-
 54711 de houter of bomen die onuerrotte-
 54712 lic zijn ende gheliken den witten doernen die
 54713 welcke in griecx achantis heyt als ghe-
 54714 seyt wordt ouer exodi xxv. daer gheseit
 54715 wort Sethim is een naem van enen ber-
 54716 ghe ende van enen lande ende van enen boem dye
 54717 den witten doern gelijc is inden bladeren ende
 54718 is alte lichten hout dat onueruylende is
 54719 ende onoerbaerlic waer of dat geseyt wort
 54720 in aurora Die houten van sethim en ver-
 54721 ghaen niet van enighe verrottinge Item
 54722 dyascorides ende plinius segghen dat zijn
 54723 virtuut stiptike is ende byndende ende bloet
 54724 stempende ende heeft zerpe bladeren ende
 54725 doernich ende wittachtich ende heeft een
 54726 purpur bloem ende langhe gardekens
 54727 ter groetheyt van enen vingher daer
 54728 int hoechste doernighe hoefdekens staen
 54729 dye vol zijn vanden ronden zade. ende is
 54730 goet teghens tvenijn ende die serpenten

54731 schuwen zijn lucht ende gedroncken voedet
 54732 ende vunct also mere stinckende ende veruuyl-
 54733 de leden ende helpste etcetera
 54734 Dat Clv. capitel van sentix.
 54735 **410**SEntix senticis is een gheslachte
 54736 van enen crude of van eenre vrucht
 54737 die zarpe bladeren heeft ende vette ende ge-
 54738 sceyden als die eruke ende heeft tacken van
 54739 tween cubitus hoech ende wast in enen onge-
 54740 bouden lande als die doorn doet als ysidorus
 54741 seyt ende heeft hoefden als carduus doet
 54742 Wes wortel lanck is ende roet vet ende me-
 54743 dicinael ende is goet op ghebarnde zeren
 54744 als dyascorides seyt ende is goet tegen pas-
 54745 sien van bynnen der aderen etcetera
 54746 Dat Clvi. capitel vanden thunen.
 54747 **411**SEpes is een thuun dat is een ghe-
 54748 slachte van heydinghen **412** die ghe-
 54749 maect is van ryseren ende van doernen
 54750 ende deser ghelyc Want men steeckt eerst
 54751 staken in die aerde ende daer vlechtmēn
 54752 gharden omme ende ander ruwen. ende
 54753 aldus worden die huysen dat choern ende
 54754 die houen bescerm̄t voer die beesten ende
 54755 voer die quade menschen Ende bi den thunen
 54756 pleghen oeck quade venijnde wormen te
 54757 schuylen als vorschen adderen slanghen ende
 54758 ander dyeren. ende daer om isser quaet by
 54759 slapen Ende dese thunen veruaren schier ende
 54760 daer om moetmense dicwyl vernuwen ende
 54761 al ist dat si vremde dinghen bewaren als
 54762 si inder zonnen staen nochtans veruaren
 54763 si schier ende als si dorre zijn soe leytmēn-
 54764 se int vier etcetera
 54765 Dat Clvij. capitel van sudes.
 54766 **413**SVdes sudis is een stake die aen
 54767 beyden eynden scharp is ende wor-
 54768 den daer omme ghescarpt op dat si te
 54769 dyeper in die aerde ghaen sullen ende te sty-
 54770 uer staen op datmen daer enen styuen

54771 thuun an maken mach. ende men seyt hec su-
 54772 des huius sudis in feminino genere. als huguci-
 54773 us seyt ende ouidius etcetera
 54774 Dat Clvijj. capitel van siliqua
 54775 **414**Siliqua is een gheslacht van legu-
 54776 men mit ballichskens die ydel zijn
 54777 ende een gheluut gheuen ende bezwaert
 54778 meer dant voedt of saedt als die glose
 54779 seyt ouer lucas xv. Item hugucius of
 54780 hugucio seyt dat siliqua is een dop van
 54781 enen ygheliken choern als van weyte oft
 54782 van rogghē ende van deser ghelike ende be-
 54783 teykent alsoe veel als quisquile daer vo-
 54784 re af gheseyt is in die letter q. ende men ple-
 54785 gher varcken mede te voeden Item ysidorus
 54786 seyt libro xvij. siliquem dat die corrupte la-
 54787 tijnsche siliquam noemen ende daer om-
 54788 me heuet den naem vanden grieken ghe-
 54789 nomen want het is een boem wes vrucht
 54790 soet is ende si segghen dat xilon een hout is
 54791 ende dat liquon soet is. ende mit deser senten-
 54792 cien ouerdraecht plinius libro xv. capitulo xxiiij.
 daer
 54793 hij seyt dat die vruchten van siliqua alte
 54794 soet zijn ende zijn eens vinghers lanck
 54795 ende eens duums breet Vanden welcken men
 54796 die scorse eet als die selue seyt libro xiiij. capitulo
 54797 ix. ende zommige luden seggen dattet was
 54798 ficus egipciaca mer dat is een openbaer
 54799 dwalinghe want hi en wast in egypten ni-
 54800 et mer in syrien
 54801 Dat Clix. capitel vanden mostaert cruut
 54802 **415**SYnapis is een morstaert cruut ende
 54803 ysidorus seyt libro xvij. dattet een cruut
 54804 is ende is heet ende droeghe inden vier-
 54805 den grade: ende dunnet die groue taye
 54806 humoren ende zuuertse oeck mede. en-
 54807 de gheneest steken van scorponen ende
 54808 van serpenten alsmen daer edick toe
 54809 doet ende verwinnet die venijntheden
 54810 vanden padden stoelen ende zafticht den

54811 tantzweer ende schiet totter herssen ende zu-
 54812 uert wonderlijcke zeer ende breect den
 54813 steen ende doet menstrua comen ende
 54814 maket enen appetijt ende starct die ma-
 54815 ghe ende helpt die vallen vanden groten
 54816 euel ende gheneest die twater laden ende
 54817 verwecket lytargicos dat zijn die ghe-
 54818 ne die enen aposteme after int hoeft
 54819 hebben die ymmer slapen willen. ende
 54820 helpet den luden zeer ende zuuert dat
 54821 haer ende beneemt hem dat vallen en-
 54822 **416**de bernemt die tutinghe vanden oren ende
 54823 wisschet af die donckerheyt vanden oghen
 54824 ende zaftighet die scarpicheyt der oghe-
 54825 braeuwen ende is goet totter gichten.
 54826 want het opent die zweetghaten ende ont-
 54827 bynt ende verteert die humoren die de
 54828 zeenen gheslapt hebben van vele luden
 54829 verghadert tot menigerhande oerbaer
 54830 want zommighe decken daer husen me-
 54831 de ander luden legghent onder haren
 54832 bedden ander luden gheuent haren bees-
 54833 ten ende aldus vaste voert ende koken ha-
 54834 re spyse daer mede als plinius seyt libro
 54835 xvij. capitulo xxx. soect bouen van palea in dye
 54836 letter p. Stipula is een licht dinck byn-
 54837 nen hol ende droghe ende is den winde on-
 54838 derdanich ende werdt vanden vyer lichte-
 54839 lijcken ontsteken
 54840 Dat Clx. capitel vanden bloem vanden meel
 54841 **417**SYmila dat is die bloem vanden me-
 54842 le ende is dat alre puerste ende dat lec-
 54843 kerste datter is ende maecter schoen broot
 54844 af dat dat **418** die edele luden eten ende heyt
 54845 properlick siligo ende is die alre cleynste
 54846 bloeme diemen maken mach. Mer wij
 54847 pleghen siligo int ghemeyn voer rog-
 54848 ghe te nemen ende dat en doet hi hier ni-
 54849 et ende men pleechter vladen ende pasteyden
 54850 mede te maken ende ander dinghen ende pap

54851 ende men oerbaert oeck in medicinen soec-
 54852 ket bouen van farina in die letter f. ende van
 54853 polenta in die letter p. etcetera
 54854 Dat Clxi. capitel vanden bessem
 54855 **419**SCoba is een boem ende is gheseyt
 54856 van scopo scopas scopare dats rey-
 54857 nighen of veghen daer omme datmen mit
 54858 scopo dat is mitten besem die huysen ende
 54859 die daken veecht ende scoen maect als ysi-
 54860 dorus seyt libro xvij. ende veel luden heyteten
 54861 brith ende heeft lichte bladeren als die es-
 54862 pen boem doet die altoes beeft mitten
 54863 bladeren vanden lichten wynde ende heeft
 54864 veel ghardekens die hardt zijn ende kno-
 54865 pich daermen die kynder dicwijl mede
 54866 om haren aers slaet ende van dyen gharden
 54867 maectmen bezemen daermen dye huysen
 54868 mede veecht ende zuuertse vander onreynich-
 54869 heyt Ende dese boem maect eenxhande **420**
 54870 zaden die ydel zijn als zemelen daermen
 54871 in zommighe landen broet of maect ende
 54872 bact ende dat zijn wilde luden die inden bos-
 54873 schen wonen. ende dese boem heuet veel
 54874 zuers saeps dat een luttel prekelende is
 54875 ende die luden pleghen hem in den herfst ende
 54876 in die leynte den bast in te sniden ende verga-
 54877 deren die humoren die daer wt lopen Welc-
 54878 ke humoren si drincken voer den wijn en-
 54879 de die dranck dwinghet den dorst en-
 54880 de beneemten ende doet dye maeghe
 54881 ende den buycke zeer heffen Mer hy
 54882 en sadet noch en voedet niet: ende dat
 54883 selue sap ghehouden in enen vate on-
 54884 der die messen ende daer langhen tijt
 54885 ghecoeket van dyer hetten der zonnen
 54886 wordt ghecorrumpert ende oeck ver-
 54887 vuylt ende werdt vererkeert **421** in eenre vet-
 54888 ticheydt ende wordt als salue ende veel
 54889 trekken wt desen boem ouermits den
 54890 viere oft pec waer. ende al ist sake dattet

54891 lelic zwart ende stinckende is nochtans ist
 54892 in veel dinghen nut ende daer omme oer-
 54893 baren die wilde luden die inder wilder-
 54894 nissen wonen dit sap ende saet ende dat zwart
 54895 dinck dat si onder die messe coken voer
 54896 haer broet voer haren wijn ende voer haer
 54897 olye. etcetera als plinius roert als hi seyt van-
 54898 den zape der bomen libro xv.
 54899 Dat Clxij. capitel van werck.
 54900 **422** STuppa dat is werck of vulnis dat
 54901 vanden vlas of vanden hennep
 54902 valt. ende die oude meysters plaghent
 54903 stipa te heyten daer omme datmen die
 54904 reten ende spletten vanden schepen daer me-
 54905 de plach te stoppen Want si heyten stipa-
 54906 tores die dat werck plaghen te berey-
 54907 den inden valeyen als ysidorus seyt libro
 54908 xix. Item men moet veel zwinghens ende
 54909 bokens ende hekelens maken eermen dat
 54910 werck vten vlas ghecrighen kan. ende alst
 54911 daer of gheseyden is soe ist grouer sche-
 54912 nigher ende corter dan dat vlas. ende daer
 54913 omme en ist niets veel waert te vercopen
 54914 ende nochtans spintmen daer grof gaern
 54915 of daermen leenmenten of maect inden
 54916 kaersen. want alst wel ghedroeghet ende
 54917 ghoreynighet is soe ist haest ontsteken
 54918 ende wordt lichtelijcken barnende dat
 54919 werck ende het wordt schier in asschen
 54920 verkeert ende wordet ghelesschet. so ghe-
 54921 uet enen bitteren roke die den oghen hin-
 54922 derlijc is. Item werck is nut ter medi-
 54923 cinen alst wel ghezuert is van sinen sche-
 54924 uen want het is goet wyeken of te ma-
 54925 ken ende wonderen mede te droeghen ende
 54926 verbarntheyt mede te zaftighen. Ende
 54927 is ghoet op ghezwollen oghen seyt plinius
 54928 libro xix. capitulo x.
 54929 Dat Clxij. capitel van taxus
 54930 **423** TAxus is een boem die gevenijnt

54931 is wt wes sap men venijnde verghiffe-
 54932 nisse trecket ende perset Ende het is een
 54933 starck boem die groue telgheren heeft
 54934 die buechsom zijn ende lang Vanden wel-
 54935 ken parthi dat zijn eenrehande luden dye
 54936 soe heyten boghen maken als ysidorus seit
 54937 libro xvij. Sijn schiem is quaet onder te sla-
 54938 pen want hi doot die luden ende zijn sap lax-
 54939 eert alte zeer. wes vleysch griex vyer
 54940 houdt datmens niet lesschen en mach als
 54941 dyascorides seyt etcetera
 54942 Dat Clxiij. capitel vander tafelen.
 54943 **424** TABula dats een tafel ende is ghe-
 54944 seyt van teneo tenes tenere dat is
 54945 houden. ende in eenre beteykenis ist mensa
 54946 diuitum dats een tafel der rijcker luden
 54947 of men seyt tenabula daer omme dat si
 54948 die bolos dat zijn brocken ende sneden hout
 54949 ende die vaten ende soutvaten ende dwalen ende
 54950 dat
 54951 broet mitter spisen die daer op gheset
 54952 worden. ende si wort op scraghen gerecht ende
 54953 is oec tabula ghenoemt in eender ander manie-
 54954 ren als alea dats een wortafelbort daer-
 54955 men in speelt. ende dese wordt ghebonden ende
 54956 is binnen gheverwet mit menigerhande
 54957 vexwen **425** Inder dorder manieren soe wort
 54958 tabula gheyten **426** een effen slecht dun hout
 54959 daermen letteren in scrijt als die kynder
 54960 inder scholen hebben Noch isser een an-
 54961 der maniere dyemen tafel heyt als dye-
 54962 men aen den ryemen draecht mit wasse
 54963 bynnen gheghoten mit veel cleyne dun-
 54964 ne bladeren. ende si zijn aen beyden siden
 54965 ghegroeft ende mit was gheuolt zommi-
 54966 ghe mit roeden was zommige mit groe-
 54967 nen daermen in scriuet alrehande dingen
 54968 Noch isser een ander manier van tafelen
 54969 ende dat zijn langhe barderen die mit zagen
 54970 ghedeylt zijn ende mit bylen ghehouwen ende
 54970 dese pleechmen op die huyse te leghen

54971 dyemen mit leyden dect ende dese ple-
 54972 ghetmen vast deen byden anderen te voe-
 54973 ghen dat si vast sluyten sullen. ende men be-
 54974 hoeuet oeck tafelen diemen aen die een
 54975 side leyt wt den weghe. ende warneer dat-
 54976 men die te doen heuet datmense dan oer-
 54977 baren mach als nu sitten af te maken kis-
 54978 ten stoelen bancken trysoren ende watmen
 54979 wille etcetera
 54980 Dat Clxv. capitel vanden balcken
 54981 **427** TRabs dat is een balcke dye ouer-
 54982 dwers in een huus leyt ende dye
 54983 mit beyden eynden an den wanden reyct
 54984 ende doet dat huys stijf staen Het is noet
 54985 dat die balck lancg si starck ende grof en-
 54986 de sonderlinghe by den middel op dat
 54987 hi niet ghecromt en sal werden. want
 54988 men moet dicwijl een pylaern of enen
 54989 stijl onder een balck voeghen alsmen twy-
 54990 uelt dat enich balc te cranc is
 54991 Dat Clxvi. capitel van theberintus **428**
 54992 THeberintus **429** als ysidorus seyt libro
 54993 xvij. is een boem die hars zweet
 54994 die beter is dan ander hars die wij int
 54995 ghemeyn hebben. wes hersse therbenti-
 54996 na hiet ende is zeer medicinael Want dyas-
 54997 corides seyt dat zijn bladeren vruchten ende
 54998 basten ende saden stiptick zijn ende si zijn
 54999 goet teghens venijnde beten Ende dye
 55000 terbentijn is ghoet die welcke zuuer is
 55001 ende blinckende ende wel rukende ende roet in-
 55002 der verwen. ende heeft virtuut te sceyden
 55003 te morwen ende te rypen. ende daer omme
 55004 is si goet teghens harde apostemen ende
 55005 teghens ander verghaderinghen alsoe
 55006 wel inden hoefde als inden ledien Item
 55007 plinius seyt libro xij. capitulo vij. datter tweee speci-
 55008 es zijn van therebintus als tmanneken ende
 55009 die ander die sonder vrucht is alst wijfken.
 55010 Ende dese is tweerhande deen heuet een

55011 roede vrucht vander groetten dat rijs is
 55012 ende die ander heuet een bleecke vrucht
 55013 vander groetten eenre boenen ende is een
 55014 vrucht die ghenoechlijck is inden roeke
 55015 ende vet inden tasten. ende is al hersich.
 55016 ende is een groet boem in syrien ende zijn
 55017 bladeren staen dicke in malcanderen ende
 55018 hi heuet eenrehande balchskens daer
 55019 wormkens wt comen of vlieghen oft
 55020 mugghen waren Welcke wormen dye
 55021 basten duerboren daer die terbentijn co-
 55022 met wt lopen. Item plinius seyt libro
 55023 xxijij. dat die wortel ende die bladeren in
 55024 wijne ghesoden starcken die maghen
 55025 ende helpen teghens den hoeftzweer
 55026 ende therebintus zuuert wonderen ende
 55027 heyltse etcetera
 55028 Dat Clxvij. capitel van thima.
 55029 **430** THima dat zijn houteren die dierba-
 55030 re zijn als habenus daer voer af
 55031 gheseyt is Vanden welken salomon trappen
 55032 maecte ende ander ghemacken inden huse go-
 55033 des waer of die glose seyt iij. regum capitulo i.
 55034 op die stat wt affir die houtere thyma
 55035 etcetera Ende dese houteren en moghen niet ver-
 55036 rotten ende si zijn doernich ghelyc dat die
 55037 witte doorn is. ende is ront ende wit ende zeer
 55038 blinckende ende gepolijst als een spieghel of
 55039 een naghel want men macher beelden in sien
 55040 ende het en mach inden vier niet verbarnt
 55041 werden noch inden water vergaen als si oeck
 55042 en mogen die houteren van sethim ende vele
 55043 luden meynden dattet houten van sethim
 55044 gheweest hadden
 55045 Dat Clrvij. **431** capitel van een sprute
 55046 **432** TYrsus dats een spruyt also wel van
 55047 bomen als van crudens. ende het is dat
 55048 ouerste deel vander planten of van eender stam-
 55049 men datter tot allen tacken wt loopt dat
 55050 groenste ende dat morweste ende dat

55051 schoenste ende is den hemel naeste en-
 55052 de vertste vander aerden ende is mitten
 55053 douwe des hemels meest ouerghoten
 55054 ende effenste ende saefste inden blade-
 55055 ren ende is nutste inder medicinen want
 55056 in cirsis⁴³³ is dye meeste crafte vanden cru-
 55057 den etcetera
 55058 Dat Clxix. capitel van sparren
 55059 ⁴³⁴Tligna dat zijn houtere dyemen
 55060 sparren heyt ende dese pleecht-
 55061 men op die mueren of wanden te setten
 55062 ende rechtense voert int ouerste vanden hu-
 55063 se ende daer pleechmen ouerdwers lat-
 55064 ten of barderen op te nagelen daermen
 55065 dat huys op decken sal ist mit riede of
 55066 mit anderen dinghen Item die sparren
 55067 zijn viercant ende starck ende behouwen
 55068 ende daer si opter mueren mede staen dye
 55069 eynden zijn grouer ende starckerre dan dye
 55070 ouerste staen etcetera
 55071 Dat Clxx. capitel vander tarwen.
 55072 ⁴³⁵TRiticum dat is weyte ende is ghe-
 55073 seyt van trituro dat is van darschen
 55074 want men pleech den weyte te derscen
 55075 Of hij wordt gheseyt van tritura dats
 55076 wriuinghe want zijn korle wordt inder
 55077 molen ghewreuen ende ghemalen op dat-
 55078 ment eten sal als ysidorus seyt libro xvij.
 55079 Item die weyte is tweerhande als roet
 55080 ⁴³⁶buyteu in beyden eynden scarp ende inder si-
 55081 den ghesneden ende bynnen wit zwaer en-
 55082 de wichtich ende dat gheslacht ist best als
 55083 plinius seyt Die ander is soffranich buyten
 55084 inder verwen ende bynnen wit ende int ouerste
 55085 al om luchtende ende saefte ende is quaet te
 55086 breken Ende van sinen proprieteyten soect bo-
 55087 uen van frumento in die letter f. als ysaac seit
 55088 in dietis. Item die weyte wordt goet of
 55089 quaet naden lande daer hi in gesayt wordt
 55090 want die in enen vetten lande ende in enen
 verrotteli-

55091 ken ghesayt wort die is vetter ende wichti-
 55092 ger dan die in enen magheren ende in enen dor-
 55093 ren lande wast Want is die aerde goet soe
 55094 wort die weyt goet ende alsoe verkeert. Ende
 55095 die weyt wert oek verwandelt na der tijt.
 55096 want die wast in enen getemperden tide ende
 55097 tlant bequaem is ende die korl vanden weit aer-
 55098 dich is so wort die vrucht volcomen ende
 55099 ghecrighet veel meels ende luttel bas-
 55100 tes ende cricht zijn voetsel Ende is de
 55101 tijt verkeert soe sal die vrucht daer nae
 55102 wesen Item die weyte scheelt oec na der
 55103 outheyt nyeuheyt ende middelbaer-
 55104 heyt Want als hy alte out is soe wordt
 55105 hy alte droeghe ende oek alte hardt
 55106 te verduwen ende voedt luttel want dan
 55107 werdt zijn substancialighe⁴³⁷ vuchtichede
 55108 ghemindert ende alte zeer gedroecht.
 55109 Ende die weyt die alte nuwe is ende die
 55110 onlanghe gheleghen heeft die is alte
 55111 slimich ende alte taye te verduwen ende
 55112 maect wint ende rommelinghe inden bu-
 55113 ke. Mer die middelbaer weyte dye is
 55114 tusschen den alte nuwen ende den alten ouden
 55115 ende die getempert is als tusschen veel
 55116 vuchticheden ende luttel vuchticheden
 55117 die is te prisen ende goet te verduwen
 55118 want wanner dat die vuchticheyt dye
 55119 hem van buyten aen gheuallen was dye
 55120 hem niet thoe en behoerde verteert is
 55121 soe wordt die weyte ghetempert inder
 55122 substancialigher vuchticheyt ouermits
 55123 der luchten Item ysaac seyt dat die wey-
 55124 te heet is tusschen vucht ende droege
 55125 ghetempert. Mer tbroot datter af ghe-
 55126 maect is ende wordt dat is heeter om
 55127 die hetten des vyers. Item die weyte
 55128 heuet dese proprieteyt voer allen an-
 55129 deren coern dat hy bat voedet dan alle
 55130 andere coernen ende dat is daer om want

55131 **438**hy der complexien des menschen best
 55132 becoemt als die selue seit Item die wei-
 55133 te is zuuerende ende ghenesende ende daer
 55134 om tsap van sinen meel is zuuerende die
 55135 borst ende die longhen Item dat selue
 55136 doet ptiseyn die daer of ghemaect is
 55137 alsmen vander gersten maect ende zuuert
 55138 meer dan dyemen van ghersten maect ende hy
 55139 is goet teghen den hoest ende tegen die lo-
 55140 pinghe vanden bloede Item weyte ghe-
 55141 coect ende mit olien gheleyt op enen har-
 55142 den aposteem ontbinten ende scheytten Item
 55143 weyte ghecoect mitten sape van ruten
 55144 scheydet die wronghelinge vanden melc
 55145 ist datmen die mammen daer mede bestri-
 55146 ket Item die ghecoete weyte getem-
 55147 pert mit billen sap ende gheleyt op zenen
 55148 verbyet die quade humoren dat si nyet
 55149 neder ghanghen en moghen Item wey-
 55150 te coernen ghekauwet zijn goet op beten
 55151 van verwoeden honden want si trecken tve-
 55152 nijn wt als die selue seyt. Item men ma-
 55153 ket vanden weyte olie die goet is tot veel
 55154 dinghen ende sonderlinghe tegen ioecte ende
 55155 teghens serpigo ende inpetigo ist datment
 55156 die twee zeeren hardelijken wriuet mit
 55157 enen zerpen wollen doecke op datter
 55158 die olie te bat in sal moghen lopen Item
 55159 zijn zemele is meer znuerende **439** dan dye
 55160 blome mer si gheeft luttel voetsels of
 55161 ne gheen Item die selue seyt dat die ver-
 55162 sche nyeuwe weete van cleynen voetsel
 55163 is ende wanneer hi ghegheten wordt so ma-
 55164 ket hi heffinghe ende rommelinghe inden
 55165 buke ende zericheyd inden siden ende hi wordt
 55166 schier verkeert in verrottinghe ende daer
 55167 omme comen daer venijnde pyeren af
 55168 Ende ghebraden voet hi meest ende ma- **440**
 55169 minst windes ende stoppet zeer mer in
 55170 water ghecoect is hy zwaer ende heffen-

55171 de ende windt taye humoren Hier toe he-
 55172 uet ysaac gheseyt in dietis
 55173 Dat Clxxi. capitel van tysana
 55174 **441** TYsana als die gloze seyt ouer se-
 55175 cnndo regum primo heyt ghedro-
 55176 ghede gharste mit enen stoter ghestoe-
 55177 ten ende dyen bast af ghedaen ende daer
 55178 maectmen een bequaem spyse af dyen
 55179 ghenen die quade tanden hebben ende
 55180 men maecter oeck ghoeden dranck of
 55181 den ghenen die den corts hebben ende
 55182 ander hete passien Soecket bouen van-
 55183 den seluen in die letter o. Hy verwan-
 55184 delt die hetten ende zaftichtse ende be-
 55185 neemt den dorst Ende dien dranc die daer
 55186 af ghemaect wort die heyt ptiseyn. dit
 55187 seyt ysaac in dietis
 55188 Dat Clxxij. capitel vanden distelen
 55189 **442** TRibulus is distel ende is een doer-
 55190 nich scharp cruut dat morwer is
 55191 dan dye boem ende harder dan een
 55192 cruut ende daer omme seyt hy dattet
 55193 een stamme is ende gheen cruut ende
 55194 van desen zijn twee specien als die gro-
 55195 te distel die biden thunen wast als ply-
 55196 nius seyt libro xxi. capitulo xvi. Tribulus is een
 55197 hardt dinck ende wast hoghe mit veel
 55198 scarpicheden ende heeft hoefdekens
 55199 mit blomen die gheneighet zijn totter
 55200 roetheyt mit blaeuwer verwen ghemem-
 55201 ghet ende wordt ghecromt ende nijcht
 55202 weder ter aerden waert Ende die ander spe-
 55203 cie van distel is mynre ende wast in bro-
 55204 kighen steden ende inden velden ende
 55205 dese en is soe lancg noch soe grof niet
 55206 ende heeft cleyne blader ende ront ende
 55207 werept langhe tacken wt dye morwe
 55208 zijn ende roet ende strecken op die aer-
 55209 de ende zijn zeer scharp ende doernich ende
 55210 heeft een witte bloem ende maect eerst

55211 ene groene vrucht daer nae roede ten
 55212 laetsten zwart. ende dese vrucht beminnen
 55213 die serpenten die adderen ende die padden
 55214 ende daer om en sullense die luden niet eten
 55215 ende waer daer yemant diese eten woude
 55216 soe salmense hem gheuen die hoechst vander
 55217 aerden staen ende die niet alste ripe en zijn
 55218 ende die vanden vliegen ende vanden wormen niet
 55219 gheraect en zijn Item plinius seyt dat
 55220 distel viant is der ploech ende den coern.
 55221 want hi is zeer groyende ende waer dat hy
 55222 wast daer is hi quaet verdriuen ende hi quets
 55223 die hande ende die voeten dien raken ende hi
 55224 schuert der luder cleder als si daer aen
 55225 comen ende neemt den scapen haer wolle
 55226 die daer in weyden.
 55227 Dat Clxxij. capitel van thyme
 55228 **443** THymus is een zeer wel rukende
 55229 cruuwt wes bloem heyt epytimisia
 55230 ende is sonderlinghe medicinael ende
 55231 dese purgeert melancolie ende fleume
 55232 ende daer om is hi goet teghen den quar-
 55233 taen ende teghen ander melancoliose
 55234 siechten etcetera
 55235 Dat Clxxij. capitel van thymiane
 55236 **444** THimiana is eenrehande confectie
 55237 die bereit is van onica van stacte van
 55238 galbano ende van wyroock als gheseyt
 55239 wort exodi in dat dertichste capittel ende
 55240 heeft den naem van thymus der blomen
 55241 die soe zuetelijcken ruuckt als ysidorus
 55242 seyt libro iij. daer hi tracteert vanden roeke
 55243 ende alsulcke confectie en plachmen onder
 55244 die luden niet te maken want die heer ge-
 55245 boet datmen die thymiana opten ou-
 55246 taer offeren soude ende daer om en sal de
 55247 bruut noch die brudeghomme inder kerc-
 55248 ken niet bewieroect werden of beroeckt
 55249 mitten roecke des wyroecs ende daer
 55250 om ist als die ghewide wyroock ghe-

55251 haelt is opten outaer ende dat beroect
 55252 wordt is dan dat sake dattet wyroecx
 55253 vat vanden outaer ghebracht wordt
 55254 omme die luden te suffumigeren so salmen
 55255 daer onghewide wieroec int vat doen
 55256 ende beroken die luden daer mede.
 55257 Dat Clxxv. capitel vanden wyroock.
 55258 **445** VHus is enen naem van enen boem
 55259 ende van eenre ghommen die daer
 55260 wt loept waer of ysidorus seyt libro xvij.
 55261 dat thus een groot boem is in arabyen
 55262 mit veel telgheren ende mit zaften bast ende
 55263 wt hem loept een wel rukende gomme
 55264 ende wit ende is bynnen vet Ende alsmen dese
 55265 ghommen in leuende colen werpt so wor-
 55266 det si schier ontfengt ende wij heyten die gom-
 55267 me mascillus daer om dat si van naturen
 55268 ront is ter manieren van cullen ende dat an-
 55269 der is slecht ende plat ende onreyn ende en is
 55270 **446** niet alsoe goet als mascillus of mascu-
 55271 lus is. Item dese wyroock wordt ghe-
 55272 valscht mit water herssen of mit witter
 55273 ghommen Mer dat is goet te kennen
 55274 want alsmen die wyroock int vyer leydt
 55275 soe barnt hy mer die hars roect. Item
 55276 dyr **447** boem daer dye wyeroock wt loept
 55277 heyt lybanus ende dye ghommē daer
 55278 of olybanum ende is alsoe gheheyten
 55279 vanden berch van arabyen als ysidorus
 55280 seyt. Item lybanus is een boem in ara-
 55281 bien als si segghen ende is den lauwer bla-
 55282 deren ghelyc ende draecht tweeweruen
 55283 vruchten tsiaers als in die leynten ende
 55284 inden herfst Mer dat van hem seluen
 55285 vloyet als inden beginne des zomers
 55286 dat is die beste ende daer naest dye in-
 55287 den zomer wt loept alsmen den bast of
 55288 die scorsse ghequetst heuet. ende dat quaet-
 55289 ste loept inden herfst wt ende dick pleech-
 55290 ment mit enen yser te ghaderen al om

55291 den boem alst verhardt is vander zonnen
 55292 Item die beste wyroeck is wit claer ende
 55293 zuuer wel rukende ende rondt als culle-
 55294 kens ende langwerpelt ende daer om heit
 55295 die wyeroeck masculus. Ende die inden
 55296 herfst ende int begin vanden winter wtlo-
 55297 pet mit sniden en is soe goet niet Item
 55298 ysidorus seyt dattet lant daer die wye-
 55299 roeck wasset is berchachtich daermen
 55300 niet wel toe comen en can om der groe-
 55301 ter hoecheyt als die glose oeck seyt. ende
 55302 plinius seyt dit oec int vijftiende boeck
 55303 Item dese boem wast sonder enighe plan-
 55304 tinghe ende bemint cleylant Item si seg-
 55305 ghen datmen den wyeroec niet verga-
 55306 deren en sal noch datmen den boem niet
 55307 in sniden en sal noch verghadert en sal
 55308 werden dan van heylighen gheoerden luden
 55309 die niet besmet en zijn van vrouwen en-
 55310 de dan heeft hi zijn rechte craft. Item
 55311 die selue seyt aldaer capitulo xvi. dat zijn eer-
 55312 ste natuerlike winninghe is recht inden
 55313 opghanc vanden honsdagen want dan so is zijn
 55314 bast dunste ende soe bruust die wyeroeck
 55315 wt eerst als schuum ende wort nae verhart
 55316 ende dat die nature selue wt sendt dat is
 55317 tbest ende edelste. ende die ander winninge
 55318 is bi den winter als die bisten in ghe-
 55319 sneden zijn soe coemt dan die wyroeck
 55320 root wt. Noch dese en is den anderen
 55321 niet te ghelycken men seyt dat die gom-
 55322 me van enen iongen boem die witste is
 55323 mer vanden ouden boem die best. Ende
 55324 wanner dat dese wyroeck opten keme-
 55325 len gheladen is soe wert hi ghebrocht
 55326 in een stat diemen porta patens heyt ende
 55327 in anders gheen stat al ist dat hi ouer al
 55328 verhient wert vanden priesters al om
 55329 sonder mate Noch men moets niet ver-
 55330 copen noch copen god en moet eersten

55331 zijn deel hebben Hi wort gheproeft op
 55332 eender colen ende ist dat hi vluschs ont-
 55333 fengt werdt soe is hi goet ende dat hy in-
 55334 den tanden niet en blijft cleuen mer dat hy
 55335 rasch ghebroken wert in puluer. Item
 55336 dyascorides ende plathearius segghen
 55337 dat thus een ghomme van enen boem
 55338 is in alexandryen ende wordt gheheyten
 55339 olibanum alexandrinum dat die best ende
 55340 die puerste is Een ander wordt by da-
 55341 masch gheuonden ende die heyt damasce-
 55342 num ende dese en is soe goet niet noch al-
 55343 soe puer als die eerste Item hi is heet
 55344 ende droeghe ende wel rukende ende is zeer
 55345 vet ende tay ende heeft macht te confor-
 55346 ren te consolideren te verteren ende te bewron-
 55347 ghelen ende dwingt starckelic lopinge van
 55348 tranen ende die lopinghe der humoren dye
 55349 vanden hoefde neder lopen ende sonderlinghe
 55350 die lopen by den vtersten aderen vanden
 55351 aensicht ist dat zijn puluer mit witren ⁴⁴⁸ wi-
 55352 ne ende mitten witte vanden eye ghemengt
 55353 werdt ende plaesteren daer af ghema-
 55354 ket inden slapen vanden hoefde ende
 55355 alsoe gheneestet oeck den tantzweer.
 55356 ende ghekauwet verbiet hi die lopin-
 55357 ghe vanden hoefde totter borsten ende
 55358 totter longhen. Item wijn daer wye-
 55359 roeck in ghesoden is die is ghoet ghe-
 55360 droncken teghens vetticheyt ende teghen
 55361 zuere ruspinghe die wt der maghen co-
 55362 met ende starct die moeder ende zuurtse ende
 55363 helpt totter ontfanghenis als hi ghesuf-
 55364 fumigeert wert. Item die puluer van-
 55365 den wyroeck ghemengt mit edick is
 55366 goet geplaestert opter maechden mam-
 55367 men die te groet zijn ende te lelick. ende is
 55368 oec goet mit peck ghemengt teghen sto-
 55369 tinghe of quetsinghe ende zafticht ze-
 55370 richeydt vanden oren ende ghemeget

55371 mit wijne is hi goet teghens heffinghe
 55372 vanden darmen ist dat hi mitten wijn ghe-
 55373 droncken wert hier toe hebben gheseyt
 55374 dyascorides ende plathearius. Item ysidorus
 55375 seyt dat thus gheseyt wordt van theos in
 55376 **449** griecx dat is god in latij want hy wordt
 55377 inden offer der goden ghebesicht Item
 55378 als die wyroec ontsteken wert so coemter
 55379 enen zueten roke af die goet is der herssen
 55380 tegen vuylen stanck van beesten die doot
 55381 zijn ende teghen anderen stanck die wt dyer
 55382 luchten coemt. ende oeck tot veel ande-
 55383 ren saken etcetera
 55384 Dat Clxxvi. capitel van een telchskens.
 55385 **450** VImen viminis dat is een zwack
 55386 morwe ghardeken daermen mede
 55387 **451** byndt ende zijn natner is alsulck al waert
 55388 dattet al dorre waer ende leytmnt weder
 55389 int water het soude weder taye werden
 55390 ende leuende als ysidorus seyt libro xvij.
 55391 Ende bandekens pleechmen te oerbaren aen
 55392 den wijngharden ende an cupen diemen bynt
 55393 alst bouen openbaert in die letter s. van sa-
 55394 lix dat is vander wilghen
 55395 Dat Clxxvij. capitel vander roeden.
 55396 **452** Vlrga dat is een roede die op den
 55397 bomen wast ende is gheseyt van vir-
 55398 tute dats vander duecht daer om dat de
 55399 roede veel duechden in heeft. want dye
 55400 craft die inden wortelen is loept op inder
 55401 roeden Item die magi dat zijn dye go-
 55402 kelaers oerbaren die roede om die serpen-
 55403 ten te saftmoedigen ende daer om houden
 55404 sise inden hof aen den roeden gebonden. Item
 55405 die philozophen die coninghen ende dye
 55406 meysters pleghen die roede te oerbaren
 55407 als ysidorus seyt libro xvij. Item die lantme-
 55408 ters ende die wandelaers die legaten die bo-
 55409 den ende die herderen pleghense te bru-
 55410 ken Item die roede wort van drierhande

55411 substancien gemaect als van enen bast van
 55412 enen houte ende vanden pit ende ouermits den
 55413 pit wort die roede geoet ende ouermits
 55414 den houte wort si opghericht ende mitten
 55415 bast wert si ghedect ende vanden butenster
 55416 luchten beschermt Want als commentator
 55417 seyt ouer tboeck vanden planten. Die boem
 55418 heeft een bast voer zijn vel ende heeft dat
 55419 hout voer tbeen ende tpit voer dieader.
 55420 want die natuerlike hetten die sterckeliken
 55421 inden morge der roeden is trect die vuchtig-
 55422 heyt nae haer vander stammen ende vander worte-
 55423 len ouermits den telch daer die roede af
 55424 bloyt ende dattex **453** groefste ende aerlichst is
 55425 dat wort int hout verkeert ende datter wa-
 55426 terichste is dat wort in menichuoudich-
 55427 heyt der telgheren verkeert ende datter sme-
 55428 richste is ende puerste dat wordt verkeert
 55429 totten bast ende dat daer voert wt den bloe-
 55430 semen comen moghen ende ten letsten vrucht
 55431 ende zaet Item alsoe wel coemt die bloem
 55432 als die vrucht vander substancien der roeden
 55433 sonder haer verderffenisse ende ghewelt.
 55434 Want die bloem wtcomende vander roeden
 55435 onghevoelichlijc is dye roede openende
 55436 ende en besmetse niet mer maectse vrucht-
 55437 baer ende volmaectse. Item die roede is
 55438 buyten dorre zerp ende knopich mer byn-
 55439 nen soe is si morwe inden morghe.
 55440 Item dye roede sal wesen recht van
 55441 haer seluen Mer is dat sake dat si mit
 55442 enighen gheualle ghecrommet werden
 55443 in hare yoncheyt ende dat een wyl duert
 55444 soe machmense qualijcken weder rech-
 55445 ten daer si verhardt was inder cram-
 55446 men. Ende onderwijlen soe werdt een
 55447 roede crom gheuonden ende als si int
 55448 vier gesteken wort te maten so wort de crom-
 55449 me weder recht gemaect Item men mach
 55450 die honden ende die cleyne kinderen daer

55451 mede dwinghen mitter roeden.
 55452 Dat Clxxvij. capitel van virgultum
 55453 **454** Virgultum coemt van virga als
 55454 hugucius seyt ende het is een stede
 55455 daer veel roeden wassen ende zommi-
 55456 ghe luden heytent een grient of een ry-
 55457 zweert ende ysidorus seyt dat virgultum
 55458 is een telch die vander craften des bo-
 55459 mes wtghelopen is mer virga is dat
 55460 daer voert af spruyt Item virgultum
 55461 is dat wt coemt sonder medemenghinge
 55462 der zade ende des winters vuylt hi. in dye
 55463 leynten is hi behaghelick want dan wort
 55464 hi groen ende loept wt. Ende als hi gesne-
 55465 den is soe loept hy weder wt ende wordt
 55466 weder leuende ende hoe dat hi meer wast
 55467 hoe dat hi den hemel naerre is. Daer
 55468 omme seyt hi dat virgultum is een ste-
 55469 de die groen is ende soet mit boemkens ende
 55470 crudekens omme gheset alst bouen ghe-
 55471 seyt is in die letter o. van ortus Men macht
 55472 nemen voer pryeel of voer enen hof dye
 55473 mit zuuerlijcken riseren omghesteken is of
 55474 voer enen grient
 55475 Dat Clxxix. capitel vanden wijngaert.
 55476 **455** VItis dats een wijngaert ende zijn
 55477 natuer is bueksam ende buecht hem
 55478 wech ende weder ende vlecht hem seluen deen
 55479 in dander als arm in arme. ende daer zijn
 55480 cleyn dradekens aen die hem cronckelen
 55481 ende vlechten anden bomen daer si an comen
 55482 konnen alsoe vast dat die wijngaert niet
 55483 vallen en mach Ende dese ranxkens heyten
 55484 cornubi want si lopen omme een hout als
 55485 vingherlijns ende bynden den wijngaert
 55486 Desen wijngaert pleechmen te openen bi-
 55487 der wortelen ende brenghen hem voetsel ende
 55488 men pleechten te versetten ende versnidien op
 55489 dat hi te bat wassen sal Item men pleech
 55490 hem staken by te steken daer hi aen op

55491 ghericht wert dat hy op die aerde niet
 55492 legghen en sal. Item men pleech hem
 55493 messe by te legghen op dat hi te vuch-
 55494 ter blyuen sal oft vette aerde dat hy te
 55495 bat vrucht dragen sal. Item men pleech
 55496 hem zijn oueruloediche bladeren af te
 55497 doen op dat die vrucht die lucht te bat
 55498 crighen mach ende te eer ripen mach ende
 55499 die natuer gheeft den wijngaert veel
 55500 bladeren op dat die vrucht vander cou-
 55501 den beschut sal werden als die tijt coudt
 55502 is ende oeck dat si vander bernender hetten
 55503 bescermt sal werden. Item men moet
 55504 die vrucht oec sniden als si rijp is. Item
 55505 plynus seyt vanden wijngaert libro xvij.
 55506 capitulo xxij. dat wanneermen den wijngaert
 55507 besnijt in bequaem tiden so neemt hi zijn
 55508 craften ende ontfaet een materi daer de blo-
 55509 men ende die vruchten nae wt comen ende
 55510 waert dat hem zijn oueruloedicheyt niet
 55511 af ghenomen en werde soe soude hy on-
 55512 vruchtbaer werden. ende hoe datmen den
 55513 wijngaert eer cort hoe dat hi meer van
 55514 zynre materien wtstort ende dat hi later
 55515 ghesneden wort hoe dat hi beter vrucht
 55516 draecht ia alsoe dattet ymmers niet te
 55517 laet en is te sniden suldi verstaen want den
 55518 ionghen crancken wijngaert salmen
 55519 vroech sniden ende den ouden starcken laet
 55520 sniden Ende men sal ymmers den sne-
 55521 de vander wijngaerden dwers sniden
 55522 tusschen tween knoppen op dat dye
 55523 droeppelen te lichtelijcker neder val-
 55524 len moghen vanden reghen Item die
 55525 selue seyt capitulo xxij. dat den wijngaert
 55526 een gheestelijcke zuucte toe coemt als
 55527 wanner die drachten den telgheren al-
 55528 te vroech af ghehaelt worden. of wan-
 55529 neer dat si oeck alte leghe af ghesne-
 55530 den werden ofte dat si mit enen qua-

55531 den neuel ouer ghegoten werden als si
 55532 vloyen of wanner datse die wijngaerts
 55533 luden tonrecht wonderen of quetsen. of
 55534 wanner dat hem bast alleen of ghedaen
 55535 wordt Ende sonderlinghe wert hy ghe-
 55536 quetset van vuylen neuel als hy bloyet
 55537 Want die vrucht veruaert mede Want
 55538 vanden neuel wassen eenrehande wormen
 55539 ende rupsen ende slecken die de bladeren en-
 55540 **456** de die dracht al af ethen ende dit cooemt
 55541 als die tijt alte vucht is ende traech Item
 55542 hem gheualt een ander zuuct dyemen
 55543 arameus hiet ende die comt hem van qua-
 55544 den winde ende van venijnden reghen ende
 55545 daer comen op ouer al oft zwart spin-
 55546 web waer daer si mede ouerdect werden
 55547 die vruchten ende verteert. Item die rape
 55548 quest den wijngaert ende die coele ende
 55549 alle warmoes ende die haselboem want
 55550 wanner dat dese daer by staen soe werden
 55551 si droue ende sieck ende soe zijn dese oec als
 55552 nitram alium zee water ende bonen. hier
 55553 toe heuet plinius gheseyt libro xiiij. capitulo ij.
 55554 ende men seyt dat die wijngaert ghere-
 55555 kent was onder die groten boem onder
 55556 tvolck datmen priscos heyt Item in som-
 55557 mighen landen vindtmen den wijngaert
 55558 alsoe groet datmen van sinen stammen
 55559 zulen maeckt ende colummen alst in iupi-
 55560 ters graft openbaert in die stede populo-
 55561 nia Ende dese colummen moghen alte lan-
 55562 ghe dueren ende in luttel houten is die na-
 55563 ture langher dan inden wijngaert ende
 55564 si en wassen mit ghenen eynde ende men
 55565 machse om die dorpen ende om die husen
 55566 leyden. ende men machse in zommighen
 55567 landen opclymmen alsoe hoge als popel-
 55568 boem Item het is een nut boem ende me-
 55569 dicinael alsoe wel inden telgheren ende in-
 55570 den rancken als inder vruchten ende gheeft dat

55571 beste sap wt dat inder werlt is ende als hy
 55572 ghesneden werdt soe loepter alte claren
 55573 traen wt welke traen goet inden oghen
 55574 is Ende van dyer wtlopinghe wort die sub-
 55575 stancialiche vuchticheyt vander wortelen ve-
 55576 le te edelre ende te zueter Item die blade-
 55577 ren vanden wijngaert die zijn bynnen slecht
 55578 groen ende morwe ende buten zijn si wat on-
 55579 effen gherimpelt ende aen den kanten
 55580 ondersneden die een kant hoghe ende die
 55581 ander leghe ende scharp int hoechste ende
 55582 si maken veel schiems ende is des zomers
 55583 goet voer die hetten onder te schuylen die
 55584 rusten wille ende die blader zijn zeer medici-
 55585 nael want si zuueren wonderen ende ghenesen
 55586 reynlic Ende in water ghesoden vercoelen si ende
 55587 zaftighen die hetten des coertsen ende dye
 55588 heffinge der magen als si daer op geplaes-
 55589 tert werden ende si helpen die kinder draghen
 55590 ende si doen slapen ende stercken die herssen wes
 55591 dropen dicwyl ghedroncken breect den steen
 55592 als dyascorides seyt ende scarpt dat ghe-
 55593 sichte ende beneemt die leepicheyt dyer
 55594 oghen ende is goet op venijnde beten ende
 55595 stopt tbuuceuel ende zijn assche is ghoet
 55596 totten voerscreuen dinghen ende als si gemen-
 55597 get is mitten zape vanden wijngaert mit
 55598 wyeroec ende mit olien ende plaesteren hier af
 55599 ghemaect verdrijft die heffinge vander mil-
 55600 ten als die selue seyt ende plinius libro xxiiij.
 55601 daer hi seyt dat dye bladeren vanden
 55602 wijngaert ghenesen den hoeftzweer
 55603 Ende mit ghersten meel ghemenghet
 55604 gheneset si die hete artike ende helpen
 55605 die dat buuceuel hebben datmen dissen-
 55606 tiria heyt ist datmen dat sap drincket.
 55607 Ende die traen vanden groenen wijn-
 55608 ghaert doet thaer afghaen ende die basten
 55609 doet die wratten af gaen ende de dorre wijn-
 55610 gaert bladeren stempen bloet ende sluten die

55611 wonder Item die huut of velle vanden
 55612 wijngaert zuuert ende gheneest vluschs
 55613 een fistel ende zafticht die steken ende die cram-
 55614 pen der zeenen ende mit olien ghemenghet
 55615 gheneest si wonder van scorpionen ende van hon-
 55616 den Item die assche vanden bast alleen doet
 55617 dat haer weder om wassen als plinius
 55618 seyt etcetera
 55619 Dat Clxxx. capitel vanden zueren wijngaert
 55620 **457** Vltis agrestis is labrusca also ghe-
 55621 noemt want hi wast aen den kanten
 55622 der aerden als ysidorus seyt libro xxijij. Hy is
 55623 den wijngaert die wijn draeckt ghelyc in-
 55624 den bladeren mer niet inden vruchten Want
 55625 hi maect luttel vruchten of en gheen ende
 55626 maect hi enich die is hart ende bitter. ende
 55627 die ghorechte wijngaert verkeert dyc-
 55628 wyl in aldus sulcken wanner dat hi niet
 55629 ghesneden noch ghehauent en werdt ende
 55630 men mach van desen wilden enen ghoeden
 55631 maken ende al mit haueninghe Ende al ist
 55632 dat dese labrusca niet goet teten en is.
 55633 nochtan is hi goet ter medicinen want zijn
 55634 wortel ghesoden in reghenwater ende mit
 55635 wijn ghemenghet gheneest die vanden
 55636 water sieck zijn ende doet alle smetten af
 55637 ende dwinghet den hoest. Ende die puluer
 55638 vander wortelen is goet teghen crancich-
 55639 heyt der maghen als dyascorides ende
 55640 plinius segghen libro xijij. capitulo ij. ende si
 55641 seggen
 55642 dat labrusca in griexs ampeloesargya
 55643 heyt mit dicken bladeren ende heeft enen
 55644 bast als die wijngaert mit roden drunen **458**
 55645 ende mitten zape van den drunen **459** maken die wi-
 55646 uen haer huut claer ende schoen vanden aen-
 55647 sicht Item dat sap vanden druuen ghe-
 55648 wreuen mitten bladeren ende mit edick zijn
 55649 goet op rудичейт vanden dyen ende vanden
 55650 leynden des menschen ende oec zijn si goet
 55651 teghens rудичейт der paerden Hier toe

55651 heuet plynus gheseyt etcetera
 55652 Dat Clxxxi. capitel van vitulamen.
 55653 **460** Vitulamen coemt van vitis ende
 55654 is die bastaert plant die onvrucht-
 55655 baer is die byder wortelen wast die ghe-
 55656 ne vrucht en brenghet Mer si belast ende
 55657 bezwaert den wijngaert want si trekt dye
 55658 vuchticheyt vander wortelen die totten
 55659 wijngaert lopen soude daer die vrucht
 55660 af gheuoet soude werden. ende hier om-
 55661 me salmen alsulcken plant ter stont op
 55662 grauen op dat die vrucht des wijngaer-
 55663 des niet ghemindert en werde ende daer
 55664 omme werden dese planten bastaerde
 55665 gheheyten ende niet natuerlijcken als
 55666 daer staet sapiencie quarto ende is raba-
 55667 nus Ende der ouder meyster letter al
 55668 ist dat augustinus seyt int boeck vander
 55669 kerstelijcker leringhe dat alsulcke plan-
 55670 ten ouerspeellers heyten twelck waer
 55671 is nae den verstande der onnoselre Mer
 55672 die letter is waer ende goet bastaerde als
 55673 totten ghenen diet verstaen
 55674 Dat Clxxxij. capitel vanden steden der wijngaer-
 55675 den etcetera
 55676 **461** VInea is die stede daermen den wijn-
 55677 gaert plant ende zommige luden heytent
 55678 **462** vinetum Die wijngaert wsrt naernste-
 55679 lijc gheoeffent ende ghezuuert ende dicwijle
 55680 vanden wijngaerts luden gheuandt Ende op
 55681 dat hi vanden beesten bescermt sal wesen so
 55682 wert hi wel betuunt ende beheynt ende men
 55683 pleechter een huusken te setten daer de men-
 55684 sche in schuylen mach voer den reghen dye
 55685 den wijngaert huet datmen die druuen
 55686 niet en steelt ende des winters en huetmen-
 55687 se niet mer des herfts wertter naeuwe
 55688 toe ghesien ende des winters is hi bleeck ende
 55689 in die leynten ende inden zomer is hi groen
 55690 ende bloyet mer des herfts is hy vol

55691 vruchten Item die roke eens bloyenden
 55692 wijngaerts is contrari allen venijnde. ende
 55693 daer om scuwen alle adderen ende slanghen den
 55694 wijngaert als hi bloyende is want si en
 55695 moghen die zuete luchten niet verdraghen
 55696 Ende is dan oec den ghesichte ghenoechlic
 55697 ende den roke ende als hi rijp is soe is hy be-
 55698 quaem inden smoke ende hi is saft inden tas-
 55699 ten ende hi mint die puere clare lucht ende mint
 55700 heet droech lant ende dat te maten vet is ende
 55701 zuet Want wanneer dat een lant alte vet is
 55702 of alte oueruloedich soe wert die wijn-
 55703 gaert alte weeldich inden telgeren ende inden
 55704 **463** bladeren ende heueft luttel vruchten ende wan-
 55705 neer die aerde of tlant alte mager is ende
 55706 te zandich so vergaet die wijngaert schier
 55707 want hi niet voetsels ghenoech en vynt
 55708 Item also efter ist dat die wijngaert is
 55709 in enen lande dat alte bitter is of te soute.
 55710 so wert zijn wortel verderft om der quader hu-
 55711 moren wil die inder wortelen gaet ende daer
 55712 om mint hi zuet lant dat ghetempert is in
 55713 allen stucken nae zijnre naturen. ende hier om
 55714 die berghen die hoge ghelegen zijn ter zon-
 55715 nen dat zijn die beste steden wijngaerde te
 55716 planten want daer is die vuchticheit soet
 55717 **464** ende die hetten starck ende hoe dat hi bat ter
 55718 ter zonne staet hoe dat die vrucht zueter
 55719 werdt. Inden eersten is die vrucht groen
 55720 hart ende stiptic ende zuet mer na ouermits
 55721 kokinge der zonnen wert si soet ende genoech-
 55722 lic Item onder den bladeren vanden wijngaer-
 55723 den schulen vossen ende eten die druuen ghier-
 55724 lic ende verderuense ende sonderlinge daer die
 har-
 55725 den vanden wijngaert versumende zijn. ende het
 55726 waer meerre dwaesheyd dan wijsheyd
 55727 datmen honden hielde inden wijngaerden
 55728 dan ofmen gheen en hyelden Want si
 55729 souden den wijngaert meer verderuen
 55730 twee of drie honden dan ses vossen sou-

55731 den doen ouermits haers lopens wil-
 55732 len Mer men mach den wijngaerden
 55733 niet beschermen voer die vlyeghen en-
 55734 de oeck vanden wespen ende voer dat
 55735 ander ghewormte dan alleen ouermits
 55736 des gheens hant die alle dinghen he-
 55737 uet in zijnre hant als ysidorus seyt die be-
 55738 houwet alle dinghen gans
 55739 Dat Clxxxij. capitel vander wijnbruuen
 55740 **465** VVa dat is een wijnbruue dye vol
 55741 natheden is als ysidorus seyt li-
 55742 bro tricesimoseptimo. Ende dye druue
 55743 wordt van dryen dinghen ghemaket.
 55744 als van dopkens ende van glorie **466** dats
 55745 dat witte ende vanden steenkens inden
 55746 dopkens is die glarie Welcke glarie
 55747 een witte humoer is of dat zap vander
 55748 druuen Daer is onderscheyt tusschen
 55749 vua ende racemus ende botrus noch-
 55750 tans heymense alle drye druuen. mer
 55751 aldus veel scheels soe isser onder. als
 55752 dat vua is een ghemeynen naem totten
 55753 anderen tween ende is een verghade-
 55754 ringhe van veel beskens dye aen een
 55755 staen Ende racemus en is mer een coorn
 55756 **467** endede botrns is een hoep daer veel dru-
 55757 uen ouer een legghen dyemen in walsche
 55758 noemt moissime Papyas ende ysidorus
 55759 segghen dat racemus is een telchskens
 55760 dat mitten druuen af ghesneden is.
 55761 want racemus coemt van ramus dats
 55762 vanden telch als ysidorus seyt Item die
 55763 druuen werden onderwylen sububane
 55764 gheheyten daer omme datmense inden
 55765 dorpen vercoopt ende eet ende hi prijst-
 55766 se sonderlinghe zeer want si van goeden
 55767 smoke zijn Vand en welcken veel speci-
 55768 es zijn als zijn prequoque die alsoe ghe-
 55769 noemt zijn want si haest ghecoect werden
 55770 ende rijp voer alle die ander druuen ende dye

55771 grieken heyten dese lagro. Item daer
 55772 zijn purpere want si den purpur gheliken
 55773 inder verwen daer om heyten si purpure.
 55774 Item daer zijn dyemen vernarie heyt
 55775 om hare groetheyt wille ende lancheyt
 55776 nae den dattelen Item daer zijn stepha-
 55777 nite ende hebben den naem nae der ront-
 55778 heyt Item daer zijn cetanee alsoe ghe-
 55779 noemt daer omme dat si roeden als een
 55780 vier Item daer zijn druuen dyemen heyt
 55781 aminee die wit zijn ende mit gheender
 55782 roetheyt ghemenghet. Item daer zijn
 55783 apyane die zueten wijn maken die welc-
 55784 ke ist datmense niet haestelick en snydet
 55785 soe werden si vanden reghen ende vanden
 55786 winde verderft ende daer omme hey-
 55787 ten si apiane Item daer zijn dyemen by-
 55788 tulbite heyt nae den lande ende dese mo-
 55789 ghen wel wint ende reghen liden ende in enen
 55790 magheren lande en veruaren si niet en-
 55791 de dese wordt basilica gheheiten Item
 55792 daer zijn druuen dyemen argice heyt ende
 55793 ist alsoe datmense inden eersten tijt niet
 55794 en verghadert soe vallen si opter aer-
 55795 den of si veruuylen op den stock Item
 55796 daer zijn druuen dyemen heyt elbolye
 55797 dat is menigherhande die welcke niet
 55798 purpur en zijn noch zwart want elbum
 55799 is een middel verwe tusscen wit ende zwart.
 55800 Item het zijn noch veel ander onderscye-
 55801 den van druuen die van malcander schelen inden
 55802 smake inder verwen inder groetheyt ende in-
 55803 der doget mer dese voerseyde zijn best
 55804 bekent als ysidorus seyt libro xiiij. Item ysaac
 55805 in dietis dat die verwe vanden druuen wert
 55806 verwandelt Want daer zijn druuen dye alte-
 55807 mael wit zijn claer ende waterich ende dye
 55808 luttel vleysch hebben ende dunne subtile bas-
 55809 ten ende cleyn steenkens Ende daer zijn druuen
 55810 die ouer al zwart zijn van grouen vleysch

55811 van grouen bast mit luttel nats ende mit
 55812 groten stenen Item daer zijnse die gheel
 55813 zijn die meer gelikenis hebben mitten wit-
 55814 ten dan mitten zwarten Item daer zijn druuen
 55815 die root zijn die meer geneycht zijn ter
 55816 zwarticheyt dan ter witticheyt ende de wit-
 55817 te vueden lichtelic ende zijn goet te verduwen
 55818 ende si doergaen die aderen ende doen wel orijn
 55819 maken ende de zwarte zijn quaet te verduwen
 55820 nochtan stercken si dye maghe meer ende si
 55821 voeden meer wanner dat si wel verduut
 55822 werden. Item die ghele ende rode zijn mid-
 55823 del tusscen wit ende zwart ende ghelikerwijs
 55824 dat ysaac seyt hoe dat die druuen riper
 55825 zijn hoe dat si beter zijn ende beter bluet
 55826 winnen ende die drunen⁴⁶⁸ die minste vleysch
 55827 hebben hebben die beste humoren nochtans
 55828 en voeden si niet also wel etcetera
 55829 Dat Clxxxij. capitel vander onriper druuen
 55830 ⁴⁶⁹VVa in natura dat is een onrype
 55831 druee ende is cout droeghe ende
 55832 zuer ende slaet die zenen vanden tan-
 55833 den ouermits haerder coutheyt ende
 55834 maectse egghich ende plomp Dese dru-
 55835 ue heuet macht te constringeren dat is
 55836 te bynden ende te dwinghen ende dye
 55837 coringhe te benemen die van colera co-
 55838 ⁴⁷⁰met ende lesschet die hetteu der leue-
 55839 ren ende zaftichtse ende verdroecht de grote
 55840 humoren inden oghen ende inden ogebraeu-
 55841 wen ende beneemt die ioecten vanden ogen als
 55842 ysaac seyt. etcetera
 55843 Dat Clxxxv. capitel vanden rosinen.
 55844 ⁴⁷¹VVa passa dat is wijndruuen dye
 55845 wy luden rosinen heyten ende men
 55846 maectse menichsins. onderwilen wert
 55847 dat gheperst Byden welcken dat dye
 55848 druue hanghet aen den wijngaert bin-
 55849 nen welck dye humoer daer nae nyet
 55850 meer nederclymmen en mach noch gaen

55851 totter druuen ende alsoe laetmense vander
 55852 zonnen een wile hanghen droghen ende dese
 55853 heyt vua passa ende dese is best te eten. ende
 55854 onderwilen worden si ghewonden in doecken
 55855 vanden wijngaert ende die bladere wor-
 55856 den te samen mit ghaern verghadert om-
 55857 dat de druuen niet verstroyt en sullen wer-
 55858 den Ende alst broot vten ouen ghetoghen
 55859 is ende dat die hetten ghetempert is soe
 55860 werden si alsoe bewonden inden ouen
 55861 ghesteken ende ghedroecht Alsoe ghelijc-
 55862 kerwijs werden dese gheperste druuen
 55863 of rosinen gheheyten Want si liden eenrehan-
 55864 de ghewelt vander hetten des ouens.
 55865 ende also maectmense oek mitten rokegaten
 55866 Waer of die scalke alexander seit diemen
 55867 alexander nequam heyt aldus. Dant
 55868 vuas passas clybanus fumaria phebus.
 55869 dat is alsoe veel te segghen dat die ouen
 55870 die rokegaten ende die zonne maken dye
 55871 rosinen. Item ysaac seyt in dietis van vua
 55872 passa Dat vua passa die volmaect is in-
 55873 der zueticheyd die is heter ende sonderlin-
 55874 ge ist dat si zwart is ende niet te zeer mor-
 55875 wende noch niet te zeer stoppende mer
 55876 middelbaer tempert die quade humo-
 55877 ren ende zaftighet bytinghe ende son-
 55878 derlinghe als si vet is ende vleyschach-
 55879 tich ende dun van bast ende dat dye steenkens
 55880 cleyn zijn ende luttel. Dese vua passa is
 55881 goet tegen zericheyd der borsten ende zu-
 55882 uert die longhen ende beneemt den hoest.
 55883 ende reynighet die blasen ende die nyeren ende
 55884 si en is der milten ende der leueren niet goet
 55885 ist dat si hardicheyt of grofheyt hebben
 55886 Item vua passa die zuerheyt of serp-
 55887 heyt heeft mit eenrehande damperich-
 55888 heyt die is myn heet dan die zueten en-
 55889 de myn vucht. ende sonderlinghe ist dat
 55890 si wit is ende daer omme voedt si lut-

55891 tel ende slecht dye hetten ende stopt den
 55892 buucke etcetera
 55893 Dat Clxxxvi. capitel vanden wijn.
 55894 **472** VInum dats wijn ende is alsoe veel
 55895 gheseyt als inden wijngaert ghe-
 55896 wassen. of is gheseyt van vena dats vander
 55897ader daer om dat dye wijn dye aderen
 55898 haest ghevult heeft als ysidorus seyt
 55899 libro xx. daer hi tracteert vanden dranc teme-
 55900 tum dats starcken wijn daer omme dat
 55901 hi thert hout ende doet dicwyl dwaseliken
 55902 doen. Ende die wijn heyt oeck merum dat
 55903 is puer wanneer datter gheen water toe
 55904 ghemenghet is. Men heyt oeck den
 55905 wijn bachus vanden vryen vader dye
 55906 bachus heyt ende men seyt oek dat hy
 55907 alsoe hiet die den wijn eerst vant Of hi
 55908 heyt bachus van siren wercken. want
 55909 hy maectse verwoedt dye den wijn drinc-
 55910 ken. Men en mach die louen vanden
 55911 wyne niet te vollen beschriuen ia al leef-
 55912 de bachus noch seluen. Item dye wijn
 55913 houdt principaetschap onder allen nat-
 55914 ticheden Want hy conforerteert dat lich-
 55915 aem meer ist dat hy te maten gheno-
 55916 men wordt dan alle die ander natheden
 55917 ende verblijdt die herten ende ydelt die
 55918 zuucten ende gheneestse ende wonderen
 55919 mede waer of dat ysaac seyt in dietis in
 55920 dat laetste vanden dyeten Dye wijn ge-
 55921 uet voetsel den lichaem ende gheuet
 55922 dye ghesontheyt weder dye verloren
 55923 was ende behoudt die natuerliche het-
 55924 ten ende conforerteert meer dan enighe
 55925 spyse of dranck ende wyndt puer bloet
 55926 dat reyn is ende maect bedroeft bloedt
 55927 zuuer ende opent dye monden vanden
 55928 aderen ende hy ghaet doer totten byn-
 55929 nensten vanden lyue ende zuuertse ende
 55930 verblijt die ghene die droeue zijn ende

55931 starct alle die leden vanden lichaem ende
 55932 men en kan zijn duecht dyen te maten
 55933 neemt niet bescruuen ist dat hi ghoet is.
 55934 Item den wijn becoemt allen menschen
 55935 wel in allen landen zijn si ionc zijn si out
 55936 ist dat si dyen te maten nemen. Item
 55937 des winters in couden landen is starc-
 55938 ken wijn ghoet ghedroncken ist dat hij
 55939 puer is. ende inden zomer in heten lan-
 55940 den is hi goet luttel ghedroncken en-
 55941 de ghemenghet mit sconen water. Dye
 55942 oude plaghen den wijn te heyten grote
 55943 dryakel om des wille dat hi alsoe sub-
 55944 **473** tijl is ende lichtelijken tot allen ledyn lo-
 55945 pet. Hi verwarmt die coude lichamen
 55946 ende vercoelt die te heet zijn hy vuchtig-
 55947 ghet die droeghe lichamen ende hi droeg-
 55948 ghet die vuchte: mer zijn verwarminge
 55949 is natuerlic ende zijn vuchtinghe ende zijn
 55950 vercoudinghe is accidentalijck dat is
 55951 toevallich. ghij sult dit verstaen vanden
 55952 wijn die ghewatert is. Want dye wijn
 55953 voert dat water snellijcken totten vtersten
 55954 leden als die selue seyt. Item inden wijn
 55955 werden dese dinghen ghemerct Als die
 55956 substanci. die liquoer dats die natheyt.
 55957 die verwe. die smoke ende die roke. Want
 55958 nae der substancien des wijns wert ge-
 55959 meert zijn subtijlheyt. zijn aerdicheyt.
 55960 zijn grofheyt ende die middelbaerheyt.
 55961 Item die wijn die substancialicken dunne
 55962 is ende subtijl die is wit ende claer ende be-
 55963 coemt der maghen wel want hy werdt
 55964 haestelijck verduut ende doerschiet die
 55965 aderen ende en slaet dat ghdachte of
 55966 therte niet noch en quetset niet noch en
 55967 doet den zenen noch der herssen gheen hinder.
 55968 Item die groue aerdighe wijn is dyen
 55969 subtilen contrari want dese bezwaert die
 55970 maghe ende ghaetse zwaerlijcken doer

55971 Item die verwe vanden wijn is vierhan-
 55972 de Als wit zwart gheel ende root Die
 55973 witte ende zwarte zijn myn heet dan dye
 55974 ander ende die witte meer vucht dan dye
 55975 zwarte om zijnre subtilicheyt. ende die
 55976 zwarte is meer droghe om zijnre grof-
 55977 heyt ende aerdicheyt willen Mer die winen
 55978 die middelbaer verwen hebben die zijn
 55979 heter dan die ander nae dyen dat si veer
 55980 gheverwet zijn vanden witten ende vanden
 55981 zwarten ende hoe dat si dyen naerder zijn
 55982 hoe dat si myn heet zijn etcetera
 55983 Dat Clxxxvij. capitel vanden roeden wijn.
 55984 **474** VInum rubeum dats roet wijn ende
 55985 is zeer heet die welcke den bloe-
 55986 de gheliket inder verwen ende is temael
 55987 starc Dese quetset thoeft ende die reden ende
 55988 maect starcke dronckenschap ende daer om
 55989 salmen alsulcken wijn mit water menghen
 55990 want ist dat hi ghemenghet werdt alst
 55991 noet is ende dat hi ghedroncken werdt nae
 55992 dyen dat hy der etaten becoemt ende den tiden
 55993 ende den landen ende der ghewoenten soe is hi
 55994 temael goet ende ghesont ende dan ontbint
 55995 hi groue humoren ende zuuert die we-
 55996 ghen deraderen vander verrottinghe
 55997 ende reynighet tbloet ist dat hi wat puer
 55998 is ende claer Want dan is hi inden ouden lu-
 55999 den ghoet ende stercket haer hetten en-
 56000 de scheyt die coude humoren dye inden
 56001 ouden luden verghadert zijn Item het
 56002 is noet dat die roede wijn hebbe een mid-
 56003 delbaer vuchticheyt als tusschen grof
 56004 ende subtijl ende dat hi hebbe enen roeke
 56005 tusschen enen wel rukenden roeke en-
 56006 de enen zwaren ende die is ghetemper-
 56007 ste om tlichaem te voeden ende hy wordt
 56008 lichtelixste verkeert in bloede om der ge-
 56009 likenis wille die de wijn heeft mitten
 56010 **475** dloede inder natticheden inden smaeke

56011 ende inder verwen. Item die roede wijn
 56012 die zeer zuet is helpt te saeftighen dye
 56013 **476** ghebreken der borsten ende der loughen.
 56014 Want hi is zeer soluerende die taye hu-
 56015 moren ende zaftighende ende die onreyniche-
 56016 den af wisschende. Item men sal mercken
 56017 den roke des wijns want zijn ghoede
 56018 lucht beteykent dat zijn natticheyt sub-
 56019 tijl is ende ghetempert ende van alle on-
 56020 zuuerheyt ghezuuert ende wel verduut
 56021 ende daer om wint hi claeer bloet ende
 56022 reyn ende verblijt dat hert ende verdrijft
 56023 **477** die groue doncker fumen dat zijn roe-
 56024 ken Waer of dat ypocras seyt dat wel
 56025 rukende wijn subtijlre is dan die ander
 56026 ende safter ende beter te verduwen. ende hy is
 56027 voedelijcker want die natuer heeft in hem
 56028 zijn werken volbracht. Ende die wijn dye
 56029 gheen lucht en heuet beteykent groef-
 56030 heyt van winde ende daer omme voedt hy
 56031 qualicken ende en maket tbloet niet claeer
 56032 noch en starct niet ende maect groue hu-
 56033 moren ende vuylnessen ende soe wat wijn een
 56034 quade lucht heeft ende enen damperen sma-
 56035 ke die is onghesont den lichaem ist dat
 56036 die wijn zeer zwardt is mer wijn die in-
 56037 den voerscreuen qualiteyten ghetempert
 56038 is ist sake dat hy te mate ende te punte
 56039 ghedroncken wert soe helpt hi die natu-
 56040 re ende maect goet bloet ende hi gheeft der
 56041 spisen ende den dranc enen smoke ende verwect
 56042 den appetijt ende conforteert die leuendige
 56043 ende die natuerlike craft ende hi verwandelt
 56044 die passien der sielen vanden quade int
 56045 goede ende hi keert die siele van quaet-
 56046 heyden in duechden ende van ghierichey-
 56047 den in miltheden van houaerdien in oet-
 56048 moedicheden van bloetheden in koenich-
 56049 heden Ende mit corten woerden wijn te ma-
 56050 te ghenomen is ghesontheyt des licha-

56051 mes ende der sielen. Hier thoe heuet
 56052 ysaac gheseyt in dietis ende plinius libro
 56053 xiiij. capitulo ix. die nature des wijns enen dronc
 56054 ghedroncken is dye darmen van byn-
 56055 nen te verwarmen ende buyten op dat
 56056 lichaem gegoten soe vercout hy die le-
 56057 den daer hi op ghestort wordt. ende den
 56058 crachten des lichaems en is gheen dinc
 56059 nutter isser mate ende den lichaem en
 56060 is gheen dinck quader noch argher ist
 56061 dat hy sonder mate ghenomen werdt
 56062 Waer omme dat andronides die wyse
 56063 screef tot grote alexander dat hi mate
 56064 houden soude inden wijn te drincken.
 56065 Ende hi screef aldus. Heer coninc ghe-
 56066 denck dy te drincken dat bloet der aer-
 56067 den. Want dye wijn sonder maten te
 56068 drincken is den menschen als scarling
 56069 ofte venijn. ende als enich van dyen
 56070 tween te veel ghenomen zijn soe ma-
 56071 ken si veel quaets Want dye wynen te
 56072 veel ghenomen verwandelt des mans
 56073 moet in verwoetheden ende eer quaet
 56074 te doen dan ghoet ende des droncken
 56075 menschen aensichte wordt bleeck ende
 56076 zijn wanghen werden hanghende en-
 56077 de zijn oghen die werden leepich ende
 56078 zijn handen beuende dye tonghe ghe-
 56079 bonden Ende des anderen dages rus-
 56080 pen si ende dat stincket oft vander doo-
 56081 der luden graue waer. ende si hebben
 56082 grote steecten int hoeft ende die roeke
 56083 bouen inden mont is hem bitter ende
 56084 dan so dorst hem meer dant daer te vo-
 56085 ren dede. ende si slachten dyer ylen
 56086 inden water. Want hoe dat si meer
 56087 bloedes zughet hoe dat haer meer dor-
 56088 stet Alsoe zijn die dranckers. Dit seyt
 56089 plinius ende ysaac mit hem aldus. noch
 56090 is dat sake datmen den wijn neemt ter

56091 dronckenschap toe dicwyl soe lescht hy
 56092 tlicht der reden ende starct die beestelijcke
 56093 craft waer of dat lichaem blijft als een
 56094 scip inder zee dat ghenen stuerman en he-
 56095 uet ende ghelyck enen heer dat gheynen
 56096 leytsman en heeft Ende die dronckenscap
 56097 maect oeck van een wijs man enen gheck
 56098 ende van enen ghoedertiren man een ver-
 56099 keert ezel ende is een sake alre sunden.
 56100 want si vallen in dootslach in ouerspel in
 56101 dieften Ende hier om ist sake dat yemant
 56102 zijn huusghesinne verwaren wil ende be-
 56103 schermen van scaden van scanden ende van sun-
 56104 den die moetse hoeden van veel te drinc-
 56105 ken ende dat si niet meer en drincken dan ha-
 56106 re naturen wel becoemt.
 56107 Dat Clxxxvij. capitel vanden most
 56108 **478** VInum nouum dat is nuwen wijn
 56109 die nyelic vter cupen ghecomen is
 56110 ende hy wordt most gheheiten als hi eerst
 56111 vander pers comet Inden most zijn de-
 56112 len der aerden ende der droesen die mit-
 56113 ten waterighen ende luchtighen delen ghe-
 56114 mengt zijn in die welcke als daer dye
 56115 vierighe craft werckende is so maect si
 56116 ene gxote **479** opsiedinghe want die vierige
 56117 ende die luchtinge deylen werden opwaert
 56118 beroert ende van sulcker wedervechtinge
 56119 wordt een starcke opsiedinge ter tijt toe
 56120 dattet puer ghesceyden wordt vanden on-
 56121 pueren ouermits der hetten ende dattet een
 56122 volcomen verduwinge ghemaect word
 56123 Item inden most is alsoe starcken craft
 56124 waert sake dat een starck vat vol van
 56125 moste gheullet werde ende dattet vaste
 56126 ghesloten ende ghestopt werde dat vat sou-
 56127 de bersten en haddet gheen ademtocht
 56128 **480** als constantiuus ende gregorius seggen
 56129 ouer iob Want die onreynicheyt dyes
 56130 wijns moet tot enen ghate bouen wt

56131 gheworpen worden totter tijt toe dat
 56132 die wijn puer ende claer is. Item inden
 56133 eersten als die wijn noch most is. ende
 56134 wordt hi ghedroncken soe clymmet hy
 56135 ter herssen ende maect veel veruaerlijc-
 56136 ker dromen ende quade humoren. ende
 56137 maect rommelinghen ende opblasinge
 56138 inden darmen. Item galienus seyt dat
 56139 alle wijn alsoe langhe als hi nieuwe is
 56140 ende versch soe en heuet hij ghenen
 56141 macht die spyse ouer tlichaem te leyden
 56142 ende daer omme hoe dat die wijn bat ge-
 56143 soncken is ende ghepuert hoe dat hi der
 56144 naturen vriendelijcker is want dan soe
 56145 werdt zijn hetten ghestarct alle daghe
 56146 alsoe wel inden roeke als inden smoke
 56147 Ende hy werdt oeck inder craften ghe-
 56148 starcket ten waer dat hy verderft wer-
 56149 de vanden vate of van quader venijnder
 56150 luchten dat dicwyl gheualt. ende dan
 56151 **481** soe is is hy dyer naturen een venijn.
 56152 Item die wijn die sonderlinghe out is
 56153 dye ghaet ter ghetempertheyt in dyer
 56154 hetten bouen ende daer omme verwan-
 56155 delt hi sinen smoke ende zijn verwe. en-
 56156 de dese wijn quetst de herssen ouermits
 56157 zijnder scharpicheyten ende slaet die me-
 56158 morie. ende ouermits zijnre droecheyt
 56159 ende zijnder hetten ontsteect hi die sub-
 56160 stancialiche vuchticheyt ende lescht dye
 56161 natuerlijcke hetten ende daer om is hy te
 56162 prijsen die wijn die niets te nuwe en is
 56163 noch te oudt en is mer billiker die mid-
 56164 delbaer is. want dese is getempert. hier
 56165 toe seyt ysaac in dietis.
 56166 Dat Clxxxix. capitel vanden gemaecten wijn.
 56167 **482** VInum conditum die wert costelic
 56168 als mit spesien die wel ruken en-
 56169 de mit ghoeden crudens alst openbaert
 56170 inden wijn die mit dat seluen ghemaket

56171 is. ende inden clareyt inden moraet ende
 56172 in deser ghelyck. ende alsulcke winen zijn
 56173 goet te drincken ende si dyenen oec totter
 56174 medicinen Want die cruden verwandelen
 56175 die wijn zijn craft zijn smake ende zijn ver-
 56176 we ende si zijn ghenoechlicher te drincken
 56177 dan slechte wynen want die goede specien
 56178 behouden den wijn in zijnre craften ende
 56179 die wijn starct die hersen ende maect goe-
 56180 den appetijt ende zuuert dat bloet en-
 56181 de ghaet bynnen den aderen ende den
 56182 ledens etcetera
 56183 Dat Cxc. capitel die eerst zuet is
 56184 **483** VInum primo dulce wijn die eerst
 56185 zuet is ende ghetempert inden
 56186 smake ouermits kokinghe der zonnen
 56187 of der luchten ende ouermits langhe sie-
 56188 dinghe wort die wijn verderft ende wort
 56189 in zuericheden verkeert wanneer dat hy
 56190 gheen craft en heuet daer hi mede be-
 56191 waert wordt als ysaac seyt in dietis int
 56192 capittel vanden edick. Want die wijn die
 56193 eerst natuerlijcke warm was die wordt
 56194 wesentlijcke cout ouermits hetten dyen
 56195 verderuende is. ende hi wordt verkeert in
 56196 edick ende is meer droeghe dan cout. Item
 56197 die selue ysaac seyt aldaer dat alsulcke
 56198 edick die vanden wijn ghecomen is ver-
 56199 cout te maten als inden eersten grade
 56200 Mer hi droecht sterckelijcken inden der-
 56201 den grade want ouermits der subtilich-
 56202 heyt zijnre substancien ende ouermits cranc-
 56203 kicheyt zijnre coutheyt soe doerschyet
 56204 hi tlichaem lichtelijck ende ghaet voert
 56205 doer totten steden die verre staen ende
 56206 daer en is gheen zuer natticheyt als is
 56207 van appelen van garnaten of van ande-
 56208 ren zueren die also verre doergaet als
 56209 die wijnedic want die zuericheit vanden ap-
 56210 pelen van garnaten en gaet niet verre als

56211 inder maghen ende inder leueren ende daer
 56212 omtrent
 56213 mer die edic schiet al verre totten vter-
 56214 sten ledens ende daer om als ghi die mage
 56215 of die leuer of daer omtrent vercoelen wilt
 56216 soe neemt dat sap vanden appelen van ghar-
 56217 naten ende deser ghelyck. Mer wildy dye
 56218 vterste ledens vercoelen soe neemt edic
 56219 want hi is ontbindende dunnende ende insniden-
 56220 de ende daer om scheyt hi ende ontbint be-
 56221 wronghelt bloet of melc inder maghen
 56222 **484** datter verwarmt of verhardt is ist dat
 56223 dat hi ghedroncken wort Item die edick
 56224 starct die maghe ende maect enen appetijt
 56225 ende verdruckt alle quaetheyt die totter
 56226 maghen loeft ende hi is goet teghens ve-
 56227 nijntheyt die den doot inbrenghen als is
 56228 opium billen saet ende euforbiun ende de-
 56229 ser ghelyc. hier toe heuet ysaac ghesoit
 56230 Item plinius ende dyascorides seggen dat
 56231 starcken edick op een yser ghedaen of op
 56232 coude aerde siedet ter stont op ende stempt
 56233 dat buuckeuel ende bloet ende vindt hy den
 56234 buuc vol hi ydelen ende vint hi den buuc idel
 56235 hi stoppen ende hi is goet den ghenen die in fre-
 56236 nesien of in litargien leggen ende hi zuuert
 56237 versche wonderen ende maecse **485** reyn ende en laet-
 56238 se niet drynten ende hi beneemt den stanc vanden
 56239 tantvleysch ende quetst die zeenen vanden
 56240 tanden ende hi dwinghet coringhe en-
 56241 de walghinghe dyen gorghelt inder ke-
 56242 len ende hi helpet den douen ende opent
 56243 die weghen des horens ende scharpet dat
 56244 ghesichte ende hi vreet metalle ende men
 56245 maect menighande verwen wt hem.
 56246 als cheruze van loede spaengroen van
 56247 coper ende lazuer van siluer. Dese wer-
 56248 den al ouermits hulpen des edicks.
 56249 Item een eye langhe in edick gheleyt
 56250 wordt weke ende dye heffe vanden edic
 56250 is goet teghens beten eens serpentes

56251 dat ghehoernt is datmen cerastes heit
 56252 ende teghen beten van verwoeden honden ende
 van-
 56253 den cocodrillen Hier toe heuet plinius ghe-
 56254 seyt libro xxij. capitolo x. etcetera
 56255 Dat Cxci. capitel vanden laetsten wijn die vter
 perssen coemt
 56257 **486** VInacum ende vinarium dat is dye
 56258 laetste wijn die laetst vter persen
 56259 loept ende is byna als heffe vanden wijn.
 56260 Vinaria dat zijn die doppen ende bolsteren
 56261 die daer inder perssen bliuen als de wijn
 56262 al wt is gheperst diemen wech worpet.
 56263 Ende dat scarp dat inden doppen leydt dat
 56264 heyt acinum ende dese doppen ethen die zo-
 56265 ghen ghaern al ist dat si luttel voetsels
 56266 gheuen want si maken meer opblasinge dan
 56267 voedinghe
 56268 **487** HEc vinaria rie dats een kelre of de
 56269 stede daermen den wijn leydt ende hoe dat de
 56270 stede couder is ende drogher hoe dat si be-
 56271 quamer is den wijn te leggen ende daer om
 56272 pleechtmen in die aerde of inde steenroet-
 56273 sen te grauen op dat die winen daer te bat
 56274 bescermt sullen wesen vander quader luch-
 56275 ten dat si niet zuer en sullen worden of
 56276 verderft etcetera
 56277 Dat Cxcij. capitel van viola
 56278 **488** VYola dat is een vyole ende ysidorus
 56279 seyt datter drie species of zijn als
 56280 purpur wit ende melina Mer hare alre
 56281 bladeren zijn van couder ende wateriger na-
 56282 turen ende laxerende Want violen mit honich
 56283 ende mit water ghecoect slappen den buuck
 56284 ende soe mit zuker morwen si oek in enen
 56285 glase gheset ter zonnen ende si zaftighen dye
 56286 opheffinghe des buucx ende si benemen
 56287 die hetten vanden coerts ende den dorst Item
 56288 tsaat vander violen verdrijft die dracht
 56289 vanden vrouwen ende doot die pyeren en-
 56290 de neemt af dye hetten van dyer leue-

ren. Item dye vyole is een cleyn cru-
 56291 deken inder substancien. ende die ver-
 56292 sche is beter dan die oude Wes bloem
 56293 van groter luchten is. Ende dese lucht zafti-
 56294 ghet dye hetten vander harssen. ende
 56295 starcket die sieljcke gheesten ende ma-
 56296 ket slapinghe ende tempert die hersen
 56297 ende hoe dye bloeme crachtigher is
 56298 hoe dat si meer totter aerden neyghet
 56299 Item die leynten bloemen ghaen eerst op
 56300 als dyascorides seyt etcetera
 56301 Dat Cxcij. capitel van vlmus.
 56302 **489** VLMus heeft sinen naem gheno-
 56303 men daer omme want hy best in
 56304 vuchten steden wast Want in hoghen
 56305 gheberchten of in anderen scharpen ste-
 56306 den wast hi qualicste als ysidorus seyt libro xvij.
 56307 hi druct zijn wortelen dyep in die aer-
 56308 de ende hi zuuct die vuchticheit vanden die-
 56309 pen darmen der aerden totten **490** voetsel der
 loueren
 56310 ende der telgeren ende hi seindt veel knopiger
 56311 telgheren wt ende hi maect den wandelaers
 56312 enen bequamen schiem ouermits die dic-
 56313 kicheyt zjnre bladeren Item het is een
 56314 onvruchtbaer boem ende hi wordt van ply-
 56315 nius ghetelt onder den bomen die eyke-
 56316 len draghen ende hi heuet wittachtige
 56317 blomen die wel rueckende zijn als die lyn-
 56318 deboem ende zijn greynen zijn als cube-
 56319 ben mer die vrucht is onnut ende die byen
 56320 zijn ghaern op sinen blomen ende si vergha-
 56321 deren daer honich wt Ende al ist dat hy
 56322 onvruchtbaer is in hem seluen nochtans
 56323 is hi nut enen wijngaert die vruchtba-
 56324 re is Wes vruchten ende rancken hi staen-
 56325 de hout ende hi heeft enen harden ruwen
 56326 bast ende is een hout dat bynnen morwe
 56327 is in te sniden ende ghenoechlijcken in
 56328 **491** te grauen als lyndebomen houte. als
 56329 ysidorus seyt.
 56330

56331 Dat Cxcijj. capitel vander netelen
 56332 **492**VRtica dat is een netel ende is van vie-
 56333 righer naturen als macrobius seyt.
 56334 Want die den netel aentast dye verbarnt
 56335 zijn hant Item die netel is tweerhande
 56336 **493**als barnende ende bitende ende maect blada-
 56337 ren ende ioecte ende heeft zarpe bladeren
 56338 ende scharp ende roedelachtich groen.
 56339 Ende heeft stelen die vol anghelen zijn die
 56340 der luden handen verbarnen ende is van zwa-
 56341 ren roke ende van bitteren smake Ende daer is
 56342 een ander netel diemen heyt vrtica mor-
 56343 tua dat is die dode netel ende zijn blader
 56344 zijn witter ende ronder ende dese en barnt
 56345 niet ende heeft een witte bloem ende is van
 56346 zwaerder luchten ende van quaden sma-
 56347 ke ende beyde die netelen zijn medicinael
 56348 want haer sap ghedroncken mit wijn is
 56349 goet teghens die gheelsucht ende te-
 56350 ghen tlanceuel ende mit honich ghe-
 56351 nomen gheneestet den ouden hoest ende
 56352 zuuert die longhen ende beneemt dye
 56353 heffinghe vanden buucke Item zijn bla-
 56354 deren mit soute ghestoeten ghenesen ver-
 56355 vuylde wonderen ende zuuerense ende ghe-
 56356 nesen beten van honden ende kanckers
 56357 Ende zijn wortel ghestoten mit wijn ende in
 56358 **494**olien ghecoect is ghoet op ghehenen
 56359 mylten Item zijn zap stempt bloet ter
 56360 nasen ende mit mirra stoppet menstrua.
 56361 Item tsaet vanden netelen mit honich
 56362 ende mit peper ende dan mit wijn ghe-
 56363 droncken beroert die myn ende doet vrijn
 56364 comen Item tcruut versch ghecoect dat
 56365 morwet den buuck ist datment eet: waer
 56366 af dat plinius seyt ende ghebiet datmen
 56367 versche netel nemen sal als hi eerst wast
 56368 inden maert ende cokenen als warmoes ende
 56369 etenen teghen veel passien nochtan is hi nut-
 56370 ter in medicinen dan in spisen

56371 Dat Cxcv. capitel vanden oncrude.
 56372 **495**ZYsania is een cruet vanden welcken
 56373 ysidorus seyt libro xiiij. Welc cruet
 56374 die poeten heyten dat onsalighe lolium
 56375 daer omme dattet onvruchtbaer is ende
 56376 onnut ende is feminini generis in singulari ende
 neu-
 56377 tri generis in plurali als die selue seyt. het
 56378 wast onder den weijten in corrupten ende ve-
 56379 nijnden tiden die droghe zijn ende alsoe lan-
 56380 ghe alst cruet is soe ist den weyte ghe-
 56381 lijck ende men en macht naeuwe vanden
 56382 weyte onderkennen ende het verderuet
 56383 den weyte waer dat hy wast ten si dat-
 56384 men dyen behendelijcken wt wyede men
 56385 sallen wt plocken als hi versch is op dat
 56386 hi onder den weyte niet ghemenghet
 56387 en werde ende ist datmen dese zyzania rijp
 56388 laet werden soe werdt hi vlusch bekent
 56389 ouermits sinen zade Item zizania heuet
 56390 een scharpe craft ende alsoe meer een ve-
 56391 nijnde craft opblasende ende windich en-
 56392 de daer omme maect hi dronckenschap
 56393 ende quetst die memorien ende verwandelt
 56394 den smake des broets daer hi mede ge-
 56395 menghet werdt ende ist datmens veel
 56396 eet soe quetst hi zeer ia het doot die lu-
 56397 den onderwylen ende al ist dat hi hinder-
 56398 lick is van bynnen te eten hi is nochtans
 56399 nut mede te meysteren van buyten want
 56400 ist dat hi mit gharsten meel ende mitten
 56401 puluer van wyeroeck ende mit soffraen
 56402 ghemenghet werdt soe helpt hy totter
 56403 ontfanghenis dyer vrouwen Ende wert
 56404 hy ghemenghet mit lijsade ende in wi-
 56405 ne ghecoect soe scheydt hi harde apos-
 56406 temen ende werdt hi ghecoect mitten za-
 56407 de mitter wortelen ende mitten bast so ge-
 56408 neset hy wonderen ende zuuert dat ver-
 56409 vuylt is ende is ghoet teghen fistelen ende
 56410 tegen den kancker ende doet menstrua zeer co-

56411 men ende schicket dye moeder ter ont-
 56412 fanghenis etcetera
 56413 Dat Cxcvi. capitel vanden ghengebaer.
 56414 **496** ZInzibar is een wortel eens cruuts
 56415 ende is heet ende vucht als gheseyt
 56416 wort in platheario ende dat een is tamme
 56417 ende dat ander wilde. ende dat wilde heeft
 56418 den scarpsten smake ende is dichter van
 56419 verwen mer niet soe wit mer breect lich-
 56420 teliker ende is goet tegen coude saken vander
 56421 borsten ende der longhen ende hi scheydet
 56422 die zericheyd der maghen ende der darmen
 56423 die van wynde comet ist dat hi mit wijne
 56424 ende mit comijn ghenomen wert soe starct
 56425 hi die maghe ende maect een verduwinge
 56426 ende scharpt dat ghesichte ende dunnet dat
 56427 **497** vluns opt oghe ende verteret. Ende dat
 56428 doet die tamme best ende bat dan die wil-
 56429 de ghenghebaer. ende hoe dat hi wytter
 56430 ende verscher is hoe dat hi scharper ende
 56431 beter is. Men machen twe of drye iaer
 56432 houden in goeder machten mer nae dor-
 56433 ret hy ende wort vanden wormen doergatet
 56434 ende om zijnre vuchticheit wille soe wert
 56435 hy vervuult ende doerboert als ysaac seit
 56436 Waer bi ist dat sake dat yemant desen
 56437 ghenghebaer langhe houden wilde so
 56438 ist noet dat hi dyen legghe onder den pe-
 56439 per op dat die vuchticheyt des ghenge-
 56440 baers getempert werde mitter droech-
 56441 heyt des pepers als die selue seyt
 56442 Dat Cxcvij. capitel vanden zedewaer
 56443 **498** ZEduarium is heet ende droghe ende
 56444 die tamme is meest te kyesen ende
 56445 die daer gheelste is ende die dun ende lang
 56446 is ende scarp inden smake ende die niet doer-
 56447 boert en is Die wilde is wittachtich ende
 56448 stipticke mit een luttel scarpheyden ende is
 56449 goet tot alle den dingen dat die ghengebar
 56450 is mer hy starcket die maghe ende dat

56451 lichaem ende maect enen appetijt als pla-
 56452 thearius seyt etcetera
 56453 Dat Cxcvij. capitel vanden zuker.
 56454 **499** ZVcarum of zuccata dat is zuker.
 56455 Dese maectmen van zommighen
 56456 ryeden die wassen in staende wateren by-
 56457 den ryuier dyemen nylus heyt ende dat zap
 56458 van dyen ryeden heyt canna mellis daer-
 56459 men zuker af maect ouermits cokinge
 56460 **500** alsman sout van warter maect Men plach
 56461 die ryeden ontween te stoten ende doense
 56462 in enen ketel ende cokense mit enen cranc-
 56463 ken vyere thent si dick werden. ende eerst-
 56464 weruen schynen si al schuum te wesen.
 56465 mer nae als si sincken soe werden si dyc-
 56466 ker ende comen bat opten gront. ende
 56467 datter ydel is dat blijft bouen ende dat is al-
 56468 te zuet ende ghatich ende en kraect on-
 56469 der den tanden niet alsment kaeuwet.
 56470 mer het ghaet thans en wech ende smelt
 56471 ende datter goet is ende dat inder zonnen
 56472 gheset in enen ronden vate dat wordet
 56473 hardt ende wit. Ende daer is een ander
 56474 zuker die gheelre is ende dese is dye
 56475 heetste ende desen en salmen alteael
 56476 inden heten coerts niet gheuen ende dye
 56477 goede zuker is ghetempert in sinen qua-
 56478 liteyten ende daer om als ysaac seit in die-
 56479 tis te scheyden ende te dunnen ende dyen
 56480 buuck te vuchtighen ende die maghe te
 56481 zuueren ende die scarpicheyt der borsten
 56482 ende der longhen te zaftighen ende die stem-
 56483 me te claren ende den hoest ende die hees-
 56484 scheyt af te halen ende die verloren vuch-
 56485 ticheyd weder te gheuen ende hy heuet
 56486 die bitterheyt der cruden ende der spe-
 56487 cien weder te temperen ende daer omme
 56488 is hy goet inder medicinen als in elec-
 56489 tuarien in pulueren ende in syropen als
 56490 ysaac seyt nochtans blaest hy dyen bu-

Folio 366r

56491 ke wat op ende sonderlinghe als hy den
56492 eten ghenomen wert Want alle zuet dinc
56493 is van naturen opblasende ende haesten
56494 werdt hy inder roder colera verwandelt
56495 ist dat hy den colerijns ghegheuen wert
56496 Want ghelyckerwijs dat die zueriche-
de die scharpheyt vanden colera verdruc-
ket ende lesschet alsoe verkeert verweckt
56498 die zueticheyd die colera ende voetse als
56499 ysaac seyt inden seluen capittel.
56500

Glosses

- 1** boekc Lees: boeck.
- 2** N Initiaal: lombarde, 6 regels hoog (03-08), met representant (05), met penwerk.
- 3** A Lombarde, 2 regels hoog (23-24), met representant.
- 4** arius Lees: aruis.
- 5** verden Lees: werden.
- 6** arders Lees: anders.
- 7** it Lees: is.
- 8** tokinghen Lees: cokinghen.
- 9** dettet Lees: dattet.
- 10** damp Lees: damper.
- 11** vuchtic- heyt In druk een verticaal streepje in plaats van het afbrekingsteken.
- 12** A Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.
- 13** toernen Lees: coernen.
- 14** genonden Lees: gevonden. {ba:ze:zb}
- 15** droefheyt Lees: droecheyt.
- 16** grode Lees: gronde.
- 17** meninge Lees: menginge.
- 18** stenden Lees: steden.
- 19** zwarter Lees: zwaerre?
- 20** was die eerst verwarmt was Lees: die eerst verwarmt was.
- 21** wassige Lees: wassinge. {ba:ze:ab}
- 22** mauieren Lees: manieren.
- 23** tijt De ij-ligatuur staat ondersteboven.
- 24** plaute Lees: plante.
- 25** vruchteu Lees: vruchten.
- 26** die Lees: der.
- 27** fi- gure In druk een verticaal streepje in plaats van het afbrekingsteken.
- 28** Iteem Lees: Item.
- 29** ouderwijlen Lees: onderwijlen. {ba:ze:zb}
- 30** wer Lees: wert.
- 31** hnmoren Lees: humoren.
- 32** trecket In druk gevuld door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 33** A Lombarde, 2 regels hoog (06-07), met representant.
- 34** 33 Handgeschreven tekst in rechtermarge (33): 'vierend hout'.
- 35** A Lombarde, 2 regels hoog (34-35), met representant.
- 36** vuchticheit Lees: vuchticheit.
- 37** retht Lees: recht.
- 38** A Lombarde, 2 regels hoog (30-31), met representant.
- 39** mtt Lees: mit.
- 40** A Lombarde, 2 regels hoog (20-21), met representant.
- 41** ende ende Lees: ende.
- 42** eeurehande Lees: eenrehande.
- 43** A Lombarde, 2 regels hoog (13-14), zonder representant.
- 44** hol In druk gevuld door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 45** kuopich eude Lees: knopich ende.
- 46** A Lombarde, 2 regels hoog (27-28), zonder representant.
- 47** mediciuen Lees: medicinen.
- 48** 33 Handgeschreven tekst na de punt: 'dille'.
- 49** A Lombarde, 2 regels hoog (34-35), zonder representant.
- 50** A Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.

51 wiuden ee Lees: winden te.

52 byunen Lees: bynnen.

53 A Lombarde, 2 regels hoog (03-04), zonder representant.

54 verdroechr Lees: verdroecht.

55 ghemegt Lees: ghemengt.

56 veuijn Lees: venijn.

57 bescrmet Lees: bescermet.

58 spiseu Lees: spisen.

59 balschken Lees: balchskens.

60 toerngens Lees: coerngens.

61 A Lombarde, 2 regels hoog (24-25), zonder representant.

62 indeu Lees: inden.

63 ziju Lees: zijn.

64 16 Handgeschreven tekst in linkermarge (16): 'swart haer'.

65 A Lombarde, 2 regels hoog (19-20), zonder representant.

66 tveuijn Lees: tvenijn.

67 A Lombarde, 2 regels hoog (37-38), zonder representant.

68 18 Handgeschreven tekst in linkermarge (18): '[...]camen ende [...]'.

69 A Lombarde, 2 regels hoog (28-29), zonder representant.

70 telgegheren Lees: telgeren.

71 18 Handgeschreven tekst na 'arthemesia': 'biuoet'.

72 A Lombarde, 2 regels hoog (19-20), zonder representant.

73 A Lombarde, 2 regels hoog (08-09), zonder representant.

74 B Lombarde, 2 regels hoog (20-21), met representant.

75 opobalsamm Lees: opobalsamum.

76 honich. De punt staat superscript.

77 hii Lees: hi.

78 B Lombarde, 2 regels hoog (23-24), zonder representant.

79 B Lombarde, 3 regels hoog (33-35), zonder representant.

80 eude Lees: ende.

81 B Lombarde, 2 regels hoog (39-40), zonder representant.

82 vnchtichheyt Lees: vuchtichheyt.

83 tornighe Lees: coringhe.

84 gheueest Lees: gheneest.

85 B Lombarde, 2 regels hoog (27-28), zonder representant.

86 29 Handgeschreven tekst in rechtermarge (28-30): 'luzen ne[...] schoen. th[...]'.

87 eude Lees: ende.

88 C Lombarde, 2 regels hoog (07-08), zonder representant.

89 iuden Lees: inden.

90 ziju Lees: zijn.

91 iu Lees: in.

92 C Lombarde, 2 regels hoog (39-40), met representant.

93 C Lombarde, 2 regels hoog (04-05), zonder representant.

94 C Lombarde, 2 regels hoog (07-08), zonder representant.

95 waerhyet Lees: waerheyt.

96 vandeu Lees: vanden.

97 eude Lees: ende.

98 C Lombarde, 2 regels hoog (12-13), zonder representant.

99 C Lombarde, 2 regels hoog (04-05), zonder representant.

100 aromaticns Lees: aromaticus.

101 confortereu Lees: conforteren.

102 C Lombarde, 2 regels hoog (38-39), zonder representant.

103 C Lombarde, 2 regels hoog (13-14), zonder representant.

104 iut Lees: int.

105 C Lombarde, 2 regels hoog (13-14), zonder representant.

106 C Lombarde, 2 regels hoog (14-15), zonder representant.

107 C Lombarde, 2 regels hoog (30-31), zonder representant.

108 C Lombarde, 2 regels hoog (18-19), zonder representant.

109 01 Handgeschreven tekst na de punt: 'volres caerden'.

110 C Lombarde, 2 regels hoog (02-03), zonder representant. {ba:lo:zr,2}

111 C Lombarde, 2 regels hoog (02-03), zonder representant.

112 bloees Lees: bloets.

113 salmeu Lees: salmen.

114 proprieften Lees: proprieteyten.

115 C Lombarde, 2 regels hoog (36-37), zonder representant.

116 plhnius Lees: plynus.

117 32 Handgeschreven tekst in rechtermarge (32-33): 'nota'.

118 02 Handgeschreven tekst na 'carabus': 'Coliander'.

119 C Lombarde, 2 regels hoog (03-04), zonder representant.

120 ceriander Lees: coriander.

121 C Lombarde, 2 regels hoog (21-22), zonder representant.

122 ysidorius Lees: ysidorus.

123 tseat Lees: tsaet.

124 C Lombarde, 2 regels hoog (20-21), zonder representant.

125 soffraeu Lees: soffraen.

126 C Lombarde, 2 regels hoog (24-25), zonder representant.

127 eynun Lees: eyuun.

128 nisnijt Lees: insnijt.

129 dyascorlades Lees: dyascorides.

130 C Lombarde, 2 regels hoog (15-16), zonder representant.

131 eude Lees: ende.

132 C Lombarde, 2 regels hoog (34-35), zonder representant.

133 wondeu Lees: wonderen.

134 meeest Lees: meest.

135 C Lombarde, 2 regels hoog (16-17), zonder representant.

136 coept Lees: cnoept.

137 vrrrot Lees: verrot.

138 ziju telghereu Lees: zijn telgheren.

139 C Lombarde, 2 regels hoog (21-22), zonder representant.

140 tauden Lees: tanden.

141 C Lombarde, 2 regels hoog (07-08), zonder representant.

142 33 Handgeschreven tekst in linkermarge (33-34): 'bakelar boem nota'.

143 D Lombarde, 2 regels hoog (34-35), met representant.

144 D Lombarde, 2 regels hoog (14-15), zonder representant.

145 gheschoteu Lees: gheschoten.

146 uaem Lees: naem.

147 27 Handgeschreven tekst na de punt: 'serpentine | nota'.

148 D Lombarde, 2 regels hoog (28-29), zonder representant.

149 D Lombarde, 2 regels hoog (27-28), zonder representant.

150 E Lombarde, 2 regels hoog (18-19), met representant.

151 18 Handgeschreven tekst na de punt (17-18): 'wedewinde'.

152 E Lombarde, 2 regels hoog (19-20), zonder representant.

153 01 Handgeschreven tekst in bovenmarge: 'nota'.

154 17 Handgeschreven tekst na de punt, doorlopend in rechtermarge: 'sponsa solis of solsequium'.

155 18 Handgeschreven tekst in rechtermarge (18-19): 'i. steen c[...] ende gelij[...]'.

156 luucc Lees: luuct.

157 E Lombarde, 1 regel hoog (40), zonder representant.

158 plathearus Lees: plathearius.

159 E Lombarde, 2 regels hoog (13-14), zonder representant.

160 E Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.

161 35 Handgeschreven tekst na de punt: 'nota'.

162 E Lombarde, 2 regels hoog (36-37), zonder representant.

163 E Lombarde, 2 regels hoog (25-26), zonder representant.

164 melaucolioose Lees: melancolioose.

165 qnartaen Lees: quartaen.

166 E Lombarde, 1 regel hoog (40), zonder representant.

167 F Lombarde, 2 regels hoog (34-35), met representant.

168 13 Handgeschreven tekst na de punt: 'esschenboem'.

169 14 Handgeschreven tekst in linkermarge (14-15): 'fenijn'.

170 esscheu Lees: esschen.

171 17 Handgeschreven tekst in rechtermarge (17): 'buceuel'.

172 choern Lees: chores.

173 F Lombarde, 2 regels hoog (23-24), zonder representant.

174 aldns Lees: aldis.

175 F Lombarde, 2 regels hoog (33-34), zonder representant.

176 b. Oplossing van de afkorting onbekend.

177 noch De n staat ondersteboven.

178 opblasinhhe Lees: opblasinge.

179 mannen Lees: mammen?

180 erweteu Lees: erweten.

181 F Lombarde, 1 regel hoog (40), zonder representant.

182 zomwighe Lees: zommighe.

183 onernloedighen Lees: oueruloedighen.

184 grauen Lees: granen.

185 bonen Lees: bouen.

186 F Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.

187 F Lombarde, 2 regels hoog (36-37), zonder representant.

188 seggheu Lees: segghen.

189 mediciuuen Lees: medicinen.

190 mannen Lees: mammen.

191 F Lombarde, 1 regel hoog (40), zonder representant.

192 F Lombarde, 2 regels hoog (28-29), zonder representant.

193 F Lombarde, 2 regels hoog (13-14), zonder representant.

194 10 Handgeschreven tekst na de punt: 'galbanum'.

195 F Lombarde, 2 regels hoog (11-12), zonder representant.

196 plinins Lees: plinius.

197 F Lombarde, 2 regels hoog (38-39), zonder representant.

198 vnchticheyt Lees: vuchticheyt.

199 ggehonden Lees: ghehouden.

200 F Lombarde, 2 regels hoog (08-09), zonder representant.

201 boecke. In druk een afbrekingsteken in plaats van een punt.

202 F Lombarde, 2 regels hoog (24-25), zonder representant.

203 byeen Lees: byen.

204 Iten Lees: Item.

205 eerst In druk gevuld door een afbrekingsteken ter uitvulling.

206 eude Lees: ende.

- 207 F Lombarde, 2 regels hoog (24-25), zonder representant.
208 brengt In druk gevuld door een afbrekingsteken ter uitvulling.
209 esi Lees: ende.
210 oeebaer Lees: oerbaer.
211 scarpichett Lees: scarpicheit.
212 G Lombarde, 2 regels hoog (07-08), zonder representant.
213 bynuenste Lees: bynnenste.
214 bewronghetse Lees: bewrongheltse.
215 G Lombarde, 2 regels hoog (36-37), zonder representant.
216 esi Lees: ende.
217 G Lombarde, 2 regels hoog (19-20), zonder representant.
218 znuer Lees: zuuer.
219 G Lombarde, 2 regels hoog (31-32), zonder representant.
220 puuerste Lees: puerste.
221 onreunichey Lees: onreynicheyt.
222 G Lombarde, 2 regels hoog (21-22), zonder representant.
223 luttent Lees: luttel.
224 qnaliteyten Lees: qualiteyten.
225 G Lombarde, 2 regels hoog (19-20), zonder representant.
226 G Lombarde, 2 regels hoog (39-40), zonder representant.
227 thoern Lees: choern.
228 etctera Lees: etcetera.
229 G Lombarde, 2 regels hoog (10-11), zonder representant.
230 I Lombarde, 2 regels hoog (13-14), met representant.
231 iumperus Lees: iuniperus. Vergelijk index, 8ra25.
232 IVmperus Lees: IVniperus. Vergelijk index, 8ra25.
233 pla- thearius In druk een punt in plaats van het afbrekingsteken.
234 Y Lombarde, 2 regels hoog (10-11), zonder representant.
235 04 Handgeschreven tekst in linkermarge (04-05): '[...]n aldus hetende [...]ijc van werck'.
236 Inchtich Lees: luchtich.
237 INsqmamus Lees: INsqiamus.
238 balskens Lees: balchskens.
239 K Lombarde, 2 regels hoog (33-34), met representant.
240 hont Lees: hout.
241 mannen Lees: mammen.
242 L Lombarde, 2 regels hoog (07-08), met representant.
243 detmense Lees: datmense.
244 16 Handgeschreven tekst na 'lentiscus' (15-16): 'mastijc'.
245 L Lombarde, 2 regels hoog (17-18), zonder representant.
246 ghe- gheclouen Lees: gheclouen.
247 vydnt Lees: vyndt.
248 Millium Lees: Llrium.
249 ghedaenre Lees: ghedaente.
250 esi Lees: ende.
251 za Lees: zade.
252 coorneu tdaer ijzaet Lees: coornen daert saet.
253 L Lombarde, 2 regels hoog (28-29), zonder representant.
254 hettende Lees: hette ende.
255 vercoel Lees: vercoelt.
256 ende In druk gevuld door een afbrekingsteken ter uitvulling.
257 theyliliche Lees: theyliliche.
258 corte De r staat ondersteboven.

- 259 L Lombarde, 2 regels hoog (35-36), zonder representant.
- 260 phylantopos Lees: phylantropos.
- 261 bunckeuel Lees: buuckeuel.
- 262 cronselen Lees: crouselen.
- 263 L Lombarde, 2 regels hoog (16-17), zonder representant.
- 264 L Lombarde, 2 regels hoog (12-13), zonder representant.
- 265 ruet Lees: roet.
- 266 L Lombarde, 2 regels hoog (15-16), zonder representant.
- 267 ondersfheyt Lees: onderscheyt.
- 268 bemynneu Lees: bemynnen.
- 269 xix. Lees: xcix. Vergelijk index, 8ra38.
- 270 L Lombarde, 2 regels hoog (39-40), zonder representant.
- 271 capitulo De opgeloste afkortingspunt staat superscript.
- 272 maecmen Lees: maectmen.
- 273 tluas Lees: tulas.
- 274 sey Lees: seyt.
- 275 M Lombarde, 2 regels hoog (27-28), met representant.
- 276 groer Lees: groet.
- 277 die eerste eynde des eersten Lees: eynde des eersten?
- 278 beghiune Lees: beghinne.
- 279 telghereu Lees: telgheren.
- 280 M Lombarde, 2 regels hoog (36-37), zonder representant.
- 281 appalen Lees: appelen.
- 282 indenn Lees: inden.
- 283 auderen Lees: anderen.
- 284 legggen Lees: leggen.
- 285 M Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.
- 286 deu Lees: den.
- 287 M Lombarde, 2 regels hoog (14-15), zonder representant.
- 288 ghardedekens Lees: ghardekens.
- 289 M Lombarde, 2 regels hoog (27-28), zonder representant.
- 290 zeet Lees: zeer.
- 291 gheualsht Lees: gheualscht.
- 292 MYrtnm Lees: MYrtum.
- 293 M Lombarde, 2 regels hoog (03-04), zonder representant.
- 294 rnuct Lees: ruuct.
- 295 ind Lees: inder.
- 296 lesschct Lees: lesschet.
- 297 contraxien Lees: contrarien.
- 298 circnlen Lees: circulen.
- 299 M Lombarde, 2 regels hoog (16-17), zonder representant.
- 300 langheu sieel Lees: langhen steel.
- 301 M Lombarde, 2 regels hoog (30-31), zonder representant.
- 302 ennde Lees: ende.
- 303 inden De eerste n staat ondersteboven.
- 304 vevuult Lees: vervuult.
- 305 van malus Zowel in het boek als in de index wordt abusievelijk de titel van capitel c. vermeld. Vergelijk index, 8ra40 en 8rb08.
- 306 M Lombarde, 2 regels hoog (38-39), met representant.
- 307 ghedwonghen Lees: ghedwoghen.
- 308 Ci. Lees: Cx. Vergelijk index, 8rb09, maar ook daar is dit capitel foutief genummerd met ci.
- 309 N Lombarde, 2 regels hoog (34-35), met representant.

- 310* vandan Lees: vanden.
311 natnerlijck Lees: natuerlijck.
312 vuchticheyden Lees: vuchticheyden.
313 N Lombarde, 2 regels hoog (34-35), zonder representant.
314 verdenwet Lees: verdeuwet.
315 N Lombarde, 2 regels hoog (38-39), zonder representant.
316 esi Lees: ende.
317 O Lombarde, 2 regels hoog (36-37), met representant.
318 rvij. Lees: xvij.
319 gheslchten Lees: gheslachten.
320 smexigher Lees: smerigher.
321 uochtans Lees: nochtans.
322 O Lombarde, 2 regels hoog (24-25), zonder representant.
323 O Lombarde, 2 regels hoog (06-07), zonder representant.
324 Ysldorus Lees: Ysidorus.
325 index Lees: inder.
326 Dat Cxvij. capitel van gherst In druk staat deze titel op de vorige regel (31), achter 'etcetera'.
327 O Lombarde, 2 regels hoog (32-33), zonder representant.
328 P Lombarde, 2 regels hoog (29-30), met representant.
329 vinghoren Lees: vingheren.
330 palboem Lees: palmboem.
331 P Lombarde, 2 regels hoog (39-40), zonder representant.
332 bessem Lees: bessen.
333 Cxxx. Lees: Cxx. Vergelijk index, 8rb19, maar ook daar is dit capitel foutief genummerd met cxxxij.
334 P Lombarde, 2 regels hoog (16-17), zonder representant.
335 Cxxxi. Lees: Cxxi. Vergelijk index, 8rb20, maar ook daar is dit capitel foutief genummerd met cxxxii.
336 P Lombarde, 2 regels hoog (37-38), zonder representant.
337 Cxxxij. Lees: Cxxij. Vergelijk index, 8rb21, maar ook daar is dit capitel foutief genummerd met cxxxij.
338 P Lombarde, 2 regels hoog (21-22), zonder representant.
339 P Lombarde, 2 regels hoog (09-10), zonder representant.
340 wor Lees: wort.
341 schrp Lees: scharp.
342 P Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.
343 P Lombarde, 2 regels hoog (18-19), zonder representant.
344 meden Lees: mede.
345 P Lombarde, 2 regels hoog (05-06), zonder representant.
346 d:e Lees: die.
347 P Lombarde, 2 regels hoog (35-36), zonder representant.
348 P Lombarde, 2 regels hoog (23-24), zonder representant.
349 ende De n staat ondersteboven.
350 hangden Lees: hanghen.
351 in De i staat ondersteboven.
352 P Lombarde, 2 regels hoog (34-35), zonder representant.
353 Dac Lees: Dat.
354 P Lombarde, 2 regels hoog (06-07), zonder representant.
355 sonderlimghe Lees: sonderlinghe.
356 35 Handgeschreven tekst in rechtermarge (35): 'tegent 4. nota'.
357 slechts Lees: slechts.
358 etteringhen Lees: etterighen.
359 tboetighe Lees: tbloetighe?
360 P Lombarde, 2 regels hoog (28-29), zonder representant.
361 subtijlende De n staat ondersteboven.

- 362 P Lombarde, 2 regels hoog (10-11), zonder representant.
363 P Lombarde, 2 regels hoog (02-03), zonder representant.
364 confortereu Lees: conforteren.
365 Czxxv. Lees: Cxxxv.
366 P Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.
367 singulari De l staat ondersteboven.
368 Q Lombarde, 2 regels hoog (14-15), met representant.
369 O Lombarde, 2 regels hoog (05-06), zonder representant.
370 R Lombarde, 2 regels hoog (18-19), met representant.
371 verplantighe Lees: verplantinghe.
372 wiledē Lees: wilde.
373 zuket Lees: zuker.
374 R Lombarde, 2 regels hoog (20-21), zonder representant.
375 vlimich Lees: vilmich?
376 vlimich Lees: vilmich?
377 herten Lees: hetten.
378 anerden Lees: aerden.
379 trerken Lees: trekken.
380 athemensis Lees: atheniensis.
381 R Lombarde, 2 regels hoog (32-33), zonder representant.
382 varbarnen Lees: verbarnen.
383 tenghen Lees: teghen.
384 36 Handgeschreven tekst in linkermarge (36-38): '[...]erpentijn [...] wieroec [...] etcetera omnes gom'.
385 loept Lees: loept.
386 dichtichticheyt Lees: dichticheyt.
387 laude Lees: lande.
388 R Lombarde, 2 regels hoog (37-38), zonder representant.
389 ziju Lees: zijn.
390 S Lombarde, 2 regels hoog (06-07), zonder representant.
391 CAlix Lees: SAlix.
392 lucht In druk gevuld door een afbrekingsteken ter uitvulling.
393 S Lombarde, 2 regels hoog (16-17), zonder representant.
394 S Lombarde, 2 regels hoog (23-24), zonder representant.
395 ais Lees: als.
396 seyr Lees: seyt.
397 S Lombarde, 2 regels hoog (13-14), zonder representant.
398 selnen Lees: seluen.
399 S Lombarde, 2 regels hoog (27-28), zonder representant.
400 genuechriken Lees: genuechliken.
401 SYtomorus Lees: SYcomorus.
402 siromorus Lees: sicomorus.
403 dyaseorides Lees: dyascorides.
404 S Lombarde, 2 regels hoog (23-24), zonder representant.
405 S Lombarde, 2 regels hoog (33-34), zonder representant.
406 S Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.
407 yser Lees: isser?
408 lettern Lees: letter.
409 L Lombarde, 2 regels hoog (20-21), zonder representant.
410 S Lombarde, 2 regels hoog (05-06), zonder representant.
411 S Lombarde, 2 regels hoog (17-18), zonder representant.
412 heydinghen Lees: heyndinghen.
413 S Lombarde, 2 regels hoog (36-37), zonder representant.

414 S Lombarde, 2 regels hoog (05-06), zonder representant.

415 S Lombarde, 2 regels hoog (32-33), zonder representant.

416 bernemt Lees: benemt.

417 S Lombarde, 2 regels hoog (31-32), zonder representant.

418 dat dat Lees: dat.

419 S Lombarde, 2 regels hoog (05-06), zonder representant.

420 eenxehande Lees: eenrehande.

421 vererkeert Lees: verkeert.

422 S Lombarde, 2 regels hoog (10-11), zonder representant.

423 T Lombarde, 1 regel hoog (40), zonder representant.

424 T Lombarde, 2 regels hoog (13-14), zonder representant.

425 vexwen Lees: verwen.

426 gheyten Lees: geheyten.

427 T Lombarde, 2 regels hoog (11-12), zonder representant.

428 theberintus Lees: therebintus? Vergelijk index, 8va25.

429 THeberintus Lees: THerebintus? Vergelijk index, 8va25.

430 T Lombarde, 2 regels hoog (19-20), zonder representant.

431 Clvijj. Lees: Clxvijj.

432 T Lombarde, 2 regels hoog (36-37), zonder representant.

433 cirsis Lees: tirsis.

434 T Lombarde, 2 regels hoog (09-10), zonder representant.

435 T Lombarde, 2 regels hoog (22-23), zonder representant.

436 buyteu Lees: buyten.

437 substacialighe Lees: substancialighe.

438 complexien De i staat ondersteboven.

439 znuerende Lees: zuuerende.

440 ma- Lees: maket.

441 secnndo Lees: secundo.

442 T Lombarde, 2 regels hoog (19-20), zonder representant.

443 T Lombarde, 2 regels hoog (18-19), zonder representant.

444 T Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.

445 VHus Lees: THus.

446 niet De n staat ondersteboven.

447 dyr Lees: dye.

448 witren Lees: witten.

449 latij Lees: latijn.

450 V Lombarde, 2 regels hoog (15-16), zonder representant.

451 natner Lees: natuer.

452 V Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.

453 dattex Lees: datter.

454 V Lombarde, 2 regels hoog (03-04), zonder representant.

455 V Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.

456 cooemt Lees: coemt.

457 V Lombarde, 2 regels hoog (10-11), zonder representant.

458 drunen Lees: druuen.

459 drunen Lees: druuen.

460 V Lombarde, 2 regels hoog (03-04), zonder representant.

461 V Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.

462 wsrt Lees: wert.

463 heueft Lees: heuet.

464 ter ter Lees: ter.

465 V Lombarde, 2 regels hoog (10-11), zonder representant.

466 glorie Lees: glarie.

467 botrns Lees: botrus.

468 drunen Lees: druuen.

469 VVa De lombarde Q is door de rubricator veranderd in V, met toevoeging van een handgeschreven representant v.

470 hetteu Lees: hetten.

471 V Lombarde, 2 regels hoog (34-35), zonder representant.

472 V Lombarde, 2 regels hoog (04-05), zonder representant.

473 ledyn Lees: ledien.

474 V Lombarde, 2 regels hoog (14-15), zonder representant.

475 dloede Lees: bloede.

476 loughen Lees: longhen.

477 roe- ken In druk een punt in plaats van het afbrekingsteken.

478 V Lombarde, 2 regels hoog (18-19), zonder representant.

479 gxote Lees: grote.

480 constantiuss Lees: constantinus.

481 is is Lees: is.

482 V Lombarde, 2 regels hoog (37-38), zonder representant.

483 V Lombarde, 2 regels hoog (14-15), zonder representant.

484 dat dat Lees: dat.

485 maecse Lees: maectse.

486 V Lombarde, 2 regels hoog (07-08), zonder representant.

487 H Lombarde, 1 regel hoog (18), zonder representant.

488 V Lombarde, 2 regels hoog (28-29), zonder representant.

489 V Lombarde, 2 regels hoog (13-14), zonder representant.

490 totten De tweede t staat ondersteboven.

491 lyndebomen De tweede n staat ondersteboven.

492 V Lombarde, 2 regels hoog (02-03), zonder representant.

493 bladaren Lees: bladeren.

494 ghehenen Lees: gheheuen.

495 Z Lombarde, 2 regels hoog (02-03), met representant.

496 Z Lombarde, 2 regels hoog (04-05), zonder representant.

497 vluns Lees: vluus.

498 Z Lombarde, 2 regels hoog (33-34), zonder representant.

499 Z Lombarde, 2 regels hoog (04-05), zonder representant.

500 warter Lees: water.